

TC
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
ANABİLİM DALI

**1980-2005 DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPİK
ROMANLAR VE ÜTOPYANIN KURGUSU**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN

Tez Danışmanı: Yard. Doç. Dr. Cafer GARİPER

I S P A R T A

2006

ÖN SÖZ

Ütopyalar yüzyıllardır rağbet gören, sevilen, sevilerek okunan ilginç kurgulardır. Düşü, fantastiği, oyun fikrini barındıran ütopyalar memnun olunmayan hayat şartlarının ürünüdürler. Ütopyalar “*yeryüzü cennetleri*”, bunlara zıt yapıda ortaya çıkmış distopyalar da “*yeryüzü cehennemleri*” yahut karabasanlar olarak bilinirler.

Dünya edebiyatlarında her dönemde yazılan ütopyalar akademik çevrelerce mercek altına alınmıştır. Türk edebiyatında bu bağlamda eksiklik vardır. 1980- 2005 yılları arasındaki anlatma esasına bağlı edebî ürünlerde ütöpik yapıları incelemek isteşimizizin temel sebebi “*ütopya*” türü ürünlerinin bu dönemler arasında roman teorisi bakımından tahlilî ve tenkîdî bir incelemeye tâbi tutulmamış olmasıdır. Daha önce Nurettin Öztürk “*Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya*” başlığı altında başlangıç dönemi Türk edebiyatı ürünlerini yüksek lisans çalışmasına konu yapmıştır. Ayhan Yalçinkaya ise “*Eğer’den Meğer’e Ütopya Karşısında Türk Romanı*” başlığıyla bir kitap yayımlamıştır. Hakan Ünser, “*Türk Romanında Siyasi ve Sosyal İçerikli Gelecek Kurguları*” başlığı altında yüksek lisans tezi yapmıştır. Nurettin Öztürk’ün 1992’de tamamlanan çalışması ağırlıklı olarak 1980 öncesi ütopyalarını konu alır. Ayhan Yalçinkaya’nın çalışması ise Türk romanının ütöpik ürünlerini siyaset bilimi çerçevesinde inceleme konusu yapar. Hakan Ünser ise ütopyadan çok “*fütüristik*” (gelecekçi) açıdan romanları değerlendirme yoluna gitmiştir. Her üç çalışmanın da şüphesiz sahaya katkıları vardır. Ancak bu çalışmaların bir kısmı erken bir dönemde yapılmış olması dolayısıyla, bir kısmı farklı bir bakış açısı ve metot kullanmasıyla, bir kısmı da ütöpik eserleri ya da ütöpik öğeleri barındıran eserleri dikkatten kaşırmasıyla bizim böyle bir çalışmaya yönelmemize zemin hazırlamıştır. Yüksek lisans seviyesinde böylesi bir çalışma bir eksikliği giderme ihtiyacı ve isteğinden doğmuştur.

Türk edebiyatında ütopya kavramı ve ürünleriyle ilgili incelememize başlamadan önce “*ütopya*” türü ve yansımaları hakkında dünya edebiyatlarında kapsamlı bir araştırma yaptık ve sanatın birçok dalında ütopya konusuyla ilgili geniş bir malzemeye ulaştık. Ütopyayı tür hâline getiren Thomas More’dan sonra geniş bir tesir alanı uyandırmış olduğunu gördük. Mimarîden musikîye, siyaset biliminden edebiyata kadar yüzlerce ütöpik ürün ortaya konmuştur. Bütün ütopyaların temelde “*mevcut toplum*

şartlarından memnun olmama, daha iyi ve daha güzel yaşama alanları yaratma ” esprisine dayandığını görmek ütopya türünün neden evrensel bir çizgide bütün dünya edebiyatlarını birleştirdiğini anlamamıza yardımcı olur.

Araştırmamızda konumuzu belirledikten sonra öncelikle,

a) ütopya kavramı ile ilgili ortaya konmuş görüşleri, tespitleri toplamaya çalıştık.

b) dünyanın çeşitli edebiyatlarında ve Türk edebiyatında ütopya türünün gelişim sürecini araştırma yoluna gittik. Ancak gerek teorik çerçevede malzemeyi toplamakta gerekse edebî eserleri belirlemekte ve elde etmekte belirli güçlükler yaşadık. Bugün için kütüphanelerden geniş olarak yararlanma, yayın evlerinden kitap temin etme ya da süreli yayınları elde etme imkânı karşımıza bazı zorluklar çıkarmaktadır. Her şeyden önce böyle bir konu çerçevesinde sayısı epeyce yüksek bir literatürü tarayarak ütopya konusunu ve ütöpik eserleri belirlemek gerekmiştir. Zaman alan böylesine bir ön çalışmadan sonra teorik çerçeveyi oluşturarak tezimizin zeminini kurmak istedik. Daha sonra inceleme konumuz olan edebî eserleri tematik çözümlemeye tâbi tuttuk. İncelememizde ortaya çıkan tematik yapıyı kronolojik sırayı takip ederek maddeler hâlinde çözümleme çabası içinde olduk. Böylece tek tek eserlerin incelenmesi yerine Türk edebiyatında ütöpik özellikler gösteren eserlerin ele aldıkları probleme getirdikleri yorumu ve bakış açısını öne çıkarmaya çalıştık. İncelememizde edebî eserlerin elden geldiğince kurmaca dünyanın içerisindeki bütünlüğünü ve anlamını ölçü alma gayreti içinde olduk. Böylece edebî eserin sınırları içerisinde kalmak istedik.

Çalışmamızın giriş kısmında “*ütopya*” ve “*distopya*”nın tanımlarından tarihçelerine uzanan teorik bir alt yapı kurmaya çalıştık. Burada Dünya edebiyatlarında “*ütopya*” ve “*distopya*”nın nasıl bir görünüme sahip olduğunu, hangi etki alanlarını yarattığını irdelemeye çalıştık. Batı edebiyatında doğmuş ve orada bir tür olma özelliğini kazanmış olan ütopya ve distopyaları Türk edebiyatındaki görünüşleriyle birinci bölümde anlamlandırmaya çalıştık.

Burada kavram alanını çalışırken çeşitli güçlüklerle karşılaştık. Ütopyalar çoğu zaman fantastik, bilim kurgu ve polisiye romanlarla iç içe bir yapı gösterdiklerinden sınırları ortaya koymada zaman zaman zorluklar ortaya çıktı. Ancak ikinci bölümde 1980-2005 yılları arasında Türk edebiyatında anlatma esasına dayalı edebî metinlerde

ortaya konmuş olan ürünleri tahlil etmeye çalıştığımızda daha net bir “*ütopya*” kavram alanı belirmeye başladı.

Türk edebiyatının ve kültür sahasının “*ütopya*” ve “*distopya*” türlerinde verdiği ürünlerin batı edebiyatlarındaki ürünlerle paralel nitelikte geliştiğini görmek bizi mutlu etmiştir. Ütopyanın geniş hayal dünyasını metinler arası yöntemlerle bağlayan, birleştiren yazarlarımızın ortaya koyduğu ürünleri incelemek büyük zevk verdi. Ürünleri ele alırken ütopyanın, özellikle distopyanın oyuna ve düşe dayalı karmaşık ve gizemli dünyasını edebiyat teorisiyle birleştirmek ve uygulama alanına koymak önümüzde düşsü, saydam ama gerçekçi kapılar açtı.

Eşikte, ucuna kadar sürüklendiğim uçurumun kenarından dönmemi sağlayan ve önümde bir ufkun açılmasına zemin hazırlayan, bu zengin dünyanın kapısını aralamaya çalışırken tezin oluşmasında karşılaştığım her müşkül durumda bana tecrübesi ve bilgileriyle yol gösteren danışmanım Sayın Yard. Doç. Dr. Cafer GARİPER’e maddî ve manevî yardımlarından dolayı teşekkür ve saygılarımı sunuyorum.

Ayrıca tezin oluşumunda yaşadığım sıkıntılarımı benimle paylaşan, bana destek olan ve beni yüreklendiren eşim Dr. Serhat KÜÇÜKCOŞKUN’a ve aileme de teşekkür ediyorum.

Arş. Gör. Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN

30 Kasım 2006, ISPARTA

Ö Z E T

1980-2005 DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPIK ROMANLAR VE ÜTOPIYANIN KURGUSU

YASEMİN KÜÇÜKCOŞKUN

Süleyman Demirel Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, 193 sayfa, Kasım 2006

Danışman: Yard. Doç. Dr. Cafer GARİPER

İlk örneklerine Platon'dan itibaren rastlanan ütopya, 16. yüzyılda Sir Thomas More'un 1516'da "*Utopia*" adlı eseriyle edebî bir türün adı olur ve gelişmeye başlar.. Yaşanan hayata ve olumsuz yaşama şartlarına alternatif olarak üretilen bu kurgusal dünyada yazar, kendisi veya toplumu için daha iyi yaşama alanları getirecek olan yeni bir ideal dünyayı kurma yoluna gider. Yaşanan çağın çoğu zaman ileriki bir zamanında oluşturulan bu kurgularda toplumları mutlu kılan hayat sahneleri işlenir.

Thomas More'un 1516'da yayımlanan "*Utopia*"sından sonra batı edebiyatlarında yaygınlık kazanan ütöpik eserlere Türk edebiyatında ancak 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren rastlanmaya başlanır. 20. yüzyılda Türk edebiyatında ütöpik özellik taşıyan eserlerin sayısı artar. Özellikle 1980 sonrasındaki artış dikkat çeker. Ancak, tam bir ütopya özelliği göstermeyen bu eserler çoğu zaman, postmodern edebiyat anlayışının da etkisiyle, fantastik ve bilim kurgu türleriyle iç içe geçmiş bir kurguya sahip görünür. Böylece bu romanlarda klâsik ütopyalardan farklı bir kurgu ile karşılaşılır.

1980-2005 yılları arasında yayımlanan ütöpik romanlarda geleceğe dönük karamsar bakış önemli bir yer tutar. Bu sebeple ütopyadan çok anti-ütopya yazılmıştır. Bunun yanında ütöpik eserlerin dünyasında iyimser duygu ve düşüncelerle, geleceğe dönük birtakım umutlar da yer alır. Aslında ütopyalar yaşanan dönemin olumsuzluklarına karşı olumluluğu ve umudu temsil ederler. Son dönem Türk edebiyatında olumsuzluğun ütöpik eserlerde bu kadar öne çıkması sosyal hayatla ve yaşanan dönemle ilişkilendirilebilecek bir yapı gösterir.

Yaptığımız araştırmada Türk edebiyatında 1980-2005 yılları arasında yayımlanan ütöpik romanları yapı ve tematik özellikleri bakımından ele aldık.

Anahtar Kelimeler: Türk edebiyatı, roman, 1980-2005 dönemi, ütopya, anti-ütopya

ABSTRACT

UTOPIC NOVELS AND UTOPIAS STRUCTURE IN TURKISH LITERATURE BETWEEN THE PERIOD OF 1980-2005

YASEMİN KÜÇÜKCOŞKUN

Süleyman Demirel University, Discipline of Turkish Language and Literature,
Master Thesis, 193 pages, November 2006

Supervising Professor: Cafer GARİPER

The first examples of utopia seen with Platon, occurs in the 16th century, in 1516 with Thomas More's '*Utopia*' as a literary category and gets its name from this opus. Produced as an alternative to the life an negative life spaces the writer tries to assemble a new and ideal world for himself and his society. Mostly set up in the future of the liven age in these fictions are processed happy life scenes.

After Thomas More's '*Utopia*', published in 1516 utopia gets popular in western literature. But in the Turkish Literature utopia is just seen in the second part of the 19th century. In the 20th century begins an increase with the utopic literary works in Turkish Literature. Especially the increase after 1980 attracts attention. But not all of these works are classical utopias. With the post-modern literary influences they get a fiction penetrated with fantastic and science fiction. In this way the novels we examined have a different fiction as the classical novels.

The utopic novels published between 1980-2005 have a pessimistic point of view. Therefore there are written more anti-utopias then utopias. Beneath the pessimistic view there is an optimistic and hopeful point of view for the future in the world of utopic opuses . Actually utopias represent optimism and hope against the pessimistic and bad things in the liven time. The increasing pessimism appearing in the novels of the contemporary Turkish Literature is related with the social life.

In our research we investigated the utopic novels between 1980-2005 by structure and thematical characteristics.

Key Words: Turkish Literature, novel, period of 1980-2005, utopia, anti-utopia

KISALTMALAR DİZİNİ

C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
Age	: Adı geçen eser
Agm	: Adı geçen makale

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
Ö Z E T.....	iv
A B S T R A C T	v
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
G İ R İ Ş	1
ÜTOPYA KAVRAMI, ÜTOPYA TÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ	1
1. Ütopyanın kelime ve kavram alanı	1
2. Ütopyaların ortaya çıkışı, tarihçesi ve gelişim süreci	4
2.1. Ütopyalar	11
2.2. Anti-ütopyalar	20
3. Edebiyatta Ütopya	23
3.1. Edebiyatta ütopya kavramı	23
3.2. Ütopyaların yapı ve kuruluş özellikleri	27
3.2.1. Ütopya insanı	28
3.2.2. Ütopik toplumun kuruluş özellikleri	30
3.2.3. Ütopik toplumun sınırları, sınırlılığı ve sınırsızlığı	35
3.2.4. Ütopyaların diğer türlerden ayrıldığı noktalar	35
BİRİNCİ BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPYA VE ÜTOPIK ESERLER	38
1. Başlangıcından 1980'e kadar ütopik eserlere toplu bir bakış	38
2. 1980-2005 yılları arasında yayımlanan ütopik eserler	40
2.1. Çetin Altan, 2027 Yılı'nın Anıları	41
2.2. Gülsen Dayıoğlu, <i>Işın Çağı Çocukları</i>	42
2.3. Cüneyt Arcayürek, <i>Ku-de-ta</i>	43
2.4. Hilmi Yavuz, <i>Taormina</i>	44
2.5. İlhan Mimaroglu, <i>Yokistan Tasarısı</i>	46
2.6. Buket Uzuner, <i>İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları Sevgilileri ve Diğerleri</i>	50
2.7. Buket Uzuner, <i>Balık İzlerinin Sesi</i>	52
2.8. Buket Uzuner, <i>Kumral Ada ~ Mavi Tuna</i>	53
2.9. Reşat Karakuyu, <i>Ütopya Mistik Masal Dünyası</i>	54
2.10. Alev Alatl, <i>Schrödinger'in Kedisi Kâbus</i>	55
2.11. Alev Alatl, <i>Schrödinger'in Kedisi Rüya</i>	57
2.12. Cem Akaş, <i>Olgunluk Çağı Üçlemesi</i>	57
2.13. Dr., Yedi Uyuyanlar	58
2.14. Dr., Uykusuzlar	59
2.15. Armağan Ethemoğlu, <i>Son Masal</i>	60
2.16. Latife Tekin, <i>Unutma Bahçesi</i>	61
2.17. Mehmet Açar, <i>Siyah Hatıralar Denizi</i>	62
İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPYA VE ÜTOPIK ESERLERİN TEMATİK YAPISI (1980-2005)	64
1. Ütopyalarda mekân ve zaman tasavvuru	64
1.1. Ütopyalarda mekân tasavvuru ve mekânın kurgulanışı	64
1.2. Zaman tasavvuru ve zamanın kurgulanışı	73
2. Ütopya insanı ve ütopyada insan tipleri	78
3. Ütopik toplumun sosyal yapısı, kuruluş özellikleri, hayat anlayışı ve etik değerler:	83
4. Yönetim modeli ve iktidar erki	92

5. Tek süper güç ve yeni evren tasarısı	106
6. Değişim ve gelişim.....	109
7. Mutluluk ve mutluluk arayışı.....	113
8. Bilim ve Teknoloji	118
10. Ekonomik Hayat.....	131
11. Aşk, evlilik, sevgi ve cinsel hayat.....	138
12. İnanç Katmanı ve Moral Değerler.....	149
13. Mülkiyet	155
14. Sanat.....	156
15. Ütopik toplumun güvenlik yapılanması	157
15. 1 . Ülkenin güvenliği.....	157
15. 2 . Anarşizm	158
15. 3. Suç.....	158
15. 4. Terör, iç savaş ve kaos	159
16. Evrensellik ve doğu-batı çelişkisi:	162
17. Ütopik kurgularda fantastik, bilim kurgu, düş, oyun ve Postmodern Ögeler	163
17.1. Fantastik	163
17. 2. Bilim Kurgu	169
17. 3. Düş	170
17. 4. Oyun.....	171
17. 5. Postmodern Ögeler.....	173
17. 5. 1. Tarihin yeniden yorumlanması	175
17. 5. 2 İronik dil.....	176
S O N U Ç	180
K A Y N A K L A R	189
1. Kitaplar.....	189
2. Tezler:	191
3. Makaleler.....	191
ÖZGEÇMİŞ	193

G İ R İ Ş

ÜTOPYA KAVRAMI, ÜTOPYA TÜRÜNÜN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

1. Ütopyanın kelime ve kavram alanı

Ütopyalar, insanların daha iyi ve güzel bir hayat yaşama özleminin ürünüdür. Doğrudan ütopya olmasa bile bugünkü ütopya anlayışına yaklaşan mutluluk arayışları değişik toplumlarda eski çağlardan beri kendini gösterir. Söz konusu mutluluk arayışları kimi zaman ütopya olarak belirirken, çoğu zaman ütöpik idealizm olarak anlam kazanır. Zaman zaman da çeşitli eserlerin içerisinde ütöpik unsurların sınırlı bir yer tuttuğuna şahit oluruz. Ütopya, metnin dünyasında hangi seviyede yer tutarsa tutsun, hep daha iyi bir dünyanın arayışı olarak değer kazanır.

Edebî tür olarak dünya edebiyatında 1516'da Thomas More'un eseri *Utopia*'nın yazılmasıyla yaygınlık kazanmaya başlayan *ütopya*, zamanla bu esere ad olmaktan çıkarak, bir edebî türün genel adı durumuna gelir.¹ Zaman içinde kendi kurallarını belirleyen ütopya, yazıldığı döneme, içinde yaşanan mekâna ve hayat şartlarına alternatif bir yaşama tarzı arayışının sonucu hâline gelmiştir. Ütopyalar, içinde bulunulan dünyadan, yönetim modelinden, yaşama şartlarından kaçmak, kurtulmak isteyen insanlar için edebî eser seviyesinde sunulmuş alternatif hayat tarzlarının ve yeni dünyaların kurgusu durumundadır.

Thomas More, “*ütopya*” terimini Yunanca yer anlamına gelen “*topos*” kelimesinin önüne iyi anlamına gelen “*eu*” ve yok anlamına gelen “*ou*” takılarını birlikte çağrıştıran bir hece getirerek aynı anda “*iyi yer*” ve “*yok yer*”, yani “*olmayan yer*” anlamını taşıyan bir tür cinaslı söyleyişe yönelmiştir. Böylece görünüşte övgüye değer bir toplumu anlatan bu terimi oluşturan More, aynı zamanda bunun hayal ürünü bir toplum olduğunu, gerçek olmadığını, gerçekleşmesinin pek de mümkün görünmediğini, belki de hiç gerçekleşmeyeceğini ifade etmek istemiştir.²

İngilizcede *utopia*, Fransızcada *utopie*, Almancada *utopie* şeklinde kullanılan bu kelime Türkçeye *ütopya* olarak geçmiştir. Görüldüğü gibi çeşitli dünya dillerinde Thomas More'un Yunancadan ürettiği şekliyle bazı ses değişmelerine bağlı olarak benzer şekilde kullanılan kelime Türkçeye de aynı şekilde girmiş ve yerleşmiştir.

¹ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984, s. 85.

² Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalar)*, Güldiken Yayınları, 2. baskı, İstanbul 2000, s. 8.

Ütopya kavramına ütopya kelimesinin ortaya çıkışından daha önceki dönemlerde rastlanır. Doğrudan ütopya kelimesi veya onun yerini tutan belirli bir kelimeye rastlanmasa da ütopya kavramını karşılayan değişik kelimelerle karşılaşılır. Batı ve doğu medeniyetlerinde ütopya kavramı etrafında değerlendirilebilecek eserlerle yahut toplum tasarılarıyla karşılaşmak mümkündür. Daha İlk Çağ'da özlenen *ada* olarak Hesiodos (M.Ö. 8. yüzyıl)'un '*altın çağ mitosu*'ndan başlayarak Platon'un *Devlet*'inde, Eumeros (M.Ö. 3. yüzyıl)'un *Kutsal Söylencelerinde Panchaia* ile Farabi'nin *Medinetü'l Fazıla* ve bunun gibi çok sayıda eserde ütopya kavramıyla karşılaşılır. Bu tür eserlerde yaşanan gerçekliğin üstünde ideal dünya tasarılarının arayışı sergilenir. Daha çok cennet ülküsü ile birleşen bu tasarılar, reel dünyanın gerçekliğinden çok din merkezli arayışların yönelişleri olarak belirir.

İlk Çağda ütopya kavramının daha çok *Atlantis* adasını model alan bir anlam alanına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Platon'un *Atlantis* adlı anlatısı ütopya fikriyle birlikte gelişen *ada* kavramının özündeki model durumundadır. Nitekim, Platon'un söz konusu anlatısından sonra çok sayıda ütopya tasarısı açık veya örtülü göndermelerle *Atlantis* anlatısıyla ilişkilidir.

Çeşitli inanç sistemlerinin, dinlerin cennet tasavvuru ile ütopya kavramı belirli ölçüde birleşir. Bu alanda inanç sistemlerinin getirdiği öbür dünyada yaşanacak mutlu hayat anlayışının ütopyaya etki etmiş olabileceği söylenebilir. Çünkü inanç sistemlerinin öngördüğü cennet tasavvurunda ütopyaya kaynaklık yapabilecek çokça unsur mevcuttur.

Ütopya olarak değerlendirebileceğimiz eserler inanç sistemin dışında kalan eserlerdir. Bunun sebebini fizik- metafizik alanlarını göz önünde bulundurarak izah edebiliriz. Northrop Frye'in dediği gibi: "*Cennet Tanrının yarattığı bir bahçedir. İnsan eliyle yapılmamıştır.*"³ Ütopya, Tanrı'nın söylediklerinin dışında, insan sözünün başladığı yerde aranmalıdır. Tanrı'nın vaat ettiği cennet, mükemmel olması sebebiyle bu dünyanın ütopyalarına kusursuz bir model olabilir, ancak öteki dünyaya, yani ahirete ait olması cenneti ütopya olmaktan çıkarır.

Ütopya, insan zihninin bir ürünüdür. İnsanın kurguladığı düşlerle daha iyi bir yaşama alanına taşınma fırsatını elde edebilmesi, onu yeni mekânlar, yeni dünyalar

³ Northrop Frye, "Edebiyatta Ütopya Türleri", (Çev. Akşit Göktürk), *Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı II*, nr. 234, Mart 1971, s. 518.

arayışına yönlendirmiştir. Mevcut toplum şartlarının insanın ve insan yaşayışının üzerindeki olumsuz etkileri bu arayışın temelindeki öncelikli sebeptir denebilir. Olumsuz etkilerin arasında ekonomik şartların kötüye gitmesi, demokrasi yoksunluğu, adalet sisteminde eksiklik ve hukuk sisteminin gereklerini yerine getirememesi, toplum veya aile baskısı gibi sebepler sayılabilir. Mevcut şartların ve yaşayışın içinde kendisini iyi hissetmeyen insan, bunları düzeltebileceği yeni bir alana taşınmak ister. Yaşadığı hayatta karşısına çıkan imkânsızlıklar onu hayalinde, zihninde tasarladığı '*gerçekte var olmayan bir ülke*' kurmaya yönlendirir. Burada, kurgu işin içine girer, çünkü bundan sonra oluşacak yapı kişinin istekleri doğrultusunda gerçekleşecektir. Ütopya yazarı, mevcut yapıları eleştirmek ve onlara alternatif olarak daha iyi bir yapı getirme isteği doğrultusunda yeni bir yapı gerçekleştirir. Bu kurgu onun kendisi ve toplumu için düşlediği yeni bir toplum modelidir. Bu yeni toplum modeli ütopya olarak belirir.

Ütopyalar yapı olarak başka türlerle sık sık karıştırılmış, iç içe düşünülmüştür. Benzer yapılarda gelişen fantastik, masal, bilimkurgu, siyasetname gibi türler ütopya ile belirli ilişkiler ağının içersinde varlık bulabilir. Bu türlerden özellikle fantastik ve bilimkurgu ütopya ile belirli alanlarda iç içe geçer. Fantastik, gerçekte olmayan, inanılmaz, masalımsı ve hayal ürünü kişi ve olayların maceralarını ele alır. Korku romanlarından bilimkurgu romanlarına dek gerçektışı, gerçeküstü, masalımsı ve düşsel öğelerle çevrili bir hayal dünyasını yansıtır. Ütopya yaşanan dünyanın dışında bir yerde kurulduğunda fantastiğin sınırlarına doğru ilerlemiş olur. Burada masalımsı ve düşsel öğeler bilinmeyen dünyalarda yeni bir düzen kurmada ütopya yazarının birinci malzemesi durumuna gelecektir. Buna karşılık masalın bütünüyle düş ürünü olan büyü ve gerçeklerden bağımsız anlatı dünyası, ütopyanın gerçekleşebilir hissi veren yapısından çok uzaktır.

Bilimkurgu, ütopyanın teknolojik geleceğe ve bilime dayalı kurgularında vazgeçilmez başvuru kaynaklarından biridir. Özellikle ütopyanın karşı tezini geliştiren anti-ütopyalar bilimin ve teknolojinin verilerinin dünyayı gelecekte yaşanmaz bir yer hâline getireceği tezi üzerine kuruludur. Bu çerçevede anti-ütopyalar bilimkurgudan genişçe faydalanır. Yeni toplum yapılarının kurgusunu geliştiren ve mevcut toplum yapılarını ele alan siyasetnameler siyasî ve sosyolojik ütopyalarla zaman zaman karıştırılabilir. Üzerinde durulması gereken husus ütopyanın ve diğer türlerin biraz daha

belirgin alanlara çekilerek kendi sınırları içerisinde tarif edilmesi, anlaşılır kılınması ve doğru sınıflandırılmasıdır.

Ütopyalar, temelde yüzü geleceğe dönük olmasına rağmen daha çok şimdiki zamanın içinde kurgulanan ferdî veya daha çok toplumsal ideallerin gerçekleştirilme arzusu ile alegorik-sembolik düzlemde hayalle oluşturulmuş mükemmel düş ülke modelleridir. Ancak, mükemmel düş ülke arayışının olumsuz düzlemde geliştiği anti-ütopya şeklinde adlandırılan yapılarla da karşılaşılır.

2. Ütopyaların ortaya çıkışı, tarihçesi ve gelişim süreci

İnsan hayal eden bir varlıktır. Daha iyi, daha güzel yaşama arzusuyla hareket eder. Geleceğe dönük tasavvurlar kurar. Onun bu tasavvurları zaman zaman ütopya özelliği taşıyan eserler şeklinde ortaya çıkar. Ütopya, mitolojik dönemlerden büyük dinlerin etkisiyle şekillenen medeniyetlere, antik medeniyetlerden modern dönemlere kadar insanın arzulama duygusunun ve hayal yeteneğinin yarattığı ortak bir insanlık düşü olarak anlam kazanır. İnsanlığın erken dönemlerinden günümüze değin çok sayıda ütopya yahut ütopya özelliği taşıyan eser ortaya konmuştur. Özellikle 16. yüzyılda Thomas More'un *Utopia* adlı eserini yazmasından sonra edebî bir tür olma özelliği kazanan ütopyalara değişik toplumların farklı dönemlerinde sıkça rastlanır. Modern hayatın içerisinde tekniğin ve bilimin gelişmesiyle birlikte anti-ütopyalar da yazılmaya başlanmıştır

İnsanlık tarihinin erken dönemlerinde ütopyaya model olabilecek anlatılarla karşılaşılır. Mitolojik dönemlerin ürünleri olan masallarda ve efsanelerde genellikle yaşanan dünyadan farklı, onun katı gerçekliğinden daha yumuşak, mutluluğu arayan anlatılarla örülü bir dünya buluruz. Belki de insan zihni yaşadığı hayatın olumsuzluklarını aşmak amacıyla, onun olumsuzluklarına karşı alternatif olarak kurduğu bu dil dünyasının içinde mutluluğu muhayyel de olsa bulma arayışına girmektedir. İlkel dinlerde Afrika kabilelerinden Romalılara, Azteklere, Hint yarım adasına ve Çin'e kadar genişleyen çeşitli coğrafyalarda cennet anlatılarıyla karşılaşılır.⁴ İlkel dinlerde olduğu gibi masal dünyasında, destan ve efsanelerde de mutlu bir

⁴ M. Süreyya Şahin, "Cennet", *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 374.

dünyanın arayışının izlerine tesadüf edilir. Hesiodos'un (M.Ö. 8. yy.)⁵ 'altın çağ' anlatısı bunlar arasındadır.

Mitik anlatılara benzer şekilde ilkel dinlerden başlayarak çeşitli inanç sistemlerinin getirdiği yeni dünya arayışı içinde de ütopyaya model olabilecek anlatılar yer alır. Sözlü anlatıların yanında yazılı kaynakların kaydettiği ilk örnekler arasında olması bakımından *cennet* fikrinin önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Başta ilahî dinler olmak üzere çok sayıda inanç sisteminde mutlu yaşam alanı olarak cennet fikriyle karşılaşmaktayız. Daha çok soyut plânda geliştirilen bu cennet anlatıları, insanın yasakları ihlâl edişi sebebiyle mükemmel bir yaşama alanından sürgüne gönderilişinin, kusurlu bir hayatı yaşamaya mahkûm edilişinin, ertelenmiş mutluluğunun, sonraki hayatında kavuşacağı mutlu yaşama alanının sembolik anlamını bünyesinde barındırır. Cennet eksiklerle, olumsuzluklarla ve yoksunluklarla dolu dünya hayatının karşısında bütün eksiklerden, olumsuzluklardan ve yoksunluklardan arınmış alternatif mükemmel bir yaşama alanı vaat eder. İnsanın hayat içerisinde daha iyi yaşama şartları kurma çabası belki de dışına atıldığı ve bilinç altında yaşattığı ilk ve mükemmel model olan cenneti arayışının bir ürünüdür. Ortak bilinç altında duran bu model, yeni hayal kurmalarda ve yaşama alanı oluşturmalarında temel hareket noktası olsa gerektir. Nitekim, dikkatini içinde yaşadığımız dünyaya çeviren bazı yazarlar, bu ertelenmiş mutlu yaşama alanını edebî eser seviyesinde de olsa, yeryüzünde kurmak isteyeceklerdir. Bu da bir tarafla cenneti yeryüzünde aramak ve kurmak anlamına gelir. İçinde bulunduğumuz kâinatın yasalarını ve insanın yaratılış özelliklerini aşmaya yönelik bu kurgular genellikle ütopik dünyalar olarak ortaya çıkar.

İlahî dinlerde cennet Yahudilikten başlayarak önemli yer tutar. Yahudilikte iyilerin gideceği, yeniden dirilerek hayata döneceği ve ebediyen kalacağı kayıp yer şeklinde beliren cennet, '*Eden Bahçesi*' olarak isimlendirilir.⁶ Buna karşılık kötülerin gideceği yer olarak da cehennem vardır. Hristiyan inanç sisteminde yer alan cennet tasavvuru da Yahudi inancının önemli ölçüde devamı durumunda görünmektedir.

⁵ Akşit Göktürk Hesiodos'un yaşadığı tarihi sekizinci yüzyıl olarak verir, ancak Krishan Kumar, kitabında onun yaşadığı yüzyılın yedinci yüzyıl olduğunu söyler. Bkz. Akşit Göktürk, *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 19; Krishan Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, (Çev. Ali Galip), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 14.

⁶ M. Süreyya Şahin, "Cennet", *DİA*, C. 7, İstanbul 1993, s. 375.

Ancak, zamanla bazı değişikliklere uğramıştır.⁷ Her iki inanç sisteminde de cennet, ideal yaşama alanının adı durumundadır.

Algı, kavrama ve üretme yetilerinin toplumdan topluma, insandan insana değiştiğini göz önünde bulundurmak şartıyla cennet fikrinin toplumdan topluma değiştiğini, her insanın zihninde farklı görüntülere sahip olduğunu öncelikle belirtmeliyiz. Bu algı farkı, yeni mükemmel toplum modellerini de etkileyecek ve yönlendirecektir. Batı dünyasında oluşan ‘*altın çağ arayışı*’ mitik anlatılarla Hristiyan dünyasının cenneti yeryüzünde kurma, onun küçük ve benzer bir yapısını oluşturma çabası olarak dönüştürülmüş ve cennet kavramıyla ilişkili şekilde inanç katmanında varlık kazanmış görünmektedir.

Bugünkü bilgimize göre, “*İnsanın evrensel mutluluk içinde yaşadığı bir düzeni özlemiyle dile getiren en eski örneklerden biri Hesiodos’un (M.Ö. 8. yy.) Altın Çağ’ı anlatan sözleridir.*”⁸ Altın Çağ, geçmişte var olmuş ve ondan beri bozulan bir düzen olarak düşünülse de sınıfsız toplum oluşturma çabası olarak da adlandırılabilir. George Orwell bunu, “*insan[ın] hayal gücünde defedilmesi olanaksız bir biçimde ve bütün çağlar boyunca musallat olmuş görünen bir adaletli toplum düşü*”⁹ şeklinde niteler. Söz konusu bu dönem cenneti andıran bazı özelliklere sahip olduğu için böyle adlandırılmış olmalıdır. Büyük dinlerin birçoğunda altın çağı hatırlatan arayışların farklı biçimlerine rastlanır. Yahudilik ve Hristiyanlık gibi çeşitli inanç sistemlerinde görülen bir kurtarıcı (Mesih) bekleme inancı¹⁰ geniş toplum katmanlarına yayılarak günümüze kadar gelmiştir. Altın çağa duyulan özlemin kaynağında bozulmuş inanç sisteminden, onun getirdiği çarpık kilise-halk ilişkisinden kurtulma ve Hz. İsa’nın önderliğinde tekrar bolluk ve refah içinde yaşama isteği yatmaktadır diyebiliriz.

İslâm medeniyeti dairesinde de halk arasında yaygın bir şekilde mutluluk taşıyan bir dönem olarak yaşanmış ve yaşanacak mutlu dünya algısı iki uçlu görünüm sergiler. Bunlardan birinde Hristiyanlıktaki altın çağ inancının izlerine rastlanır. Bu, daha çok Hz. İsa’nın yeryüzüne inmesi, adaleti sağlaması ve beraberinde bolluk getirmesi

⁷ Age, s. 376.

⁸ Akşit Göktürk, *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 19.

⁹ Krishan Kumar, *Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya*, (Çev. Ali Galip), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 14.

¹⁰ Jacques Waardenburg, “Mesih”, *DİA*, C. 29, Ankara 2004, s. 306-309.

şeklinde yorumlanır. Bu yönelişle bağlantılı olarak ütopya tasavvurunun temelinde inanç sisteminin varlığından söz etmek mümkündür. Çünkü daha önceden Tanrı eliyle yapılmış ve insanlara ödül olarak vaat edilmiş bir bahçe vardır. Bu bahçe yeryüzüne indiğinde ve toplumsal ya da ferdî amaçlar doğrultusundaki yönelişlerle birleştiğinde ütopyaya dönüşür. Ütopya kurma ihtiyacı serbest bir alanda hayalleri gerçekleştirme ve baskıdan kurtulma ihtiyacından doğar. İslâm dünyasında ikinci mutluluk alanı asr-ı saadet olarak belirir. Hz. Muhammed'in yaşadığı dönem ideal hayatın bir örneği olarak değer kazanır.

Bütün bunlarla birlikte genel olarak doğu toplumlarında, özel olarak İslâm medeniyeti dairesinde gerçek anlamda ütopya türü içerisine girebilecek eserlerden bahsetmek zor görünmektedir. “Çok zengin kültürel miras bırakan İslâm uygarlığının hiçbir ütopyaya sahip olmaması çok ilginçtir. Al-Farabi'nin Medinetü'l- Fazıla'sı, Fusul el-Medenî ve Siyasat-al madyya'sı, Platon'un cumhuriyet kanunundan etkilenmesine rağmen İslâmî yönetim şekline belki en yakın eserlerdir.”¹¹ Fakat, bu eserler ütopyaya ait bazı özellikler göstermekle birlikte gerçek anlamda birer ütopya olmaktan uzaktır.

Batıda Altın Çağ'ın yanı sıra “Cokaygne Ülkesi” olarak adlandırılan bir halk ütopyası vardır. Bu ülke bolluk, tembellik ve sınırlandırılmamış sonsuz hazların bulunduğu bir ülkedir. Fransızcada “coquaine”, Almandada “Schlaraffenland”, başka dillerde “Venüsberg”, “Gençlik Ülkesi” diye adlandırılır. Krishan Kumar'ın deyimiyle Cokaygne ülkesi “yoksul adamın cenneti”dir.¹² On dördüncü yüzyıl başlarından kalma İngiliz halk şiirindeki “The Land of Cokaygne” (Cokaygne Ülkesi, 1330) İspanya'nın batı açıklarında bir ülkedir.¹³ Bu ülkede çalışmadan herkesin karnı doyar, yiyecekler hazırdır. Tek iş eğlenmek, yemek ve içmektir. Bunların da asla sonu gelmez. *Yüce Akide Şekeri Dağları*¹⁴ ise bunun Amerikan versiyonudur.

¹¹ Gülzar Haydar, *Şehirlerin Ruhu*, İnsan Yayınları, İstanbul 1991, s. 179.

¹² Age, s. 21.

¹³ Akşit Göktürk, *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 24.

¹⁴ Anlatıcının bir berduş olduğu “Yüce Akide Şekeri Dağları” isimli anonim şiirde anlatıcı, bir akşam güneş batarken bir patikadan çıkagelir ve Yüce Akide Şekeri Dağları'na doğru yol aldığını söyler. ‘Uzak memleket’ şeklinde tabir ettiği bu yere diğer insanları da davet eder. Bir şaheser olan bu ülkede geceleri deliksiz uyunur, yiyecek çalılarda biter, yük vagonları boştur. Keyif için sigaralar ağaçların üstündedir, hava hep güneşlidir, limonata çeşmesinin başında bülbüller öter. Aynasızların tahta bacak olduğu bu ülkede köpekler zararsız,

Yunan kökenli olan *Arkadia* kelimesi güney Yunanistan'da Peloponez yarımadasının ortasında dağ ve yayla bölgesidir. Sicilya adasıyla zaman zaman bağdaştırılırsa da daha çok Yunanistan olduğu düşünülen bu adada antik çağda yaşayan kaba bir çoban halkının yaşadığı söylenir. Tür olarak Arkadia ile “soyutlanmış coğrafi mekânlar” kast edilir. Yunan mitolojisinde Arkadialar *Altın çağ*ı temsil eder. İnsanların sıkıntı çekmeden yaşadıkları, fazla çalışmak zorunda kalmadıkları, doğayla iç içe mutlu çobanlar olarak yaşadıkları dönem olarak tasvir edilir.

Batı toplumlarında Hristiyan dogmasının kiliseyle birlikte vücut bulduğu ve skolâstik düşüncenin hâkim olduğu Orta Çağ'da insanlar baskılı ve özgürlükten yoksun din ve devlet anlayışına içten içe çözüm bulma çabalarına Antik Yunan kaynaklarına giderek iyiden iyiye girişir. Bu yoğun yönelişin başlamasıyla hem *Rönesans*'ın hem de *Reform*'un zemini hazırlanır. Arayış bununla kalmaz, zengin Yunan kaynaklarından Akdeniz medeniyetinin kültürü keşfedilir. Bunun içinde ütopya kaynaklık edecek eserler okunur ve bu okumalar ileride ütopya adını taşıyacak eserler için örnek oluşturur. Hesiodos'un *Altın Çağ*'ı, Jambulos'un *Güneş Adaları*, Aristophanes'in *Kadınlar Halk Meclisi*, Likurgos'un *Yasalar*'ı, Kadıköylü Phales'in eşit toplumu, Miletli Hippodamus'un *Komünal Kenti*, Plutarch'ın *Yaşamlar*'ı ütopya özelliği taşıyan ancak ütopya olarak adlandırılmayan kaynaklardan bazılarıdır.¹⁵ Araştırmacıların genel görüşüne göre Platon'un *Devlet*'i, *Kritias* ve *Timaios* adlı diyaloglarının bazı bölümleri ilk ütopyalar olarak kabul edilir. Bunlardan Platon'un *Devlet*'i ütopya kategorisinde belirginlik kazanır. Diğerlerinden öne çıkan bu eser, ideal devlet tasarısı olduğu ve bu konuda ayrıntılar taşıdığı için önemlidir.

Bilindiği gibi Platon Atinalı soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş, M.Ö. 428-348 yılları arasında yaşamış ünlü ve önemli bir Yunan filozoftur. Fikirleriyle doğu ve batı dünyasını derinden etkilemiştir. Sokrates'in öğrencisi olarak onun öğretilerini eleştirmiş ve geliştirmiş, Aristo gibi önemli bir filozofun da hocası olmuştur.

lastik dişlidir. Tavuklar yumurtalarını hazır olarak rafadan yumurtlar, ağaçlar bol meyvelidir, samanlar da ahırlarda boldur. Orada çorap değiştirilmez, küçük içki ırmakları vardır, kontrolörler âmâdır, makasçılarsa dost. Taskebabı pınarında viski gölünün yanında sandala binilir, kürekler çekilir. Bu ülkede kodesler tenekedendir, mahkûm olmak yoktur. Orada sabahtan akşama kadar uyunur, çalışmak yoktur.

“Bir Berduşun Ütopyası: Yüce Akide Şekeri Dağları Anonim Şiir”, (Çev. Bülent Somay), *Cogito*, nr. 12, Ocak 1997, s. 9.

¹⁵ Sadık Usta, *Platon'dan Jambulos'a Antikçağ Ütopyaları*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005, s. 8.

Platon, M.Ö. 387’de yüzyıllar boyunca dünyadaki düşünce tarihini etkileyecek ve yönlendirecek olan *Akademia*’nın kurulmasında öncülüğü üstlenmiş, hayatının geri kalanını bu müessesenin gelişmesine adanmıştır. Akdeniz ve Uzak Doğu medeniyetlerinin birikimini bir üst seviyeye taşıyarak “*idealist felsefe sistemi*”nin kurucusu ve geliştiricisi olarak özellikle hayatın içerdiği tüm olguları “*insan*” ekseninde anlamaya ve yorumlamaya çalışmıştır. *Akademia*’nın temel amacı filozof yöneticiler yetiştirmektir. Platon bu ideali eserleriyle desteklemiş, özellikle *Devlet* adlı eserinde Yunan halkının ideal bir devlet sistemine ulaşmasını öngörmüştür.¹⁶

Devlet’in ütopya açısından önemi çağına göre “*kusursuz ve tasarlanmış bir devlet sistemi olması*”dır. Eser, çeşitli diyaloglardan oluşur. Mutlak gerçekliğe daha doğumundan itibaren sahip olan insanın bilgiyle doğru sisteme yönlendirilmesi esas soru-cevap şeklinde verilir. Diyalogların temel sorusu “*Nasıl iyi bir hayat yaşanabilir?*”dir. Diğer sorular bu ana düşünceden çıkar ve “*Devlet için en iyi olan nedir?*”, “*İdeal bir devlet nasıl olmalıdır?*”, “*Birey için doğru ya da iyi olan nedir?*” şeklinde devam eder.¹⁷ On bölüme ayrılmış eserde Platon’un düşünce sistemi de açıkça görülür. Bunlar,

1. Varlık, Doğruluk, Ölçülülük ve bunların karşıtları
2. Birey, Devlet ve Eğitim
3. Eğitimdeki Yöntemler
4. Zenginlik, Yoksulluk ve Erdem
5. Evlilik ve Felsefe
6. Yönetim Felsefesi
7. Eğitimdeki Gölge ve Gerçekler
8. Dört Yönetim Biçimi
9. Doğru ve Yanlış Yönetimler ve Bunların Mutlulukları
10. Yaşamın Bedeli¹⁸

şeklinde. Platon’un ideal devletinde “*Üreticiler*”, “*Yardımcılar*” ve “*Koruyucular*” vardır. Platon, “*iyi ya da doğru ideasını bireye indirgediğinde bilgiyi ve aklı Koruyucularla, ruhu ve duyguları Yardımcılarla, bedensel hazları da Üreticilerle*

¹⁶ Sabahattin Eyupoğlu-M. Ali Cimcoz, “Önsöz”, Platon, *Devlet*, (Çev. Sabahattin Eyupoğlu, M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001, s. 13-14.

¹⁷ Platon, *Devlet*, (Çev. Canan Eyi), Gün Yayıncılık, İstanbul 2001, s. 10-14.

¹⁸ Age, s. 11.

özdeşleştirir”.¹⁹ Platon’un devletinde fertlerin arasında eşitlik vardır. Bu sebeple yoksulluk-zenginlik, kadın-erkek, çalışan-çalıştıran ayrımı yoktur. İş bölümü vardır. Altın ve gümüş burada değersizdir. Doğruluk ve adalet temel şarttır. Devleti yönetecek kişiler filozoflar arasından seçilmelidir. Edebiyatın ve sanatın da yeri yoktur, çünkü bunlar kafa karıştırıcı ve yoldan çıkarıcı olabilir. Platon’un *Devlet*’i daha sonra Rönesans çağında ortaya çıkacak ütopyalara kaynaklık edecektir.

Platon, *Atlantis efsanesi*yle kendi ideal devlet ülküsünü birleştirir. Akşit Göktürk’e göre Platon’un *Atlantis efsanesini* âdeta bir masal havasıyla anlatmış ve önemsemiş olması, kendi “örnek- toplum ülküsünü” tarihsel bir temele oturtmak isteğinden kaynaklanmış olabilir.²⁰ Böylece Platon, bu devletin geçmişte kaybolduğu da var olduğunu ve bu modelin gelecekte örnek alınacağını da düşünmüş olmalıdır. *Atlantis efsanesinin* kendisi olmasa da bu ada modeli ütopyalar için önemli bir örnek olmuştur. Ütopyalar dış dünyadan yalıtılmış düzenli ve zengin topraklara sahip yerler olarak tasavvur edilmiştir. Ada, ütopya ile birlikte düşünülen ilk mekân hâline gelmiştir. Modern çağın karşı-ütopyalarına kadar, hatta zaman zaman anti-ütopyaların muhtevasında bile adalara rastlanmıştır. Adaların yalnızlık ve soyutlanmışlığı çağrıştıran yapısı üzerinde ütopyalar geniş bir kurulma alanına kavuşma imkânına sahip olmuştur. Gonca Gökalp- Alpaslan ada kavramı ve imgesinin gelişim seyrini ve kullanma alanını açıklarken “*Ütopya’da idealler ve hayaller aracılığıyla süregelen olan toplumsal düzenin eleştirisi, Gulliver’in Seyahatleri’nde fantastik öğelerin arkasında tarihsel-sosyal gerçekler ve bunların ironisi, Robinson Crusoe’da ise insanoğlunun doğa karşısındaki gücü, ada imgesi aracılığıyla okura aktarılır. Romantik dönemde ise ada, insanın gücünün değil, doğaya sığınışının, toplumdan kaçışının ve büyümlü bir güzelliğin içinde kendini, gerçeklerini unutarak yaşayışının ifadesi için bir araç halini alır. Yazarlar, roman kahramanları sayesinde okurlarının içinde bulunduğu dünyanın acımasızlıklarından, zorluklarından uzaklaşmalarını, daha saf, sade ve mutlu bir dünya kurmalarını amaçlarlar*”²¹ ifadelerini kullanır. Gökalp’in cümlelerinden de

¹⁹ Age, s. 14.

²⁰ Akşit Göktürk, *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 20.

²¹ Gonca Gökalp- Alpaslan, “XIX. Yüzyıl Türk Romanında Açık Deniz Yolculukları, Ada İmgesi ve Akdeniz”, *Zarf* (KKTC-Doğu Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi), 2000, s. 3-27.

anlaşılacağı üzere ada imgesi doğaya sığınma ve yalıtılmışlık bakımından ütopyalar için kullanılagelen ana malzemelerden biridir.

2.1. Ütopyalar

Ütopyayı bir tür olarak geliştiren Thomas More (1480-1535)'un *Utopia*²² adlı eseri 1516'da Antwerp'de Latince olarak basılmıştır. More'un 16. yüzyılda Platon'un *Devlet* adlı eserini okumuş olması ihtimali kuvvetlidir. Thomas More'un ünlü kitabı *Utopia*'ya kadar kaleme alınan eserler ütopya özelliği taşısa da ütopya olarak anılmamıştır. Bu isim, daha önce de belirtildiği gibi, Thomas More'un eseriyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Mitolojik ve antik dönemlerde de ütopya türünün özelliklerine sahip eserlerin olduğunu daha önce belirttik. *Utopia*, bunlardan farklı olarak beraberinde getirdiği eleştiri yöntemiyle anılmalıdır. Çünkü o, “*üstü kapalı bir şekilde 16. yy'ın karmaşasını taşlar*”²³ ve alternatif bir ürün olarak ortaya çıkar. “*Ütopya, aksayan devlet sistemine karşı sunulan başarılı bir taslaktır. Ütopyanın başarısı oluşturulan ideal yaşama alanının ‘kusursuz’ olmasında aranmalıdır.*”²⁴ Ortaya çıkan kusursuz alan, ütopyanın kavram alanına dâhil olacak ve bu eserden sonraki ütopyalarda kusursuz toplum modelleri aranacaktır. Ütopya kelimesinin günümüzde taşıdığı olumsuz anlam, ütopyaların zor gerçekleştirilebilir, hatta imkânsız olmasıyla ilişkilendirilebilir. Gerçekleşmesi zor yahut imkânsız görünen toplum tasarıları hayata geçirilmek üzere tasavvur edilmişlerse de uygulama alanına pek giremezler.

Thomas More, ütopyasını “*yeni dünya*” olarak nitelendirir.²⁵ Bunda coğrafi keşiflerin de büyük etkisi olmalıdır. Coğrafi keşiflerin yapıldığı dönemle ütopyanın yazıldığı dönem birbirine paralel yürür. Nitekim *Utopia*'da anlatıcı Raphael Hythloday, Amerigo Vespucci'nin seferlerine katılmış biridir.²⁶ *Utopia* yazarı kendi toplumunu

²² Eserin tam adı *Libellus vere aureus nec minus salutaris duam festivus, de optimo repobilcae statu degue nova insula Utopia (Yeni Ütopya Adasındaki Bir Cumhuriyetin Yüce Devletine Dair)*'dir.

²³ Northrop Frye, “Edebiyatta Ütopya Türleri”, (Çev. Akşit Göktürk), *Türk Dili Eleştirisi Özel Sayısı II*, nr. 234, Mart 1971, s. 512.

²⁴ Age, s. 512.

²⁵ Thomas More, *Utopia*, Çan Yayınları, İstanbul 1968, s.102

²⁶ İsmail Coşkun, “Şimdinin Eleştirisi: Thomas More ve Bir İmkân/ Öneri Olarak Ütopyalar”, *Hece*, 90/91/92 Haziran/Temmuz/Ağustos 2004, s. 209.

“akıllıca düzenlenmiş bir toplum”²⁷ olarak tarif eder. More’a göre toplum, akılla düzenlendiğinde her ferdini mutlu edebilecektir. Ayrıca *düzen*, karmaşayı ve haksızlıkları önleyecek, fertlerin de eşitliğini sağlayacaktır. 16. yüzyıl İngilteresi krallık rejiminin hüküm sürdüğü, temeli sağlam olmayan ve değişebilen kanunların varlık kazandığı ve halkının sınıf sistemi yüzünden ezildiği bir İngiltere’dir. *Utopia*, sahip olduğu özellikleriyle bu ülkenin tam karşısında durur ve sembolik anlatımıyla İngiltere’nin idarî sistemini ve toplum düzenini taşlamakla kalmaz, ona alternatif mesajlar da verir.

More, eserinde “*Utopialılar Yunan soyundan gelmiş olabilir*”²⁸ der ve ada sakinlerinin köklerini bilginin, felsefenin doğup geliştiği ileri bir medeniyete bağlama ihtiyacı hisseder. Akıllıca düzenlenmiş olan *Utopia*’da mülk ortaklığı öngörülür,²⁹ kadın-erkek eşit sayılır, bu sebeple aynı işlerde çalıştırılırlar. *Utopialıların* kafaları durmadan yeni buluşlara yönelir, onlar yararlı her şeyi geliştirip uygulamanın yolunu arar,³⁰ kafa yetilerini bilimler ve sanatlarla geliştirirler.³¹ İleri bir medeniyete sahip oldukları için yeryüzünün her yerinde konuşulan ortak dil *Utopia*’lılarda daha incelmış bir dil³² olarak tabir edilir. *Utopia* halkı hoş sözlü, güler yüzlü, beceriklidir; vaktini hoş geçirmesini sever, ama gerektiğinde bıkmadan, yılmadan çalışmasını da bilir. More, *Utopia*’daki fertler için “*her şeyden çok sevdiği şey kafasını işletmek, geliştirmektir*”³³ dese de halkının büyük bir çoğunluğunu “*sadece ödevlerinin ne olduğunu bilmek isteyen basit insanlar*”³⁴ olarak tarif eder. Köleler *Utopia*’ya ayak basar basmaz özgür sayılırlar³⁵ ve ağır suçlar genellikle kölelikle suçlandırılır.³⁶ *Utopialılar* için savaş hayvanca ve tiksindiricidir,³⁷ ama her ihtimale karşı her gün kadın-erkek savaş talimleri yapar. More, “*Utopia’da Dinler*” başlığı altında “*İsa, Hristiyanlar arasında her şeyin*

²⁷ Thomas More, *Utopia*, Çan Yayınları, İstanbul 1968, s. 64.

²⁸ Age, s. 152.

²⁹ Age, s. 101.

³⁰ Age, s. 103.

³¹ Age, s. 122.

³² Age, s. 137.

³³ Age, s. 151.

³⁴ Age, s. 161.

³⁵ Age, s. 155.

³⁶ Age, s. 158.

³⁷ Age, s. 165.

ortak olmasını kararlaştırmıştı; malda mülkteki bu ortaklık en dürüst Hristiyan topluluklarında hâlâ süregelmektedir” der, tasarısının bir yanını İsa’ya dayandırır ve *Utopialıların* Hristiyanlığı benimsediğini de vurgular.³⁸ *Utopialılarda* öngörülen kadın-erkek eşitliğine rağmen daha çok ataerkil bir aile yapısı vardır.³⁹ Öğle ve akşam yemekleri ortak olan halkevlerinde beraberce yenir, sırasıyla her ailenin kadınları yemek pişirmekle yükümlüdür.⁴⁰ *Utopialıların* yönetimi demokratiktir, çünkü eşit parçalara bölünen devlet, seçilen kişiler tarafından idare edilir.

Utopia’nın eski adının *Abraxa* olması ilginçtir. *Abraxa* Yunan alfabesinde sayısal değerlerle 365’i, yani güneş yılını verir. İran mitolojisindeki tanrı *Mithras* gibi sayıların tanrısı olma vasfı sayılarla bilimin ortaklaştığı adada tek güç olur. *Abraxa* aynı zamanda beş gücü sembolize eder. Bunlar ruh, kelime, önsezi, bilgelik ve güçtür. Thomas More *Abraxa* adını bilinçli olarak kullanmış olmalıdır. *Utopia*’nın saydığımız güçler üzerine inşa edilmesi ve sayıların gücü bu adanın mükemmel bir tasarı için ideal olduğunun anlamını verir.

Thomas More’un 16. yüzyılda kaleme aldığı *Utopia*’sından 18. yüzyıla gelinceye kadar geçen dönem yaygın kabullere göre ütopyanın birinci dönemi olarak sınıflandırılır. Ütopya yazmak adına verimli geçen bu dönem ütopya yazıcılığının “*altın dönem*”i olarak da nitelendirilir.⁴¹ Kısmen Platon’un *Devlet* adlı eserinde kurduğu tasarıyla ve ondan çok More’un ütopyasıyla benzerlik gösteren bu ütopyalar, klâsik ütopyalar kategorisine dâhil edilmelidir. Bu ütopyaların temel özellikleri otoriter olmaları ve dinî bir görünüm sergilemeleridir. Hristiyanlığın hiyerarşik bir yönetim yapısıyla birleştirilmesi söz konusudur. Bunun yanında aydınlanma çağıının temellerinin atıldığı 16.-17. yüzyıllarda yazılan ütopyalarda bilime ve bilgiye verilen aşırı önem de kendini gösterir. Yüzü geleceğe dönük, daha çok şimdiki zamanın içinde kurgulanan bu ütopyaların alegorik-sembolik düzlemde oluşturulması tesadüf değildir. Anlatı biçiminde ortaya çıkan eserler toplumun gizli eleştirisidir. Bu sebeple söz konusu eserlerde düzen yerli yerindedir, düzeni bozacak her olumsuzluk bertaraf edilmiştir.

³⁸ Age, s. 177.

³⁹ Age, s. 123.

⁴⁰ Age, s. 127.

⁴¹ Ayhan Yalçinkaya, , “Ütopyanın Tarihi ve Kaynakları”, Bilim ve Ütopya, Mart 2001, nr. 8, s. 61.

Thomas More'dan sonra özellikle 18. yüzyılda çok sayıda ütopya kaleme alınmıştır. Biz burada tanınmış olanlarını ele alacağız.⁴²

Tomasso Campanella (1568- 1639), 1603 yılında *Civitas Solis*⁴³ - *Güneş Ülkesi*⁴⁴ adlı eserinde ideal devletini filozofça bir tasarı hâlinde ortaya koymuştur. O, Platon ve Thomas More'un eserleriyle paralel bir düşünce çizgisinde insanoğlu için mutlu bir yaşama alanı kurmak istemiştir. Ütopyasının düzeni ve eşitlik fikri konusunda daha çok Thomas More'dan etkilendiğini söylemek yanlış sayılmaz. Campanella da sitesini More gibi okyanusta kaybolmuş bir ada üzerinde kurar. Bir gemici, kusursuz olan *Güneş Ülkesi*'ni keşfeder. Gezgin, Kolomb'un gemicilerinden bir Cenevizlidir ve site de keşfedilen bir yeni dünyadır. Batıda değil de doğuda konumlanan site *Taprobane* adası - Hindistan'ın güneyindeki Seylan- üzerinde yer alır ve "*Hindistan'dan gelme bir halk*"ın yaşadığı bir mekândır. More, *Utopia*lılarını Yunanlılara dayandırırken Campanella köken bakımından ada halkını yine yüksek bir medeniyete sahip olan Hindistanlılara dayandırmayı uygun bulur. *Güneş Ülkesi*, evrenin kusursuz bir imgesidir. Ülkenin yönetimi Platon'da olduğu gibi filozof bir monarka emanet edilmiştir. Ancak bu yönetim hiçbir sınırlamaya tâbi değildir. Hatta yönetici olan hükümdarın ayrıca rahiplik hakları vardır. Doğa, *Güneş Ülkesi* için çok önemli bir unsurdur, çünkü hem kentin modeli hem de güneşe tapınma ritüeli doğanın ne dereceye kadar örnek alındığının kanıtıdır.

Campanella, toplum hâlinde yaşayacak insanların benlik duygusundan ve yarar kaygısından sıyrılmış olmaları gerektiğini düşünür. Bu ana fikirden yola çıkarak *Güneş Ülkesi*'nde tutarlı bir denge kurmak için her şeyin devletin, genel yararın buyruğu altında olması gerektiğini savunmuştur.⁴⁵ Her yasa fertlerin ve toplumun çıkarlarına uygun hazırlandığı için *Güneş Ülkesi*'nde çalışmak yük olmaktan çıkar, zevk hâline gelir. Campanella, ütopyasındaki fertlerin ortak çalışma alanlarında başarı göstermelerini istemekle kalmaz, onların bilim yönünden de iyi yetişmesini ister. Bu sebeple kurduğu şehrin çevresindeki irili ufaklı duvarların içini, dışını, matematik, gökbilim, coğrafya, tarih, botanik, zooloji, gibi bilimlerin tek tek olaylarını açıklayan

⁴² Thomas More'dan *Utopia*'sını ele aldığı 1516 yılından 2000 yılına kadar ütopyalarla ilişkilendirilebilecek 400 civarında eser mevcuttur.

⁴³ Bu eserin tam adı *Politicae Civitas Solis Idea Reipublicae Philosophicae*'dir.

⁴⁴ Bu eser, *Güneş Sitesi*, *Güneşkent* ya da *Güneş Beldesi* olarak da adlandırılır.

⁴⁵ Tommaso Campanella, *Güneş Ülkesi* , (Çev. Vedat Günyol-Haydar Kazgan), İstanbul 1996 , s. 13.

resimli tablolarla, çizelgelerle donatır. Toplumcu görüşleriyle çağının insanlarını doğru yola sevk edeceğini düşünen İtalyan yazar, eserinde âdeta devrimci ilkeler ortaya koyar. Bu yenilikçi tavrında altın çağa duyulan özlem de yerini alır. Campanella'nın “*Altın Çağ*” şiiri, ütopyasını hangi düzlemde kurduğunun göstergesi ve geçmişe özlem duyduğunun açık bir kanıtıdır.

“ALTIN ÇAĞ

Mutlu bir altın çağ olduysa eskiden
Niçin bir kez daha olmasın?
Her şey dönüp dolaşıp
Gelmiyor mu eski yerine?
Düşündüğüm, öğütlediğim gibi benim
Paylaşırdı insanlar
Yararları, mutluluğu ve ahlâkı
Cennet olurdu dünya...
Uyanık, temiz sevgiler gelirdi diyorum
Azgın, kör sevgiler yerine
Yalan, dolan, bilgisizlik yerine
Gerçek bilgi gelirdi
Ve kardeşlik zorbalığın yerine.”⁴⁶

Francis Bacon (1561-1626), *Nova Atlantis* (*Yeni Atlantis*, 1627) eseriyle Platon'un *Timaeus* ve *Kritias* eserlerinde bahsettiği gizemli Atlantis adasının mutlu yaşantısına geri dönmek ister. Bacon, *Atlantis*'i kendi döneminin genişleyen bakış açısıyla teşhis eder. Eski Atlantis Platon'un anlattığı ada olarak büyük bir felâket sonucunda batmıştır, ancak bazı ada sakinleri fiktif bir güney adası olan Bensalem'e çıkmış, kurtulmuştur. More gibi eşitlikçi devlet düzeni ve mükemmel bir toplumsal ve siyasal yapıyla yetinmeyen Bacon'un asıl amacı bilimin ilerlemesini sağlamaktır.⁴⁷ Hatta bilimi bu kadar önceleyen ve önemseyen Bacon'un *Yeni Atlantis*'inde *Utopia*'daki demokratik düzenin en küçük izine bile rastlanmaz.⁴⁸ Coğrafi ada özelliği pek belli olmayan bu eserin en olumlu etkisi Akşit Göktürk'ün tespitiyle “*gerçeğin*

⁴⁶ Bu şiiri dilimize Sebahattin Eyuboğlu çevirmiştir.

⁴⁷ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984, s. 86.

⁴⁸ Age, s. 88.

araştırılmasında deneyci yöntemin kaçınılmazlığını göstermekle, bilimsel gelişme tarihinde bir dönüm noktasını belirlemesidir”.⁴⁹ Bacon, eserlerini önyargılarla gölgelenmiş olan bilimlerin kapalı ve durağan dünyasını parçalama amacına yönelik yazmıştır. *Yeni Atlantis*’deki *Süleyman’ın Evi* bilimsel araştırmanın merkezidir. Doğa’ya hâkim olma anlamına gelen bir bilim anlayışının sürdüğü bir kurumdur. Eğer devlet ekonomiyi düzenleyici mekanizmaları (fiyat, tarım, sanayi) hayata geçirebiliyorsa, bunun asıl nedeni, bilimsel gelişmenin somut uygulamaları içinde, halkın ihtiyaçlarını karşılamak üzere ona yeterli bir maddî üretim sağlamasıdır. Üstelik bilgilerin yayılması konusunda *Süleyman’ın Evi*’nin bilgeleri tarafından uygulanan sıkı denetim, bilimsel gelişme ile halkın bilmelerindeki gelişme arasında kesin bir ayırım sağlayarak, bu yoldan, bilmelerdeki ilerlemenin yıkıcı bir şekilde kullanılmasını önlemektedir.⁵⁰ Bu merkez aynı zamanda maddî gelişmeleri sağladığı gibi ada sakinlerinin düzenden kopmalarını ve isyan etmelerini de engeller.

Bacon’dan sonra bilinen ve yaygın şekilde okunup yankı alanı bulan 17. yüzyıl ütopyalarını şu şekilde sıralayabiliriz. Francis Godwin, *The Man In The Moon* (Aydaki Adam, 1638); Samuel Hartlib, *A Description of the Famous Kingdom of Macaria* (Ünlü Makaria Krallığının Bir Tasviri, 1641); Samuel Gott, *Nova Solyma* (1648); James Harrington, *Commonwealth of Oceana* (Oceana Ulusu, 1656); Cyrano de Bergerac, *L’autre Monde* (Diğer Dünya, 1657); Henry Neville, *The Isle of Pines* (Çam Ağaçları Adası, 1668) ve Fenelon, *Les Aventures de Télémaque* (Telemak’ın Maceraları, 1699) adlı eserleri kaleme almışlardır. Bu ütopyaların arasında James Harrington’un *Commonwealth of Oceana*’sı diğerlerinden ayrılır. Bu ütopya, neredeyse insansız olan adalar üzerinde kurulur.⁵¹ “*Oceana, eğitim, vergi sistemi din alanlarında özgür ilkeler süren, çift meclisli yasama örgütünü ilk olarak savunan bir yapıdır. Fransız Devrimi’nden bu yana birçok anayasayı etkilemiş, Amerika Birleşik Devletleri anayasasının temel kaynaklarından biri olmuştur. Bu yönüyle Humanist utopyalar içinde en çok gerçekleşeni*”dir.⁵²

⁴⁹ Akşit Göktürk, *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 40.

⁵⁰ Michèle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon, *Ütopya Sözlüğü*, Türkçesi: Turhan Ilgaz, Sel Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 27.

⁵¹ Age, s. 40.

⁵² Akşit Göktürk, *İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 41 .

Mina Urgan, 17. yüzyıldan sonra ütopyanın tür olarak zayıflamaya başladığını söylese de⁵³ 18. yüzyılda ütopyanın büyük bir yaygınlık kazanmış olduğunu, 18. yüzyıl boyunca (1700- 1802) sadece İngiltere’de yetmiş beş adet ütopya türüne giren eserin yazıldığını Ayhan Yalçinkaya’nın makalesinden öğreniyoruz.⁵⁴ Buradaki sıkıntı kaliteli ütopya eserlerinin kaleme alınmayışındadır. Klâsik ve kalıplar içerisinde görünüm arz eden ütopyaları birbirinden ayırt etmek, aralarında ayırt edici kuvvetli unsurlar bulmak oldukça zordur. Genel olarak Platon’un ve More’un ütopyalarının etkisinde kalan yazarlar *ada*, *vadi*, *dağ*, *ay* ütopyalarının dışına çıkamaz ve neredeyse yeryüzünde ütopya kurabilecek yer bırakmazlar. İlk ütopyalara eklemlenen, ancak onlara yenilik getirmeyen bu yazarların tavrı bir tıkanma noktasının meydana geldiğinin kanıtıdır. 19. yüzyılın bitimi sıralarında tekrar büyük artış gösteren ütopyaların kaynağı, bu sefer kapitalizmin aşırı serbest ekonomik deneylerden doğan korku ve güvensizliğin karmaşasından ortaya çıkar. “Devirlerden, ideolojilerden ve yönetim biçimlerinden doğan boşluklar ütopya yazmak için ana etkenlerdir.”⁵⁵

18. yüzyılın tanınmış ütopyalarını şu şekilde sıralayabiliriz: François Lefebvre, *Relation du voyage de l’isle d’eutopie* (Ütopya adasına yapılan gezinin hikâyesi 1711); Daniel Defoe, *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe* (Robinson Crusoe’nun Hayatı ve yabancı diyarlara yaptığı şaşırtıcı maceraları 1719); Jonathan Swift, *Gulliver’s Travels* (Gulliver’in Gezileri 1726); Thomas Spence *A Supplement to the History of Robinson Crusoe* (Robinson Crusoe Tarihine Ek 1782); *Description of Spensonia* (Spensonia’nın Tasviri 1795), *The Constitution of a Perfect Commonwealth* (Mükemmel Ülkenin Anayasası 1798) ve *The Receipt to Make a Millenium or Happy World* (Bir Millenium ya da Mutlu Dünya Yaratmanın Reçetesi 1801).

18.-19. yüzyıllarda yazılan ütopyalarda sanayi devriminin, yeni düşünce akımlarının ve değişen dünyada beliren yeni fikirlerin izleri görülür. Ancak klâsik ütopyalar olarak nitelendirdiğimiz bu eserler bir duraklama ve tıkanma dönemine girer. Artık birbirini tekrar eden eserler bir anlam ifade etmezler. Ütopya, mecburen kendini

⁵³ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984, s. 91.

⁵⁴ Ayhan Yalçinkaya, “Ütopyanın Tarihi ve Kaynakları”, *Bilim ve Ütopya*, Mart 2001, nr. 8, s. 61.

⁵⁵ Northrop Frye, “Edebiyatta Ütopya Türleri”, (Çev. Akşit Göktürk), *Türk Dili Eleştirisi Özel Sayısı II*, nr. 234, Mart 1971, s. 512.

yenileme sürecine girecektir. 1818’de Marry Wollstonecraft Shelly *Frankenstein* adlı eserini kaleme alır. Bu eserde insan eliyle robot insanın yaratılışı ve bunun felaketle sonuçlanan hikâyesi anlatılır. *Frankenstein*, bir kâbusun habercisidir. Bu eser, kendinden önce ütopyalarıyla insanlara kurtuluşlarını ve güzel yaşama alanlarını vaat eden ütopyacıların kendi arzuları yüzünden aslında onları bir cehenneme sürüklediklerinin ilk ifadesidir. Yani, insan hayaliyle ve eliyle tasarlanmış her ideal yaşama alanı insanlığı mutlu bir hayata taşımayabilir. Bunda gelişen bilimin ve teknolojinin de büyük etkisi vardır. ‘*Distopya*’ şeklinde adlandırılan bu türün ilk çağdaş örneğini H. G. Wells, *When The Sleeper Wakes (Uyuyan Uyanınca)* adlı eseriyle 1899 yılında ortaya koyacaktır. Wells, bu eserinde mükemmel toplum düzeninin yerine statik olmayan, her türlü deney ve gelişime açık bir ütopya sunar.⁵⁶ Denebilir ki “*Düş gücündeki tutukluk, çöküntü ve gerileme ütopyacı düşüncede ütopyik taşlamayı doğur*”muştur.⁵⁷ Bu ütopyik taşlama mutlu toplum seçeneklerinin eleştirisine yöneliktir. İnsanın doğası gereği belli kalıplar içerisinde yaşayıp yaşayamayacağı sorusu sorulur. Mutluluğun sınırlarını çizenlerin bunu nereye kadar uygulanabileceğinin, özgürlüğün belirli insanların elinde tutulup tutulamayacağının özü tartışılır. Distopyalarda ütopyaların tersi bir kurgu vardır. “*Ütopya, mutluluk için kurulu düzene uyma gereğini belirtir, bu uyumdan doğacak ortamı yüceltirken, karşı ütopya, uyumlu toplumu gerçekleştirmek adına ezilip yok edilen kişiler ve insancıl değerlerin acısını dile getir*”mek için yazılır.⁵⁸

Bu kelime Yunancadaki olumsuzluk bildiren “*dis-*” ön ekiyle yer anlamına gelen “*topos*” kelimesinin birleşimiyle oluşturulmuştur. “*Kötü yer*” karşılığı olarak kullanılmıştır. Bu kelime, “*ütopya karşıtı, ütopya kavramının karşısında duran, ters ütopya*”⁵⁹ anlamlarına gelir. Ütopyanın karşısında duran, ona eleştiri ve tepki olarak ortaya çıkan bu türün Türkçede *distopya*, *anti-ütopya*, *karşı ütopya*, *ters ütopya*, *kara-*

⁵⁶ Yasemin Temizarabacı Yıldırım, *Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası*, Sel Yayınları, İstanbul 2005, s. 58.

⁵⁷ Northrop Frye, “Edebiyatta Ütopya Türleri”, (Çev. Akşit Göktürk), *Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı II*, nr. 234, Mart 1971, s. 514.

⁵⁸ Nail Bezel, “Ütopya ve Karşı Ütopyalarda Yaşam, Düşünce ve Sınırları”, *Milliyet Sanat*, nr. 216, Mayıs 1989, s. 3.

⁵⁹ Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetleri*, Say Yayınları, İstanbul 1984, s. 5.

yok ülke, karabasan⁶⁰, negatif ütopya⁶¹, kakotopya⁶² şeklinde adlandırılmaları da vardır. Biz, bu çalışmamızda anti-ütopya ve distopya kelimelerini kullanmayı uygun gördük.

Ütopya kelimesi, kavram olarak türünün sınırlarını ve anlam alanını olumlu yönde çizer. Anti-ütopyalar ise ütopyaların taşlanması, eleştirilmesi, hatta küçük düşürülerek yeniden yorumlanması fikri üzerine kurulur. Bu ütopyalar, kendinden önce tasarlanan mükemmel ülkelerin var olamayacağını, belirlenen ilkelerin insanlığı mutlak kötülüğe ve felakete sürükleyeceğini ironik bir dille ve çoğu zaman gülünçleştirerek verirler. Ütopyalarda insana has “değişim” ve “dönüşüm” özellikleri ortadan kaldırılmıştır. Burada özgürlüğün yok edilmesi, insanların kalıplara sokulması söz konusudur. Anti-ütopya insanlığın kötüye gittiğini, şartların mutlak kötülüklerle sonuçlanacağını öngörür. Bu sebeple “anti-ütopya ütopya ülkesi insanların gördüğü düş”tür.⁶³ Ütopyalarda ütopyalar kurulmasına izin verilmez. Çünkü her yeni oluşum eski düzeni mutlaka yok edecektir. Anti-ütopya buna karşıdır. İnsanın özgür olması gerektiğini olumsuz şartları gözler önünde sergileyerek ifade eder. Anti-ütopya teknolojik ve bilimsel ilerlemelerin insan hayatı için kâbus olacağını, insanları yalnızlaştırdığını, robotlaştırıldığını, kalıplar içerisine sokacağını da öngörür. Bu olumsuz şartlardan biri de bürokrasidir. Bürokrasi insanları sürekli baskı ve denetim altında tutan gerekli yöntem ve aygıtları kullanır. İnsanların boş zamanlarını nasıl geçireceğini, kimlerle ilişki kuracağını, nasıl çalışıp, nasıl yaşayacağını, ne duyup ne düşünmesi gerektiğini sürekli belgeler.⁶⁴ Örneğin *Utopia*’da Kurultay ve büyük halk toplantıları dışında, bir araya gelip memleket işlerini konuşmak ölümle cezalandırılan bir suçtur.⁶⁵ Ütopyalarda insanlar düzenin devamı için ezilir, baskılanır, bu düzenin yürümesi için her türlü zor kullanılır. İnsanlar düşünme yeteneklerini geliştirmesin diye bilimin fazla öncelenmemesinin sebebi de budur. Sanatın ve edebiyatın da ütopyalarda

⁶⁰ Mustafa Ziyalan, “Ütopya Ötesi: Hipertekst”, *Varlık*, nr. 1028, Mayıs 1993, s. 12.

⁶¹ Füsün Akatlı, “Ütopyanın Çevresinde”, *Varlık*, nr. 1051, Nisan 1995, s. 22.

⁶² Henri Desroche, “Ütopyalar Geçidi”, *Varlık*, nr. 1025, Şubat 1993, s. 14.

⁶³ Ayhan Yalçinkaya, *Eğer’den Meğer’e: Ütopya Karşısında Türk Romanı*, Phoenix Yayınları, Ankara 2004, s. 64.

⁶⁴ Nail Bezel, *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu*, Say Yayınları, İstanbul 1984, s. 9-10.

⁶⁵ Thomas More, *Utopia*, (Çev. Sabahattin Eyuboğlu, Mina Urgan, Vedat Günyol), Çan Yayınları, İstanbul 1968, s. 115.

gerçekte yeri yoktur. Sanat ve edebiyatla insanlar kendi hayatları ve evren üzerine yeni algılama biçimleri geliştirirler. Ütopyalarda her yeni yorum ve açılım yeni bir tehlikedir. “Sanat ve edebiyatın ütopyacılar açısından kullanılabilir bir yanı varsa o da istenilen uyumun sağlanması amacıyla insanların etkilenmesi, yönlendirilmesi içindir.”⁶⁶ Anti-ütopyalar hayali ve düşünme yeteneğini engelleyen ütopyaları hem yetersiz hem de kısıtlayıcı bulur. Klâsik ütopyalar insanı hayatın içerisinde topluma ve kendisine yabancılaştırır ve yalnızlaştırırken anti-ütopyalar, yabancılaşan ve yalnızlaşan insanın şartlarını mercek altına alır ve sorgular.

2.2. Anti-ütopyalar

Martin Meyerson, “Ütopyaların izi, Platon’un ideal devlet tasımına dek sürülebilirse, o zaman karşı ütopyaların izi de, en azından Aristophanes’in *The Birds* (Kuşlar)’ine dek sürülebilir. Bunların ana teması, iyi olduğu kabul edilen bir toplumda, insanın özgürlükten yoksun olmasıdır”⁶⁷ dese de anti-ütopyaların kaynağını modern zamanda aramanın daha yerinde olacağı kanaatindeyiz. Klâsik ütopyalar, mevcut toplum düzenine eleştiri olarak doğar, anti-ütopyalar ise bu eleştirel yapıda doğan ütopyaların eleştirisi şeklinde varlık kazanır. Böyle bir durum ironik bir görünüm sergiler.

1850’den sonra bilimin ve gelişen tekniğin dünyayı birleştirmeye başladığı görülür. More’da, Platon’da ve Bacon’da görülen ütopyanın ‘tek başınalığı’ yerini ‘ütopya öyküsü’ne bırakır.⁶⁸ Bellamy’nin “Looking Backward”ı, Morris’in “News From Nowhere”i, H. G. Wells’in “A Modern Utopia”sı köleliği, zorbalığı, karmaşayı tenkit eden eserlerdir. Birer taşlama olan ütopyalar arasında Zamiatin’in *Mıy* (Biz, 1920), Aldous Huxley’in *Brave New World* (Cesur Yeni Dünya 1932)’ü, George Orwell’in *1984* (1949) adlı eserleri sayılabilir.

Anti-ütopyanın dünyada gelişmesi ve yayılması çok zaman almamış, gelişen teknolojiyle birlikte çeşitli anti-ütopyalar ortaya çıkmıştır. 1920’de Yevgeni Zamiatin’in kaleme aldığı *Mıy* (Biz) adlı eser ütopyanın öbür yüzünü göstermesi ve kendinden sonra

⁶⁶ Nail Bezel, “Ütopya ve Karşı Ütopyalarda Yaşam, Düşünce ve Sınırları”, *Milliyet Sanat*, nr. 216, Mayıs 1989, s. 5.

⁶⁷ Martin Meyerson “Ütopya Gelenekleri ve Kentlerin Planlanması”, *Cogito*, nr. 8, Temmuz 1996, s. 119.

⁶⁸ Northrop Frye, “Edebiyatta Ütopya Türleri”, (Çev. Akşit Göktürk), *Türk Dili Eleştirisi Özel Sayısı II*, nr. 234, Mart 1971, s. 513.

yazılacak anti-ütopyalara örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir. *Biz*, H. G. Wells'in *Gelecek Günlerin Bir Öyküsü* ve *Uyuyan Uyanınca* roman/uzun öyküleri ve E. M. Forster'in *Makine Duruyor* hikâyesiyle birlikte ilk anti-ütopya örnekleri arasında sayılır.⁶⁹

Yevgeni Zamiatin, eserini Sovyet devriminin yarattığı düş kırıklığıyla yazmış ve bu devrimin sonuçlarına açık bir tepki olarak sunmuştur. George Orwell'in 1984'ünün de bu romandan esinlenerek yazılmış olduğu görüşü yaygındır. Konusu ve kişileri neredeyse birebir aynıdır. Orwell, eserini Zamiatin'in öyküsüne doğrudan göndermeler yaparak kurar ve eserini acıklı bir parodiye dönüştürür.⁷⁰

Biz'de M.S. 26. yüzyılın toplumu anlatılır. Topluma egemen “*Tek Devlet*” vardır. Bu devlet “*İnsanların gündelik, haftalık, aylık, yıllık yaşamlarını çizelgelere ve takvimlere bağlayan, her insan faaliyetini ‘akılcı’ bir biçimde düzenleyen bir devlet*”tir.⁷¹ İnsanların adlarının değil numaralarının olduğu bu toplumda matematik en büyük erdemdir. Sayıların güçlü birer sembol olduğu söz konusu toplum yapısında insanlar bir fert değil sadece birer sayıdan ibarettir. Devletin başına karşı çıkabilecek olası isyan, insanın beynindeki “*düş gücü merkezi*”ne yapılan cerrahi müdahaleyle daha baştan önlenir. *Biz*'in güçlü bir anti-ütopya örneği kabul edilmesinin temelinde de bu eylemin bir sembol hâline dönüşmesi yatar. Yazar, “*insanların düş gücünü yok etmedikçe onları kalıplara sokamazsınız*” mesajını verir. Bu eser, Sovyet devrimine olduğu kadar geleneksel, kapalı, otoriter ve totaliter ütopyalara karşı bir tepki, bir eleştiridir. Zamiatin, açık bir ütopya yazma denemesine girişmek yerine alaycı bir anti-ütopya yazmıştır.⁷² Açık ütopyaların tasarıları bu sebeple 1968'lere kalmış, Zamiatin'i örnek alan diğer yazarlar alaycı anti-ütopyalar yazma yolunu seçmişlerdir. Zamiatin'in bu eserinin yankıları Türk edebiyatındaki ürünlere de etki etmiştir.

Sovyet devrimine gelene kadar ütopya açısından önemli bir hazırlık döneminin aslında bu anti-ütopyaların temelini oluşturduğunu vurgulamak yerinde olacaktır. Marksizm öncesi sosyalist düşüncenin ana akımlarından birini temsil eden “*Ütopik sosyalizm*” kavramı sosyalizmin birinci evresini tanımlamak için kullanılır. Ütopik sosyalistler olarak adlandırılan bir grup düşünür, üretim ve tüketimin sosyalizm

⁶⁹ Bülent Somay, “Zamiatin'in “Biz”i biz miyiz?”, Zamiatin, *Biz*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996, s. 6.

⁷⁰ Age, s. 7.

⁷¹ Age, s. 8.

⁷² Age, s. 11.

ilkelerine bağılı olarak düzenlendiğı adil çalışma toplumları ortaya koyma çabası içinde oldular. Bu yöneliş, ideolojik bakışın belirlediğı anti-ütopya kurgusuna zemin hazırlamıştır.

Anti-ütopyacı düşünüş, kuralların karşısındadır. “*Devletten kaçır, doğalı yapaya, doğayı matematiklere, eğriyi dik açığı, organik olanı organizasyona yeğler. Mantık ve üçlü kurallarla dalga geçer, düşlenen ya da sevilen yaşam tarzını benimser.*”⁷³ Bu da klâsik ütopyanın iyimserliğinin, daha iyiye ulaşma ümidinin karşısında duran eleştirel ütopyadır. Bu çerçevede anti-ütopyalara E. M. Forster’in *Makinenin Sonu* (1928), Kurt Vonnegut’un *Player Piano* (Kendi Çalar Piyano, 1952), Ray Bradbury’nin *Fahrenheit 451* (1953), George Orwell’in *Animal Farm* (Hayvan Çiftliği, 1945), Ursula K. Le Guin’in *The Dispossessed* (Mülksüzler, 1974), Robert Havemann’ın, *Tomorrow* (Yarın, 1979)’u gibi eserler örnek olarak gösterilebilir.

Postmodern edebiyat anlayışının 1960’lardan itibaren gelişmeye başlamasıyla bu edebî akımın çerçevesine girebilecek ütöpk eserler de yazılmaya başlanmıştır. Böylece anti-ütopya son dönemde postmodernizmle birleşerek yeni kapılar aralamaya başlamıştır. Anti-ütopyanın postmodernizm açısından önemi kötü koşulları ve ferdin psikolojik durumunu irdeleyebilmesidir. Fertten topluma genişleyen çemberde ferdin toplumun neresinde olduğunu, başka bir ifadeyle ferdin toplum için ne ifade ettiğini ortaya çıkarmaya çalışır. Bazen bu, mevcut durumun iyi görünmediğinin, daha da kötüye gideceğinin ifadesine bürünür. Postmodernizm ürünleri olumsuz koşulların daha da kötüye gideceğini, iyi toplumların hiçbir zaman oluşamayacaklarını öngörür. Burada ütopyanın bilim-kurgu ile ilişkisi de devreye girer. Daha önce belirttiğimiz gibi bilim-kurgunun ve teknolojinin insanlık için vaat ettiğı cennet fikri anti-ütopya ile âdeta cehennem fikrine dönüşür. Zira bilim geliştikçe insanlar yalnızlaşır, manevî bir ölüme terk edilir ve toplum fikri böylece ortadan kalkar. İnsanlığın hizmetine sunulan makineler anti-ütopyacı bakışla insanlığın felaketini hazırlar. Çünkü insanoğlu kendi eliyle yarattığı makinelerin esiri olur, onlara yenilir.

Olumsuz bir zeminde oluşan bu görüş günümüzde de devam etmektedir. İnsanların giderek daha da yalnızlaştığı toplumlarda sanal hayatlar sürdürölmektedir. Bu da “*ütopyaların sonu mu geldi?*” sorusunu gündeme getirir. İnsanlar yaşadıkça şüphesiz

⁷³ Gilles Lapouge, “Ütopya ve Olanaksızın Kaygan Yeri”, *Varlık*, nr. 1025, Şubat 1993, s. 3.

hayal yok edilemez, ancak hayalin yöneldiği mecralar yön değiştirir. Dünyadan uzaya, yeryüzünden yeraltına ve birçok yere keşif yapan insanın hedefleri değişir. Ütopyalar bu dönüşümden etkilenir, ancak yok olmaz. Gerçek dünyadan bunalan, kaçmaya çalışan insanların ulaşmak isteyeceği yaşama alanlarının görünüşü değişerek ütopyalar edebiyatın dışında özellikle mimaride kendilerine yeni açılımlar arar.

3. Edebiyatta Ütopya

3.1 . Edebiyatta ütopya kavramı

Ütopya kavramının farklı yönleri vardır. Ütopya, bir yanıyla siyaset bilimi, sosyoloji ve ekonomik sistemle ilgiliyken diğer yanıyla edebiyatla ilgilidir. Siyaset biliminin kapsamına giren ütopya kavramı daha çok fert, devlet, toplum, yönetim, yasa, ekonomi ve benzeri alt başlıklara ayrılır; yeni tasarıları öngörür ya da mevcut tasarıları eleştirir. Edebiyatın alanına giren ütopya kavramı ise “*kurgu*” ve “*anlatı*” ile birlikte ele alınmalıdır.

Ütopik dünyayı kurma işi öyküleme (tahkiye) ile birlikte yürüdüğünde ortaya edebî tür olarak ütopyanın çıktığını söyleyebiliriz. Kurmaca (*Fr. fiction*) , eserin kendi içerisinde bir gerçeklik duygusu veren ve dış dünyadan alınan yapılarla birlikte yeni bir kurgu/dünya oluşturma işidir. Ütopyanın kurmaca ve kurgu ile birleştiği nokta da tam olarak budur. Ütopyalarda dış dünyadan veya yazan kişinin muhayyilesinden yeni yapılar alınır ve ütopya denilen yapıyı oluşturmak için kullanılır. Anlatı ile birlikte aktarılan yapılarda edebîlik unsuru da ortaya çıkar. Bu da edebiyatın alanına giren edebî ütopya, ütopik roman, edebiyat ve ütopya gibi konularla birleşir.

Ütopyanın edebiyatla ilişkisi, sadece kuru bir kurgu ve anlatı arayışında belirmez. Sanatkârı ütopya yazmaya iten etkenler de önemlidir. Dünyayı dönüştürmek için yazar, elindeki dil malzemesiyle kendisine ait bir dünyayı kurma işine girer. Ferdî bir yönelişin ürünü olan *estetik ütopya* ve toplumsal bir arayışın ürünü olan *sosyal ütopya* arasında işlev açısından farklar vardır. Estetik ütopya, yazarın kendisi için huzur verici ve yeni bir dünya kurma isteğinin sonucudur. Toplumsal ütopyalarda ise yazarın içinde bulunduğu toplumu için bir dönüştürme ve değiştirme isteği vardır. Gerçek hayatta müdahale edemeyeceği bir toplum ve devlet yapısını eserinde eleştirerek ve ona alternatif bir dünya kurarak değiştirir. Estetik ütopyalarda da yeni ve farklı bir dünyanın arayışı vardır, ama bunda toplumsal kaygı ve sosyal fayda güdülmez.

Tür olarak ütopya, fantastik, bilimkurgu, polisiye gibi başka türlerle benzerlik gösterir, ancak onlardan belirli noktalarda farklı bir yapıya sahiptir. Ütopyaların toplum tasarısı bakımından çeşitli görünimleri vardır. Bu eserler, anlatma esasına dayalı edebî metinler (roman, hikâye), sezdirme esasına dayalı edebî metinler (şiir) ve nadir de olsa gösterme esasına dayalı edebî metinler (tiyatro) şeklinde vücut bulur. Yine bu metinlerde ütopyalar, bütün veya parçalı şekilde bir görünüm arz ederler. Bütüncül yapıyla ütopyanın bir eserde tümüyle var olması, yani baştan sona bir ütopyayı ele alması kastedilir. Bu, bütünüyle roman veya şiir olabilir ve *ütöpik roman*, *ütöpik şiir* şeklinde adlandırılır. Bunun yanında ütopyanın parçalı görünümüyle de edebî bir eserde daha örtülü bir şekilde dile gelen ve belirli bölümleri kapsayan ütöpik yönelişler ifade edilir.

Ütopyacı düşüncenin köklerinin felsefede olduğunu söylemek yanlış olmaz. Felsefeden sonra ütopya düşüncesi asıl gelişimini edebiyat alanında gerçekleştirir. Zira edebiyat, tasarlanan ideal bir mekânın, yaşama alanının ya da taşlanacak mevcut kötü bir düzenin kurgusunu yaratmaya elverişli bir imkân sağlar. Yazarın hayatta karşısına çıkan imkânsızlıklar onu “*gerçekte var olmayan*” ama yazar tarafından “*varmış gibi*” kurgulanan yeni yapılar yaratmaya yönlendirir. Burada ortaya çıkan eserin estetik seviyesinin ne ölçüde olduğunu ya da olması gerektiğini tartışmak yerinde olacaktır.

“*Olabileceğin düşünüyü kuran*” yazar, ferdî veya toplumsal ütopyasını tasarlarken, bunu sanat kaygısıyla mı yapıyor, yoksa kuru bir idealizm uğruna sadece araç olarak mı kullanıyor? Bazen sanat kaygısının da olmadığını, her yazarın bir yönüyle yazdığı eserlerde kendi ütopyasını bir şekilde ortaya koyduğunu fark ederiz. Burada üzerinde durulması gereken problemlerden biri budur. Bu tür kurgularda öğretici olmak, bir mesajı iletmek ya da ideolojik angaje bir görüşün propagandasını yapma isteği öne çıkar.

Yazar, kurgulayan insandır. İstemediği bir hayatı başka bir hayatla değiştirmenin düşünüyü kurmak için ihtiyacı olan malzeme bellidir. Dil, kurgu ve hayal. Yazar rahat nefes alabileceği atmosferi sözle, kelimelerle yaratır.⁷⁴ Sanat kaygısı elbette tek şart değildir. Kurgulanan malzemenin ütopyanın sınırları içerisinde de olması gerekir. Örneğin mekân önemli bir unsurdur. Yine insanlar ve insanların ilişkilerini anlatan

⁷⁴ Adalet Ağaoğlu, “Ütopyalar: Ötelerin Çiçekleri”, *Varlık*, nr. 238, 15 Nisan 1990, s. 4.

kurgular, zaman, yönetim şekli gibi teknik unsurlar da önem taşır. Edebî eser seviyesinde burada tartışılması gereken önemli nokta ütopyaların anlatma esasına dayalı eserlere dönüşüp dönüşmeyeceğidir. Hiçbir çatışmanın olmadığı, her şeyin en ince ayrıntısına kadar hesaplanıp ayarlandığı klâsik ütopyalarda heyecan yoktur, çünkü insanın değişimi ve dönüşümü yoktur. Kuru bir anlatım vardır. Romana varlık kazandıracak çatışmalar ağı nasıl oluşturulacaktır? Yukarıda ütopyadaki insanların ütopyasız oluşundan bahsetmiştik. Hayal kuramayan varlıkların nesi anlatılır? Cevabı kendi içinde saklı sorulardan bir tanesiyle burada klâsik ütopyaların roman türüne pek de uygun olmadığını ifade etmiş olalım.

Şiir türü söz konusu ütopyalar için uygundur. Bunun örneğini daha önce Campenella'dan ve şairleri belli olmayan metinlerden alıntıladığımız şiirlerde gördük. Türk edebiyatında Tefik Fikret'in *Ömr-i Muhayyel*'i, Ahmet Hâşim'in "*O Belde*"si şiir formundaki ütopyalara güzel birer örnek sayılır. Bu iki şairin diğerlerine göre sembolik anlatımıyla estetik seviyeyi daha fazla yakalamış olduğunu ve başarılı bir şekilde ütopya ve şiiri birleştirdiğini söylemek yanlış olmaz.

Anti-ütopyalar için durum nedir? Anti-ütopyaların eleştirel yönü vardır, klâsik ütopyaların tıkanıp noktada devreye girmiş, ütopyaların insan hayatını cennete değil cehenneme çevireceklerini göstermeye çalıştıklarını daha önce ifade ettik. Eleştirinin olduğu yerde çatışma vardır. Beğenilmeyen, düzeltilmesi gereken olguların karşısında alternatif olarak yeni düşünceler üretilir. Zaten anti-ütopyalar, mevcut şartların kötüye gitme serüvenini konu alır. Roman için gereken de çatışmalar, zıtlıklardır. Anti-ütopyanın roman formunda ifade alanı bulması bu sebeple kolay olmuştur. Zira anlatıma uygun malzemenin olması önemli bir unsurdur.

Edebiyatta ütopya kavramı açısından özellikle roman türüne dâhil olan örnekler üzerinde durmaya, bunların teorik alt yapısını kurmaya çalışacağız. Bu sebeple daha baştan örneğin Platon'un *Devlet*'inde ve diyaloglarında yer alan konuşmaları veya *kurgu* ve *anlatı* kavramlarının dışına taşan örnekleri incelemeyeceğimizi, bunların edebiyatta ütopya başlığı altında yerinin olmadığını belirtmek doğru olacaktır. Burada tür olarak ütopyanın ne olduğu, edebiyatta hangi yüzleriyle ortaya çıktığını irdelemeye çalışacağız.

İlk Çağ ütopyalarının edebî eser olarak değil felsefî diyalog şeklinde ortaya çıktığını söylemek doğru olacaktır. Felsefenin edebiyata göre revaçta olduğu

dönemlerde idealist felsefenin de etkisiyle ideal devlet ve yönetim tasarımları tartışılmış, edebî kurgudan çok öğretici ve yenilikçi yapılar tercih edilmiştir. Platon'un *Devlet*'i felsefî bir metin olma özelliği gösterir ve tiyatro tekniğinin diyaloglaştırması ekseninde vücut bulur. Ancak yine de *Devlet*'e edebî bir eser olmaktan ziyade kurgunun eksikliği sebebiyle felsefî-sosyolojik bir metin olarak yaklaşmak doğru olacaktır. Thomas More'un *Utopia*'sını anlatı şeklinde ortaya koyması onun ütopyasını edebî anlamda kendinden önceki eserlerden ayırır ve ütopyanın bir edebiyat türü olarak kabul edilmesinin yolunu açar. Nitekim *Utopia* adasındaki hayatın bir anlatıcının ağzından aktarılması, bu adadaki kurgunun kendi içinde bir bütünlük sağlaması ve dil malzemesinin anlatım teknikleriyle desteklenmesi *Utopia* 'yı edebî eserlerin kategorisine dâhil eder.

Bu noktada edebî ütopyaları diğer ütopyalardan ayırmak gerekliliği ortaya çıkar. Çünkü sosyolojik ve felsefî plânda gelişen ütopyalar edebî ütopyalardan farklıdır. Sosyolojik ve felsefî plânda gelişen ütopyalar daha çok bir düşünceyi yaymak, yararlı olmak esprisinden hareket eder. Oysa edebî ütopyalarda genellikle yarar ve propagandadan çok estetik kaygı ön plâna çıkar. Biz, anti-ütopyalarda geniş bir ideolojik tasarımla karşılaşırız. Her ne kadar bu eserlerde ideolojik bakış ve kaygı ön plâna çıkıyor görünse de bu, estetik kaygının olmadığını göstermez. Hatta çoğu zaman estetik kaygı ideolojik kaygının önünde yer alır. Diyebiliriz ki, anti-ütopyalarda ideolojik katman estetize edilerek verilir.

Edebî eser olarak ütopyanın dünyasında standartlaşmış yaşama biçimi ve insan tipi neredeyse çatışmayı ortadan kaldırır. Ancak anlatma esasına bağlı edebî metinlerin temelinde yer alması gereken ve esere enerji kazandıran çatışma ütopyik eserin dışındaki dünyanın varlığında kendini bulur. Buradaki çatışma birebir mücadele olarak değil ters kurgu olarak varlık kazanır. Bu çatışma, bozuk düzene karşı olumlanan iyi bir yaşama alanının oluşturulmasının yarattığı çatışmadır. Söz konusu çatışmada ferdin ferde, toplumun topluma karşı mücadele vermesi gerekmez. Pekâlâ, çatışma ögesi, edebî eserin dışında kurulmuş bir dünya olarak da varlık kazanabilir.

İçerik ve şekil dışında ütopyik eserlerin iç dinamiği de önem taşır. Ütopyanın edebî eser (burada romanı kastediyoruz) sayılabilmesi için roman tekniğinin ve yapısının temel görünümelerini taşıması gerekir. Bu bölümde bunu tartışmaya ve yorumlamaya çalışacağız.

Anlatma esasına bağılı edebî metinlerde sözü, sözlerin dağınıklığını vak'a zinciri ve anlatı düzene sokar. Postmodernizmin yolunu açan modernist yazarlarda vak'anın en aza indirilmeye, hatta yok edilmeye çalışıldığı, ancak vak'anın kaldırılamadığı, tasvirlerle gizlendiği, okuyucunun keşfine bırakıldığı görülür.⁷⁵

Klâsik ütopyalarda durağanlık vardır. Bu durağanlığın bir sebebi, tasvirlerin ağır basmasıdır. Ön görülen ideal toplum *gösterme* ve *tasvir etme* yöntemleriyle ortaya konur. Öyleyse nakledilen bir vak'adan ziyade önceden kurgulanmış veya kurulmuş tasvir edilen mükemmel bir yapıyla karşılaşırız. Bu da yazılan metnin zenginleşmesinin, anlatıya yaklaşmasının zeminini hazırlar.

Diğer bir husus anlatıcı meselesidir. Ütopyalara anlatı görünümünü kazandıran vak'adan çok anlatıcının yüklendiği işlevdir. Olaylar dizisi ve sürdürülen hayat ister hâkim anlatıcının ağzından, ister kahraman anlatıcının ağzından nakledilsin ortada tasvir edilen, çeşitli özellikleriyle dikkatlere sunulan bir toplum düzeni ve hikâye vardır. Ütopik romanlarda hâkim anlatıcıdan kahraman anlatıcıya, hatta çoğulcu bakış açısına kadar çeşitli anlatımlarda karşımıza çıkar. Önemli olan anlatılacak bir hikâyenin ve gösterilecek ideal bir dünyanın yahut kötücül yaşama alanının (anti-ütopya) olmasıdır.

3. 2. Ütopyaların yapı ve kuruluş özellikleri

Ütopyalarda kuruluş yapıları itibariyle bazı ortak noktalar ve görünümeler vardır. Klâsik ütopyalar öncelikli olmak üzere ütopyalarda belli başlı vazgeçilmez unsurlar vardır. Bunlar *ütopya insanı*, *ütopik toplumun özellikleri kuruluş sistemi*, *ütopik toplumun sınırları*, *sınırlılığı ve sınırsızlığı* ve benzeri konuları kapsar. Bunda yazılmış ilk sistemli ütopyanın, yani Thomas More'un eseri *Utopia*'nın büyük payı vardır. Kendinden sonra gelecek olan ütopyalara bir şablon, hatta örnek olan bu ütopyanın yapı özellikleri başka ütopyalarda da değişerek ve benzer yapılarda ortaya çıkmıştır. Ütopya insanı etrafında şekillenen yapının önemi insansız ütopyaların eksik kalacağından ileri gelir. Yine toplumun varlık şartları ütopyanın "*mutlu toplum*" düzeninin oluşumunda önemlidir. Bu bölümde istisnaları da hesaba katarak genel bir şablon çizmeye ve ütopyaların yapısını anlamaya çalışacağız.

⁷⁵ Şerif Aktaş, *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, s. 11.

3. 2. 1. Ütopya insanı

Fertlerine sınırsız özgürlüğü vaat eden ütopyalarda insan unsurunun sergilediği görünüm, üzerinde durulması gereken bir konudur. Refahın ve özgürlüğün sonsuz mutluluk getireceği düşünülen bu yapılarda ütopya insanının konumu düşünüldüğünden daha farklıdır. Hareketli bir yaşama alanı sunan ütopyaların fertleri etkin değil edilgendir. Devlete veya başka adlandırılışla yönetim erkine hizmet etmek zorunda bırakılan ütopya insanına mutluluk ve refah yoğun bir çalışmanın sonunda verilir. Yönetenleri seçme yöntemi demokrasiyle sağlansa da kurultay ve büyük halk toplantıları dışında, bir araya gelip memleket işlerini konuşmak ölümle cezalandırılan bir suçtur.⁷⁶ Memleket işlerini konuşmanın, eleştirmenin tehlikesi yeni sistemler ve yönetimler, bununla birlikte yeni yöneticiler tercih etme tehlikesinden kaynaklanmaktadır. Bu, yönetenlerin yerine başka yöneticiler tercih etme, isteme tehlikesini doğurur ve ütopya için bir tehdit unsurudur. Ütopyalarda yaşayan insanların belirli bir yaşama çizgisi vardır. Kendi çıkarları ve iyilikleri için bu sınırı aşmazlar. Ütopya insanının etken olması daha çok sistemin işlemesi için çalışması, çabalaması olarak değerlendirilebilir.

Ütopya insanının dışa ve içe dönük olup olmadığı çok kestirilemez, çünkü herkesin öncelikli görevi yükümlüklerini yerine getirmek ve hayatını idame ettirmektir. Kişilerin içe veya dışa dönük oluşları sosyal hayattaki aktiviteleri ve sosyal ilişkileriyle belli olur. Ütopyalarda fertler değil de toplumun bütünü anlatıldığı için psikolojik tahliller yerine toplumsal genellemeler vardır. Ancak kurulmuş bir saat gibi yaşamak zorunda kalan ütopya insanların kendilerini gösterebilecekleri, gerçekleştirebilecekleri alanları çok kısıtlıdır. Bu da insanın belirli bir süre sonra bunalıma girmesine, mutsuz olmasına yani içe dönmesine sebep olur. Hayatları dışa dönük bir yaşama şekli olarak görülse bile özde, onların birer yaşama alanının olup olmaması bile önemli değildir. Devletin güvenliği ve esenliği her zaman önceliklidir.

Anlatma esasına dayanan metinlere göre şiirde daha farklı bir yapıyla karşılaşırız. Şiirde sosyal anlayışın yanında ferdi dikkate alan ütöpik yapılarla da karşılaşırız. Hatta çoğu zaman, *Ömr-i Muhayyel* ve *O Belde* şiirlerinde olduğu gibi, ferdi ütopya daha öne çıkar. Bu da daha çok sosyal hayatı anlatmaya yönelen hikâye ve

⁷⁶ Thomas More, *Utopia*, Çan Yayınları, İstanbul 1968, s. 115.

romanla kişinin iç dünyasının ifadesinin peşinde olan şiirin türe bağlı özellikleriyle açıklanabilir.

Ütopya insanının yaşayan gerçek toplumlardaki insanlar gibi bütün bir toplumun ürünü olan belli töreleri ve davranış kalıpları vardır. Davranış biçimleri alışılmışın dışında bir seyir göstermez. Herkesin görevi vardır ve herkes mutludur. Bu toplumlarda zaten sıkıntı yoktur, çünkü her şey başından düşünülmüş ve plânlanmıştır. Belirlenmiş plânın dışına çıkmak ütopyalarda insanlık suçudur ve cezalandırılır. Teknolojik gelişmeler belirlenen çizgilerde gerçekleştirilebilir. Ütopyalıların yeni buluşlara yönelmesi imkânsızdır. Çünkü her yenilik kendisiyle beraber yeni düşünce sistemleri ve yeni felsefeleri geliştirecek, eski sistemin bozuk yanları düzeltilmeye çalışılacaktır. Ütopya insanı bu yönüyle tutucu, hatta tutuktur. Bu sebeple gelişmelere, yeniliklere açık değildir. Değişim veya yenilik isteyen fertler cezalandırılacaktır.

Klâsik ütopyalarda belirli bir yaş dağılımı dikkat çeker. Ne gereksiz yere çalışmayan kesimi oluşturan çocuklar ve yaşlılar ülke nüfusunu işgal eder, ne de bunlarda bir eksiklik vardır. Gençler, toplumun dinamik gücünü oluştururlar. Çalışmak ve yaşlılara bakmakla yükümlüdürler. Çark hep aynı şekilde işler. Gençler yaşlılara hizmet eder, bakımlarını yapar ve hastalıklarında onların tedavisinde yardımcı olurlar. Yaşlıların huzurlu bir şekilde ölmeleri gençlerin özverisiyle gerçekleşir. Gençler yaşlılara saygı duyar, onlara kötü davranmaz, onları aşağılamazlar. Böylece kendi geleceklerini de hazırlamış olurlar ve bu gençler yaşlandığında arkalarından gelecek olanlar da onlara aynı şekilde hizmet eder.

Ütopyalarda kadın erkek dağılımı da düzenlidir. Devlet, nüfus plânlamasını elinde tuttuğu için bir cins diğerine ağır basmaz. Ayrıca ütopyalılar savaştan nefret ettikleri için savaşmazlar. Dolayısıyla ütopya erkekleri savaşta hayatını yitirmez ve toplumda bir dengesizlik meydana gelmez. Kadın ve erkekler statü bakımında eşit görülür, ancak aile reisleri erkeklerdir ve kızlar ailelerinin ocağından çoğu zaman evlenerek çıktıkları için gidici olarak görülür. Yine iş gücü ve çalışma bakımından kadın ve erkeğin eşit yükümlülükleri olduğu söylene de kadınlar erkeklerin yaptıkları ağır işleri göremedikleri için aslında erkeklerle tam bir eşitlikten söz edilemez.

Anti-ütopyalarda insan, ütopyaların tersine olumsuzlanan, sistemin içerisinde küçültülen ve yönetim erkinin istediği gibi yaşamaya zorlanan bir yapı gösterir. Anti-ütopyalar, kişiyi benliğinden kopararak kendisine ve içinde yaşadığı topluma

yabancılaştıran, tabiattan koparan, insanlığın ortak kültürel mirasından uzaklaştıran edilgen, iradesiz, robot varlıklara dönüştürür. 20. yüzyılda anti-ütopya örneği olarak gösterilen *Biz Ötekiler, Dünyaların En İyisi* ve 1984'ün “*ortak yönü, imgesel bir toplum inşa etmeleri ve bu toplumda, kurgu aracılığıyla, bireyin toplum içindeki tastamam eriyişini o güne kadar bilinmedik güçlere ve imkânlarla sahip bir devletin gerçekleştirilmesiyle aynı zamanda denemeye çalışmalarıdır.*”⁷⁷

3. 2 .2 . Ütopik toplumun kuruluş özellikleri

Thomas More, kendi ütopyasını akılcıca düzenlemiş bir toplum olarak tarif eder.⁷⁸ Kendinden sonra yazılacak ütopyalara rasyonel aklı önemsemesiyle de örnek olan More, aklın düzenlenmesiyle sistemin yerine oturacağından, adaletin, özgürlüğün ve eşitliğin olacağından kuşku duymaz. Ütopyalar sistemli bir şekilde hazırlanmış yapılar oldukları için belirli bir akıl süzgecinden geçerek var olurlar. Her şey en ince ayrıntısına kadar düşünülür, hesaplanır, aksiliklerin çıkmaması için özellikle titizlenilir. Ütopya yaratıcısının düşünce süzgecinden kendinin ve evrensel ölçülerin kabul göreceği düsturlar, kurallar galip gelir. Toplumda karmaşa olmaması için ütopya toplumları akılla yönetilir, çünkü akıl haksızlıkları, adaletsizliği, eşitsizliği önler. Duygu akla göre arka plânda kalır. Duygularını işine karıştıran devlet adamları yanlış karar verirler. Yanlış kararlar ise bir devletin çöküşünü, yani ölümünü hazırlar.

Ütopyalarda yöneten ve yönetilen sınıflar vardır. Yöneten sınıflar, haksızlık olmasın diye soylulardan ve zenginlerden seçilmez. İlginçtir ki, yöneticilerin seçimle başa geçmesi gerektiğini vurgulayan ütopya yazarları, genelde seçimin nasıl olduğunu, kimin neden seçildiğini ve seçilmesi gerektiğini söylemezler. Yöneticiler izah getirilmeden bir anda varlık kazanır ve toplumu yönetir. Toplumun istekleri değil, yönetici sınıfın istekleri doğrultusunda devlet yönetilir. Örneğin *Utopia*'da belirli sayılardan oluşan ailelerden “*baş*” kişi sorumludur. Şehirler dörde bölünmüştür ve bu şehirlerin dört bölümünün her birinden çıkan adaylardan birini halk gizli oyla başkan seçer.⁷⁹ Sonra ütopya fertleri bu başkanın çıkardığı yasaları uygular. Ütopyalarda birlik

⁷⁷ Michéle Riot-Sarcey-Thomas Bouchet-Antoine Picon, *Ütopyalar Sözlüğü*, Türkçesi: Turhan Ilgaz, Sel Yayıncılık, İstanbul 2003, s. 132.

⁷⁸ Age, s. 64.

⁷⁹ Age, s. 114.

ve beraberlik vardır. Thomas More, “*Utopia bir tek aile, bir tek ev gibidir*”⁸⁰ derken devletle ferdin bütünleştği bir yapıyı kasteder. Ama ilginç olan şudur ki, kurultay ve büyük halk toplantıları dışında, bir araya gelip memleket işlerini konuşmak ölümle cezalandırılan bir suçtur.⁸¹ Memleket işlerini konuşamayan fertlerin devlet yönetiminde hiçbir etkilerinin olmadığı aslında ortadadır. Burada ferdin varlığı değil devletin varlığı önemsendir.

Ütopyalarda ferdin toplumla ilişkisi bir arının kovarıyla olan ilişkisi gibidir. Fertler toplum için vardır, toplum için çalışırlar ve ortaya çıkan ürün herkes arasında eşit olarak paylaştırılır. Bunun yanı sıra ütopyalarda kadınlar kocalarına, çocuklar ana babalarına, gençler yaşlılara hizmet ederler. Bu davranış biçimi toplumsal mekanizmayı düzenlediği gibi saygıyı da beraberinde getirir, iş bölümünü ve devletin varlığını sürdürmesini sağlar.

Ütopyaların mimarî ve şehirleşme açısından büyük projelerin neticesinde kurulmuş olduğunu söylemek mümkündür. Ütopistler olarak adlandırabileceğimiz ütopya kurucuları, ütopyaları kendilerinin düzenleyebileceği bir mekân olarak görür ve onun üzerinde hayallerini gerçekleştirmek arzusunu taşırlar. Ütopyaların doğal bir gelişim seyri göstermeden, insan eliyle yapılmış cennet bahçeleri olarak nitelendirildiklerini daha önce söylemiştik. Bu sebeple ütopyalarda mimarinin ve şehir plânlarının önemleri büyüktür. Ütopyalardaki düzen ve mimari fikri içten dışa açılarak toplumsal hayattaki düzenin de göstergesi sayılabilir. Örneğin *Utopia*’da şehirler düzenli ve birbirinin aynıdır. Bir *Utopia* şehrini bilen hepsini bilir. Çünkü bölge özellikleri dışında, bütün şehirler birbirine benzer.⁸² Bu düzen fikri her ütopyada vardır. Bu da büyük ölçüde ütopyaların bir yaratıcısının olmasından kaynaklanır.

Ütopyalarda her şey toplum tarafından ortak olarak üretilir ve tüketilir. İnsanların sahip oldukları evleri, madenleri, arsaları ve başka kıymetli eşyaları yoktur. Bunlar devlet tarafından temin edilir ve böylece mülkiyetin ortak olması sağlanır. Mesela aileler ürettikleri pazar yerlerine götürürler. Herkes buradan gereksinimi olduğu kadarıyla ihtiyaçlarını temin eder. Her şey bol olduğu için kimse gereğinden fazlasını istemez ve bunun güveniyle ihtiyacı kadar olanı alır ailesine götürür. Mülkiyet ortaktır.

⁸⁰ Age, s. 131.

⁸¹ Age, s. 131.

⁸² Age, s. 110.

Yemekler beraberce ortak alanlarda yenir. Herkesin evi aynıdır. Bu, eşitlik ilkesinin en somut uygulanış şeklidir.

Adalet sistemi toplumların en çok eleştirilen mekanizması olduğu için ütopyalarda adaletin doğru ve düzgün işlemesine özellikle dikkat edilir. Her ütopyanın kendine göre bir adalet sistemi olsa da temelde evrensel olan ortak yapılar vardır. Bunlar insancıl oldukları kadar akla bağlı bir yapılanmanın ürünüdürler. Her ütopya adil bir yargı sistemini vaat eder. Buna göre ceza ve ödül mekanizmasını devreye sokarak toplum huzurunun bölünmesine engel olur. Adalet mekanizması daha çok iyi ve kötü insanı birbirinden ayırt etmek için vardır. Temelde iyi-kötü insan ayrımını yapmasını başarabilen ütopyalarda adalet ve adaletsizlik adına her türlü sıkıntı baştan önlenmiş olur.

Eğitim ütopyaların vazgeçilmez unsurlarından biridir. Toplumun gelişmesi için eğitimi şart gören ütöplastler durağan (statik) bir eğitimi ön gördüklerinin çoğu zaman farkında bile değildirlir. Durağan (statik) eğitim öğrenilen bilgilerin tekrarlanması, verilen bilgilerin ezberlenmesidir. Buna karşılık insanı asıl geliştiren etken, yani hareketli ve gelişen (aktif) eğitimidir. Ancak gelişen eğitimin getireceği yenilikler ütopya toplumlarını farklı yönle sürükleyeceğinden tercih edilmez. Bazı ütopyalarda bilim adamlarının ayrıca önemli bir yeri vardır. Bunların hayatları boyunca görmek zorunda oldukları dersler vardır. Bu toplumlarda bilim adamları bile sadece insanların çalışma hayatlarını kolaylaştıracak meseleler üzerinde dururlar. Teknolojik gelişmeler bunlardan en önemlisi sayılabilir. Ama ciddî bir felsefî çalışma yoktur.

Ütopyalardaki sağlık sistemi fertlerin mutluluğunu geliştirecek bir sistem olduğu için baştan düzenlenmiş bir yapı sergiler. Her şey en ince ayrıntısına kadar hesaplanmıştır. Hastaların acı çekmesi istenmez. Bunun için doktor, hemşire, ilaç gibi unsurlar kaliteli ve çoktur. Ütopyalarda hiç kimse zorla hastaneye yatırılmaz, ama insan sağlığı için gereken her şeyin bulunduğu çok iyi düzenlenmiş bu hastanelerde, en usta hekimler yurttaşlara o kadar iyi bakarlar ki, orada yatmak varken kendi evinde yatmak isteyen bir hasta bulunmaz.⁸³ Örneğin *Utopia*'da çaresiz hastalıklara yakalananlar rahipler ve yönetenlerin telkinleriyle bir nevi ötenaziye teşvik edilir.⁸⁴ Hastanın özgürce

⁸³ Age, s. 126.

⁸⁴ Age, s. 157.

ölme isteğinin olabileceğini ilk ortaya konan ve ütopyasında dile getiren Thomas More'dur.

Ütopyalarda savaşma isteği nadir görülür. Huzurlu ve mutlu bir hayatın temeli, genellikle barış dolu ortamlarda aranır. Bu sebeple savaş istenmeyen, ancak hazırlıklı olunması gereken bir durum olarak görülür. *Utopialılar* bütün savaş tutsaklarını değil, ancak eli silâhlı olarak yakaladıklarını köle yaparlar. Köle çocukları ya da başka memleketlerde köle olanlar, *Utopia*'ya ayak basar basmaz özgür sayılırlar. *Utopialılar* arasında suç işleyenler kölelikle cezalandırılırlar.⁸⁵ Bunun yanı sıra barış havası hâkimdir ve dış ülkelerle yapılan ticarî ilişkiler önemszenir.

Görev dağılımı ve çalışma düzeni ütopyalarda çok düzenlidir. Çok çalışmak zorunda kalmayan insanların verimli çalışmaları önemszenir. Ütopyalarda genelde insanların yetenekleri ve istekleri doğrultusunda çalışmaları öngörülür. Kadın ve erkek, yapıları gereği uygun oldukları işlerde çalışırlar. *Utopia*'da yirmi dört saatin yalnız altı saati işe ayrılmıştır, *Utopialılar* sekiz saat uyku uyurlar, erken yatarlar ve hayatı mümkün olduğunca kolaylaştırma yoluna giderler. Böylece her şey düzenli olduğu için iş azalır, insanlar kendilerine çokça vakit ayırabilirler.

Bilim her ütopyada önemszeniyor görünse de gerçekte bilim adamlarının buluşları teknolojik buluşların ve çalışma hayatını kolaylaştıran buluşların ötesine geçemez. Ütopyalarda bilim adamlarının kafaları durmadan yeni buluşlara yönelip yararlı her şeyi geliştirip uygulamanın yolunu arasa da gelişmeye açık olmayan bu toplumlarda ciddi bilimsel buluşlar gerçekleşmez.

Mülk ortaklığı olan ütopyalarda ekonomi, yani para da ortaktır. İnsanlar sadece ihtiyaçları kadar olan parayı alır, kullanır, gerisine dokunmazlar. Böylece herkesin karnı doyduğu ve herkes mutlu olduğu için hırsızlık da olmaz. İnsanlar gereksiz yere birbiriyle yarışa girip birbirlerini zor durumda bırakmazlar. Para, altın ve gümüş gibi madenî eşyalar çok önemszenmez. Altın ve değerli taşlar çocuklara oyuncak olarak verilir. Hatta kölelerin toplumda belli olması için onlara çokça altın takılır.

Ütopyalarda din konusuna çok fazla yönelme olmasa da ilk ütopyaların dinle ilgili özel bir görünümünün olduğunu söylemek yanlış sayılmaz. Açıkça Hristiyanlık propagandası yapılmasa da misyonerlik anlayışının zaman zaman bu ütopyalarda

⁸⁵ Age, s. 155.

belirdiğini söylemek doğru olacaktır. Hz. İsa'nın övüldüğü, onun hayat tarzının yüceltildiği bazı ütopyalarda din seçme hürriyetinin var olduğu vurgulanır. Ancak, din algısı Hristiyan öğretilerinin doğrultusunda gelişir, biçimlenir.

Sanat, kişinin kendini gerçekleştirmek istediği özel bir yaratma eylemi alanıdır. Özel hayatın ve kişisel uğraşların asgarî boyutta olduğu ütopya da “yeni”yi yaratma yoktur. Bu da gittikçe sanatın gerilemesine ve yok olmasına yol açar. *Utopialıların* akşam yemeklerinde düzenli olarak müzik dinlemeleri güzel kokulardan zevk almaları söz konusudur. Bunun dışında sanat alanına giren edebiyat, resim, şiir ve heykel gibi sanatlar ütopyalarda pek yer almaz.

Ütopyalarda erkek-kadın ilişkisi, evlilik, cinsel hayat, nüfusun yapısı ve çocuk edinme gibi konularda da görüşler getirilmiştir. Thomas More'un *Utopia* adlı eserinde “Kadınlar güçsüz, erkek güçlü olarak görülür, iş dağılımı ona göre yapılır” der.⁸⁶ Böyle bir ayrım daha çok cinsiyetlere bağlı biyolojik özelliklere göre yapılmış görünmektedir.

Ütopyalar, evlilik konusuna da açıklık getirir. “Evlenme çağına gelen genç kızlar, evlenip kocalarının yanına giderler. Ama bütün erkek çocuklar kendi ailelerinde kalır ve bu ailenin en yaşlı erkeğinin sözünden çıkmazlar.”⁸⁷ Klâsik ütopyalarda evlilik konusunda katı kurallarla karşılaşılır. “Kadınlar on sekiz yaşından, erkekler yirmi iki yaşından önce evlenemezler. Evliliklere ancak ölüm son verir. Ama karı-koca birbirini aldatırsa ya da eşlerden biri dayanılmayacak kadar huysuzsa, durum değişir. Böyle bir derde düşen evliler, yöneticiler kurulunun izniyle, eski eşlerini bırakıp yenisini alabilirler. Ama suçlu olan eş, hem ömrünün sonuna kadar herkesin gözünde rezil olur, hem de bir daha hiç evlenemez.”⁸⁸ Evlilik katı kurallardan da belli olduğu üzere önemsenen bir kurumdur. Önemsendiği için ceza yaptırımları da fazladır. Bunun sonucu olarak “Evlilik kurallarına bağlı kalmayanlar, en ağır cezaya çarpılıp, köle olurlar” denilir.⁸⁹

Ütopyalarda genellikle denizlerle sınırlandırılmış küçük ada şeklinde beliren mekânlar olduğu için nüfus ve çoğalma dikkat edilen konuların başında gelir. “Gerekli yurttaş sayısı ne azalsın, ne de aşırı ölçüde artmasın diye, bir ailede onüç ondört

⁸⁶ Age, s. 116–117.

⁸⁷ Age, s. 123-124.

⁸⁸ Age, s. 157.

⁸⁹ Age, s. 158.

yaşlarında çocukların, hiçbir zaman ondan az ve onaltıdan fazla olmamasına dikkat edilir.”⁹⁰ Aynı zamanda “On üç on dört yaşında çocuğu fazla sayıda olan aileler, aynı yaşta çocukları daha az sayıda olan ailelere verir bunları.”⁹¹ Yani ailelerin çocukları da devletin yararı için ortaktır. Bir ailenin çocuğu başka bir aileye veya şehre gitmek zorunda kalsa bile kimse ses çıkarmaz. “Bir şehirde nüfus gerektiğinden çok artarsa, bu şehirde oturanların bazıları, daha az nüfusu olan başka şehirlere aktarılır.”⁹²

3. 2. 3. Ütopik toplumun sınırları, sınırlılığı ve sınırsızlığı

Ütopyalarda, insanlara sunulan rahat bir yaşama alanı görünürde vardır. Ancak temele inildiğinde herkesin hayatını başkalarının gözü önünde yaşama zorunluluğu bu rahatlığı yok eder. Meyhanesiz, fuhşsuz, gizli kapaklı toplantı yerlerinin yoksunluğuyla insanların günah işleme özgürlüğü bile ellerinden alınmıştır. Thomas More’un eserindeki “Herkes her an herkesin gözü önündedir; memleketin yasalarına ve törelerine göre çalışmak ve dinlenip eğlenmek zorundadır”⁹³ ifadesi, ütopyalardaki yaşama alanını özetleyen bir cümledir. Dinlenip eğlenmede bile bir zorunluluk vardır. İnsanlar, bu zorunluluğun dışına çıkamazlar. Herkese eşit olarak dağıtıldığı var sayılan rahatlık ve iyi yaşama alanı aslında yöneticilere mahsustur.

Ütopya toplumunda herkes istediğini yapmakta özgür görünür. Ama bu özgürlük sadece şekilde vardır, çünkü hiçkimse var olan özgürlüğe rağmen ne ütopya adasından ayrılır, ne malını mülkünü arttırma telaşına kapılır, ne de özel hayatını başkalarından gizleme ihtiyacı hisseder. Sınırsız bir hürriyet varmış gibi görünse de toplum bir mekanizma tarafından önceden düzenlenmiş olduğu için bu düzene aykırı düşen her fert mutlaka cezalarla karşı karşıya kalır. Buna karşılık ödül mekanizması ceza mekanizması kadar işlek değildir. Toplumdaki fertlerin en büyük ödülü, bu toplumda yaşama hakkını elde etmiş olmalarıdır.

3. 2. 4. Ütopyaların diğer türlerden ayrıldığı noktalar

Ütopya, fantastik ve bilimkurgunun gizli ve sembolik bir dil kullanmaları sebebiyle zaman zaman karıştırıldığını, bu üç türün sınırlarının bazen iç içe geçtiğini çalışmamızın giriş kısmında belirtmiştik. Burada bu türlerin daha ayrıntılı bir tasnifini

⁹⁰ Age, s. 123-124.

⁹¹ Age, s. 124.

⁹² Age, s. 123.

⁹³ Age, s. 131.

yaparak edebiyatla ilişkilerini ve edebiyatta ütopya kavramının ne olduğunu izaha çalışacağız.

Fantastik, Fransızcadaki *fantastique* kelimesinden türeyen bir kelime olup gerçekte var olmayan, hayalî anlamına gelir. Fransızcaya Yunancadaki ‘*Phantastikos*’ kelimesinden geçmiştir. 18. yüzyılda Fransa’da başlayarak gelişmiş ve dünya edebiyatlarında kendine yer bulan bir edebî tür hâline gelmiştir.⁹⁴ Sonsuz, sınırsız hayali ifade etse de insanoğlunun zihin ve hayal gücünün bir son noktasının olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Modern insanın masalı şeklinde nitelendirebileceğimiz fantastik, hayalî varlıkların ağırlıklı olarak yer aldığı ve aklın sınırlarını zorlayan olayların vücut bulduğu anlatılardır. Sihir, büyü, uzaylı varlıklar, cadılar, cüceler, periler, devler, tek boynuzlu atlar, tanrılar, benzeri kavram ve varlıklar fantastik edebiyat türünde anlamını bulur. Todorov’un da belirttiği gibi fantastik, okuyucuyu “*şüpheye düşüren, hayretler içerisinde bırakan bir edebiyat*” olarak değerlendirilir.⁹⁵ Modern çağda masalın değişim geçirerek fantastiğe dönüştüğü söylenebilir. “*Düşü gerçeklik*” kavramı fantastikle birlikte ele alınmalıdır. Bu kavram gerçek olguların düşünle yoğrulup bir sis perdesi arkasından gösterilmesi şeklinde yorumlanabilir ve fantastiğe de uygun düşer. “*Ne düş ne gerçek*” intibasını uyandıran söylenceler fantastiğin sınırları içindedir. Çünkü *olağan dışı ve garip*⁹⁶ unsurları fantastiği aklın sınırların ötesine taşmaya çalışan bir tür haline getirir. Buna karşın ütopya, fantastiğe göre ayakları daha çok yere basan bir türdür. Bundan kasıt, ütopyanın malzemesini var olan hayattan alması ve daha çok nesnel dünyanın maddesine dayandırmasıdır. Yazar, elbette kurgusunu oluştururken istediği malzemeyi kullanma hakkına sahiptir. Fantastik edebiyatın temsilcileri, olağanüstü kişilerin, insan ve tabiatüstü varlıkların anlatımına yönelirler.

Çağdaş bilim verileriyle düş gücünden oluşan film, roman ve benzeri eserlere bilimkurgu eseri adı verilir. Özellikle teknolojinin imkânlarından genişçe faydalanan bilimkurgu, edebî tür olarak geleceğe dönük tasarıların kurgulandığı eserleri doğurmuştur.

⁹⁴ Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, Ankara 1988.

⁹⁵ Tzvetan Todorov, *Fantastik, Edebî Türe Yapısal Bir Yaklaşım*, Metis Yayınları, İstanbul 2004, s.30.

⁹⁶ Age, s.47.

Gelişen teknolojinin insanı yalnızlaştırması, her zaman olumlu sonuçlar vermemesi, insan denen varlığa yarardan çok zarar getirmesi sebebiyle bilimkurgu anti-ütopya için değerli bir malzeme olmuştur. 1950’li yıllardan sonra bilimkurgunun anti-ütopya kampına kayması tesadüf değildir. Anti-ütopyaya malzeme oluşuyla bilimkurgunun heyecan veren yapısı gitmiş, yerine hicivci, eleştirel bir yapı gelmiştir.⁹⁷ Bilimkurgunun zaman zaman gerçeküstü öğelerle iç içe geçmesi söz konusudur. Yaşanılan hayatta yeni gelişmelerin çabuk eskimesi bilimkurgunun ve dolayısıyla ütopyanın dezavantajıdır. Yeni buluşlar, yerine yenileri geldikten sonra eskir ve unutulur. İnsan denen varlığın geleceği kesin şekilde öngörmesi bu yüzden olanaksızdır. Teknoloji hızlı ve acımasız biçimde ilerler. Onu yakalamak güçtür. Teknoloji ve bilimkurgu ulaşıldıkça kaybolan, eskiyen kavramlardır.

Ütopyalar “*gerçekleşmesi güç görünen veya imkânsız olan tasarılar*” şeklinde tanımlansalar da, temelde yüzü geleceğe dönük olmasına rağmen daha çok şimdiki zamanın içinde kurgulanan ferdî ve daha çok toplumsal ideallerin gerçekleştirilme arzusu ile alegorik-sembolik düzlemde hayalle oluşturulmuş mükemmel düş ülke modelleridir. “*Gerçekleşmesi güç görünen veya imkânsız olan tasarı*” tanımı ütopya için yetersiz bir tanımlamadır. Edebiyatta ütopya kavramıyla ilişkili olarak daha geniş ifade alanlarına ihtiyaç vardır. Bu sebeple ütopyanın kurgusuna yönelmek, onun sadece tasarı olarak değil edebî bir kurgu olarak hangi görünümde ortaya çıkacağını tartışmak lâzımdır. “*Düş ülke*” kavramıyla mekânların ilgisi ve kuruldukları zaman da önemlidir.

⁹⁷ Martin Meyerson, “Ütopya Gelenekleri ve Kentlerin Planlanması”, *Cogito*, nr. 8, Temmuz 1996, s. 121.

BİRİNCİ BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPYA VE ÜTOPIK ESERLER

1. Başlangıcından 1980'e kadar ütopyik eserlere toplu bir bakış

Türk edebiyatında köklü bir ütopya geleneğinden söz edilemez. Türk edebiyatında ancak batı etkisinde yenileşmeye başladığı 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ütopya özelliği taşıyan eserlere rastlanmaya başlanır. Tam bir ütopya özelliği taşımayan, daha çok siyasî öngörüler çerçevesinde şekillenen ön-ütopya ürünleri olarak değerlendirebileceğimiz bu az sayıdaki eseri 20. yüzyılda ütopya özelliği daha belirgin olan ve gittikçe sayısı artan eserler takip eder.

Ütopya türü çerçevesinde değerlendirebileceğimiz ilk yazılara ve eserlere yenileşmenin birinci neslinden itibaren rastlanmaya başlanır. Siyasî sebeplerden dolayı Nâmık Kemal'le birlikte yurt dışına kaçan Ziya Paşa, ütopyik öğeler taşıyan “*Rüya*” başlıklı yazısını 1869'da Hürriyet gazetesinde yayımlar. Bunu dava arkadaşı Nâmık Kemal'in 1872'de yayımlanan aynı adlı yazısı takip eder. Ancak, bu iki yazıya da açıkça ütopya denemez. Bunlar, içinde geleceğe dönük iyimser siyasî beklentilerin bulunduğu, ütopyaaya ait motiflerin ve öğelerin yer aldığı, bir taraflıyla doğu edebiyatlarında karşılaştığımız rüya anlatma geleneğine bağlayabileceğimiz gazete yazıları durumundadır. Ziya Paşa, söz konusu yazısında meclisin açılması ve benzeri konularda getirdiği bazı tekliflerle dönemi için siyasî ütopya sayılabilecek görüşlere yer verir. Ziya Paşa'nın *Rüyasına* karşılık Nâmık Kemal'in *Rüyası* ideal bir toplumu düşlemesi bakımından ütopya türünün özelliklerine daha yakındır. Bu iki rüya yazısı Türk edebiyatı açısından ön-ütopyalar olarak değerlendirilebilir.

19. yüzyılın sonlarına doğru bu alanda Abdullah Cevdet'e bağlanan *Mahkeme-i Kübra* (1313/1895) yazısı⁹⁸ ile İttihat ve Terakki'nin Kahire şubesinin yayımladığı *Neler Olacak* (1897) başlıklı kimin tarafından kaleme alındığı belli olmayan küçük bir eserle karşılaşılır. Siyasî bir ütopya olan *Mahkeme-i Kübra*'da Ayasofya Câmî'inde devrin hükümdarı II. Abdülhamit'in yargılanışı rüya atmosferi içerisinde anlatılır. Yazarı bilinmeyen ve anti-ütopya özelliği taşıyan *Neler Olacak?*'ta ise devrin kötü

⁹⁸ Metin Kayahan Özgül, *Türk Edebiyatında Siyasî Rüyalar*, Akçağ Yayınları, Ankara [tz], s. 106-107.

yönetimi ile bağdaştırılan İstanbul'un Ruslar tarafından işgali fikri yine rüya şeklinde kurgulanarak dikkatlere sunulur.

Türk edebiyatının batılılaşması yolunda ileri bir merhale olan *Servet-i Fünûn* yıllarında Hüseyin Cahit'in *Hayat-ı Muhayyel* (1899) adlı hikâyesi yayımlanır. Onun, Tevfik Fikret'in ile *Ömr-i Muhayyel* (1898) ile *Yeşil Yurd* (1899) tasavvuru ve *Servet-i Fünûncuların* Yeni Zelanda'ya kaçma fikriyle birlikte düşünebileceğimiz bu hikâyesi, aynı zamanda *Servet-i Fünûn* neslinin ütöpik arayışlarına ve fantezilerine denk düşen bir edebî eser olarak ortaya çıkar.

Türk edebiyatında ütöpik eserlerin sayısı asıl olarak 20. yüzyılda artış gösterir. II. Meşrutiyet döneminde Ahmet Hâşim'in *O Belde* (1909) şiiri, şairin ütöpik düzlemde gelişen arayışlarını ve ruhunun macerasını verir. Halide Edip'in Türkçü ütopya özelliği gösteren *Yeni Turan* (1912) romanı ile Ali Kemal'in *Fetret* (1330/1914)'i de bu dönemde çıkar. Ziya Gökalp'ın Türkçü-Turancı fikirlerinin ifadesine yarayan *Kızıl Elma* (1913) şiiri ile Ömer Seyfettin'in doğu toplumlarında yaygın bir inanış olan mehdi beklentisinden bazı ütöpik izler taşıyan *Mehdî* (1914) ile yine Ziya Gökalp'le aynı paralelde gelişen fikirleri çevresinde *Kızıl Elma Neresi* (1917) hikâyeleri yayımlanır. Ayrıca II. Meşrutiyet yıllarında rüya kurgusu içerisinde Türk medeniyetinin ve tarihinin 'şöyle de olabilirdi'liğini gösteren Yahya Kemal'in *Çamlar Altında Musahabe* (1913) başlıklı ütöpik özellikler taşıyan yazı dizisi çıkar.

Cumhuriyet döneminde Ahmet Ağaoğlu'nun *Serbest İnsanlar Ülkesinde* adlı eseri 1930'da yayımlanır. Raif Necdet (Kestelli), *Semavi İhtiras* (1933) adıyla yayımlanan romanında, melodramatik imkânsız bir aşk çevresinde yirmi yıl sonrasının problemlerini çözmüş, müreffeh Türkiye'sinin bir kesitini dikkatlere sunar. Buna benzer şekilde Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cumhuriyetin ütopyasını kurduğu *Ankara* romanını 1934'te yayımlar. Yazar, bu romanının 3. bölümünde "Cumhuriyet Türkiye'sinin geleceğini tasarlar."⁹⁹ Memduh Şevket Esendal'ın *Yurda Dönüş* (1940) hikâyesinin de ütöpik özellikleriyle burada anılması gerekir. Esendal, Cumhuriyet hükümetlerinin 1930-1940'lardaki köycülük politikaları ile birleşen, toprağa bağlı,

⁹⁹ Nurettin Öztürk, *Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1992, s. 92.

meslek örgütlenmelerinin öne çıktığı ileri ve gelişmiş bir Türkiye'nin ütopyasını hikâyeleştirir.

Peyami Safa'nın *Yalnızız* (1951) romanı, tamamlanmamış bir ütopya projesini ana metnin içerisine yaymış olmasına rağmen, Türk edebiyatında türün gelişiminde dikkate değer bir ürün olarak ortaya çıkar. Romanın tematik gücü Samim tarafından tasavvur edilerek yazıya dökülmek istenen yüz elli yıl sonrasının mekânı, kurulması tasarlanan ütöpik ülkesi durumundaki *Simeranya*, kusursuz, mükemmel bir ada hayatını anlatmak istemesiyle tam bir ütöpik ülke özelliği taşır.

Şevket Süreyya Aydemir'in *Toprak Uyanırsa: Ekmeksiz Köy Öğretmeninin Hatıraları* (1963) adlı romanı yine ütopya türü içerisinde değerlendirilmesi gereken bir eserdir. Çokça köy romanının ortaya çıktığı bir dönemde yayımlanan romanın kurmaca dünyasında yoksul bir köye atanan öğretmenin öncülüğünde köyün büyük gelişme göstererek zenginleşmesi konu edinilir.

Bu eserlerin yanı sıra Halikarnas Balıkcısı'nın *Aganta Burina Burinata* (1945), Melih Cevdet Anday'ın *Raziye* (1975), Pınar Kür'ün *Yarın Yarın* (1976) romanları bazı ütöpik öğeleri bünyesinde barındıran eserler olarak belirir. Bu eserlerin dışında edebî eserin sınırları içerisine girmeyen ideolojik, sosyal ve siyasî fikirleri bünyesinde barındıran başka ütöpik eserlere ve yazılara da rastlanır. Araştırma konumuzu doğrudan ilgilendirmediği için söz konusu yazı ve eserlerin burada üzerinde durmayacağız.

2. 1980-2005 yılları arasında yayımlanan ütöpik eserler

Yaptığımız araştırmada, Türk edebiyatında ütopya türü içerisinde değerlendirebileceğimiz yahut ütöpik özellik taşıyan eserlerin 1980-2005 yılları arasında dikkate değer bir artış gösterdiğine şahit olduk. Bu artış, yaşanan devrin sosyal ve siyasî şartlarıyla ilgili görünmektedir. Bir taraftan 1980'de yapılan askerî müdahale ile demokrasinin askıya alınması, diğer taraftan 1980'lerin ortalarından itibaren ülkenin hızla dışarıya açılması, buna bağlı olarak liberal dünya görüşünün öne çıkması, dünyada başlayan global dönüşüm ve bunun Türkiye üzerindeki etkileri daha çok anti-ütopyanın zeminini oluşturmuş görünmektedir. Ele almaya çalıştığımız 17 roman ve anlatının sekizinin anti ütopya olması, dördünün de hem ütöpik hem de anti-ütöpik dokular taşıması da bunu gösterir.

Burada, aynı zamanda inceleme konumuz olan, 1980-2005 yılları arasında kaleme alınan ütöfik romanların kurgu ve tematik özelliklerini kısaca belirlemeye çalışacağız. Böylece söz konusu romanların kronolojik bir tanıtımını yapmış olacağız.

2. 1. Çetin Altan, 2027 Yılıının Anıları

Çetin Altan'ın önce 1982 yılında on günlük bir yazı dizisi hâlinde *Güneş* gazetesinde yayımlanan, kitap olarak da ilk baskısı 1985'te *Al İşte İstanbul*'la birlikte yapılan *2027 Yılıının Anıları*¹⁰⁰ adlı anlatısının *Kaf Yayıncılık* tarafından 1999'da gerçekleştirilen müstakil yeni baskısı yalnızca *2027 Yılıının Anıları*¹⁰¹ başlığını taşımaktadır. Bazı ütöfik özellikleri de bünyesinde barındıran *2027 Yılıının Anıları*, gelecekçi (fütürist) kurgu durumundadır. Altmış altı sayfalık küçük hacmiyle, romana has kurgu özelliklerini arayan yapısıyla uzun hikâyeden çok küçük romana yaklaşan, yaşanmış ve dinlenmiş hayat sahneleriyle hâlen yaşanmakta olan hayat sahnelerini nakleden eser, içine ütöfik gelecek tasarılarının da karıştığı sohbet havasında kaleme alınmış bir anlatı niteliğindedir. Nitekim, eserin *İnkılâp Kitabevi* tarafından *Kral Öldü Yaşasın Kral* adlı eserle birlikte yapılan yeni baskısına 'gelecekçi roman' anlamına gelen "Fütüristik Roman"¹⁰² alt başlığının eklenmiş olması da yazarının gelecekçi roman kurgusu ortaya koymak istediğini gösterir. Bununla birlikte romana has kişiler dünyası, zaman ve mekân gibi teknik unsurların geri plâna düşmesi, özellikle de anlatımda olay örgüsünün gelişim seyrinin belirli bir düzlemde ilerlememesi sebebiyle bu eseri romandan çok 'anlatı' olarak nitelemek doğru olacaktır.

Ütopya ile karşı ütopyaya ait bazı öğelerin de iç içe harmanlandığı bu ütöfik anlatı, geleceğe dönük olumluluk yüklü gelişmeci bakış açısıyla kaleme alınmış kurmaca durumundadır. Bir gazete köşe yazarının fikir yönü ağır basan, buna karşılık estetik yönü pek geliştirilmemiş, içinde bilim-kurgu, fantastik ve ütöfik unsurlar barındıran, "bir tür fütürolojik kehanet" içeren¹⁰³ söz konusu gelecek anlatısı insanın daha iyi yaşama şartları oluşturma çabasını sergilemesiyle, kurmaca dünyanın perspektifinden 2027 yılında dünyanın alacağı görünümü dikkatlere sunuşuyla ve 2027

¹⁰⁰ Çetin Altan, *2027 Yılıının Anıları*, Özgür Yayın Dağıtım, İstanbul 1985.

¹⁰¹ Çalışmamızda bu baskıyı esas aldık. Metin içindeki sayfa numaraları söz konusu baskıya aittir.

¹⁰² Çetin Altan, *Kral Öldü, Yaşasın Kral-2027 Yılıının Anıları*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 2005.

¹⁰³ Ayhan Yalçınkaya, *Eğer'den Meğer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı*, Phoenix, Ankara 2004, s. 345.

yılı içinden geleceğe dönük ucu açık bazı kurguları bünyesinde barındırmasıyla dikkat çeker.

Klâsik ütopyalarda kurmaca dünyanın zamanı genellikle şimdiki zamanın, yazma zamanının, içerisinden gelecekte kurulacak bir dünyanın tasarısının anlatımına yönelik zaman kurgusu şeklinde belirir. *2027 Yılı'nın Anıları*'nda ise bunun tersine zaman kurgusu daha çok gelecek zamanın içinden vak'a zamanı ve vak'a zamanının öncesi; geriye dönüşler, hatırlamalar, dinlenmiş hayat sahnelerinin aktarılması gibi teknik unsurlarla dikkatlere sunulur. Böyle bir anlatım tekniği ve düzenleme kurmaca dünyanın “*Yıl 2027. Elli yaşındayım. Bakteri enerjisi dalında uzman bir biyokimyacıyım*”¹⁰⁴ diyen 1977 doğumlu kahraman anlatıcısına yaşamakta olduğu 2027 yılının içerinden çeşitli hayat sahnelerini geniş olarak anlatma imkânı verdiği gibi, geriye dönüş tekniğiyle çocukluk ve gençlik yıllarıyla 2027 yılının dünyasını karşılaştırma fırsatı da tanır. Böylece vak'a zamanına belirginlik kazandırılması, ona sahihlik verilmesi de sağlanmış olur.

2027 Yılı'nın Anıları'nda kurmaca dünyanın anlatıcısı, insanı var eden ve ona yaşama imkânı tanıyan dünyayı, evreni, zamanı, mekân anlayışı çerçevesinde şehrin geçirdiği değişimi ve gelişimi, insanî ilişkileri, teknolojinin gelişimini, evlilik ve cinsel hayatı, hürriyet ve hukuk kavramlarını, etik değerleri, sosyal hayatı, insan türünün evrimini, evrendeki yerini ve varlığını sürdürme gücünü yer yer felsefî açılımlarla insan hayatının gelişim seyri içinde sergileme yoluna gitmek ister. Edebî eserin kurmaca dünyasında kendisini merkezîleştiren kahraman anlatıcı, ütöpik romanlarda görülen daha üst yaşama alanının kurulmuş olduğu bir dünyanın mensubu ve bilgisine sahip olmanın, bu dünyanın bir parçası bulunmanın gururu içinden konuşur.

2. 2. Gülten Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*

Gülten Dayıoğlu'nun ilk baskısı 1984 yılında *Işın Çağı İnsanları* başlığıyla Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları arasında çıkan *Işın Çağı Çocukları* adlı çocuklara yönelik ütöpik romanında bilim kurgu ile ütopya iç içe geçmiştir. Yazar, gelecekte dünyanın “*Atom Çağı*”ndan sonra “*Işın Çağı*”nda alacağı şekli okurlarına bir kurmaca dünya hâlinde aktarır. Kurgu, atom çağında “*İleri Görüşlüler Ülkesi*”nde yeni doğmuş dâhi seviyesinde bin zeki bebeğin kaçırılıp insanlık hizmeti için yetiştirilmesini,

¹⁰⁴ Age, s. 48.

buluşları sayesinde dünyanın çağ atlamasını sade ve yalın bir anlatımla dikkatlere sunar. Eser iktidar erki, bilim, bilim kurgu, mutluluk, yeni buluşlar, yeni dünya düzeni, teknolojik gelişmeler, toplum hayatı, toplumlar arası ilişkiler, savaş ve eşitlik gibi konular düzleminde yoğunlaşan, yer yer bilim kurgu ve ütopyanın iç içe geçtiği ve bütünleştiği bir yapıda karşımıza çıkar. *Işın Çağı İnsanları* geleceğin mutlu yaşama alanını dikkatlere sunan ütöpik bir romandır.

2. 3. Cüneyt Arcayürek, *Ku-de-ta*

Gazeteci Cüneyt Arcayürek'in 1985'te iki cilt hâlinde yayımlanan *Ku-de-ta* adlı romanında anti-ütopyacı bir olay örgüsüyle karşılaşırız. Fakat, romanda ütöpik yapı önemli bir katman oluşturmaz. Yalnızca bir ada hikâyesi oluşu ve ütopyalara has özellikleri sınırlı bir şekilde bünyesine taşımasıyla dikkati çeker. Çalışmamızda romanın bu sınırlı ütöpik dünyası üzerinde belirlemelerde bulunulacaktır.

Ku-de-ta (Coup D'Etat) Fransızcada “*hükümet darbesi*” anlamına gelir. Romanın kurmaca dünyası sosyal ve ekonomik gelişmelerin toplumda kalıcı izler bırakan önemli olayların hayalî bir çevrede, hayalî kişiler ve oluşmalarla yoğrularak anlatılan olaylar dizisi şeklinde karşımıza çıkar. Romanın olay örgüsü, adada yaşayan bir gazetecinin bakış açısından dikkatlere sunulur. Olayları anlatan gazeteci, önce hükümet darbesini, daha sonra adaya demokrasinin nasıl geldiğini nakleder. Ancak, bu hayalî adadaki olaylar zaman zaman kâbusa dönüşür. Adada olan biten olumsuzluklara başkaldırırlar, olayları anlatan gazeteci ile onun gibi düşünen halktan birkaç kişidir. Bu kitapta olaylar birkaç ilginç yönetici etrafında gelişir ve bütün adayı etkiler. Anti-ütöpik anlayış bu ada içerisinde kendini gösterir.

Cüneyt Arcayürek, *Ku-de-ta* romanında kurduğu alegorik sembolik dille aslında Türkiye'nin yakın dönemde geçirdiği ihtilâllerin ve yeni kurulan hükümetlerin parodisini yapar. Roman kişilerinin isimleri bir iki harf değişikliği ile tersten okunduğunda çoğunlukla yaşanan hayatın içinde politik kimliğe sahip insanları verir. Yazar, böylece yaşadığı devrin şartları gereği isimlerde değişiklik yaparak, yarım ada görünümündeki Türkiye'yi küçük bir ada şeklinde göstererek romanın yazıldığı döneme eleştirel bir bakış getirir.

2. 4. Hilmi Yavuz, *Taormina*

Hilmi Yavuz'un ilk baskısı 1990'da yapılan *Taormina* adlı çok katmanlı ve çoğulcu okumaya açık anlatısı, fantastik ve ütöpik düzlemde gelişen postmodern bir kurmacadır. Anlatıcı, bir denizin karşılıklı iki kıyısında birbirinin aynıymış gibi görünen *Taormina* imge kenti etrafında ferdî boyutta gelişen felsefî bir yapı kurar. Bu çerçevede anlatı oyun fikriyle birleşerek, dış dünyadan belirli ölçüde uzaklaşan bir *dil işine* dönüşür. Dış dünyadan uzaklaşması ve ferdî plânda gelişen özelliğinden dolayı sosyal yapının kurmaca dünyaya geniş ölçüde girmemesi ütöpik öğelerin zayıf kalmasına yol açar. Bu sebeple *Taormina*'nın kurmaca dünyasında klâsik ütopyalarda karşılaşılan birçok ögenin pek yer tutmadığını görürüz.

Gerçek dünyaya alternatif olarak kurgulanan ada kenti '*Taormina*'da aynasal bakışım esas alınmış, gerçeklik duygusuyla düşsü gerçeklik iç içe verilmiştir. Anlatıcı, postmodern tavrın bir ürünü olarak bu imge kentin kurgulanışında kullandığı malzemeleri teker teker belirterek eserin varoluş sürecini de okurun gözleri önüne serer. Daha ilk sayfalardan başlayarak imgeleminde oluşturduğu kenti okura aktarırken felsefî akıl yürütmelere, mantık oyunlarına ve metinlerarasılık çerçevesinde edebî eserlere yer verir. "*Nescafesine süt koymayı unutarak*" yazmaya başladığı bu otobiyografik anlatı, aslında yazarın ruh macerasının anlatımıdır. Anlattıklarını bizzat yaşaması, metinlerarası geçişlerde şahıslar ile ruhî bağlantılar kurması esere otobiyografi özelliği kazandırır. Gerçek ile hayalin iç içe geçirilerek oluşturulduğu *Taormina* Hilmi Yavuz'un bakışimli eşi Yusuf Horoz tarafından, biraz İstanbul, biraz Taormina adası, daha çok da Bodrum'dan alınan öğelerin birleştirilmesiyle kurulmuştur. Nitekim kendisi de "*Her yaz, bu dünyalara değişmeyeceğim kenti, bir imge kentine dönüştürecek olan her şeyi getiriyordum yanımda. Önce kitaplarımı... Çünkü Bodrum'u, bir imge kentine dönüştürmenin gizlerini hangi kitaplarda bulabileceğimi çok iyi biliyordum.*"¹⁰⁵ der.

Taormina, idea-imge ilişkisi üzerine kurulu bir kent olarak anlatıcının felsefî yapıp etmelerine zemin olacak niteliktedir. Gerçek ve aynadaki yansıma, 'ikiz', 'öteki', eserin bütününe oluşturmakla birlikte burada tersine getirilmiş bir realite söz konusudur. Yusuf Horoz'un semiotik eşi Hilmi Yavuz'dur. Taormina ise üç kentin (İstanbul, Taormina, daha çok Bodrum) bakışimli ikizidir.

¹⁰⁵ Hilmi Yavuz, *Üç Anlatı Taormina*, Can Yayınları, İstanbul 1995, s. 74.

Taormina, yaşadığı dünyanın dar kalıpları içerisinde sıkışan, daha doğrusu maddî çerçevede varlığını sürdüren ancak psikolojik plânda birçok çıkmazlara düşen, varoluşun getirdiği kendini gerçekleştirme çabası ve bundan doğan büyük sorumluluk sonucunda bunalan insanın çıkış noktasının arayışı sonucu varlık kazanır. Anlatıcı kendine yeni bir kent kurmakla ve hayattan duyduğu hoşnutsuzluktan ancak bu kenti düşünmekle huzura erer. Bu noktada reel dünyadan kaçış, kendine yepyeni bir kent oluşturma fikri ütöpik tasarımı beraberinde getirir. “(...) *ne zaman kendi kendime ‘Taormina! desem, aydınlığa boğuluyorum’*”¹⁰⁶ diyen anlatıcı, insanoğlunun yüzyıllardan beri mutluluk, dirlik düzenlik, ölümsüzlük yönündeki özlemlerini çoğunlukla uzak bir ada görüntüsüyle birleştirerek dile getirmeyi seçmiş, günlük hayatın katı gerçekliğinden bunaldıkça, gönlündeki adanın mutlu yalnızlığına sığınma yoluna gitmiştir. Taormina da bir ada şehri olmakla birlikte bir denizin iki yakasına kurulmuş imge kenttir.

Taormina’nın bir ikizler imgesi olduğunu belirten yazar, “*aynasal bakışım*”ı örnekleyerek okuyucunun anlamasına imkân sağlamaya çalışır. Her ne kadar imge kent, aynada çoğaltılmış gibi ise de onun gibi değildir. Çeşitli mantık oyunları, çelişkiler ile eserin tekdüze olaylar düzenini bozarak okuru esere yabancılaştırmayı öngörür. Anlatıcı, eserde imge ile aynanın benzerliklerini ve farklılıklarını vererek okuyucuları düşünmeye sevk eder.

Önceki bölümlerde imge kentin niteliklerinden bahseden yazar daha sonra burada yaşayanlardan da söz açar. Taormina’da sıradanlık ve alelâdelik kuraldır. Bu düşünce bizde ‘Taormina’nın ütopya’nın tersine dönmüş şekli izlenimini uyandırır. H. Yavuz’un ütopyası olarak değerlendirdiğimiz Taormina’da idealleştirilmiş hayatın yerini *sıradan* ve *alelâde* yaşayış almaktadır. İşte Taormina’yı diğer ütopyalardan ayıran bir özellik de budur.

“*Taormina’da ayrıntılar önemli değildir.*”¹⁰⁷ Taorminalılar *doğrulukla pratik* arasındaki ilişkiden başka bir şey düşünmez. Ancak uygulanabilen doğrudur ya da doğru olan, uygulanabilir olandır. Uygulanabilirliği olmayan herhangi bir şeyin Taorminalılarca bir anlamı da yoktur. Felsefî kurgu olan Taormina’nın doğruluk-pratiklik-ya da teorik-pratik karşıtlığını Althusser’in Marksizm üzerine söylediklerine

¹⁰⁶ Age, s. 9.

¹⁰⁷ Age, s. 18.

gönderme yaparak açıklayan Yavuz, Taorminalılarca uygulanabilir olanın geçerli olduğunu belirtir. Dolayısıyla ‘Taorminalılar’ için Newton ve Einstein gibi teorisyenlerin değil Marconi gibi pratisyenlerin bilim adamı olarak kabul edildiğini söyler.

2. 5. İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*

İlhan Mimaroglu’nun 1997’de *Yokistan Tasarısı*¹⁰⁸ başlığıyla yayımlanan eseri ütopya özelliği öne çıkan bir kalem ürünüdür. 1980 sonrasında yazılan ütöpik eserler içerisinde klâsik ütopyalara en yakın olan da bu eserdir. Kitabının “Önsöz”ünde “*Olmaması gereken dünyaların en kötüsünde yaşamak zorunda kalmak, yakın ya da uzak geçmişlerde olduğu gibi, olabilecek dünyaların en iyisini düşünme dürtüsünü sağlıyor*”¹⁰⁹ diyen İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*’nı böyle bir düşünce ve “dürtü”den hareketle yazdığının bilgisini verir. Kitabın arka kapağında “*Utopie (Fransızca), utopia (İngilizce), ‘yok yer, olmayan yer’ anlamıyla Yeni Latince’den gelir. Kaynağı Grekçe’nin ou (yok, hayır) ve topos (yer) sözcükleri. Dolayısıyla, Türkçede kullanılan ütopya sözcüğü yerine Yokistan. Elinizdeki elkitabında İlhan Mimaroglu, olmayan ama olabilecek en iyi yerin nasıl bir yer olması gerektiğini tasarladı.*” şeklinde yer alan bilgilerden Mimaroglu’nun ütopya karşılığı olarak Türkçede “yokistan”ı kullandığını ve teklif ettiğini, bir ütopya tasarısı ortaya koymak istediğini öğreniriz.

Pan Yayıncılık tarafından cep kitabı boyutunda, küçük boy, altmış bir sayfalık bir kitap hâlinde yayımlanan Mimaroglu’nun *Yokistan Tasarısı*, romanın ya da hikâyenin gerektirdiği olay örgüsü, kişiler dünyası, zaman ve mekân anlayışı çerçevesinde vücut bulmuş değildir. Ütopya tasarısını dikkatlere sunan anlatıcının arzulanan ve hayal edilen bir ülkenin yaşama şartlarını, toplum yapısını, devlet sistemini, eğitim düzenini, sağlık hizmetlerini ve benzeri özelliklerini sıraladığı bir anlatımı olarak karşımıza çıkar. Bu yönüyle *Yokistan*, edebiyattan ziyade sosyoloji ve siyaset biliminin alanına girer. Ancak, kurgusuyla da edebiyatı ilgilendirir. Ütopya geleneği içerisinde ise onu roman formuna yaklaşan Thomas More’un *Utopiası*yla ideal toplum tasarısı şeklinde beliren ve siyaset bilimi çerçevesinde anlam kazanan Platon’un *Devlet*’ine bağlamak doğru olacaktır.

¹⁰⁸ İncelememizde eserin şu baskısı esas alınmıştır: İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*, Pan Yayıncılık, İstanbul 1997.

¹⁰⁹ Age, s. 5.

“Önsöz”de 16. yüzyıldan itibaren yazılan ütopyalara kısaca temas eden Mimaroglu, bu ütopyaların gelişme seyrini ve içinde barındırdığı bazı olumsuzlukları bir iki kelimeyle işaret ettikten sonra,

“Bugünün, en ilerdeki yüzyılın sonunda yer alan bir çağın koşullanmış olması gereken bir düşünüşün açısından geçmişteki ütopyaların eleştirisini yapabiliyoruz ve önerdiğimiz Yokistan’ın gelmiş geçmiş ütopyaların en iyisi olduğu yargısıyla tasarımızı sunuyoruz”¹¹⁰

gibi oldukça iddialı görünen bir söz söyler. Devamla, insanlığın düşünüşünün gelişim seyrine bağlı olarak, *“Kaçınılmazcasına şunu da eklemek gerekiyor ki gelecek çağların daha da gelişecek düşünüşleri açısından, bugünün düşüncesinin ürünü bir en iyi dünya, olabilecek dünyaların en iyisi olmaktan uzak görülebilir ve daha iyisi önerilebilir”* diyerek kendi ütopyasından daha iyi bir ütopyanın ileriki çağlarda yazılabileceğini ifade eder.

Yokistan Tasarısı’nın “Önsöz”ünde bu ütöpik dünyanın bazı karakteristik özellikleri de belirir. Buna göre *Yokistan*, *“Olmaması gereken dünyaların en kötüsü içinde yer almış”*, belki bir ada, *“öbür ülkelerin uzağında”* küçük bir ülkedir¹¹¹. Klâsik ütopyalarda olduğu gibi Mimaroglu da *Yokistan*’ı ada fikri üzerine kurar. Yazar, böyle bir ülkenin kimler tarafından ve nasıl kurulacağını da bilgisini verir. Buna göre birkaç kişi *“havası ve suyu iyi bir yerde”* toprak parçası satın alıp âdeta *“bir kulüp kurar gibi kuracaklar belki.”*¹¹² Yalnız yazar, işi *“belki”*lerde bırakmak istemez. Böyle bir ülkenin ve anayasasının olabileceğini kesinlikle belirtmek ihtiyacı duyar. İçinde yaşadığı dünyaya kötümser bakış açısıyla yaklaştığı anlaşılan yazar, içinde bulunduğu dünyaya ve çağa alternatif olmasını istediği *Yokistan*’ın küçük bir ülke olarak kalacağı, kötülüklerle dolu dünyada iyilikleri temsil edeceği ve *Varistan*’a dönüşeceği fikri üzerinde durur. Onun,

“Önerdiğimiz ülke küçük bir ülke olarak kalacaktır. Giderek, dünyaya, gitgide kötüleşecek dünyaya, izlenmesi yaygınlıkla istenen bir örnek bile olamayacaktır. İnsanların çoğunluğu kötüye özenir, kötüyü gerçekleştirir, kötüyü

¹¹⁰ Age, s. 6.

¹¹¹ Age, s. 7.

¹¹² Age, s. 7.

daha da kötüleştirir. Ancak küçük bir azınlık iyiyi ister. Yokistan günün birinde Varistan olursa öyle bir azınlık ülkesi olacaktır.”¹¹³

şeklinde kötümser duygu ve düşüncelerle belirlediği bu küçük ve “azınlık” iyilik ülkesinin olumsuzlukların hâkim olduğu büyük kötülük dünyasına antitez olarak ortaya çıktığını ifade etmeliyiz. Ancak, bu küçük iyilik dünyasının büyük kötülük dünyasına “örnek bile olamaması” daha başlangıçta ütopyanın umut kırıcı yanını gösterir.

İlhan Mimaroglu, bu ufak boy ve küçük hacimli ütopyasını çok sayıda alt bölüme ayırmıştır. Alt bölüm sayısı otuzu bulmaktadır. “Önsöz”den sonra asıl ütopyanın kırk dokuz sayfa tuttuğu düşünülürse, normal kitap boyutunun yarısına sahip bu kitabın bir buçuk sayfayı biraz aşan kısmına ortalama bir ara başlık düştüğü çıkarılabilir. Yazar, tasarladığı ideal dünyanın belirginlik kazanması için olsa gerek, iyilikler adasının çeşitli yönlerini ara başlıklar altında gösterme ihtiyacı duymuştur. *Yokistan Tasarısı*’nda, “Komünist-kapitalist ekonomi”, “Tek ve eşit ücret”, “Kimlik kartı hem de kredi kartıdır”, “Nakit para yoktur”, “Vergi yoktur”, “İşsizlik yoktur”, “Emeklilik yoktur”, “Aile yoktur”, “Mülkiyet yoktur”, “Konut kiralari”, “Ev hizmeti görevlileri”, “İş saatleri”, “Tüketimle gelişen ekonomi”, “Reklam yoktur”, “Özel Girişimde özel yöntem”, “Sağlık hizmetleri bedavadır”, “Spor yarışmaları, karşılaşmaları yoktur”, “Özel taşıt yoktur” gibi içlerinde hayli ilgi çeken ara başlıklara rastlanır.

“Önsöz”ün altında yer alan “İlhan Mimaroglu” imzasından sonra “New York, Temmuz 1997” kaydından yazarın bu ütopyayı Amerika’da yazmış olduğunu çıkarabiliriz. Mimaroglu, içinde yaşadığı ileri kapitalist dünyaya karşı bir alternatif sunarken sosyalist karakterli ütöplast düşünceden genişçe yararlanmış görünmektedir. Ancak, sosyalist ideolojinin deneme alanı durumundaki Sovyet blokunun çöktüğü bir dönemde ortaya çıkan *Yokistan*’da katı bir ideolojik tasarıyla karşılaşılmaz. O, daha çok kapitalist ekonomi modeliyle sosyalist idealler ve Marksist ilkeler arasında bir sentez ve denge kurmanın peşindedir. Böylece tasarı, sosyalist ideolojinin ekonomi alanındaki başarısız uygulamasını kapitalist ekonominin sosyalist toplum düzenine doğru çevrilen, bunu yaparken de vahşi ve acımasız çehresi sosyalist idealizmin içerisinde yumuşayan yeni bir ekonomik yapı teklifi getirme çabası içinde görünür. Daha çok ekonomik yapı üzerine kurulan eserin ilk alt başlığı olan “Komünist-kapitalist ekonomi” de bu sentez

¹¹³ Age, s. 7-8.

arayışını gösterir. Ancak, kamu yararına işleyen bir kapitalist sistem arayışı içinde olan Mimaroglu'nun, uygulama alanında başarıya ulaşan tek ekonomik sistem olarak gördüğü kapitalist sistemle ona zıt istikamette gelişme seyrine sahip olan komünist sistem arasında sağlıklı bir senteze ulaştığını söylemek hayli güç görünmektedir. Kapitalist ekonomi modeliyle sosyalist idealleri birleştirmeye çalışan yazar sonunda pragmatik liberal-sosyalist bir ideoloji kodlamasına gitmek istemiştir.

Yokistan Tasarısı, kapitalist sistemin temelinde değilse bile uygulamaya dönük bazı özellikleri üzerinde değişiklikler yapılmasını öngörür. Böylece “*Ülkenin tümünü kapsamış olarak işleyen ve kesimlerinin hepsini devletin bu kapitalist dizge, bilinen kapitalizm gibi kâr gözetirse de edilen kâr kamu hizmetlerine, emekçi hizmetlerine ve kârı artıracak yeni yatırımcılara harcanır.*”¹¹⁴ Bir devlet kapitalizmi peşinde olduğunu açıkça ifade eden Mimaroglu, devlet eliyle yürütülen ekonomilerin başarı sağlayamamış olmasının kendisinin tasarladığı modelin de başarısız olacağı anlamına gelmeyeceğini belirtir. Teklif ettiği devlet kapitalizmi modelini iyi işletilen özel şirketlerin başarısıyla karşılaştırarak bundan pay çıkarır ve başarıya ulaşacaklarını belirtir. Çünkü, bugüne kadar devlet kapitalizminin yürümemiş olması bundan sonra da yürümeyeceği anlamına gelmez. Daha sonra sözü dünyadaki komünist uygulamalara getiren yazar, gerçekte dünyada hiçbir komünist uygulamanın var olmadığı gibi artık sloganlaşmış bir görüşü yeniden ortaya sürme ihtiyacı duyar. Aslında Mimaroglu'nun ekonomik model olarak sunmak istediği yapı komünist ekonomik modelden başka bir şey değildir. Bütün üretim araçlarının ve ekonomik sistemin devletin elinde olduğu tasarıda sınırlı ferdi teşebbüs kapitalist ekonomi modelinin etkili konuma yükselmesine izin vermez. Bu yüzden kapitalist ekonomi modeli ve liberal hayat görüşü komünist sistemin yüzünde hiç de iyi yapılmamış iğreti bir makyaj olarak kalır. Nitekim kendisi de heyecanına hâkim olamayarak “*Oysa önerdiğimiz komünist-kapitalist dizgede tam anlamıyla bir komünizm gerçekleşmiş olacaktır.*”¹¹⁵ demekten kendini alamaz. Böylece devlet kapitalizminin sonunda varacağı noktayı, yani komünist uygulamayı açıkça işaret etmiş olur. “*Yokistan'da devletin demir yumruğunun gölgesi bütün ülkenin üstüne yayılmıştır. Devlet, yok edilmemiş, aksine güçlendirilmiş, merkezî denetim*” imkânlarına

¹¹⁴ Age, s. 11.

¹¹⁵ Age, s. 13.

kavuşturulmuştur.¹¹⁶ Bu yönüyle Mimaroglu'nun *Yokistan Tasarısı*'nı 18. yüzyıldan itibaren çokça görülen sosyalist ütopya geleneğine bağlamak doğru olacaktır.

2. 6. Buket Uzuner, *İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri*

Buket Uzuner'in ilk romanı *İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* (1991)'inden başlayarak çeşitli romanlarında ütöpik dünya arayışıyla karşılaşırız. Onun bu ütopya arayışı, bazı romanlarında romanın kurmaca dünyasında yalnızca bir kahramanın temsil ettiğı ideal yaşama alanına ait bazı özelliklerin sergilenmesi şeklinde belirirken bazı romanlarında önemli bir yapı gösterir. *İki Yeşil Su Samuru* ile *Kumral Ada Mavi Tuna*'da ütopyacılık eğilim roman dünyasına zenginlik katan, roman kişilerinden bazılarının yaşanan hayatın içerisinde daha ideal bir yaşama alanının arayışı olarak belirirken *Balık İzlerinin Sesi*'nde ütopya, romanı kuran başlıca öğelerden birine dönüşür.

Buket Uzuner'in aşk, sevgi, yalnızlık ve intiharı sorgulayan; çevre politikasına, aşka, enerji problemine, kadın-erkek ilişkisine alternatif çözümler aramaya çalışan romanı *İki Yeşil Su Samuru*'nda ütöpik düşüncüyü temsil eden roman kişisi Teoman Ertan'dır. Aslında o, çevresinin kendisini ütopyacılık olarak eleştirmesinden¹¹⁷ rahatsızdır. Zaman zaman kendisini ütopyacılık değil, yeni tezler getiren bir kişi olarak niteler.¹¹⁸ Ancak, onun görüşleri yer yer ütopyacılık görüşler olarak belirir. Bu da romanın dünyasına farklı ve yeni bir boyut katar. Başta ablası Nergis tarafından “*ütöpik, hatta sekter ve pasifize biri*”¹¹⁹ olmakla eleştirilen Teoman'ı suçlamayan tek insan hayattayken annesi Cahide Hanım olur. Daha sonraları hayatına giren Nilsu da onu bu konuda suçlamayacaktır. Sanatta yaratıcılıkta, liderlik ve ihtilâlcilikte güfte ütopyacılık bulan ve ütopyacılığın sözcülüğünü ve savunuculuğunu yapan Cahide Hanım, ütöpik düşünmenin kötü olmadığını Teoman'a şu şekilde açıklar:

¹¹⁶ Ayhan Yalçinkaya, *Eğer'den Meğer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı*, Phoenix, Ankara 2004, s. 352.

¹¹⁷ Buket Uzuner, *İki Yeşil Susamuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri*, Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 28.

¹¹⁸ Age, s. 294.

¹¹⁹ Age, s. 28.

“Ütopya ve red hiç de öldürücü bir hastalık değildir Teo. Sanatçı, yaratıcı insanda, lider ve ihtilalci ruhta mutlaka ütopyacılık mevcuttur. Hatta yararlı bir besindir oğlum. (...)

Eski güçlü sanatçılar, Mozart, Çaykovski, Puşkin, Gauguin, Shakespeare neden artık yetişmiyor Teo? (...)

Sanayileşme tabiatı öldürdü. Oysa tabiat insanın en hayati parçasıydı. Her şey düzen, mecburiyet ve rekabete dönüştü. Sait Faik, Orhan Kemal, Orhan Veli'nin aylaklıkları, sevdalı düşleri olmasaydı, birer küçük memur ya da içgüveysi kalacaklardı sonunda. Oysa Ütopya.... Evet ütopya elzemdir: Yaratıcılar için Teo....”¹²⁰

Bu açıklamalar, ütopyacılığın aynı zamanda insanlık için taşıdığı önemi vurgulayan bir yapı gösterir.

Teoman'ın geleceğe dönük ütöpik karakter taşıyan tasarıları ülke problemlerini çözmeye, çevreyi düzenlemeye, insan nüfusunu plânlamaya yönelik düşüncelerdir. Teoman, hayatın içerisinde karar ve yaptırım mekanizması içerisinde önemli bir yere sahip olmamakla birlikte bir insan olarak yaşadığı ülkenin, dünyanın ve insanlığın sorumluluğunu üzerinde hisseden kişiliğe sahiptir. Bu sebeple sorumluluk duygusuyla yaşadığı topluma ve insanlığa yönelik fazla geliştirilmemiş ütöpik düşünceler üretir. Mesleğinde iyi bir mühendis olarak onun içinde aynı zamanda bir toplum ve insanlık tasarısı yatmaktadır. İşte bu tasarı gündelik yaşayışının içerisine karışarak ona ilginç fikirleri olan ütopyacı kişiliğini kazandırır.

Teoman, Yeşiller Partisi'nde görev alır. Ancak, Yeşiller Partisi kurulmadan çok önce “*ideal toplum*” üzerine düşünceler üretir. Düşüncelerini “*küçük güzeldir*” prensibine dayandırır. Daha sonra Taoizmle karşılaşır. Taocu felsefe ve yönetim sistemi onun ilgisini çeker: Lao-Tse'nin şu görüşlerini benimser, onlara inanır.

“Uygarlık, doğal düzenin bozulması anlamına geldiğinden her toplumsal reform, aslında uzak geçmişe bir dönüştür ve başlangıçtaki bozulmamışlığa ulaşmak amacındadır. (...)

¹²⁰ Age, s. 68.

Az nüfuslu, küçük ülkeler oluşturunuz. Böylece, gereksindiğinizden ve kullandığınızda yüzlerce kez fazlasını sağlayabilirsiniz”¹²¹

Teoman’a göre toplum günün birinde böylesi bir yöne kayacaktır. Buna inanır ve bu onu heyecanlandırır. Ona göre “*İnsanların yaşamlarını değerli kılın ve bunu onlara hissettirin. Böylece uzağa göçmek istemeyeceklerdir.*”¹²²

Teoman Lao-Tse’nin “*Yeterince paran olmalı, bu şans getirir, ama çoktan fazlası zararlıdır!*” görüşünü savunur ve kendisine bu doğrultuda bir hayat tarzı kurar. İyi bir mühendis olmasına rağmen bir patrona ve büyük şirketlere alışamayacak bir yapıdadır. Bu sebeple de para kazanmak amacı gütmeyen yaşar.

2. 7. Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*

Buket Uzuner’in ikinci romanı *Balık İzlerinin Sesi* 1992 yılında yayımlanmış, 1993 yılında Yunus Nadi Roman Ödülüne lâyık görülmüş, 2001 yılında ise Pelin Arıner tarafından İngilizceye çevrilerek *Sound of Fishsteps* adıyla baskısı yapılmıştır.¹²³ *Başlangıç*, *Asıl Başlangıç*, *Gelişme*, *Asıl Gelişme*, *Son’a Doğru* ve *Asıl Son* başlıklarıyla altı bölüme ayrılan romana, kendi içinde küçük metin parçalarından oluşan daha da alt bölümlere ayrılarak parçalı bir yapı kazandırılmıştır. Çok parçalılık romana belirli bir dinamizm kazandırdığı gibi, kolay okunabilirlik de katmıştır. Ancak bu, romanın kolay bir kurmaca dünyaya sahip olduğu anlamına gelmez. *Balık İzlerinin Sesi*, küçük hacmine, sade diline rağmen mantığın sınırlarını zorlayan gerçeküstücü öğelerle yüklü fantastik bir kurgu olarak çok katmanlı yapısı, metinlerarası ilişkiler ağı ve konusunu Türk edebiyatında pek alışılmamış bir roman üslûbunda şaşırtıcı tarzda anlatması gibi özellikleriyle güç bir roman olma niteliğine sahiptir.

Balık İzlerinin Sesi çoğulculuk, metinlerarasılık, karşıtlıklar, ironi, parodi, üst kurmaca, parçalılık, oyun, ajanlık, hayat ve kurmaca, yalan ve gerçek, rüya ve gerçek, aşk ve cinsellik, fantastik ve masal, merak ve şaşırtma, ödüncülenmiş kişilikler gibi öğeleri bünyesinde barındıran, daha çok da yeni gerçeküstücü yöneliş çerçevesinde *normallikle normal* dışılığın belirleyici olarak öne çıktığı postmodern özellikler taşıyan bir romandır. Bu çerçevede tür düzleminde *Balık İzlerinin Sesi* bilim kurgunun,

¹²¹ Age, s. 25.

¹²² Age, s. 25.

¹²³ Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*, Remzi Kitabevi, 14. basım, İstanbul 1999.

fantastiğin, polisiye romanın, yergici alegorinin, macera anlatısının, psikolojik dramın, kara komedinin, absürd tiyatronun ve ütöpik idealizmin¹²⁴ yer aldığı çok katmanlı bir yapı gösterir. Romantik anlatıcının olayları ve kişileri coşkulu anlatışı karnaval havasında giden romanın kurmaca dünyasını maskeli baloya çevirir.

2. 8. Buket Uzuner, *Kumral Ada ~ Mavi Tuna*

Buket Uzuner'in *Kumral Ada~Mavi Tuna* romanının ilk baskısı 1997 yılında Remzi Kitapevi tarafından yapılmıştır. Yazarının üçüncü romanı olan bu kitap, verilere göre Türkiye'de yüz elli binin üzerinde baskı sayısına ulaşmıştır. Dört dile tercüme edilen roman, İngilizce'de *Mediterranean Waltz* adıyla piyasa çıkarılmıştır. Ayrıca Yunanistan, İtalya ve İsrail'de de yayınlanmıştır. Roman, Türkiye'de yakaladığı geniş ilgiyi enteresan bir eser olması ve değişik konulara temas etmesi bakımından yurt dışında da bulmuştur. Eser, ilk baskı tarihi 1997'den 2005'e kadar kırka yakın baskıya ulaşmıştır. İncelememizde Everest yayınları arasında Ekim 2003'te çıkan otuz altıncı baskıyı esas aldık.

Kumral Ada~Mavi Tuna, kitabın arka kapağında “iç savaşın içimizde ve dışımızda, bireysel ve toplumsal olarak yarattığı yangınları umutsuz bir aşk üçgeni ekseninde anlatan sarsıcı bir roman” olarak tanımlanır. Fertten toplumsal koşullara kadar genişleyen olay örgüsü içinde roman, kişinin iç savaşıyla bir ülkenin iç savaşını “savaş” problemi çerçevesinde paralel şekilde ele alır. Roman, sadece aşkı, iç savaş ya da çatışmaları ele almaz, bunların aynı zamanda ütöpik bir zemin üzerinde yükselmesinin macerasını metaforlarla ve göndermelerle birlikte yürütür. İncelememiz bu romanın temel dokusundaki ütöpik zemini ortaya çıkarmanın bir çabası olacaktır.

Kumral Ada~Mavi Tuna, elli bir bölümden meydana gelmektedir. Bölümler sayıyla veya herhangi bir işaretle ayrılmaz, ancak başlıklar ve her bölümde konulara göre özenle seçilmiş epigraflar okuyucunun karşılaşacağı olaylar dizisinin ön bilgisini verir.¹²⁵ Romanda *Salı Sabahı* adlı birinci bölüm ile *Tanıklar Konuşuyor* başlıklı otuz beşinci bölümün (buraya bundan sonra gelen on altı başlık da dâhil) dışında geriye kalan

¹²⁴ Talât Sait Halman, “Ütopyanın Sonu”, Buket Uzuner, *Gümüş Yaz Gümüş Kız*, Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 251.

¹²⁵ Epigrafin sözlük anlamı “tanımlık”tır. Bunun anlamı “herhangi bir kitabın ya da yazının başına başka bir şair veya yazardan alınarak konan ve onu bir bakıma önceleyen, özetleyen, tamamlayan; onun bir özelliğini tanıtan, ele veren kısa manzum veya mensur sözler” dir. (Bkz. Turan Karataş, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, Perşembe Kitapları, İstanbul 2001, s. 132)

kırk dokuz bölümde epigraf kullanma yoluna gidilmiştir. Epigraflar, okuyucuyu konuya hazırladığı gibi, metinlerarasılıkla birlikte daha önce yazılmış eserlere gönderme yapma görevini, konuyu belirleme ve pekiştirme bakımından tamamlamış olur. Yazar, metinlerarasılıkla anlatacaklarına başka zeminler bularak anlattıklarının evrenselliğini, önemini vurgulamış, başka deyişle kendi eserini metinlerarası düzleme oturtmuş olur.

Roman, Mevlâna'nın "*Akıl, aşk ve can!// Bu üçü üçgendir/ Her derde çare, her yaraya merhemdir*" dizeleriyle başlar. "Akıl", "aşk" ve "can" romanın ilerleyen sayfalarının anahtar kelimeleridir. Bu üç kavram romanda karşılıklarını farklı şekillerde bulur. Örneğin *akıl* roman kahramanlarından Ada'nın ve Aras'ın baskın olan özelliklerini ifade eder. Yine *akıl*, başı "*beyin*"iyle belada olan tematik güç Tuna için mücadele edilmesi ve şüphe edilmesi gereken bir unsurdur.

Aşk, Tuna başta olmak üzere hemen hemen bütün kahramanları sarıp sarmalayan ve romanda çatışmalara sebep olan, hatta kişinin iç savaşını tetikleyen ana kavramdır. Bu yoğun duygu romanda yaşayan ve ölecek olan kahramanlarla, yaşama mücadelesini simgeleyen *can*'la değeri artan bir kavram alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazar, kullandığı epigraflarla okuyucunun eline anahtarı verip doğruya götürecek olan kapıları romanı okudukça açmasını ister gibidir.

Romanın ütöpik düzlemi anti-ütopya bağlamında gelişir. Aşk, iç savaş, kaos, belirsizlik ve toplumsal kutuplaşmalar eserin anti-ütopyacı zeminini hazırlar. *Kumral Ada~Mavi Tuna* romanı bütün olarak kötümser bir Türkiye panoramasının işlendiği postmodern bir anti-ütopya özelliği taşır.

2. 9. Reşat Karakuyu, *Ütopya Mistik Masal Dünyası*

Reşat Karakuyu'nun 1987-1992 yılları arasında yazmış, 1998'de yayımlamış olduğu *Ütopya Mistik Masal Dünyası* isimli felsefî ve alegorik masal, Ark isimli bir şairin talihini bulmak için mistik dünyaya gidip; yedi dağ ve vadiyi aşip talihini aramasını konu alır. Ark, bu mistik dünyada türlü akıl ve mantık dışı olayla karşılaşır. Ark'ın gittiği mistik dünya düzen içinde düzensizliğin olduğu bir yerdir. Burada bilge kişilerin ruhları ile karşılaşır. Bu kişilerin ruhları Ark'a talihini bulmasında yardımcı olur. Ark'a en büyük yardımcı cesaretidir. Çoğu zaman karşısına çıkan zorlukları önceden ona öğütlediği gibi cesaretini kullanarak aşar. Bu mistik dünyada iyi gibi görünen şeylerin altından genellikle kötülükler çıkar. Ark da deneyimlerine dayanarak her iyi görünen şeye inanmama yolunu seçer. Aştığı dağlarda ve geçtiği vadilerde

kadın-erkek ilişkilerinde büyük bir yozlaşmanın olduğunu görür. Belirli bir ilişki hayatı yoktur. Ark'ın içinde boşandığı karısı yüzünden göremediği çocuklarının özlemi vardır.

Ark'ın şairlik yaşamı başarılı olamamıştır. Yaşadığı pek çok talihsizlik de Ark'ın talihini aramaya gitmesine sebep teşkil eder. Ark, bu mistik masal dünyasında materyalist değerlerin yerini manevî değerlerin almasıyla mutluluğun sağlanabileceğini görür. Din kavgalarının, ırk ayrımının kötülük getirdiğini, bunlarla mutluluğun olamayacağını öğrenir.

Ütopya Mistik Masal Dünyası isimli eserde yer yer ütöpik öğeler görülür. Ark'ın talihini aramaya başlamasının sebebi daha iyi ve güzel bir hayat yaşama özlemidir. Fantastik unsurların masal öğeleriyle iç içe geçtiği romanda ütopya kaynaşır ve daha çok gizli imgeler sistemi olarak varlığını sürdürür. Şair Ark'ın doğuya has bir anlatım ve olay örgüsü içinde yaşadığı maceralarda başından geçen olaylara göre ütopya ya da anti-ütopya belirginlik kazanır.

2. 10. Alev Alatl, *Schrödinger'in Kedisi Kâbus*

Alev Alatl'nın ilk baskısı 1999'da yapılan *Schrödinger'in Kedisi Kâbus* romanı, yer yer geriye dönüş tekniği ile dünyanın modern dönemden postmodern döneme geçiş sürecini ve yeni dünya düzeni anlayışı çerçevesinde şekillendirilişini Türkiye merkezli bakış açısıyla ele alan, 2020'li yılların dünyasının kazandığı görünümü dikkatlere sunan bir gelecek kurgusudur. Roman, moderninden postmoderne dönüş sürecinde tek merkezli dünya algısı çerçevesinde kurulan otoriter baskıcı yeni dünya düzeninin dayandığı sistemi ve işleyişini anlatan anti-ütopya durumundadır. Hâkim bakış açısına sahip anlatıcının dikkatinden sunulan olay örgüsü, tasavvuf sisteminin ve terimlerinin dönüştürülerek kullanıldığı sembolik-allegorik yapıya sahiptir.

Schrödinger'in Kedisi Kâbus'la Alev Alatl, postmodern anlayış çerçevesinde dünyanın küreselleşmesi karşısında gerekli donanım ve hazırlığa sahip olmayan ülke insanlarının ve toplumların içine yuvarlanacağı kaosu sergilemek istemiş görünmektedir. Türkiye üzerinden kurduğu kötücül senaryo, tek merkezli bir dünya algısı çerçevesinde kurulan yeni düzeninin sert diktacı yüzünü dikkatlere sunar. Bu, aynı zamanda romanın kurmaca dünyasında postmodernizmin demokratik çoğulculuk ilkesiyle paradoks oluşturan yapıda ilerleyen bir görünüm kazanır. Kurmaca dünyanın anlatıcısı çoğulculuğun yerini alan tekil yönetim modeli ve iktidar erki "*Koalisyon*"

etrafında insanın küçülüşünü, iradesinin ve bağımsız iş yapabilme gücünün elinden alınışını hikâye eder.

Romanda Yeni Dünya Düzeni, Türkiye'nin dağılma hikâyesi ve İmre Kadızade'nin geçmişinin anlatımı olmak üzere iç içe geçmiş üç vak'a halkası dikkatlere sunulur. Birinci vak'a halkasında, vak'a zamanından önce kurulmuş bulunan Yeni Dünya Düzeni'nin dayandığı sistem, işleyişi ve ritüelleri anlatılır. İnsanlığın mağdurlar, lânetliler, sömürölmezler gibi gruplara ayrıldığı bu yeni dünyada Yeni Dünya Düzeni'ne Koalisyon'la karşı Postmodern faşizm olarak varlık kazanan bu yeni sistem, insanların düşüncesine müdahale ederek onları “*afazik*”, yani düşünemeyen, köleleşmiş varlıklara çevirmesiyle dikkat çeker. Yer yer geriye dönüş tekniğiyle aktarılan ikinci vak'a halkası Türkiye'nin dağılışıda “*eski Türkiye*” insanının Aristocu düz mantığa bağlı kalması, zihin gelişimini sağlayamaması, değişime ayak uyduramaması sebebiyle dağılışı hikâye edilir. Ferdî boyut taşıyan üçüncü vak'a halkası İmre Kadızâde üzerine kurulmuştur. Geriye dönüş tekniği ile İmre Kadızade'nin yargılanışı, onun hayat hikâyesiyle birlikte aynı zamanda Türk insanının iç tarihini verir.

2020'li yıllarda dünya Yeni Dünya Düzeni adındaki yapılanmanın devamında oluşan Koalisyon tarafından yönetilmektedir. “Sivil Toplum Örgütleri” modern anlamdaki devletin yerine geçmiş, bu süre zarfında Türkiye Cumhuriyeti dağılarak parçalara ayrılmıştır.

“Koalisyon, başında Yüce Pir'in bulunduğu; Vasıllar, Salıklar, Müridler ve Taliplerden oluşan yeni bir siyasi yapıdır. Postmodern döneme geçilmiştir. Postmodern dönem felsefesini Darwin teorisinin “doğal seçme” yasasına ve “radikal kapitalist” Ayn Rand'ın görüşlerine dayandırmaktadır. Yeni dönemde “Ekonomik Aklın Yolu” geçerlidir. Koalisyon vatandaşlarından bu doğrultuda “mutlak teslimiyet”le hareket etmeleri beklenmektedir. Koalisyon vatandaşlarını oluşturan sınıflar arasında geçiş mümkündür. Geçişin temel şartı Pir'e gösterilen teslimiyetin derecesidir.”¹²⁶

“Tek bir dünya, tek bir devlet, tek bir bayrak” sloganıyla Yeni Dünya Düzeni adı altında vahşi kapitalizmin ezdiği insanların arasından çıkan ve Onarımcılar adı verilen direnişçilerin mücadeleleri bu olumsuz şartları kırmaya yönelik hareket olarak değer

¹²⁶ Hakan Ünser, *Türk Romanında Siyasi ve Sosyal İçerikli Gelecek Kurguları* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 312.

kazanır. Ancak, bu sınırlı hareket de büyük bir güç oluşturmaz. Yüce Pir'in ve onun Kutsal Koalisyon'unun önündeki tek engel Erwin Schrödinger'in Kedisi, yeni fiziğin maskotudur.

2. 11. Alev Alatl, *Schrödinger'in Kedisi Rüya*

Alev Alatl'nın *Schrödinger'in Kedisi Kâbus*'un devamı olarak *Kâbus*'tan iki yıl sonra 2001'de yayımlanan *Schrödinger'in Kedisi Rüya* başlığını taşıyan romanında olaylar dizisi Kâbus'un devamı durumundadır. Ancak, *Kâbus*'un anti-ütopya oluşuna karşılık *Rüya*, ütopya olarak karşımıza çıkar. *Rüya*'da, Koalisyon'un kuruluşu, Yeni Dünya Düzeni'nin oluşumu *Onarımcılar*'ın bakış açısından anlatılır. Koalisyon'un kuruluş aşamasında yaşanan gelişmelerin anlatılmasıyla gelecekte öngörülen baskıcı, totaliter rejimin oluşum aşaması da verilmiş olur. Koalisyon ve onu oluşturan kurumlar *Kâbus*'ta Yeni Dünya Düzeni'nin söylemiyle ortaya konulmuşken, *Rüya*'da *Onarımcılar*'ın bakış açısından, Koalisyon'a objektif ve eleştirel şekilde yaklaşılr. Roman, Türkiye'nin parçalanması fikri üzerine kurulmuş anti-ütopya özelliği taşıyan *Kâbus*'a karşı tez olma niteliği gösteren bir kurguya sahiptir. Fantastik motiflerin ve oyun fikrinin geniş yer tuttuğu roman, *Kâbus*'a oranla iyimser bir gelecek kurgusu olarak karşımıza çıkar.

2. 12. Cem Akas, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*

Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi* genel başlığı altında yayımlanan *Balığın Esir Düştüğü Yer, Sönmemiş Kireç, Oyun İmparatorluğu* anlatılarının baskısı Yapı Kredi Yayınları arasında 2001'de gerçekleşmiştir.

Yazar, postmodern bir kurgu içerisinde ütopyik dünyalar kurma yoluna gitmiştir. Cem Akas, iç içe hikâye halkalarıyla dünyanın uzak bir gelecekte alacağı şekli bir öngörü hâlinde sunar. Roman, siyasi bir erk altında şirketlerin paylaştığı bir yeryüzü ve yeryüzünde yoksullaşmış, ezilen geniş halk kitlesinin çeteleşerek var olma savaşımını edebi eser seviyesinde dikkatlere sunar. Üçlemede güç, iktidar erki, eşitlik arayışı, iç savaş, cinsellik, müzik, sınıf ve sınıf mücadelesi, tarihin yeniden yorumlanması, insanın iç dünyasının dalgalanışları, ütopyik düzlemde gelişen postmodern yaşama çağı, felsefi zeminde gelişen varlık ve yokluk, entrika ve cinayet, teknolojik gelişmeler, daha iyi dünya arayışı temaları etrafında şekillenen içine yer yer fantastik ve bilim kurgu öğelerinin karıştığı bir anti-ütopyadır.

Bu anlatının birinci cildini oluşturan *Balığın Esir Düştüğü Yer*, kahraman ve hâkim anlatıcının dönüşümlü anlatımıyla; ikinci cildi oluşturan *Sönmemiş Kireç* çoğulcu bakış açısıyla; üçüncü cildi oluşturan *Oyun İmparatorluğu* ise yine kahraman ve hâkim anlatıcının dönüşümlü anlatımıyla sunulur. Böyle bir anlatım üçlemede değişik kişilerin, toplum katmanlarının kendilerini temsil etme imkânı verir. Aynı zamanda böyle bir teknik kurmaca dünyanın karmaşık bir yapıya bürünmesine ve karnaval havasının oluşmasına zemin hazırlar.

Anlatının birinci cildi yaşanan zamandaki olay örgüsünü dikkatlere sunar. İkinci ciltte geriye dönüş tekniğiyle geçmiş zamanda yaşanmışlıklar kurmaca dünyayı oluşturur. Üçüncü ciltte ise geleceğe dönük yaşama şekilleri dikkatlere sunulur. Böyle üçüncü ciltle distopik kurgunun anlatımı da tamamlanmış olur.

Olgunluk Çağı Üçlemesi'nde mekân ve zaman belirsizleştirilerek sisler arkasında bırakılır. Bu, mekânda ve zamanda anlatıcının rahat hareket etmesini, şimdiyi anlatırken geçmişe gitmesini, geleceğe sıçramasını kolaylaştırır. Anlatının dünyasına böyle bir düzenleme değişik zamanlarda yaşanan hayat şekillerini ve anlayışlarının girmesini kolaylaştırır, karşılaştırmaya imkân hazırlar.

Biz bu anlatıda konumuz çerçevesinde ütöpik ve distopik dünyanın çeşitli görünüş şekillerini, oluşum ve değişim süreçlerini, ütopyaya ait öğeleri belirlemek suretiyle ele almak istiyoruz.

Anlatıda yaşanan hayat insanlara ayrımcı, sınıf mücadelesi çevresinde şekillenen bir yaşama şeklini dayatmıştır. Kurmaca dünyanın kişileri daha iyi bir yaşama tarzı arayışında önce pek başarılı olamayacaklardır. Yine eşitsizliğin, haksızlığın, ezen ve ezilenin olduğu bir dünya karşımıza çıkacaktır. Ancak, böyle bir dünya zeminden köklü bir ihtilalle değiştirilecek, distopya ütopyaya dönüşecektir. Ve böylece anlatı sonlanacaktır. Denebilir ki Cem Akış önce yaşanan dünyanın olumsuzluklarını sergilemiş, sonra iktidar çekişmeleri içerisinde distopyanın nasıl kurulduğunu göstermiş, bunları uzun uzun işledikten sonra iyimserlik duygusu ile birlikte yorumlayacağımız tarzda ütöpik dünyaya çıkışla anlatıyı sonlandırmıştır.

2. 13. Dr., Yedi Uyuyanlar

Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar* adlı romanı 2001 yılında Vadi Yayınları arasında çıkmıştır. Roman, fantastik düzlemde Yedi Uyuyanlar efsanesinin kahramanlarının uzak

bir gelecekte uyanmalarını ve bozulmuş bir Türkiye ve dünyayı anlamlandırmaya çalışmalarını konu almaktadır. Uzak gelecek kurgusu olarak karşımıza çıkan romanda olumsuz bir gelecek ortaya konarak distopya yapısı belirginlik kazandırılır. İnsan- tanrı, fert-toplum, din- dinsizlik, cennet-cehennem, uyum- direniş gibi problem alanlarını irdeleyen roman, geleceğin bir kaos görünümüne sahip olacağını öngörür.

Roman kurgusunun yanı sıra eserde anlatıcı ve öyküleme problemlerinin de ele alındığını görürüz. Burada, metnin dışına çıkılarak anlatıcının Mefisto'yla pazarlığı ve anlatıcının iyi ve doğru olanı seçerek galip gelmesi konusu işlenir.

Romanda iç içe hikâye halkaları fantastik düzlemde okuyucuya sunulur. Romanın anti-ütöpik ve fantastik eğilimler gösteren ana hikâyesi de iki farklı öngörü sunmaktadır. Bu iki öngörüğü kapsayan üst hikâyede, uzun zamandır yazamayan tükenmiş bir öykücüden bahsedilir. Öykücü, hak ettiği değerini kendisine toplum tarafından verilmediğini düşünmekte ve yaşadığı ülkeden intikam almak istemektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yok olduğu ve yerine "Anadolu Federe Devleti" adında teokratik bir yapının kurulduğu ilk ters ütöpik öngörü, bu öykücü tarafından kaleme alınmıştır.

2. 14. Dr., Uykusuzlar

Dr.'nin 2002 yılında Vadi Yayınları arasında çıkmış olan *Uykusuzlar* adlı romanı dünyanın gelecekte olumsuz bir hâle bürüneceği öngörüsünü taşıyan ve bunu savunan bir distopyadır. Yazar, daha önce kaleme aldığı *Yedi Uyuyanlar* adlı romanıyla ironik anlamda zıtlık taşıyan *Uykusuzlar* romanını inanç- inançsızlık, cennet-cehennem, geçmiş- gelecek, insan- tanrı, ahlâk- ahlâksızlık gibi konular üzerine kurmuştur. Olumsuz bir yapı taşıyan romanda karamsarlık, iç insanın yok olması, çelişki, kötülük gibi konular da bu distopya örneğinde psikolojik yönden insanın dramını vermesi bakımından anlamlıdır. İnsanın inandığı ideallerle birlikte bütün bir ülkenin yok olması, sefaletin ve yoksulluğun kol gezmesi romanda tartışılan başlıca konulardır. Bununla birlikte diğer romanlarda da karşılaştığımız şekliye *Uykusuzlar* romanında da fantastik yapının bir alt zemin hazırlamış olduğunu söylemek yanlış olmaz. İncelediğimiz diğer romanların ve anlatıların aksine *Uykusuzlar* romanında parçalı bir ütopyaadan çok bütüncül bir ütopya/distopya karşımıza çıkar. Roman bütün olarak gelecekte dünyanın nasıl bir hal alacağını anlatımını ortaya koyar. İmla hatalarını, bazı düşük cümleleri ve

anlatım tekniklerinden doğan hatalar bir yana konduğunda eserin ütopya açısından başarılı olduğu söylenebilir.

2. 15. Armağan Ethemoğlu, *Son Masal*

Armağan Ethemoğlu'nun *Son Masal*¹²⁷ adındaki romanı masal, fantastik ve ütopyanın bir karışımıdır. Roman, adına uygun şekilde masalsı öğelerle modern öğeleri bir araya getirir ve postmodern bir anlatımla yeni dünyalar kurma yoluna gider.

Masal öğelerinin sıkça kullanıldığı bu romanda masalsı ve düşsü öğeler adlandırmalar başta olmak üzere bütün yapıda mevcuttur. Anlatıcı, deneyimli masalcıların *Eski Kaf Dağları*'ndan *Sinemalı Dağları* hakkında öne sürdükleri varsayımdan *Sinemalı Dağları*'nın bin birinci dağı *Lilalay Dağı*'na sözü getirir ve modern masal başlar. Burası *Eski Kaf Dağı*'nın merkezidir ve önemlidir. Çünkü “*Krallar, prensler, prensesler, devler, cüceler, cadılar, büyücüler, sihirbazlar, cinler, periler, hepsi de buradaki sinemalardan çıkmışlar..*”dır.¹²⁸

Forgan krallarının hepsi aslında kendi ütopyaları peşindedir, ancak tasarlanan ütopyalar her zaman gerçekleşmez. Nitekim anlatının sonunda her şey yolunda gitse bile bu ütopyaların bir yerde mutlaka bozulacağı mesajı verilir. Halk hep yerindedir, değişen krallar ve yönetim biçimleridir. Bu eserde ütopya ve anti-ütopyanın iç içe yerleştirilmiş olduğunu söylemek yanlış sayılmaz. Masalsı dünyaya ait o saydam yapıda geçişkenlik çok kolaydır. Bu eseri ütöpik masal ya da masalsı ütopya şeklinde adlandırmak mümkündür. Bizce ikinci adlandırma daha yerinde olacaktır, çünkü ütopyaların kuru anlatımı masalın ve parodinin hareketli anlatımıyla kırılmış, monoton anlatılar yerine hareketli ve eğlenceli bir anlatı gelmiştir.

Son Masal, iç içe yapılar gösterir. Bunlardan biri ütopyadan anti-ütopyaya ve oradan tekrar ütopyaya geçen teknik yapıdır. Ütopyadan anti-ütopyaya din katmanı, ekonomi ve aşk etkili üç unsurdur. Bu üç konu, sırasıyla derinlemesine anlatılır. Anlatıda ortaya çıkan sıkıntı her konunun fazla irdelenmesi ve böylece diğer konuların anlatılan konunun gerisinde kalarak zaman zaman tekrar ortaya çıkmasıdır. Anlatıcı, bir konuyu anlatmaya başlar ve kahramanlardan bazıları uzun süre unutulur. Ütopyalarda genel anlamda teorik açıdan kişiler önemszenmez, çünkü ütopyalar kolektiftir. Ancak bu ütopyadaki çatışma alanı kişilerin derinlemesine tahlilini de getirir.

¹²⁷ Ethemoğlu Armağan, *Son Masal*, Telos Yayıncılık, İstanbul 2004.

¹²⁸ Age s.15.

2. 16. Latife Tekin, *Unutma Bahçesi*

Latife Tekin'in ilk baskısını 2004'te Everest Yayınları arasında çıkan *Unutma Bahçesi* adlı eseri, unutma kavramı etrafında vücut bulmuş postmodern özellikler taşıyan bir romandır. Kahraman anlatıcının bakış açısından dikkatlere sunulan roman, gerçeküstücü bir atmosfer içerisinde ada fikri etrafında şekillenir. Romanda *unutma* başlıca konu olarak varlık kazanırken, diğer konular geri plâna düşer. Bu konular içerisinde ütopya fikri zaman zaman belirlemekle birlikte romanın kurmaca dünyasında önemli bir yer tutmaz.

Kahraman anlatıcının anlatımına göre gençliklerinde Şeref'le arkadaşı Sadık kırk yaşına geldiklerinde kendilerine birer ada alma sözü vermişlerdir. Fakat üç ay dolaştıkları denizlerde ada almaya paraları yetişmeyince Şeref, “*insanlar için bir unutma bahçesi yapmak*”¹²⁹ fikrine kapılır. Şeref, daha önce gördüğü romanın olay örgüsünün geçtiği yarım ada şeklindeki araziye alır ve unutma bahçesi olarak tasarlar. Şeref'e göre bu bahçe, “*Buzullar eriyip deniz suları yükseldiğinde*” sırtlarını verdikleri dağla birlikte bir adaya dönüşecektir.¹³⁰ Unutma bahçesine geçmişlerini unutmak isteyen insanlar toplanır. Roman kişileri, belleklerini gerçek dünyada bırakmak istercesine, kendilerine “*olmayan bir yerde*”, uzak bir mekânda, geçmişsiz bir ütopya kurmak arzusuyla hareket ederler. Aslında bu kurguladıkları dünya “*denizler içinde durmuş zaman ülkesi*”dir. Ancak, hatıralardan kurtulma çaba ve endişeleri, âni yaşamalarına engel olur.

Latife Tekin, *Unutma Bahçesi* romanının kurmaca dünyasında hatırlama, unutma, bellek ve kimlik oluşumu konularını tartışmaya açarak problemi çeşitli yönleriyle irdeler. Yazar, romanıyla, geçmişi inkâr etmenin ya da belleği silmenin bir bakıma kimliği inkâr etmek, kimliksizleşmek olduğunu sergiler. Geçmişin insanlara kazandırdığı kimlikleri inkâr etmek, hayatların dışına itmek hiçbir zaman insanları serbest yaşama alanına çıkarmaz. Unuttukları tek şey vardır, o da kimliklerini ancak hatıralarını paylaştıkları zaman gerçeğe dönüştürebildikleridir. Alegorik bir roman olan *Unutma Bahçesi*, kuralları, başkaldırıları, güç savaşları ve kadın-erkek ilişkileriyle geçmişten kopuk küçük bir dünya modeli yaratır. Öte yandan, roman karakterleri, unutma ya da buna direnme, belleği tazeleme ya da silme, kimliği yadsıma ya da kabul

¹²⁹ Latife Tekin, *Unutma Bahçesi*, Everest Yayınları, 1. basım, İstanbul 2004, s. 117.

¹³⁰ Age, s. vii.

görme, düzene uyma ya da başkaldırma gibi çelişkileriyle, kimlik oluşturma sancıları içindeki modern insanın “varoluşun kesintisiz bir olmuşluktan başka bir şey olmadığı” gerçeğiyle karşı karşıya olduğunu işaret eder.

Romanın kurmaca dünyasında ada fikri etrafında temelde unutmanın kendisi bir ütopya olarak varlık kazanır. Gündelik yaşayışları içerisinde hatırlamanın ağır yükü altında ezilen roman kişileri, internette yer alan web sitesinden aldıkları ön bilgiyle unutma bahçesine gelirler. Orada geçmişlerini geride bırakma savaşı verirler.

2. 17. Mehmet Açar, *Siyah Hatıralar Denizi*

Mehmet Açar’ın *Siyah Hatıralar Denizi* adlı romanı 2005 yılında İthaki Yayınları arasında çıkmıştır. Üç bölümden oluşan romanda fantastik unsurların ütöpik yapılarla kaynaştığını görürüz.

Yazar, postmodern bir anlatı şeklinde sunduğu romanında uzak bir Kuzey Ülkesi’nde esrarlı olayların yaşandığı *Ennoia Otel*’ni ve gizemlerini dikkatlere sunar. Roman, uzak bir gelecekte günümüzden farklı bir görünümde gelişmiş olan siyasî yapılanmanın çarpıklığını ortaya koymanın yanında sırlarla dolu bu otelde alternatif yaşama alanlarının olabilirliğini de tartışır. Fantastik yapının daha ağır bastığı bu romanda ütöpik kurgu rüya, düş, zaman, çocukluğa dönüş ve geçmiş zaman gibi unsurlarla birlikte örülür. Romanın zaman-zamansızlık, mekân-mekânsızlık, gerçek-hayal paradoksları üzerinde kurulduğunu söylemek yanlış olmaz. Distöpik görünüm sergileyen otelde rüya ve düş unsurları ütöpik mekân ve zamanı kuran alternatif yollardır. Psikolojik tahlillerle birlikte işlenen düş algısı ütöpik dünyaların da anahtarı durumundadır.

Freud’un “*düş çoğu zaman mistik dünyaya açılan bir kapı sayılır*”¹³¹ varsayımı, düş ve gizlilik arasındaki bağlantıyı da ortaya koyması bakımından romandaki temel izleğin açıklaması durumundadır. Romanda ütöpik dokuyu yaratan rüyalar ve düşlerdir. Rüya kavramı belleğin iradesi dışında bir yapıda gelişirken düş unsuru hem belleğin iradesine hem de dış unsurların etkisine bağlı yapıda gelişir. Roman, bir rüyanın anlatımıyla başlar ve rüyaların roman için önemi daha baştan belirtilmiş olur.

Üç bölümden oluşan romanda metin halkaları epigraflara anlam yönünden bağlanan bölümlerin anlatımıyla oluşturulmuştur. Kahraman anlatıcının anlatımıyla

¹³¹ Sigmund Freud, *Psikanaliz Üzerine*, Say Kitap Pazarlama, Üçüncü Basım, İstanbul 1981, s. 47.

sunulan metin boyunca anlatıcının adı verilmez. Birinci ağızdan ortaya konan anlatıda kahraman İçişleri Bakanlığı'nın Kuzeydenizinin kıyısında Nordzest'te *Ennoia Oteli*'ndeki iki tuhaf intihar vakasını araştırmak üzere görevlendirilen bir müfettiştir. Birinci bölümde kahraman anlatıcının otele girişi, otelin tanıtımı ve esrarlı olayların anlatımı verilir. İkinci bölümde kahraman anlatıcının öznel deneyimleri ve bir günün içinde on beş yıl boyunca hapsediğı zaman dilimi aktarılır. Üçüncü bölüme ise kahraman anlatıcının ikinci bölümde hapsediğı durgun zamandan çıkışı ve otelin geleceğini etkileyecek geri dönüşü anlatılır.

İKİNCİ BÖLÜM: TÜRK EDEBİYATINDA ÜTOPYA VE ÜTOPIK ESERLERİN TEMATİK YAPISI (1980-2005)

1. Ütopyalarda mekân ve zaman tasavvuru

1. 1 . Ütopyalarda mekân tasavvuru ve mekânın kurgulanışı

Ütopyaların genel özelliği farklı bir mekânda mutlu yaşama arayışı olarak belirir. Üzerinde yaşanan ülke yahut yer olumsuz bir görünüm taşıdığı için daha iyi ve güzel yaşamanın mümkün olabileceği bir mekân arayışı sonucunda ütopya ortaya çıkar. Bu çerçevede ütopya, ortaya çıktığı ülkenin içinde bulunduğu şartlara alternatif bir mekân ve yaşama alanı sunar. Türk edebiyatında 1980 sonrası kaleme alınan ütopyaların çoğunda alternatif bir mekân, kimi zaman uzaklarda ada veya hayalî bir yer arayışı kendini gösterir. Kimi zaman da bilinen ve yaşanan çevre içerisinde idealize edilen mekânlarla karşılaşılır. Bazı eserlerde de ütopik mekânlar uzay boşluğunda bir yerde kurgulanır. İnceleme konumuz olan eserlerin mekân bakımından dağılımını şu şekilde gösterebiliriz:

1. Olay örgüsü adada geçen eserler: *Ku-de-ta*, *Yokistan Tasarısı*.
2. Olay örgüsü ana kıtada ve adada geçen eserler: *Balık İzlerinin Sesi*.
3. Olay örgüsü uzak bir yerde soyut düzlemde geçen eserler: *Taormina*, *Unutma Bahçesi*, *Ütopya Mistik Masal Dünyası*, *Son Masal*, *Siyah Hatıralar Denizi*.
4. Olay örgüsü ana kıtada belirli bir ülkede geçen eserler: *2027 Yılı'nın Anıları*, *Schrödinger'in Kedisi Kâbus*, *Schrödinger'in Kedisi Rüya*, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, *Kumral Ada~Mavi Tuna*, *İki Yeşil Su Samuru*, *Yedi Uyuyanlar*, *Uykusuzlar*.
5. Olay örgüsü uzayda geçen eserler: *Işın Çağı Çocukları*.

Gülten Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları* adlı anlatısında mekân unsuru çeşitlilik gösteriyor görünse de anlatımı ve tanıtımı edebî eserin dünyasında sınırlı kalır. Dünya üzerindeki *İleri Görüşlüler Ülkesi*, bu ülkenin içindeki *Bebekler Çiftliği*¹³² ve "dünya ile mars arasındaki konuma yerleştirilecek" olan tarım küresi¹³³ başlıca ütopik mekânlardır. *İleri Görüşlüler Ülkesi* yeryüzündeki diğer ülkelerden farklıdır. Ancak bunda ülkenin özelliklerinin değil içindeki bilim adamlarının etkisi vardır. Yine

¹³² Gülten Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul 2004, s. 8.

¹³³ Age, s. 27.

Bebekler Çiftliği bilim adamı yetiştirmek üzere kurulan bir çiftliktir ve değerini dâhi seviyesinde zeki olan bebeklerden alır. *Tarım küresi* mekân olarak diğerlerinden farklı yapı gösterir. *Tarım küresi* uzayda bir yere kurulur. Dünya için üretilecek zengin besin değerine sahip olan “*doygu*”lar burada yetiştirilecektir. Burası bir bilim merkezinden farksızdır. Her yerde laboratuvarlar ve elektronik aygıtlar vardır. Hatta bu yapay gezegenin oksijeni bile farklıdır. Tarım küresinin tasviri ve özellikleri bilimkurgu ağırlıklıdır. Bu gezegendeki buluşlar dünyayı ve uzayı da etkiler.

Cüneyt Arcayürek’in *Ku-de-ta* adlı romanının olay örgüsü bir ada üzerinde şekillenir. Ada, ütopyanın üzerine kurulduğu mekândır. Adanın üzerinde yaşanan çok sayıda olay ütöpik anlayışın gelişmesine katkı sağlar. Ütopya’da belli bir mekânın olması ütopya’ya gerçeklik hissi kazandırır. Olaylar, romanın başından sonuna kadar aynı mekânda gelişme gösterir. Ancak, adanın kısaca tanıtımının dışında mekânın fonksiyonel olarak kullanıldığı söylenemez. Adada yaşayan insanların istedikleri zaman gemiyle ana karaya gidebilmeleri, iş hayatlarını ana karada sürdüren insanların bulunması adayı dışa açık kılar.

Ku-de-ta’dan farklı olarak Buket Uzuner’in *Balık İzlerinin Sesi* anlatısında İlk Çağ’dan günümüze kadar ortaya konulan ada ütopyalarının ortak özelliği dışa kapalı olması durumudur. Balık İzlerinin Sesi Adası yalnızca “*seçilmişler*”e hitap eden dışa kapalı bir adadır. Bu özelliği ile Tommaso Campanella’nın *Güneş Ülkesi*yle, Samuel Hartlib’in *Macariası*yla, James Harrington’ın *Oceanası*yla benzerlik gösterir.

Gerek Balık İzlerinin Sesi Adası’nın, gerek diğer adaların ortak özelliği “*uzak bir adanın duygusal renkliliğini ya da eşine rastlanmadık tehlikelerini anlatmak değil, sunacağı örnek toplum düzeniyle hem kendi toplumunun işleyişindeki aksaklıkları dolaylı olarak göz önüne sermek, hem de bu aksaklıklara bir çözüm yolu önermektir. Utopya yazarı bu işi yaparken, önerdiği örnek yaşama düzenini, tepkiyle karşıladığı gerçek düzenden elinden geldiğince apayrı, uzak, soyut düşünmek, örnek-toplumunu okurun kafasına çok kesin, kalıcı çizgilerle yerleştirmek ister.*”¹³⁴

Balık İzlerinin Sesi Adası’nda yer alan “*Altın Koy*” ve “*Altın Ağaç*” figürleri İlk Çağ ütöplistlerinden Hesiodos’un *Altın Çağ* adını verdiği insanlık tasarısından hareketle ortaya konulmuş olabileceğini akla getirir. Yine kökü yedinci yüzyıla kadar giden

¹³⁴ Akşit Göktürk , *Ada İngiliz Yazınında Ada Kavramı*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982, s. 17.

İrlanda efsanesi *The Voyage of Maeldun*'da kahramanın sürüklendiği irili ufaklı adalarda açlığı, susuzluğu kırk gün için giderecek “*altın elmalar*”ın bulunması romanın ütopyasını kuran öğelerin kaynaklarının eski çağlara kadar uzandığını düşündürür.¹³⁵

Buket Uzuner'in ütopik özellikler taşıyan bir başka eseri *Kumral Ada~ Mavi Tuna* adlı romanında mekân unsuru romanda zaman unsuru gibi etkili ve çok katmanlıdır. Geçmiş zamanda Kuzguncuk, yaşanan zamanda İstanbul, Anadolu ve deliler hastanesi başlıca mekânlardır. Kuzguncuk, âdeta bir ütopyanın gerçekleştiği, idealize edilen bir mekândır. Kuzguncuk, Yahudi ağırlıklı bir mekândır ve orada Müslümanlar önceleri azınlıktadır. Burada her renkten, dinden, ırktan insan vardır. Yabancı unsurlarla yerli unsurlar doğal yollardan birbirine zarar vermeden kaynaşmıştır. Kùltürler arası anlaşmazlık yoktur. Türk, Ermeni, Yahudi ve Rum unsurlar âdeta kardeş gibi yaşarlar.

Yaşanılan zamanda ortaya çıkan iç savaşın temelinde Kuzguncuk'ta idealize edilmiş hayattaki olguların zıddının ortaya çıkması vardır. Kuzguncuk, İstanbul'la ve Anadolu'yla açıkça olmasa da kıyaslanır. Yaşanılan zamanda dıştan dayatmalar ve propagandalarla oluşturulmak istenen ayrılıklar iç savaşa zemin hazırlar. Kuzguncuk'taki barış, huzur ve mutluluk yerini İstanbul'da savaşa, huzursuzluğa ve mutsuzluğa bırakır. Farklı unsurlar, farklı, renkler, farklı diller ve dinler iç savaş için yeterince malzeme hazırlar.

İstanbul'un yanında Anadolu romanda daha silik ve geri plânda kalır. Anadolu yoksul ve cahil halkıyla iç savaş gerçeğini belirgileştiren kontrast bir arka plân olarak yer alır.

Klâsik ütopyalarda idealize edilen mekânlar arasında en sık rastladığımız “*ada*”lardır. Adalar soyutlanmış halleriyle kurulacak yeni bir dünyanın vazgeçilmez ana unsurudurlar. Romanın bir damarı “*Ada*” adlı kumral güzeli kadın etrafında oluşan aşk üçgeniyle sürer. Roman kişisi Ada'nın metaforik anlamda Klâsik ütopyalardaki mekân olan adayla ilişkisi vardır. Tuna'nın âşık olduğu kadın onun iç dünyasında bir ada gibidir. Geçmişinde idealize ettiği bütün güzellikleri ve mutlulukları barındırır. Tuna, en karmaşık zamanlarında bu adaya yol alır ve kendi iç dünyasını hesaba çeker. Bazen de sadece bu adaya kaçar ve huzur arar. Tuna yaptığı evlilikte mutlu değildir. Sevilir, fakat

¹³⁵ Age, s. 22.

sevmez. Ada, ulaşılmaz aşkının ve mutlu dünyasının da bir sembolüdür. Mekân ve roman kişisi bu bağlamda birleşir. Ütopyaların vazgeçilmez unsuru “ada” bir roman kahramanına isim olarak verilir. Bu yolla adaların gizemli, ulaşılmaz, ferahlatıcı ve aynı zamanda yalnızlaştırıcı ve ürkütücü yapısı roman kahramanına da dolaylı yollardan yüklenmiş olur.

Reşat Karakuyu’nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* eserinde ütopya kurgusunun gerçekleştirildiği mekân ütopyalar açısından oldukça önemlidir. *Ütopya Mistik Masal Dünyası* isimli bu eser, gerçekleştirilmesi pek mümkün olmayan hayal beldeleri ve ülkelerini mekân olarak alır. Bir ülke ütopyasıdır. Anti-Ütopya özelliği taşıyan bir eserdir. Mekân, esere gerçeklik duygusunu kazandıran bir unsurdur. Ark’ın gezdiği vadiler, dağlar ve ülkeler olağanüstü özellikler de barındırır. Mekân unsuru Mavi Gezegen’de başlar, Ark’ın talihini arama yolculuğunda geçtiği yerlerle devam eder ve Ark’ın Cennet ve Cehennem’e ulaşması, daha sonra dünyaya gidişiyle biter. Mavi Gezegen’in olumsuz oluşunun sebebi komünist-kapitalist çatışma, ırk, dil, din ayrılığı ve insanların huzursuzluk içinde yaşamasıdır. İyi günlere duyduğu özlemini gidermek için Ark, çeşitli mekânlardan geçer.

Cem Akaş’ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*’nde mekân geniş açılımlar sunan yapıda karşımıza çıkar. Küçük yerleşim birimlerinden dünya bütünlüğüne ve galaksilere kadar genişleyen bir mekân algısı söz konusudur. Ancak bu mekânların önemli bir kısmı soyut plânda kalır. Yalnızca sözü geçer.

Ütopik kurgularda karşımıza olumlu yapıda çıkan ada bu üçlemede olumsuzlanır. Birinci ciltte genç ideoloji tarihçisi Hökl ekvator hattındaki adı verilmeyen ufak yapay adaya bırakılır. Ancak adada kilblerle baş başa kalan ve meditasyon nöbetçisi olarak görevlendirilen Hökl için ada bir süre sonra sürgün yerine dönüşür.¹³⁶ Çünkü dış dünyadan ve insanlardan yalıtılmış ada Hökl’ün iki yıllık bir süreyi rahat bir şekilde geçirmesine imkân tanımaz. Hökl, fiziki ve coğrafi özellikleri bu adada medeni dünyadan uzak olmanın ve insansızlığın sıkıntılarını yaşar. Sonunda süresi dolmadan kendisini bu adadan aldırmanın yolunu bulur. Adanın Hökl’e getirisi bir kilb olan Jas olur.

¹³⁶ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 13.

Adanın dışında mekân olarak Dünya Birliğinin başkenti Dubl, Kuzeydoğu Kanadının başkenti İsta ve ayaklanmalar için önem taşıyan Neyo şehirleri yer alır. Bu şehirlerin görünüşleri birbirinden farklı olmakla beraber Kurtuluş Hareketi ve isyanlar bakımından yüklendikleri fonksiyon benzerlik gösterir. Görünümü hakkında fazla bilgi edinemediğimiz bu şehirlerde sürdürülen hayat içerisinde halkın anlam ifade etmediği, despot bir idari sistemin yürürlükte olduğunu anlarız. Ayrıca anlatıda bilgisayar donanımıyla güçlendirilmiş teknolojik mekânlar da yer alır.

Anlatının üçüncü cildinde somut mekândan soyut mekâna geçişle, hatta mekânın flulaştırılmasıyla karşılaşırız. Üçüncü ciltte ilk iki ciltteki oluşumların çözümü ortaya çıkar. Bununla beraber galaksiler üstü belirsiz bir yerde Holéy Sevner adlı heyetin dünyaya ve dünyadaki olaylara müdahale ettiği görülür. Bu mekândan dünyayla ilgili önemli kararlar çıkar. Ayrıca düşkapanı şeklinde adlandırılan düş aygıtının içinde de düşe bağlı mekânlar dikkatlere sunulur.

Anlatıda birçok şehir adıyla karşılaşılır. Ancak bu isimler günümüzdekilerden farklı olarak kısaltılmış ya da ses değişikliklerine tabi tutulmuştur. İsta ve Dubl bunlar arasındadır.¹³⁷ İstanbul'u ve Dublin'i ifade eder. Bunun yanında benzer şekilde önemli dünya şehirlerinin kısaltılmış ya da ses değişikliği yapılmış şekillerine rastlanır.

Anlatıda dünya olumsuzlanır. *“Bir uğrak yeri değil Dünya; galaksilerarası yolculuk yapanların özellikle görmek isteyeceği bir yer değil; yerlisi dışında kimsenin sevmesi beklenmeyecek, sönük, sıkıcı bir tür dağ köyü”* şeklinde nitelendirilir.¹³⁸

Olgunluk Çağı Üçlemesinde dünyanın yönetimi küçük bir yönetici grup tarafından yürütülür. Ancak bu yönetici sınıfın üzerinde Holéy Sevner adı verilen yedi kişilik bir komisyon yer alır. Görünüşte her şeyin mükemmelin işlediği demokratik bir toplum modeli yürürlükte. Fakat gerçekte yönetici üst sınıfla birlikte insanlığı teknoloji ağına düşürmüş toplumların işleyişini düzenleme yoluna gitmiştir. Böyle bir yönetim modelinde kişilerin hürriyet alanlarının serbest yaşama biçimlerinin gereğince sağlanamadığı görülür. Esasen böyle bir arayıştan da söz edilemez. Yönetici sınıf, yönetim erkini elinde bulundurmaya ve bütün yeryüzüne hükmetmeyi kendisi için temel amaç edinmiştir.

¹³⁷ Age, s. 341-342.

¹³⁸ Age, s. 318.

Anlatıda “Ekvatora, kutuplara ve dünyanın merkezine yerleştirilecek istasyonlarda nöbet sistemiyle meditasyon yapacak olan enerji nöbetleri sayesinde büyük miktarda aura enerjisi üretmeyi ve bu sayede oluşacak enerji kalkıyla dünya refahına katkıda bulunmayı hedefleyen şirket”in projesi, siyasal irade olan Dünya Birliği (DB) tarafından yönetilir. Dünya birliğinin kurulması hızlı ve pürüzsüz olmamıştır; bir yüzyılı aşkın bir süre boyunca adım adım ilerlenmiş, kimi zaman durulmuş ve geri gidilmiştir.¹³⁹ Özerk ülkelerin bu özerkliklerinin çok önemli bir kısmından vazgeçmeleri fikri bütün bu süreç boyunca yoğun tepkilere yol açmış, bu nedenle de birlik hiçbir zaman fikir babalarının öngördüğü kapsamda bir üst devlet yapısı kurmayı başaramamıştır. Birlik, eski imparatorlukların yapısına ve kurdukları merkez-çevre ilişkisine benzer bir modeli benimsemiştir.

Yeryüzünde hâkimiyet kuran yönetici sınıfın bu hâkimiyetini koruması pek kolay olmamıştır. Yer yer baş gösteren isyanlar, gizli örgütlenmeler DB’nin iktidarını alttan alta sarsar. Nitekim üç yıllık mücadeleyle Kuzeydoğu Kanadı başarılı olur ve DB’nden özgür iradesi birtakım isteklerde bulunur. Üç yıl boyunca süren iç savaştan sonra DB önderi Yeni Meclisin açılışına kutlama mesajı gönderir ve bu yolla yeni yönetimi tanıdığını belirtir.¹⁴⁰

Ülke bağımsızlığına kavuşur, sömürü düzeni yıkılır, karanlık ve kirli oyunlar yok olur.¹⁴¹ Halkın politikadan tiksindiği bir ortamda yalan devrini sona erdirmek, eşitlik, kardeşlik ve özgürlük getirmek için Ekva önderliğinde bir kurtuluş hareketi yürütülür. Ekva’nın suikaste kurban gitmesi üzerine Paşa ve Beyaz Mantolu Adam (BMA) savaşımın ön saflarında yerlerini alırlar. Üç yıl süren mücadelelerin sonunda Kurtuluş hareketi kurtuluş meclisini kurarak başarıya ulaşır. Anlatının üçüncü cildinde dünyadaki olayları aslında yönlendirenlerin Holéy Sevner grubu olduğu ortaya çıkar. Bu grup dünyanın dışında, kahraman anlatıcının tarifıyla “uzayda” belirsiz bir mekândadır. Yüzyıllarca sürdürülür. Sonradan gelenler öncekilerin hayatını ve kişiliklerini ezberleyip oradan yollarına devam ederler.

Oğuz Atay’ın aynı adlı hikâyesinden ödünçlenmiş kişilik olarak anlatının dünyasına giren “Beyaz Mantolu Adam”ı, ikinci kitapta kurtuluş savaşı hareketini

¹³⁹ Age, s. 44.

¹⁴⁰ Age, s. 122.

¹⁴¹ Age, s. 132.

yürütmek üzere kurmaca dünyada yerini alır. Ancak, hayatın içerisinde başarısızlığa uğramış *Beyaz Mantolu Adam*, Cem Akış'ın anlatısında hayat karşısında önemli bir başarı yakalayan fakat bir tarafıyla da Oğuz Atay'ın hikâyesindeki kişiliğinden izler taşıyan ödünçlenmiş kişilik olarak karşımıza çıkar.

Dünya Birliğinin yönetiminde teknoloji yardımcı öge olarak kullanılır. Bilgisayar ağı; bütün portları ve port-alanın her köşesini, vizofonları, hatta taşıtları kontrol edebilen, izleyebilen, her yere ve her ana kadar uzanan bir bilgisayar ağıdır. Dünya birliği bu ağ sayesinde yönetilir, hiçbir ülke yönetiminin aslında hür arzusu, bulunmaz, her şey manipüle edilir, ama bu idare edenlerin kim ve nerede olduğu bilinmez.¹⁴² Yönetimin despot yapılanmasına karşı geniş halk kitlesinde ayrılıklara rağmen başkaldırı fikri yayılmaya başlar. Sonunda tabanda başlayan örgütlenme toplum katmanlarına yayılır. Fransız İhtilalini hatırlatan tarzda yönetim erkini yıkıp halk tabanına dayanan bir yaşama alanı kurmak için Kurtuluş Savaşı başlatılır.

İlk hareketlenmeler İsta'dan uzak şehirlerde ortaya çıkar. Jeru, Tahr, Baku gibi. Bu bir halk ayaklanmasının başlangıcıdır.¹⁴³ Kurtuluş savaşının kırılma noktası “*Son Timsahın Kuşsal Zembereği*” adlı örgütün düzenlediği eylemdir. Söz konusu örgüt, “*Bu düzen değişmeli, bu rejimin diktasından kurtulup eski altınçağa dönmeliyiz*” mesajını verir.¹⁴⁴ Fakat yönetim erkinin üstün teknolojik gücü halk ayaklanmasını belirli ölçüde geriletir. Buna rağmen Kuzeydoğu kanadının bazı bölgelerinde halk hareketi amacına ulaşır. Projenin deşifre edilmesiyle kilbler enerji istasyonlarından şehirlere dönerek bu eylemlere katılır. Kurtuluş hareketi başarıya ulaşır ve kurtuluş meclisi kurulur. Ancak ihtilal beklediği yankıyı uyandırmaz, çünkü DB'nin gücü aşılmazdır. Temelde özgürlük anlamına gelen ihtilal “*bütün ülkeleri içine alan, gittikçe genişleyen ve acımasızlaşan bir açık hava hapishanesi haline gelir.*”¹⁴⁵

Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar* adlı romanında Yedi Uyuyanların ikinci kez uyandığı mağara “*dümdüz bir çölün ortasındaki ada*” olarak tarif edilir.¹⁴⁶ Roman kahramanları hâline gelen Yedi Uyuyanlar bin altı yüz yıldan fazla süren uykularından sonra yola

¹⁴² Age, s. 177.

¹⁴³ Age, s. 265.

¹⁴⁴ Age, s. 106.

¹⁴⁵ Age, s. 331.

¹⁴⁶ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 34.

çıkarlar ve ilk önce Eskişehir zırlı tugayındaki askerlerle karşılaşılır.¹⁴⁷ Bunların dışında İstanbul ve Anadolu'nun muhtelif yerleri de eserin kurmaca dünyasına girer.

Armağan Ethemoğlu'nun *Son Masal*'ında bir masal ögesi de olsa Kaf Dağı aslında bir ütopya'dır. Zamanı belli olmayan masallarda uzaklarda olduğu belirtilen belirsiz bir mekândır. Anlatıcı "*Masalçılar ve bilimciler eski Kaf Dağları'nın Forganya'daki Sinemalı Dağlar olduğunu ilan ederken aslında ufak bir yanlışlık yapıyorlardı; Sinemalı Dağlar Forganya'da değildi, Forganya Sinemalı Dağlar'daydı... O dağların içinde ufakık bir ülkeydi*"¹⁴⁸ der ve Forganya'dan ve bu ülkede gelişecek olayları bir masalcı üslubuyla anlatmaya koyulur. Bu anlatım şekli masal anlatımına yakındır ve anlatıcının varlığını kuvvetlendirir. Anlatıcı bir masalcı gibi mekânları kullanır ve geçişlerle masal mekânları ile modern mekânları birbiriyle kaynaştırır. Burada Kaf Dağı ile modern mekânlar iç içe geçmiş, bilinçli şekilde vurgulanmıştır.

Mehmet Açar'ın *Siyah Hatıralar Denizi*'inde anlatıcının gönderildiği yer kasvetli bir hava içinde sunulur. "*Yılın altı ayını karla kaplı, تنها, küçük bir şehir. Yarısından çoğu boş, kullanılmıyor. Sadece bir fabrika var, bir de otel.*"¹⁴⁹ Bu otel yüzyıllar öncesinden kalma, eski bir oteldir.¹⁵⁰ Dünyanın her yerinden gelen insanların bu oteldeki işlevleri başta bilinmez.¹⁵¹ Bu romandaki otel metaforunun Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanındaki öğrenci yurduyla birleşmesi ilginçtir. Buket Uzuner'in "*seçilmiş*" olarak nitelendirdiği insanlar, *Siyah Hatıralar Denizi*'nde görevleriyle ve gizemleriyle benzer şekilde seçkin¹⁵² insanlar şeklinde karşımıza çıkar. Her iki romanda mekânın uzak Kuzey ülkelerinden birinde geçmesi de metinler arası bağlamda incelenmesi gereken ayrı bir konudur.

Ennoia, normal bir yer değildir.¹⁵³ Otel, koridorlarda insanlarla iletişim kurar.¹⁵⁴ *Ennoia Oteli*'nin koridorlarında eski dostlar, ölmüş yakınlar ve otelin geçmişinden çıkıp

¹⁴⁷ Age, s. 95.

¹⁴⁸ Age, s. 16.

¹⁴⁹ Age, s. 11.

¹⁵⁰ Age, s. 12.

¹⁵¹ Age, s. 14.

¹⁵² Age, s. 66.

¹⁵³ Age, s. 70.

¹⁵⁴ Age, s. 76.

gelmiş kişileri görmek mümkündür.¹⁵⁵ Bir otelin koridorları mekân olarak çok zengin bir malzeme gibi görünmese de *Siyah Hatıralar Denizi* adlı eserde cennetin eşiğine götüren araçlar oldukları için önemli ve ilginçtir. Koridorlardan odalara geçişte yaşanan maceralar kısır görünen mekân algısını iç içe yapılarda geliştirerek geniş bir mekân algısına dönüştürür. Burada özellikle geçmiş zamana yapılan yolculuklar mekânlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu yüzden Ennoia, yaşanan karmaşık dünyada bir tür cennettir.¹⁵⁶ Kahraman anlatıcının içinde on beş yıl hapsediği mekân olarak “*kütüphane*” işlevi olan ve anlatıcıyı hayata hazırlayan bir yer konumundadır.

Görüldüğü gibi incelediğimiz eserlerde farklı mekân algılarıyla karşılaştık. Ada imgesinin birçok eserde somut olarak kullanılmasa da soyut düzlemde kullanıldığını, zaman zaman kelime oyunları ile dile geldiğini gördük. Ada imgesinin Thomas More’un *Utopia*’sından günümüzün modern, hatta postmodern eserlerine kadar genişleyen bir yapıda gelmesi ilginçtir. Klâsik ütopyalarda idealize edilen ve yeni yapılanmalara uygun yapılar gösteren adalar modern zamanın ürünlerinde yalnızlığı, soyutlanmışlığı, psikolojik problemleri ve çatışma alanlarını simgeler. İsimlendirmelerden yaşama alanlarına, hatta psikolojik travmalara kadar ada imgesi arkaik bir yapı olarak anlatma esasına dayalı edebî metinlerde kendini gösterir. Bazen de cennet hayalini tamamlayan bir yapı olarak karşımıza çıkar. Yüzyıllar içinde adalar ütopyaların vazgeçilmez mekânları hâline gelmiştir. Günümüzde somutluk derecesini yitirmiş, soyut düzlemde varlık kazanmaya başlamışlardır. Bunda küçülen dünyanın ve günümüz teknolojik şartlarının da büyük etkisi vardır.

Adaların yanı sıra incelediğimiz eserlerde kıtalar, kapalı mekânlar, teknolojik donanımlarla zenginleştirilmiş mekânlar, uzay, galaksiler, masalsı mekânlar ve geçmişte olduğundan daha kötü hale gelmiş tanıdık mekânlar vardır. Ele aldığımız eserlerin çoğunun anti-ütopik yöneliş gösteren eserler olması mekânların kötü çizilen unsurlar haline gelmesine sebep olmuştur. Yazarın eserini kaleme alırken ortaya koymak istediği kötümser dünya tasviri için bu tavır, uygun düşer. Nitekim zaman ve mekân unsurları edebî kurguları zenginleştiren teknik yapılardır. Ütopyaların/anti-ütopyaların içinde gösterildikleri mekân bu sebeple önemlidir.

¹⁵⁵ Age, s. 124.

¹⁵⁶ Age, s. 129.

1. 2. Zaman tasavvuru ve zamanın kurgulanışı

Ütopyalar genellikle belirsiz bir geçmiş zaman diliminin yahut uzak geleceğin kurgusunu yapan eserlerdir. Ütopyalar çoğu kez farklı bir mekânla birlikte farklı bir zamanda mutlu yaşama arayışı olarak karşımıza çıkar. İçinde bulunulan zaman olumsuz bir görünüm sergilediği için daha iyi ve güzel yaşamının mümkün olabileceği bir zaman arayışı sonucunda ütopya ortaya çıkar. Bu çerçevede ütopya, ortaya çıktığı zamana alternatif bir zaman ve yaşama imkânı sunar. Türk edebiyatında 1980 sonrası kaleme alınan ütopyaların çoğunda gelecekçi ütopyalarla karşılaşırız. Uzak veya yakın zaman olarak kurgulanan bu ütopyalar mutlu yaşama alanlarını anlatmanın yanında dünyanın ve Türkiye'nin karşılaştacağı felâketleri de kurmaca dünyanın içerisinde dikkatlere sunar.

İnceleme konusu yaptığımız romanlarda zamanın geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman düzleminde kurgulanışını şu şekilde gösterebiliriz:

1. Geçmiş zaman: *Son Masal*.

2. Şimdiki zaman: *Taormina, Ku-de-ta, İki Yeşil Su Samuru, Balık İzlerinin Sesi, Kumral Ada~Mavi Tuna, Unutma Bahçesi*.

3. Gelecek zaman: *2027 Yılı'nın Anıları, Işın Çağı Çocukları, Yokistan Tasarısı, Olgunluk Çağı Üçlemesi, Schrödinger'in Kedisi Kâbus, Schrödinger'in Kedisi Rüya, Siyah Hatıralar Denizi, Yedi Uyuyanlar, Uykusuzlar*.

4. Zamanda belirsizlik: *Ütopya Mistik Masal Dünyası*.

Çetin Altan'ın kitap olarak 1985'te yayımlanan *2027 Yılı'nın Anıları*, 2027 yılı gibi yakın bir geleceğin kurgusu üzerine kurulmuştur. Böyle bir yakın zaman dilimi ütöpik dünyanın kurgusunda bazı gözlemlenebilir hayat sahnelerini de yansıtmaları bakımından dikkat çeker. Okuyucu kurmaca dünyanın hayat sahnelerinin izlerini yaşadığı dönemin içerisinde sürme, eserin gerçekleşen ve gerçekleşmeyen yanlarını gözlemlene şansına sahiptir. Şüphesiz bu tür bir kurgu bir taraftan okuyucu üzerinde gerçeklik hissi yaratırken diğer taraftan bu gerçeklik hissini yıkar.

Dinamik ve değişime açık bir ütöpik kurguya sahip olan *2027 Yılı'nın Anıları*'nda önemli bir yer tutan zaman fikri değişim fikriyle birlikte gelir. Bu değişim bilim ve teknolojiye ilerlemeyi ve gelişmeyi ifade ederken insanın ferdî hayatında yaşlanmayı ve geçmişe belirli bir ezikliğin içinden bakmayı getirir. Çünkü geçen zaman devamlı insanı

yaşadığı hayatın içinden alıp bir yerlere götürmektedir. Anlatıcı, babasının anlatımlarından ve bıraktığı notlar aracılığı ile tanıdığı dedesine ironik bir dille yaklaşırken zaman fikrinin ezici boyutunu, “2027’de şimdi hepsi ne kadar uzak ve karanlık boşlukta... 2077’de herhalde bizim torunlar da beni böyle görecekler...”¹⁵⁷ şeklinde kendi yazgısıyla birleştirerek verir. “Zamanın ne kadar hızlı geçtiğini yüreğinin ta kökünde duymak için, elli yıllık bir yaşam bölümünü gerilerde bırakmak gerekiyor galiba...”¹⁵⁸ cümlesi de bu ferdî yazgının insan üzerinde uyandırdığı etkiden başka bir şey değildir. Bütün bunlarla birlikte 2027’ yılında bilim çalışmalarının sayesinde bir taraftan da insan ömrü uzamaya başlamış, ortalama ömür yüz yirmi yılı bulmuştur.¹⁵⁹ Bu da olumlu bir gelişmedir.

Çetin Altan’ın *2027 Yılında Anıları*’nda olduğu gibi Gülsen Dayıoğlu’nun *Işın Çağı Çocukları* adlı anlatısında da gelecek kurgusu yapılır. Fakat bu kurgunun olay örgüsünün geçtiği tarih verilmez. Anlatılan dünyanın ileri bir çağa ait olduğu sezdirilir. “Atom çağı” sonrası olduğu bilgisi verilen bu çağda bilim kurgu öğeleri ileri bir medeniyetin ipuçlarını verir. *Işın Çağı*, barış ve uygarlığa dayalı yepyeni bir çağdır.¹⁶⁰ Böyle bir kurgu zamanın flulaştırılması, çocuk muhayyilesinin zamanı ve mekânı istediği öğelerle süslemesi için zemin hazırlar. Eserin içinde zamanın akışı yavaştır. İleri sıçramalarla bir yıl, üç yıl, yüz yıl gibi zaman aralıklarının bir anda kat edildiği de görülür. Bunda yeni buluşları okuyucuya aktarma isteğinin etkisi düşünülebilir. Yeni buluşlar, ani geçişlerle aktarılır. Böylece *Işın Çağı*’nın sahip olduğu gelişmeler okuyucuya sunulur.

Reşat Karakuyu’nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* eserinde, zaman dilimi verilmemiştir. Çünkü Ark’ın içinde bulunduğu mistik dünya farklı bir boyuttur. Zaman unsuru eser içinde belirlilik kazanmaz. Masalsı, farklı bir zaman katmanının kurgusu öne çıkar. Mavi Gezegen’deki zaman ile mistik dünyadaki zaman aynı değildir. Bu kurmaca dünya, eserdeki gerçeklik hissini kaldırarak masalsı gerçekliğin içine taşır. Tematik güç durumundaki Ark’ın ayrıldığı zamanki Mavi Gezegen ile geri döndüğünde gördüğü Mavi Gezegen arasında farklılıklar dikkat çeker. Dünya zamanla daha kötüye

¹⁵⁷ Çetin Altan, *2027 Yılında Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 15.

¹⁵⁸ Age, s. 16.

¹⁵⁹ Age, s. 31.

¹⁶⁰ Gülsen Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul 2004, s. 55.

gitmiştir. Yalnız, mistik dünya, Mavi Gezegen'den daha ileri bir zaman diliminde, gelecek bir zaman diliminde bulunmaktadır.

Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde "Olgunluk Çağı" "*koşullandırılmış bir çağdır.*"¹⁶¹ Olgunluk çağı modern sonrası dönemdir. Açıkça söylenmese de bu dönemin postmodern dönemi de aşan bir çağ olgusu olduğu sezdirilir.¹⁶² Anlatıcı olgunluk çağını, "*Bu çağın belirleyici özelliğinin, yüzyıllardır sürmekte iki çelişik sürecin, evrenselleşme ve özgülleşmenin yarattığı diyalektik ilişkinin çözünmesi olduğu söylenebilir. Bu çözünmenin sonucunda toplumsal yapıların geçirdiği dönüşüm, eşzamanlı olarak üretim ilişkilerine, küresel ve yerel yapılara yansımıştır. Teknolojinin, Modern Çağdaki aksine sürükleyici bir güç olmaktan çıkıp marjinalleşmesi; şehirleşme yapısının tersine dönüp şehir merkezlerinin üretim-yoğun bir gettolaşma yaşaması, geç dönem modernizminin 'tarihsel doku' saplantısının aşılmasıyla yeniden yapılanmanın hız kazanması ve şehir elitlerinin yörüngede konumlanması; eko-sistemle bütünleşme devriminin hız kazanması ve döngüyü tamamlayarak teknolojiyi, doğayla uyumlu, gizemlilikten arındırılmış bir büyüselleştirme ikame etmesi, Olgunluk Çağını tanımlayan gelişme ve sonuçlar olmuştur*" şeklinde tarif eder.¹⁶³

Anlatı, *Olgunluk Çağını* gelecek zaman kurgusu şeklinde karşımıza çıkarır. 2228 yılının içinden dünyanın ve kâinatın içinde bulunduğu durum, değişmeler ve gelişmeler dikkatlere sunulur. Anlatıcı, geriye dönüş tekniğiyle 20. yüzyılı uzak geçmiş olarak niteler. 20. yüzyıl müzik şirketi Musak çevresinde ilkel bir dönemmiş gibi küçümsenerek geri plâna itilmek istenir.

Anlatıda zaman kavramı üzerinde de durulur. Felsefî plânda gelişen fikirler doğrultusunda Wittgenstein gibi filozofların fikirlerinden hareketle tarihin ve zamanın anlamı, daha doğru bir söyleyişle anlamsızlığı, her şeyi silerek, insanı yok sayarak işleyişi üzerinde düşünceler üretilir.¹⁶⁴ Böyle bir yapı esere felsefî derinlik kazandırır.

Latife Tekin'in *Unutma Bahçesi* düşsü bir zaman kurgusuyla karşımıza çıkar. Ancak bu zamanın yaşanan zaman, şimdiki zaman olduğunu çıkarabiliriz. Anlatıcı, *Olgunluk Çağı*'nda olduğu gibi zamanı tematik ve felsefî bir problem hâline

¹⁶¹ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 37.

¹⁶² Age, s. 34.

¹⁶³ Age, s. 35.

¹⁶⁴ Age, s. 287.

dönüştürmezse de *unutma* ve *bellek* çevresinde yaşanan zamanın aşılması fikrini getirir. Zira, unutmak insanların üzerindeki yükün ağırlığını geride bırakmalarını sağlayacaktır. Bu da bir taraflıyla zamanı aşmakla mümkün olacaktır.

Siyah Hatıralar Denizi romanında uzak bir geleceğe ait dünyanın anlatımı gerçekleştirilir. Dünya huzursuz ve kurak bir hâle gelmiştir. *Büyük Salgınlar Devri* şeklinde adlandırılan bir zaman diliminden sonra dünya çekilmez bir hâl almıştır. Sekiz milyar insan hayatından olmuştur. Bu uzak geleceğin tarihi, romanın ilerleyen sayfalarında verilir. Yıl 2128 yılıdır. Romanda fantastik unsurlar zamanda ortaya çıkan değişiklikler sayesinde *Ennoia Otel*'nde insanların yolculuk yapmasını sağlar. *Ennoia Otel*, 19. yüzyılın sonlarında kurulmuştur, ancak gizemli bir mekândır. Burada geriye dönüşlerle 2128 yılının geçmişle kıyaslanarak ortaya konduğunu görürüz. Buna göre gidilen 1987 yılı bolluk ve refah dünyasıdır.¹⁶⁵ 2010 yılı ise *Dijital Cennet Çağı*¹⁶⁶ olarak tanımlanır.

Ennoia Otel'nde günlerin bir önemi yoktur.¹⁶⁷ Buna bağlı olarak zaman da önemsizdir, çünkü reel hayattaki zaman fikri burada silikleşir ve onun yerini farklı bir zaman algısı alır. Otelde “*herkes aynı mekanda yaşasa da zaman dilimleri farklıdır.*”¹⁶⁸ Telefonla ulaşılmak istenen insanlara çoğu zaman ulaşılamaz, çünkü insanlar farklı boyutlardadır. Bunun kanıtı telefonda gelen uğultudur.¹⁶⁹

Kahraman anlatıcı bir gün boyut değiştirerek *Durgun Zaman*'a hapsolür. Burada on beş yılını geçirir. Kütüphanede vakit geçirerek Arsen adlı bir dâhiyle kitapların arasında mektup koyarak haberleşme imkânını keşfeder. “*Yarının ve dünün asla olmadığı ebedi bir bugün*”ün¹⁷⁰ içine hapsolan kahraman anlatıcı burada bir roman yazar ve kendi iç dünyasına, çocukluğuna döner. Okumak istediği bütün kitapları okur ve biyolojik zamanı ilerler. Farklı bir boyutta olduğu için sadece Frieda adlı bir çalışanla ve üç genç aşçıyla on beş yıl boyunca her gün karşılaşır. Çıkış yolunu bulana kadar tek bir günün içinde aslında hapsediğini bilerek kurtulacağı günü bekler.

¹⁶⁵ Age, s. 142.

¹⁶⁶ Age, s. 143.

¹⁶⁷ Age, s. 54.

¹⁶⁸ Age, s. 70.

¹⁶⁹ Age, s. 90.

¹⁷⁰ Age, s. 229.

Geçmiş bir iç cennettir ve orada zaman başka türlü akar.¹⁷¹ Burada *Siyah Hatıralar Denizi*'ni keşfeder ve geri dönüş yolunu bulur. Bir aynanın içinden geçerek siyah bir boşluğa düşen anlatıcıya hafızası sunulur. Burada bütün hatıraları tek bir anın içinde döner. Hafızada seyahat imkânını sunan bu tecrübe, geri dönüş yolu anlamına da gelir.¹⁷²

Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar* adlı romanında zamanın yirmi birinci yüzyıl olduğuna işaret edilse de tam bir tarih verilmez. Kurgu belirsiz bir uzak gelecekte gerçekleşir.¹⁷³ Dr.'nin *Uykusuzlar* adlı anlatısında zaman yine yirmi birinci yüzyıldır. Dr., her iki kurgusunda da farklı yönleri ve varsayımlarıyla yirmi birinci yüzyılın gidişatıyla ilgili anti-ütopyalar kurgulamış, her iki eserinde de farklı olumsuz bakış açılarını ortaya koymuştur. Ancak bu iki kurgunun birbirini sadece zaman unsuru olarak değil konu, anlatı dünyası ve mekân bakımından da tamamlaması ilginçtir.

Armağan Ethemoğlu'nun *Son Masal* adlı romanında zaman, masal öğelerinin yarattığı kurgu olarak ortaya çıkan geçmiş zamandır. Masala ait zamanın geçmişindeki anlatısına benzer bir yapı ile karşılaşırız. Klasik masal tekerlemesi “*Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur zaman içinde, develer tellal iken, fareler berber iken, kelimeler kuş ve kediler şair iken...*” ile başlayan romanda tekerlemeden de anlaşılacağı üzere belirsiz masal zamanı kurgusu işler.

Görüldüğü gibi incelediğimiz eserler içerisinde geçmiş zaman üzerine kurulan ütöpik roman bulunmamaktadır. *Son Masal* istisna olarak eserlerin içerisinde masal öğelerinin de etkisiyle geçmiş zamana ait anlatımı taşısa da “*geçmiş zamana ait özlemin*” dile getirildiği ve örnek gösterildiği bir yapıyla karşılaşmadık. Ele aldığımız romanların büyük bir kısmında gelecek zaman kurguları gerçekleştirilmiştir. Beklenti, umut ve hayallerin gelecekle ilgili tasarılarla dönüşmesi eserlerdeki zaman unsurunu gelecek zamana yönelik hale getirir. Bu da ütopyanın özelliklerinden biridir. Zira ütopyalar geleceğe dönük umutları ve beklentileri edebî esere dönüştürür.

¹⁷¹ Age, s. 213

¹⁷² Age, s. 264.

¹⁷³ Age, s. 157.

2. Ütopya insanı ve ütopyada insan tipleri

Edebiyat eseri, özellikle anlatma esası üzerine kurulan eserler, insanı ve onun çeşitli problemlerini anlatır. Bir bakıma roman, insanoğlunun kendisini ve yaşama şartlarını dev bir aynaya yansıttığı ve orada seyrettiği platform gibidir. Bu çerçevede kurmaca dünyanın içerisine ihtirasları, yenilgileri, başarıları, alışkanlıkları, bocalamaları ve davranış kalıplarıyla çokça insan girecektir. Ütopik kurgularda ise genellikle belirli bir insan tipi, ütopya insanı yaratılmaya çalışılmıştır. Ancak, klâsik ütopyalarda kalıplanmış ve idealize edilmiş insan tipi modern ütopyalarda yerini çeşitliliğe ve sıradan insanlara bırakmaya başlamıştır. 1980 sonrası Türk romanındaki ütopik kurguları da bu çerçevede düşünmek doğru olacaktır.

Bazı ütopyalarda yeni bir insan tipi arayışı kendini gösterir. Buket Uzuner'in *İki Yeşil Susamuru* adlı romanında tematik güç durumundaki Teoman, *insan tipi* hakkında bazı ütopik düşüncelere sahiptir. “Eğitimimizi, zihniyetimizi değiştirmeliyiz. Hareket eden, eylemci ama sahip olmadan başaran, başarısıyla gururlanmayan bundan avantaj sağlamayan, kendini üstün saymayan insan tipi yetiştirmeliyiz!”¹⁷⁴ sözü bunu gösterir. Teoman, Lao-Tse'nin “Yeterince paran olmalı, bu şans getirir, ama çoktan fazlası zararlıdır!” görüşünü savunur ve kendisine bu doğrultuda yaşama tarzı kurar. İyi bir mühendis olmasına rağmen bir patrona ve büyük şirketlere alışamayacak yapıdadır. Bu sebeple de para kazanmak amacı gütmeyen yaşar.

Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanı karakterler ve tipler bakımından zengin görünüm taşır. *Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi* aslında garip insanlar müzesi gibidir. Yazar, âdeta hayatın içinden insanları, sen gel, sen gel diye itina ile seçmiştir. *Seçilmiş* kişilerin zihinlerinin işleyişi ve davranış şekilleri şaşırtıcı tarzda saplantılı ve absürd yapı gösterir. Kahraman anlatıcı kimliği ile “Normal insanların tersine” kendilerinin “şaşırtmaya, şok yaratmaya ve beklenmedikle, bilinmediğin o metal renkli heyecanına tutkun”¹⁷⁵ olduklarını söyleyen Afife Pirî, görüştüğü ve konuştuğu kişileri dikkatlere sundukça bu durum daha da açıklık kazanır. Her biri ünlü ve soylu kişilerle yakınlık kuran Brooks Nin, Parveen Nehru, Cyrano de Bergarac, Roni Chagall bunlar arasındadır. Brooks'un “Kendisi Ziya-ül Hak'ın katilidir ve çok iyi sebzeli cury pişirir

¹⁷⁴ Buket Uzuner, *İki Yeşil Susamuru* Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri, Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 27.

¹⁷⁵ Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*, Remzi Kitabevi, 14. basım, İstanbul 1999, s. 41.

diyerek gururla tanıttı”ğı¹⁷⁶ Parveen Nehru, buna kendisini inandırmış görünür. Aslında cinayeti işleyip işlemediğinin bilgisine de pek sahip değildir. O gün nerede olduğunu, ne yaptığını hatırlamamaktadır. Çünkü hayatından yirmi dört saat kayıptır.¹⁷⁷ Sonra karşılıklı konuşmalarda cinayetin öldürücü aletlerle değil, Dostoyevski’nin romanlarıyla metinlerarasılık kurabileceğimiz şekilde, düşüncelerle ve düşlerle gerçekleştiği ifade edilir. Böylece konu oyun fikriyle yürüyen farklı bir mahiyet alır. Benzer şekilde Afife Pirî’nin arkadaşlarına karşı yaptığı “*dostluk seçim defoları*” konuşmasında anlattığı yeşil gözlü çocukluk arkadaşı konusunda Romain Gary’nin takıntısı bunlardan bir başkasıdır. Gece yarısına yakın bir saatte Afife Pirî’nin odasına gelen Romain Gary ile Afife Pirî arasında şöyle bir konuşma geçer:

- Bugün derste anlattığın o yeşil gözlü kızın adı neydi?
- Esin, dedim.
- Valentine olmasın, dedi kaygılı.
- Polonya asıllı mıydı?
- Belki de öyleydi de sen bilmiyordun, dedi dalgın dalgın başını sallayarak.
- İlk âşık olduğum kız oydu. Onun için her şeyi yapardım. Bunu biliyordun ve bana ayakkabımı yedirtti.
- Ayakkabını mı?
- Çok hoş bir şey anımsamış gibi keyifli bir gülümseme yayıldı yüzüne”¹⁷⁸

Bu konuşma Romain Gary’nin zihninin kadını işleyiş tarzını ve sıkça yaptığı kişilik birleştirimini gösteren ilgi çekici bir anekdottur.

Romanın *seçilmiş* kişileri absürd kişiliklerdir. Onların başta ödünçledikleri kişilikler olmak üzere davranışları, konuşmaları, refleksleri, düşünüş tarzları, insan ilişkileri ancak ‘*saçma*’ fikriyle açıklayabileceğimiz şaşırtıcı yapıda gelişir. Albert Camus’nün *Yabancı* romanın metinlerarasılık çerçevesinde parodisine dönüşen Aurore Sand’in şu anlattıkları,

“Büyük babaannesinin mezarı başında yapılan bir anma törenine çok renkli giysiler içinde, iri çiçekli dev bir şapka ile ve bol makyajlı olarak gittiği günü anlattı Aurore. Büyük babaannesinin en sevdiği şarabı kadeh kadeh dağıtmıştı önce.

¹⁷⁶ Age, s. 77.

¹⁷⁷ Age, s. 78.

¹⁷⁸ Age, s. 40.

*Chopin'in onun için yazdığı prelüdlere kaydettiği bir kaseti, bütün mezarlıkta duyulacak güçlü hoparlörlerle dalga dalga yaymıştı tüm canlı ölü kulaklara daha sonra. Dans etmiş, şarkı söylemiş, büyük babaannesinin cinsel anılarını anlatmıştı son olarak da*¹⁷⁹ bunu gösterecek mahiyettedir.

Roman kişileri yalnızca söz ve davranışlarıyla absürd anlam taşımaz. Onların görünüşleri de farklıdır. Jeanne D'Arc'la ilk karşılaşmasında Afife Pirî, kendisi üzerinde uyandırdığı izlenimlerle birlikte görünüşünü, “*Bal rengi saçlarının bir yanı kısacık kesilmiş, öbür yanı kulağının iki parmak altına kadar uzatılmıştı. Sol yandan bakınca, alabros oğlan çocuğu suratlı, modern bir kadınla, sağdan bakınca, Klâsik anlamda dişi bir başka kadınla karşılaşşıyordunuz. Acaba sağ ve sol gözüne farklı anlamları nasıl yüklüyordu Jeanne?*”¹⁸⁰ şeklinde anlatır. Bu durum, iç dünyalarında ikiliği ve parçalanmışlığı yaşayan roman kişilerinin iç dünyalarının görünüşlerine de yansması anlamına gelir. Diğer roman kişileri de Afife Pirî'nin ayrıntıyı yakalayan gözlemleri çerçevesinde *normal* dışı görünüşleriyle zaman zaman kurmaca dünyadaki yerlerini alırlar.

Olay örgüsünün akışı içerisinde *Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi*'ndeki gelişmeler artık kişiliklerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayacak tarzda belirmeye başlamıştır. Merkezin sorumlusu Gunnar, *seçilmiş* öğrencilere ilaç vermekte, Romain Gary'nin aslında bir deli olduğunu açıklamaktadır. Böylesine olağanüstü gelişmeler karşısında bayılan, tedavisi için revire kaldırılan Afife Pirî, odasına döndüğünde Romain Gary'nin Çince yazılmış notuyla karşılaşır. Çince bilen Jeanne'a okuttuğu notta her yerde dinleme cihazının bulunduğu, merkezin aslında bir klinik olduğu, kendilerinin de deli sanıldığı kaydı bulunmaktadır. Brooks Nin'in geriye dönüş tekniğinin yardımıyla anne ve babasının nasıl tanıştığını mitolojik ve düşsel öğelerle süsleyerek fantastik hikâye şeklinde Afife Pirî'ye anlatması, Parveen Nehru'nun doğu-batı zıtlığını ve batının doğuya bakış açısını ortaya koyan konuşması, Afife Pirî'nin ajan olma şüphelerini üzerine çekmesi gibi öğelerle zenginleşen olay örgüsü, Romain Gary'nin gözetim altından çıkarılmasıyla farklı bir yöne doğru gitmeye başlar. Romain Gary ile Afife Pirî kaçma planları yaparken diğer yandan Romain Gary'ye hayran ve ona

¹⁷⁹ Age, s. 37.

¹⁸⁰ Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*, Remzi Kitabevi, 14. basım, İstanbul 1999, s. 22.

delicesine tutkun olan Afife Pirî'nin dünyasına yeni tanıştığı Anders Grieg girer. Afife Pirî üzerinde ciddi bir etki alanı yaratan Anders Grieg, Afife Pirî'nin iki erkek arasında çatışma yaşamasına yol açar. Kuvvetli bir albeniye sahip olan Anders Grieg gençlik, güzellik, cinsellik ve zarafetle; Romain Gary ise öne çıkan zeka, cesaret, kültür, humor ve şefkat gibi öğelerle Afife Pirî'yi bir çelişkinin ve çatışmanın içine sürükler. Romain Gary'ye âşık olmasına rağmen iki erkek arasında parçalanmayı yaşayan Afife Pirî, içgüdülerine bağlı olarak ve suçluluk duymadan geceyi onunla birlikte geçirir. Bir taraftan da Romain Gary'ye karşı olan tutkusunu ve hayranlığını Anders Grieg'e açıklama ihtiyacı duyar. Bu arada Jeanne ve Brooks kaybolur.

Balık İzlerinin Sesi romanı kişiler dünyası bakımından da klâsik ütopyalardan ayrılır. Thomas More'un adasındaki yurttaşlar kişisel boyut kazanmaz. Çünkü yazar her bir kişiyi değil toplumu çizmek, toplumcu bir ütopya kurmak amacındadır. Bu da toplum içerisinde kişilerin özelliklerinin geri plâna itilmesini, onların kalıplanmasını getirmiştir. Kendilerine has zevkleri, ilgileri ve yönelişleri bulunmaktadır. Kişiler, kendisi olma hürriyetine sahiptirler. Ada insanı dış dünyayı tanımaz. Oysa Balık İzlerinin Sesi Adası'ndaki şahıslar dışarıyı iyi tanıyan kişilerdir. Onları bu adaya iten de zaten dışarıdaki dünyadır.

Balık İzlerinin Sesi romanında olduğu gibi Alev Alatlî'nin *Schrödinger'in Kedisi-Kâbus*'ta da zengin ve farklı insan karakter ve tipleriyle karşılaşırız. Gelecek kurgusu şeklinde karşımıza çıkan söz konusu romanda çağın şartlarına bağlı olarak insanlar değişik görünümsergiler. Amnesty International'dan “Yeniden Arınma” talebinde bulunan Talip İmre Kadızade, Mağdur Remzi X'in hizmetine verilir. Ancak eski Türkiyeli Remzi X, ne kulak yoluyla ne de görme yoluyla aldığı iletilere tepki vermektedir. Mağdurun beyni nesnelerden yayılan uyarıları düzenleyememektedir. Uyarıları düzenleyemediği için dış dünyayla ilişki kuramaz. İlişki kuramadığı için kayda geçemez ve kayda geçemediği için de kendini ifade edemez. Talip Kadızade'nin Remzi X'i nesneleri isimlendirebilme yolunda yetkinlik kazandırma çabaları sonuçsuz kalır.

Mağdur'un nesneleri isimlendiremiyor olması, nesneleri kendi dışında objeler olarak algılayamadığını göstermektedir. Çünkü Remzi X, nesnelerden ayrışmamıştır. Tabiattan ayrışmamış, nesnellikten öznelliğe geçememiş bilinçsizlik dönemi insanına Yeni Dünyalılar *ön-insan* ismini vermektedirler. Remzi X de bir ön-insan durumundadır.

Bu yönüyle de Remzi X, eski Türkiyelilerin sembolü durumundadır. Beyninin anlam kazandırdığı uyarıları sesli ya da yazılı işaretlere, kelimelere dökabilen tek canlı insanken eski Türkiye’deki gibi büyük çoğunluğu ön-insanlardan oluşan bir toplumda beyine ulaşan kelimelerin arkasındaki anlamlar kodlanamamaktadır. Zira eski Türkiyeliler bilinçsizlik dönemi olan anne korumacılığındaki evreye saplanıp kalmış, soyutlama ve yansıtılarak canlandırma yetisinin belirginlik kazandığı erkeksi evreye adım atamamışlardır. Bilinçdışı anacıl aşamaya saplanmış beyin, uyarıları anlamlandırmakta zorluk çekip düşünemeyeceği için Remzi X konuşamamaktadır. Remzi X’e konulan teşhis *Afazi*’dir. Yunanca “*dile gelmemiş*” anlamında *aphasia*’dan türeyen afazi formatlanmamış tasarımların anlamlandırılabilmesi, anlamlandırılmayan tasarımların sesli ve yazılı karşılıkları ile buluşamaması şeklinde kendini gösterir.

Romanın kurmaca dünyasında yer alan Lanetlilerin tümü ve Sömürölmezlerin ezici çoğunluğu afazik ön-insanlardır. Öncelikle bunlar dilleri yeterli olmadığı için akıl yürütmekte zorlanırlar. Eski Türkiye’nin insanları da soyut, sembolik düşünceyi imkânsız kılan Afazi’ye yakalanmıştır. Yazar bu durumun sebebinin bir röportajında şu şekilde açıklar: “*Bunun baş nedeni, çok farklı dünya görüşlerinin, çok farklı değerlerin çok farklı inançların üst üste, bir yaşam boyuna sığacak kadar kısa bir sürede gelmesi. Sonuçta bu bir tahribata yol açtı ve beyinlerin kortikal lisan alanları boşaldı diye düşünüyorum. Mesajlar öyle bir kaos yarattı ki, toplumsal beyin kodlayamadı, doğru düzgün formatlayamadı kendisini. Ve bu format tamamen kaotik bir hale geldi. Formatlanamayan bir disket gibi, yerine koyduğunuz zaman çalışmıyor.*” Türkçe sözcüklerin konuşulan dilden sistematik olarak yok edilmeleri Türk insanının zihninin küçülmesine yol açmıştır. Böylece anti-ütopya olan *Kâbus*’ta Alev Alatl, Türk insanının gelecekte içine düşeceği zihinsel çıkmazı romanın kurmaca dünyasında gösterir. Bu insan, Cengiz Aytmatov’un *Gün Uzar Yüzyıl Olur* romanındaki mankurt tipini hatırlatan, hafızası zayıflamış, düşünme ve sentez kabiliyetini önemli ölçüde yitirmiş, küresel üstün güçlerin denetimi altında yaşayan bir insan tipidir.

Latife Tekin’in *Unutma Bahçesi*’nde yer alan roman kişileri de olağandışı özellikler taşır. Geniş bir kişi kadrosuna sahip olmayan romanda insanlar yaşanan hayattan kaçarak unutma bahçesine sığınan, geçmişe ait bütün hatıralarını silmek isteyen, fakat bunu bir türlü başaramayan tipler olarak belirir. Bazı kişiler de bir süre sonra ütöpic

özellikler taşıyan unutmaya bahçesinden ayrılarak eski hayatına döner. Bahçeyi kuran Şeref ve anlatıcı diğer insanlardan uzak, ısrarla ütöpik bir hayatın peşinde tipler olarak belirir.

3. Ütöpik toplumun sosyal yapısı, kuruluş özellikleri, hayat anlayışı ve etik değerler:

Ütopyalar ideal bir toplum yapılanmasının peşinde olan anlatılardır. Bunun yanında az da olsa ferdî boyutta gelişen ütopyalarla karşılaşılır. Fakat, temelde ütopyalar geniş insanlık ailesinden ayrı bir yerde, çoğu zaman bilinmeyen bir adada yaşanan uyumlu sosyal hayatı örnek yaşama şekli olarak sergiler. Böyle bir hayatın içerisinde sosyal yapı mükemmelleşmiş, insanî ilişkiler gelişmiş, hak ve hukuk belirlenmiştir. Toplumunu kuran ve yönlendiren sosyal dinamiklerle moral değerler belirlilik kazanmıştır. 1980 sonrası Türk edebiyatında yer alan ütöpik kurgularda da sosyal yapının önemli yer tuttuğunu görürüz. Bunun yanında az da olsa Hilmi Yavuz'un *Taormina* adlı eseri gibi ferdî yanı ağır basan ütöpik eserlerle de karşılaşılır.

Çetin Altan'ın 20. yüzyılın Türkiyesine alternatif olarak kurguladığı *2027 Yılı'nın Anıları*'nın kurmaca dünyasında sosyal hayatın yanında toplumu düzenleyen etik değerler ve kontrol mekanizması da yerini alır. Bu yeni ve gelişmiş yaşama biçiminde kimse kimseyi dolandıramaz. Kimlik kartlarında yazılı olan banka numaraları mağazalarda, istasyonlarda, hava alanlarında, otellerde elektronik bir aygıtın testinden geçer. O aygıtları aldatarak başkasının telefonunu kullanmak veya başkasının hesabından harcama yapmak neredeyse imkânsızlaşmıştır.

Modern teknolojinin sağladığı imkânlarla suçun azaltıldığı bu hayat tarzında ceza sistemi de geliştirilmiştir. Kimlik kartı üzerinde yapılan bir sahtecilikte test makinesi kimlik kartını yutmakta, ikinci defa yapıldığında kişinin hakları kısıtlanmakta, hayatı felç olmaktadır. Üçüncü kez tekrarında ise o kişi ıssız bir adaya sürülmektedir. 20. yüzyıldaki gibi suçlunun yeniden topluma kazandırılması çabasına rastlanmaz. Ölüm cezasının kaldırıldığı bu toplum düzeninde cinayetler azalmamış, tam tersine artmıştır. Ancak bunlar “*ya cinnet cinayeti, ya da sadık zevklerin cinayetleri*” durumundadır. Cinayet işleyenlerin büyük çoğunluğu psikiyatri kliniğine konmaktadır. Suçluların gönderildiği ıssız adalar 20. yüzyılın cezaevlerinden çok daha korkunçtur ve ağır şartları bünyesinde barındırır. Yöneticinin, gardiyanın olmadığı; suçluların yiyecekleri ve giyecekleri şeyleri kendilerinin üretmek zorunda olduğu ıssız yerlerdir.

Cinayet suçunun suç sayılmadığı bu adalarda suçlu aynı zamanda kendini korumak zorundadır.¹⁸¹ Henüz bilimin ve teknolojinin gelişmediği çağlardaki Avrupa’da cüzzamlı hastaların ıssız adalara sürülerek toplum dışına itilmesini hatırlatan bu uygulama, yeni toplum düzeninde suçun ve suçlunun sosyal hayatın dışına itilmek istendiğini, ona hayat hakkı tanınmak istenmediğini gösterir.

2027 Yılıının Anıları, açık toplum ve davranışlarında serbest fert fikrinin de işlendiği bir anlatı durumundadır. Son zamanlarda moda olan özel hayat alanlarına yerleştirilen kameralar, açık ve şeffaf bir toplum modeline gidişte rol üstlenir. Evlerin her köşesine, yatak odalarına ve banyolara yerleştirilen kameralarla özel hayat alanlarının kamera çekimleri ve bant kayıtları yapılabilen, milletvekillerinin özel hayatları televizyonlarda gösterilebilmektedir. Özel hayatı topluma açan böyle bir uygulama şeffaflık ve açıklık getirmektedir.

2027 yılının gelişmişliğine bağlı olarak hayat standardı yükselmiş, her zaman için uzak yolculuklara çıkma imkânı doğmuştur. Bilimin, teknolojinin ve ekonomik imkânların gelişmesi, gezme ve başka yerler görme imkânını da genişletmiştir. İnsanlar yeni, fantastik ögeler taşıyan geziler geliştirmeye başlamışlardır. Meselâ Hint Okyanus’unda deniz dibi volkanlarına saydam asansörlerle inilebilmekte, on milyon yıl önce lavların açtığı mağaraların muhteşem güzellikleri seyredilebilmektedir.¹⁸²

Modern hayatın gelişmesi bir yandan da geçmiş dönemlere karşı nostaljiyi doğurur. “*Süper dünya dönemi, tuhaf bir tepkiyle, geçmiş çağlarda yeniden yaşama özlemini*” kamçılar. Ulaşım problemi ortadan kalktığı için, çeşitli bölgeler değişik yüzyılların yaşama tarzını yansıtan lunaparka dönüşür. “*Dileyen onyedinci yüzyıl, dileyen onsekizinci yüzyıl dönemine göre düzenlenmiş bir bölgede ya bir konak ya bir çiftlik alıyor ve canı istediği zaman, oralara gidip görüntü olarak da olsa, o çağları yaşıyor...*”¹⁸³

Cüneyt Arcayürek’in siyasî yapının ve yönetim şeklinin hicvi olarak varlık kazanan *Ku-de-ta* adlı romanın kurmaca dünyasında sosyal hayata pek yer verilmediği görülür. Ada halkının sıradan bir yaşama tarzı vardır.

¹⁸¹ Çetin Atan, *2027 Yılıının Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 10-11.

¹⁸² Age, s. 66.

¹⁸³ Age, s. 51.

İlhan Mimaroglu'nun *Yokistan Tasarısı*'nda ülkede vatandaşlık doğumla ve göçmenlikle olmak üzere iki yolla edinilir. Doğumla edinilen vatandaşlığa sayı bakımından öncelik verilir. Çünkü “doğumla vatandaş olanların küçük yaşlardan başlayarak yurdun temel ilkeleriyle koşullandırılma yoluyla yetiştirilmelerinin, hem de eğitimlerinin erken bir evreden başlayarak, belirgin yeteneklerine göre, bir meslek doğrultusunda geliştirilmesinin yeğ tutulmasına bağlıdır.”¹⁸⁴ Göçmenler ailelerinden bağımsız şahsi başvurularını yapmak durumundadırlar. Ailece başvuru kabul edilmez. Göçmenlik yoluyla vatandaşlığa geçmek isteyenler ihtiyaç çerçevesinde meslekleri belirtilen başvurularına bağlı olarak imtihana tâbi tutulurlar. Ülkenin yaşama şartlarını ve kurallarını kabul edip vatandaşlık hakkı kazanan kişiler diğerleriyle aynı şartlara ve haklara sahip olurlar. Vatandaşlıktan çıkmak isteyen kişilere bu hak tanınır. Belirli bir krediyle birlikte hesabındaki para kendisine verilerek kimliği alınıp yurt dışına çıkarılırlar. Vatandaşlıktan ayrılan kişilerin turist olarak ülkeyi gelip gzmelerine izin verilir. Tekrar vatandaşlığa geçme istekleri bir defaya mahsus olmak üzere değerlendirmeye alınır ve öncelik tanınır.

Reşat Karakuyu'nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* romanında Ark'ın mistik dünyasında sosyal hayat önemlidir. Kimi insanlar ilkelleştirilip iş hayvanı olarak çalışır, kimileri insanları mutlu etmekle görevlendirilir ya da hürriyetleri ellerinden alınıp birer mal gibi kullanılırlar. Bu insanların sosyal hayatı yoktur. Homo Faberler canlarının her istediğini yapmakta serbesttirler, rahat bir hayatları vardır. Bir insanı öldürseler bile ceza almazlar. Çünkü onların ülkesinde ceza uygulaması yoktur. Bu da suçun ve suçlunun günlük hayatta rahatça ortalıkta dolaşmasına yol açar.

Eserde, etik değerlerin yozlaşmasının da eleştirisi yapılmıştır. Mistik dünyadaki insanlar istedikleri zaman cinsel ilişki yaşayabilirler. Özel hayatta gizlilik kavramı ortadan kalkmıştır. Fertler oldukça serbest bir yaşantıya sahiptirler. Günümüzün genel geçer etik değerlerinden uzaklaşma görülür.

Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar* adlı eserinde rejimin değişmesiyle insanlar, hayatlarını dini vecibelerini yerine getirmek zorunda kalarak sürdürürler. Yaşama tarzları da dinlerinin gerektirdiği şekildedir. Serbest yaşama hakları elinden alınan halk, istediği gibi giyinip eğlenmenin özlemini çeker dolayısıyla da başkaldırının eşiğinde, bir iç

¹⁸⁴ İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*, Pan Yayınları, İstanbul 1997, s. 45.

savaşın ortasında yaşar. Anlatıda dışa kapalı bir toplumun hayat anlayışı verilir ve öncelikle mutlu olmayı isteyen insanın yaşama zevkinden yoksun olduğu ortamda sosyal ilişkilere ilişkin bilgilere pek rastlanmaz.

Serbest bölgedeysen insanlar hayatı hızlı yaşarlar. Caddelerde hepsi birden bir yerlere yetişecekmiş gibi koşturup durur, yemeklerini dahi çiğnemedi yutarlar.¹⁸⁵ Burada insanlar daha fazla konfor, daha fazla mutluluk ve zenginlik için geceli gündüzlü çalışır, zamanlarının geri kalanını da eğlenmek için harcar. Elli metrekaarelik apartmanlarda otururlar, sabahın köründe çalışmak için yollara koyulup akşamın dar vaktinde "canları"nı eve zor atarlar.¹⁸⁶ *"Cumartesi geceleriye kentte tek ayık insan bulunmazdı, insanlar o gün evlerine ya da işyerlerine en yakın barlara gidip sabahın ilk ışıklarına kadar eğlenirlerdi."*¹⁸⁷

Dr.'nin *Uykusuzlar* adlı anlatısında iç savaşın ardından insanlar karın tokluğuna çalışır. Çalışabilecek durumdaki herkes çalışmak zorundadır. Bu kitlesel başkaldırının ardından *egemenler*, sınıflarının tehlikede olduğunu gördüklerinden bu yana birtakım çareler üretme yoluna giderler. Çıldıırma safhasına gelen insanların içindeki olumsuz duyguları ortadan kaldırmak için önce ekmeklerine, sularına Prozak (bir çeşit sakinleştirici ilaç) katmaya başlarlar. Baktılar olmuyor, en sonunda insanlara cenneti sunan asrın buluşu diye nitelendirilen mucize cihazı icat ederler: İmajinatör. Bu cihaz, başa giyilen kask biçiminde insan beyninin yaydığı dalgaları *"soğurarak"* kişiye özel arzuları, hayalleri deşifre eder ve insana sahte cenneti sunar.¹⁸⁸ İmajinatörü devlet verir. Yalnız insanların çalışmaları şartıyla, aksi hâlde bu cihaz yani cennet ellerinden alınır. Ülkede bu yüzden aylıklık etmek yasaktır. Cihaz geri alındığında ailedeki diğer fertler de cezalandırılmış olur. Bu yüzden sorumluluk sahibi olmaya zorlanan insanlar çalışmaya mahkûm edilir hem de otokontrol sağlanır. Bu cihazı yetişkinler ve genetik özellikleri cihaza bağlanmaya uygun, yani uyku haline geçebilecek insanlar kullanabilir. Sabah altıda cihaz kendiliğinden kapanır, işi olanlar işine gider, olmayanlar da kendi öz ihtiyaçlarını gidermek için zaman kazanır. Kimse bu durumdan memnun değildir.

¹⁸⁵ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 184.

¹⁸⁶ Age, s. 190.

¹⁸⁷ Age, s. 190.

¹⁸⁸ Dr., *Uykusuzlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 9.

Çünkü sanal cennetlerinden mahrum kalmayı istemezler. Akşam işlerinden koşarak evlerine gelirler, apar topar yemeklerini yerler ve cihaza bağlanabilmek için yataklarına kendilerini atarlar. Çocuklar, anne babaları cennetlerini yaşarlarken ev ev, sokak sokak gezer, eskiden yapmadıklarını yaparlar. Fakat onlarla ilgilenen, hâllerini merak eden kimse çıkmaz. Kimi zaman açlıktan, kimi zaman da yaramazlıklarından ölüp giderler. Öldükleri bile ancak aileleri "cennetten" döndüklerinde fark edilir.

İnsanlar gerçek hayatın acımasızlığından imajinatör sayesinde kurtulur. Ne geçmişteki daha iyi yaşama arzuları ne de varlık sebepleri ve aşkları umurlarındadır. Her şeyin sonu gelmiştir. Yaşanacak her ne varsa yaşanmış, sanal zevk için harcanan koskoca bir hayat geride kalmıştır. İmajinatör yaşama sebepleridir ve hayat ondan ibarettir.

Ülke insanların birbirleriyle olan ilişkileri bitmiştir. Aile, arkadaşlık, dostluk, akrabalık, sevgili gibi olgulardan habersiz bir toplum anlayışı hüküm sürmektedir. Geleneklerden, yardımlaşmadan, insanları toplum yapan hareketlerden bahsetmek imkânsızdır. Bazen parasızlık insanları yağmaya, cinayete iter. Acımasız, huzursuz, değer yargıları kaybolmuş bir insanlık bencilliğin pençesinde hapsolmuş, yok olmaya zorlanmaktadır. Anlaşılacağı üzere gelecekçi anti-ütopya olarak karşımıza çıkan Dr.'nin *Uykusuzlar*'ı iç savaştan sonra güvensizliğe düşmüş insanların sosyal hayattan, birbirlerinden, aile bağlarından ve kendilerinden kopuşunu dikkatlere sunar.

Alev Alatlî'nin *Schrödinger'in Kedisi- Kâbus'ta ve Rüya'da* öne çıkan unsur iktidar erki olmakla birlikte sosyal hayat da dikkate değer yer tutar. *Kâbus* ve *Rüya*'nın, ele aldığımız ütöpik eserler içerisinde geniş kapsamlı ve derinlikli eserler olduğunu belirtmeliyiz. Alev Alatlî, romanlarında geleceğe sosyal alanda da çok boyutlu bir bakış açısından yaklaşır. Yeni Dünya Düzeni'nde önemli roller üstlenmiş olan Sivil Toplum Örgütleri, sosyal statünün belirlenme esasları ve Türkiye'de yaşanacağı öngörülen kargaşa ortamının sosyal yansımaları, romanların anti-ütöpik özellik taşıyan öngörüsünün sosyal unsurlarını oluşturur. Yeni Dünya Düzeni'nde sosyal statünün belirlenmesinde ve genel olarak tüm sosyal olguların düzenlenmesi ve kontrol altında tutulmasında "*Sivil Toplum Örgütleri*" büyük rol oynamaktadır. Sivil Toplum Örgütleri demokrasinin yok oluşundan doğan boşlukları Yeni Dünya Düzeni'nin devamını sağlayacak şekilde doldurur. Bu kuruluşlar sisteme işlerlik kazandıran temel yapılarıdır.

Romanın başlarında bir taraftan İmre Kadızade'nin yargılanma süreci anlatılırken diğer taraftan da bu örgütlerin Yeni Dünya Düzeni'nde yüklendikleri görevler dikkatlere sunulur. İnsanlar, Sivil Toplum Örgütleri'nin mahkemelerinin iddialarıyla suçlanmakta, yargılanmakta ve sonunda mahkûm edilmektedir. Modern siyasî sistemlerde devletin üstlendiği görevler, post-modern sistemde Sivil Toplum Örgütlerine bırakılmıştır. Bu da sosyal hayatın düzenlenmesinde Sivil Toplum Örgütlerine görev yükler. Romanın kurmaca dünyasında bunu İmre Kadızade'nin yargılanışı gösterir. Öngörülen gelecekte, sivil toplum örgütlerinin ardından kültür meselesi ele alınır. Yeni Dünya Düzeni'nin felsefî temelini oluşturan post-modern düşünce sisteminde kültür, statükocu olması ve değişime direnç göstermesi sebebiyle ortadan kaldırılmıştır. Kültür, *“her türlü ayrışmayı, ‘doğru’dan sapma, sapkınlık olarak görür, engelleme ve yaptırımlarla karşı karşıya bırakır. Kültür bireylerin içine ‘yeni’nin korkusunu salan bir firavundur, tirandır!”*.¹⁸⁹ Kültür, Yeni Dünya Düzeni'nde yaratıcılığın önündeki en büyük engel olması neden gösterilerek yok edilmiştir. Kültürün yok olmasıyla yeni kodlamalar ve yeni anlayışlar oluşturan Yeni Dünya Düzeni'nin önünün açılması ve İnsanların zihinlerinden modernist hayata dair bütün verilerin silinmesi plânlanmıştır.

Yeni Dünya Düzeni vatandaşları, düzenin felsefesine bağlılıklarına göre bir tür kast sistemiyle sınıflara ayrılmıştır. Yeni devlet anlayışında vatandaşlar, tasavvufi tarikatların yapılanma sistemiyle tasnif edilmiştir. Bu hiyerarşik yapılanma, diğer hususların yanı sıra öncelikle kesin teslimiyet gerektirmektedir.

İnsanlar, Kaolisyon'a gösterdikleri bağlılık ölçüt alınarak belirlenmiş sosyal sınıflara dâhil edilmektedir. Bu sınıflar arasında geçiş mümkündür. Bu geçişi sağlayan şartlar kurumsallaşmıştır. Sınıflandırma romanda şu şekilde tanımlanır:

“Sosyal statüyü değiştirmenin yolu ‘Yeniden Arınma’dan geçmektedir. ‘Yeniden Arınma’ aşamalarında ‘Islah eden’ ve ‘Islah olunan’ olmak üzere iki temel unsur bulunmaktadır. Yüce Pir’in, Vasıllara; Vasıllar’ın, Salıklere; Salikler’in, Müridlere; Müridler’in, Taliplere el vermeleri suretiyle geçişin

¹⁸⁹ Alev Alath, *Schrödinger’in Kedisi Kâbus*, Alfa, İstanbul 2001, s. 18.

sağlandığı, ıslah edenden ıslah olunana doğru bir ‘yeniden arınma’ yapısı oluşturulmuştur. Koalisyonun sosyal yapısını bu sınıflar oluşturmaktadır.”¹⁹⁰

Yeni Dünya Düzeni’nde tasavvufi tarikat terimleriyle adlandırılan *zikir*, insanların Koalisyon’a gösterdikleri *Mutlak Teslimiyet*’i dini atmosfere taşıyan ritüel fonksiyonundadır. Buna göre,

“YÜCE PİR!”
“Tekleşmiş Dünyadır!”
“YÜCE PİR!”
“KOALİSYON’dur!”
“YÜCE PİR!”
“YENİ DÜNYA DÜZENİ’dir!”
“YÜCE PİR!”
“Ekonomik Akıl’dır!”
“YÜCE PİR!”
“Tek YOL’dur!”
“YÜCE PİR!”
“Hocaların Hocası’dır!”
“YÜCE PİR!”
“Mutlak Teslimiyet’tir!”¹⁹¹

Yukarıda bahsettiğimiz, sınıflar arası geçişi sağlayan sosyal kurumların başında yine bir sivil toplum örgütü tarafından yürütülen ıslah programı TSVHR yer almaktadır. Anlatıcı, TSVHR’yi anlattığı bölümün başında bu uygulamanın, tarihine de yer verir. Bu konuyla alakalı olarak romanda ayrıntılı bir şekilde, “HEAD START” kavramı açıklanır. Avans anlamına gelen “HEAD START” uygulamasının John F. Kennedy’nin öldürülmesine sebep olduğu iddia edilmektedir.

“1950’li yıllarda CIA tarafından çok gizli tutulan bir araştırmaya göre, zenci çocuklar aynı sosyal şartlardaki beyaz akranlarından genetik olarak asgari yüzde on beş oranında geridirler. Kennedy zenci çocukları ilkokullara beyazlardan

¹⁹⁰ Hakan Ünser, *Türk Romanında Siyasi ve Sosyal İçerikli Gelecek Kurguları* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 133-134.

¹⁹¹ Alev Alath, *Schrödinger’in Kedisi Kâbus*, Alfa, İstanbul 2001, s. 21.

üç yıl önce kabul etmek suretiyle “yurttaşlarının” arasındaki “genetik uçurumu” iyileştirmeye çalışmıştır.”¹⁹²

Varsayılan gelecekteki “Amnesty International”ın “HEAD START”ı ise, “TSVHR” (İnsan Haklarını Sürekli Olarak İhlâl Edenleri Dönüştürme) programının bir parçası durumundadır. Bu program idealini Kennedy’den almış olmakla birlikte uygulamasını Mao’ya borçludur. Uluslararası Af Örgütü, Mao’nun kültür devriminin ‘*bedensel çalışma aracılığıyla düşünce reformu*’ ilkesini benimsemiş ve Mağdurları da içine alacak şekilde genişletmiştir.

Romanın kurmaca dünyasında, Türkiye’nin parçalanma sürecinin anlatıldığı sayfalarda, devletin çökmesine sosyal kurumların gösterdiği tepkiye de yer verilir:

Türkiye Barolar Birliği’nin genç avukatları, başkan ve yönetim kurulu üyelerini, sonra da Danıştay, Yargıtay, Anayasa Mahkemesi mensuplarını “*enterne*” etmelerinin ardından cezaevlerindeki mahkûmları serbest bırakırlar. Gerekçeleri ülkede gerçek adaletin tecelli etmemesidir. Mahkûmlar serbest kaldıklarında ceza infaz memurlarını linç ederler. Bu arada defterdarlıklar basılır ve vergi defterleri yok edilir. “*Genç Eczacılar*” denilen bir grup, halkın sağlığıyla oynadıklarını iddia ettikleri ilaç fabrikalarına yürürler. ‘*İlaç oligarşisi*’nin özel koruma birlikleri yürüyüşe ateşle karşılık verince de ecza depolarını yakarlar. “*Sınır Tanımayan Doktorlar*”ın kurduğu sahra hastaneleri ilaçsız kalır.

Oligarşinin yurtdışına kaçmasıyla birlikte ailelerindeki son işçinin de açıkta kaldığını gören Mağdurlar, önce sendikaların başkanlarına sonra da diğer işsizlere saldırırlar.

Toplumun dağılmasında en büyük rol oynayan unsur, iletişimin yok olması olarak öngörülmektedir. Devletin çöküşünü takip eden birkaç ay içerisinde, iletişim beden diline gerilemiş; ayaklanma ve cinayet gibi çözüm arayışları, Anadolu Devletçikleri’yle sonuçlanan ayrılıkçı hareketlere dönüşmüştür.

Karmaşa ortamında kan gövdeyi götürmüştür. Halk, bir müddet Oligarşi’nin gelerek işleri düzene koyacağı umudunu taşımıştır; fakat oligarşi dönmez, onlardan

¹⁹² Hakan Ünser, *Türk Romanında Siyasi ve Sosyal İçerikli Gelecek Kurguları* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 134-135.

boşalan gökdelenlere evsizler yerleşir. TBMM binasını kendilerini *kurucu meclis* ilan eden Sivil Toplum Örgütleri doldurur.

Kâbus'un sosyal öngörülerini de siyasi öngörülerini gibi yerel ve evrensel olmak üzere iki boyutludur. Türkiye'nin yıkılışının ardından Sivil Toplum Örgütleri'nin TBMM'nin yerini aldığını yani yasama ve yürütmeyi ele geçirdiği ifade edilmektedir. Bu öngörü, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'ndeki, dev şirketlerin yargıyı ele geçirmeleri öngörüsüyle benzerlik taşır. Bu öngörü aracılığıyla romanda çizilen yerel tablo evrensele bağlanmaktadır.¹⁹³

Kâbus'a alternatif olarak yazılan *Rüya*'da sosyal yapı ve sosyal yapıya yönelik eleştiriler *Kâbus*'a göre daha az yer tutar. Sınırlı sayıdaki eleştiri de aslında *Kâbus*'un devamı durumundadır. Onarımcılar bilgi klonlama yöntemiyle kapitalist zihniyetin insanları yenilik bağımlısı hâline getiren sürekli yenilik prensibini de çözümlemişlerdir. Bu bölümlerde Yeni Dünya Düzeni'nde sistematik bir hâle bürünen moda kavramı eleştirilir.

“Koalison Eğilim Belirleyicisi, Frédéric Beigbeder'i klonlayan Alp Konuralp, insanları mutlu eden yenilikleri gerçekleştirmektedir. Bu yenilikleri hiç zorlanmadan hep bir öncekini eskitecek yenilikler öne sürerek yapmaktadır. Bu yöntemle insanları yenilik bağımlısı hâline getirilmektedirler.”¹⁹⁴

Buraya kadar anlattıklarımızdan anlaşılacağı üzere 1980-2005 yılları arasında kaleme alınan ütopyaların önemli kısmında sosyal hayat önemli bir yer tutmaktadır. Çetin Altan'ın *2027 Yılında Anıları*'nda İlhan Mimaroglu'nun *Yokistan Tasarısı*'nda, Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar* ve *Uykusuzlar*'ında ve özellikle Alev Alatlı'nın *Schrödinger'in Kedisi- Kâbus*'ta ve *Rüya*'da sosyal hayatın eleştirel boyutuyla önemli bir yer tuttuğuna şahit oluruz. Bu eserlerden *2027 Yılında Anıları*'nda toplumun teknolojik gelişmelere bağlı olarak değişimi dikkatlere sunulurken, *Yokistan Tasarısı*'nda, *Yedi Uyuyanlar*'da, *Uykusuzlar*'da ve özellikle *Schrödinger'in Kedisi- Kâbus*'ta ve *Rüya*'da toplumların iktidar erkini elinde bulunduran üstün güçler tarafından baskı altına alınışı anlatılır.

¹⁹³ Age, s. 139-140.

¹⁹⁴ Age, s. 213.

Sosyal hayatın iktidar erki tarafından yönlendirilmesi ve toplumların kaosa sürüklenmesi ilginçtir. Bu yapılanma postmodern yönelişlerle paralellik gösterir. 1980 sonrası eserlerdeki sosyal hayatın olumsuz çizilmesi Türkiye’de yaşanan ihtilallerin, dünyada yaşanan savaşların, yine dünyada yaşanan iç savaşların etkisi olduğu düşünülebilir. Özellikle anti-ütopyalarda bu olumsuz gidişatın eleştirisi yapılır. Yazarlar incelediğimiz eserlerde görüldüğü üzere savaşa, eşitsizliğe, adaletsizliğe karşı koydukları tepkiyi bu konuları eserlerinde uç noktalara varacak şekilde işleyerek tenkit ederler.

4. Yönetim modeli ve iktidar erki

1980-2005 yılları arasında yayımlanan ütöpik anlatılarda yönetim modeli ve iktidar erki üzerinde durulan başlıca konulardan biridir. Bunda ütöpik kurguların önemli bir kısmının anti-ütopya olarak ortaya çıkmış olmasının da rolü vardır. Anti-ütopyalardaki toplum yapısını olumsuzlayan, yaşama şartlarının kötüye doğru gitmesinde rol oynayan başlıca faktör yönetim şekli ve iktidar erki arayışdır. Durum böyle olunca da ütopya yazarları yönetim modeli ve iktidara bağlı güç arayışını konu edinmiş görünmektedirler.

Gülten Dayıoğlu’nun *Işın Çağı Çocukları*’nda iktidar erki günümüzdeki yönetimlere benzer özellikler gösterir. Devletler vardır, ancak küresel iletişim devletler arası mesafeyi kısaltmış, teknolojiyi elinde bulunduran güç, dünyadaki hâkim unsur konumuna yükselmiştir. *İleri Görüşlüler Ülkesi*, bilim adamı olan bir başkan ve bir bilginler kurulu heyeti tarafından yönetilir. Başkanın ileri bilimsel güce sahip olması, bin tane dâhiyi yetiştirme imkânını elinde bulundurması onu hırslandırır ve başkan dünyanın tek sahibi hâline gelmek ister. Hırs, savaşlar ve ülkelerdeki kötü gidiş distopyaları hazırlayan unsurlardan sadece bir kaçıdır. Ortaklaşa hayatın içinde kendi menfaatleri uğruna yarar sağlamak ve dünyayı tek başına yönetmek isteyen kişiler yeryüzü cehennemlerinin baş oyuncusudur.

İleri Görüşlüler Ülkesi’nin başkanı savaşlardan sonra çıkan kıtlık ve yoksulluktan faydalanmak arzusu içindedir. Diğer ülkelere “*doygu*” vererek onların yeraltı kaynaklarından dilediği gibi yararlanmak ister.¹⁹⁵ Bu arayış yeryüzünde bir

¹⁹⁵ Gülten Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Kitapları, İstanbul 2004, s. 42.

“dünya imparatorluğu” kurma isteğine kadar uzanır.¹⁹⁶ Sahip olduğu gücün karşısında dünyadaki diğer milletlerin güçsüz kalması başkanı değişik fikirlere götürür ve başkan “insanların düşünme yetileri”ni ellerinden almaya karar verir. Bu yolla insanlar “özgürlük, eşitlik, kişisel ya da toplumsal onur, hak, adalet” gibi ilkeler peşinde koşmayacaklardır. Ancak bilim adamlarının temiz kalmış yönleri bu gidişe izin vermez ve teknolojik buluşlar bunun aksi için kullanılır. Dünya huzurlu bir mekân hâline gelir.

Cüneyt Arcayürek’in *Ku-de-ta* adlı eserinde yönetilenler, yöneticilerin verdikleri kararlara boyun eğmek zorunda kalırlar. Yöneticiler halk tarafından seçilir. Yöneticilerin yönetime geçtiklerinde verdikleri ilk kararlardan halk hoşnut olsa da zaman geçtikçe alınan kararlar bir süre sonra kâbusa dönüşür.

Buket Uzuner’in *Balık İzlerinin Sesi* romanının ütöpik dünyasında yönetim modelinden ve yönetici sınıftan söz etmek pek mümkün değildir. Üstün aklı temsil eden seçilmişlerin yönetim erkine ihtiyacı yok görünür. Bensalem Adası’nı, bilimsel araştırma kurumunun başta gelenleri, yani üstün zekâlı bir oligarşi yönetmektedir. Seçkin bilim adamlarından oluşan bu mutlu azınlık tam anlamıyla olmasa da Balık İzlerinin Sesi Adası’ndaki seçilmişleri hatırlatır.¹⁹⁷

İlhan Mimaroglu’nun *Yokistan Tasarısı*, yönetim modeli konusunda bir pratiğe sahiptir. Seçimleri aldatıcı bir tavrın ürünü şeklinde değerlendiren yazar, seçimlerden arındırılmış bir demokrasi modeli öngörür. Buna göre yöneticiler, “yeteneklerine, deneyimlerine, uzmanlıklarına göre görevlerine atanırlar.”¹⁹⁸ *Yokistan*’ın parlamentosu bulunmamaktadır. Bulunmadığı için de her vatandaş parlamenter gibidir. Sosyal hayatında yahut iş hayatında her vatandaş isteklerini gerekli yerlere bildirebilmekte, kendisinin de katıldığı kurullarda problem ciddiyetle tartışılabilmektedir. Mimaroglu’na göre asıl demokrasi de budur. Yazarın demokrasiden anladığı şey, tümüyle siyasetten arındırılmış bir zeminde dilekte bulunmaktan ibarettir. Ülke yönetimiyle ilgili değil, ancak kendi çalışma alanları ve gereksinimleriyle ilgili dilekçe verebilirler.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Age, s. 43.

¹⁹⁷ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984, s. 87.

¹⁹⁸ İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*, Pan Yayınları, İstanbul 1997, s. 41.

¹⁹⁹ Ayhan Yalçınkaya, *Eğer’den Meğer’e Ütopya Karşısında Türk Romanı*, Phoenix, Ankara 2004, s. 352.

Hükümet üyeleri, bakanlık ve başbakanlıkta yirmi dört saat çalışır. Her bakanlığa ve başbakanlığa bakan dörder kişi vardır. Nöbetleşe çalışırlar. Böylece yetkiler de tek elde toplanmamış olur. Ancak, tasarıda böylesine çoğulcu yönetim modelinde koordinasyonun sağlanış şeklinin belirginlik kazanmaması eksiklik olarak kalır. Gerçekte onun ileri sürdüğü yönetim modeli teknokrat-bürokrat bir sınıfın ülkeyi yönetmesinden başka bir şey değildir. Sovyetler Birliği'ndeki politbüroyu hatırlatan bu bürokratik merkeziyetçi ve seçkinci yönetim modelinde yönetici sınıfını kimin yahut hangi erkin belirleyeceği açıklık kazanmaz.

Alev Alatlı'nın *Schrödinger'in Kedisi Kâbus* romanında “Yeni Dünya Düzeni” adı verilen bir idarî model ve bu modeli uygulama yetkisini elinde bulunduran “Koalisyon” dikkat çeker. Devlet mekanizmasının görevini sivil toplum örgütleri yerine getirir. Koalisyon üyeleri *Vasıllar*, *Salıklar*, *Müridler* ve *Taliplerden* oluşur. Söz konusu oluşuma *Yüce Pir* başkanlık eder. Siyasî yapıyı oluşturan ögeler tasavvuf öğretisine ait terminolojiden seçilmiştir. *The yol* adı verilen ve bir nevi seyr u sülûku andıran bilinçlenme düzeylerinden sonra tekleşmiş bütün olan *Koalisyon*'a ve dolayısıyla *Mutlak Bilinç*'e ulaşılır.

2020'li yılların yaşandığı vak'a zamanı içerisinde bütün dünyada *Vasıllar Meclisi* tarafından hazırlanıp yürürlüğe konulan Dünya Anayasası geçerlidir. 21. yüzyıla hâkim olan *postmodernizm*, çok benli, çok parçalı çok özneli, çoğulcu bir “*Eşitlikçi Birliktelik Doktrini*” getirmiştir. Modernizmin ötekine tahakküm sistemi, yavaş yavaş daha iyi bir özne- nesne hatta özne-özne ilişkisine dönüşmeye yüz tutmuştur.

Yeni Dünya Düzeni'nde Koalisyon'u oluşturan Vasıllar, Salıklar, Müridler ve Taliplerden başka Mağdurlar, Sömürülmezler ve nihayet Lânetliler yer alırken Kutsal Koalisyon, Yüce Pir'in Vasıllar'a Vasıllar'ın Salıklar'e Salıkların Müridler'e, Müridler'in Talipler'e el vermeleriyle mümkün olabilmıştır. El verme ilişkisinin vazgeçilmez ilk şartı Teslimiyet'tir. Ancak teslimiyet sayesinde “Yeniden Arınma Programı” sonuç vermekte ve sınıflar arası geçiş mümkün olabilmektedir. Islah edilmeyi talep eden Talip iradesini kendisini ıslahla görevli olana bırakacak, hocasına *gassalın elindeki ceset gibi* teslim olacaktır.

Amnesty International kısaca *TSVHR* olarak bilinen *İnsan Haklarını Sistematik olarak İhlâl Edenleri Dönüştürme Programı* çerçevesinde Talipler'i Koalisyon Yolu'na

sokup bu yolda ilerlemelerini sağlar. Islah edilme başvurusu kabul edilen Talip, kusurlu davrandığı örgüt tarafından belirlenen Mağdur veya Mağdurlar'ın hizmetine verilir, böylece kendisi çalışarak arınırken Mağdur ettiği Mağdurlar Koalisyon Yolu'nda “*avans*” alırlar. Alınan avans Mağdurlar'ın TSVHR programı için gerekli HIFS (Hayat İndeksi Fiziki Standartları) puanlarını toplayarak hizmetlerindeki Taliplerle aynı Postmodernist bilinç düzeyine yükselmeleri amacına yönelik kullanılır.

Yeni Dünya Düzeni'nin anayasası ise “*bilimsel verilerin ışığında yaşamak hakkı*” anlamına gelen *Bilimsel Yaşama Hakkı, Genlerin Korunması Hakkı ve Yeniden Arınma Hakkı* olmak üzere üç temel hak üzerine bina edilmiştir. Bilimsel Yaşama ve Genlerin Korunması temel hakları kişilerin hatalarından dönme, kendilerini Yeniden Arındırma/Dönüştürme hakları ile doğrudan bağlantılıdır. Kendini Yeni Dünya Düzeni Anayasası uyarınca ıslah eden kişi genlerini bilimsel verilerin ışığında koruyan kişidir.

TSVHR programının amacı tekleşmiş, kendi öznelliğini ötekinde yaşayabilen tekleşmiş kişilerin çoğunluğa geçmelerini sağlamak olup T1, T2, T3, T4 olmak üzere dört aşamadan oluşur. T1 aşamasına 60 HIFS puanı tutturdıkları belirlenen Talip adayları kabul edilmektedir. Mürid ise T2 kategorisi talebesidir ve bu unvanı kazanabilmek için Büyük Koalisyon Yeterlilik Sınavı'ndan ortalama 8S HIFS puanı alınması gerekmektedir. Salıklar T3'e yükselmiş olanlardır. Ancak Sâlikun, Vuslat aday adaylığı yolunda önemli bir aşamadır ve yeterli HIFS puanı almasına rağmen adaylığı Vasıllar Meclisi tarafından askıya alınan azımsanmayacak sayıda Salik bulunmaktadır. Son karar Vasıllar Meclisi'nin kararlarını sorgulayamaz, gerekçe bildirmesini isteyemezler. Salik, *Ekonomik Aklın* yeryüzündeki halifesine itiraz edenlerin yaşamayacaklarını, genlerinin yeryüzünden silineceğini kavramış, dünyadaki mevcudiyetinin nedeninin Yüce Pir'e hizmet olduğunun bilincinde olandır. Salıklar çetin uğraşlardan sonra vasıl olurlar.

Vuslat ise insanoğlunun varabileceği en yüce mevki olup Vuslat'ta açlık, hastalık, elem, keder, acı yoktur. Yüce Pir'in dergâhında onun gazabından korunmuş olan Vasıllar her türlü vicdan azabından bütünüyle azade olurlar.

Her vasıl potansiyel bir Pir'dir. Post-nişin ancak Yüce Pir'in talebelerinden geriye düşmesi hâlinde el değiştirebileceğinden bu Kutsal Mertebe'ye eriş Vasıl açısından

fevkalade üzücü bir ihtimal olarak kalmak durumundadır. Çünkü gerçekleşmesi hâli insanlığın ve Postmodernizmin açık yenilgisi demektir.

Romanda Sömürülmezler ve Lanetliler Yeni Dünya Düzeni'nin düşmanları kimliğiyle belirginlik kazanır. Sömürülmezler çoğunlukla Asya ve Afrika kıtalarında yaşayan, Kutsal Koalisyon'a az ya da çok şu ya da bu biçimde katkıda bulunabilecek bir şeyleri olmayanlar şeklinde belirginlik kazanırken, sömürülmezlerin arasından ıskartaya çıkan sınıflara *Lanetliler* denmektedir.

Vasıllar Meclisi'nin Koalisyon Yolu'na kabul edeceği kişileri değerlendirmekte HIFS denilen ölçü birimi kullanılır. En yüksek HIFS Puanı 100 olup bu puan Yüce Pir'in puanıdır Bu rakam Sömürülmezlerde 7'ye kadar düşmekte, Lanetliler'de HIFS puanının ölçülemeyecek kadar küçük hatta yer yer ekside olduğu sanılmaktadır.

20 HIFS puanın altı Fukaralık, 10 HIFS puanının altı Mutlak Fukaralık'tır. Hastalıkların açlıkla el ele gitmesi, sömürülmezlerin zihinsel ve bedensel imkânlarından tamamen, yararlanabilmelerini imkânsız kılmaktadır. Hastalıklara karşı koyabilmek, çalışıp üretebilmek için gerekli gıdayı alamayan sömürülmezler, genlerinin daha da tahrip olması hâlinde Lanetliler'e katılırlar. HIFS puanları 20-40 arasında olan Mağdurlar'ın fukaralığı ise göreceli Fukaralık olup Mağdurlar kötü beslenme, kötü eğitim ve kötü sağlık hizmetlerinin ürünüdür.

Küresel Kitle Toplumu Gerçeklik Medresesi Washington D. C.'nin iradesi doğrultusunda gerçekleştirilmiş Kutsal bir ittifaktır. Talip, Mürid ve Salıklar'ın Yüce Pir'in halifeleri Vasıllar'a ve onların Koalisyonu'na bağlılıklarını ifade etme biçimlerinden biridir.

Eserde siyasî yapıyı oluşturan öğeler tasavvuf terminolojisinden seçilmiş olmakla birlikte bilindiği gibi tasavvuf üstten okuma yoluyla anlaşılabilir bir öğreti olmaktan uzaktır. Dolayısıyla alegorik özellik taşıyan romanda *Yüce Pir*'i dünya ekonomisini elinde tutan süper güç Amerika, *Vasılları* gelişmiş G-8 ülkeleri, *Salıkları* G-20 ülkeleri, *Müridleri* Güney Asya ülkeleri, Sömürülmezleri ve Lanetlileri fakir Güney Afrika Ülkeleri olarak değerlendirmek mümkün görünmektedir. Bu yapı doğrultusunda *HIFS* puanını günümüzdeki *GSMH* (Gayri Safi Milli Hasıla) ile bir tutabiliriz.

Koalisyon'a mensubiyetin diğer bazı esasları ise şöyle sıralanabilir: Bunlardan ilki *Koalisyon Cihazı* olarak isimlendirilen özel giyimdir. Koalisyon Cihazının esasları

“Eğilim Belirleyicileri” tarafından saptanır. Talip, Mürid, Salık ve Vasıllara defileler *Vogue, Elle, Marie Claire* gibi Amerikan moda dergileri aracılığıyla tebliğ edilmektedir. Koalisyon yolunda ilerleme giyime gösterilen özenle de ilgilidir.

Alev Alatlının *Kâbus*’tan iki yıl sonra yayımlanan *Rüya* romanı, *Kâbus*’ta çizilen siyasî tablonun devamı niteliğindedir. Yeni Dünya Düzeni’nin oluşumu, Koalisyon’un kuruluşu ve bunu takip eden gelişmeler Onarımcılar’ın bakış açısıyla anlatılır. Koalisyon’un kuruluş aşamasında yaşanan gelişmelerin anlatılmasıyla gelecekte öngörülen baskıcı, totaliter rejimin oluşum aşaması dikkatlere sunulur. Koalisyon ve onu oluşturan kurumlar *Kâbus*’ta Yeni Dünya Düzeni’nin söylemiyle ortaya konulurken *Rüya*’da Onarımcılar’ın bakış açısından, Koalisyon’a dışarıdan daha objektif ve eleştirel şekilde yaklaşılır.

Anlatıcı, Türkiye’nin parçalanışını anlattığı bölümlerde romanın yazılış tarihindeki meseleleri referans olarak alır. Yeni Dünya Düzeni öngörüsünde de yine romanın yazılış tarihindeki söylemlere göndermelerde bulunulur. Gelecekte siyasî mücadelelerin bilginin üretilmesi ve transferi sahalarında gerçekleşeceği öngörüsü yer alır. Buna göre 21. yüzyıldan itibaren endüstrinin yerini “bilgi üretimi” alacaktır.

Alev Alatlının ütöpik gelecek tasarısında silahlı kuvvetlere de rol yüklenir. Öngörülen gelecekteki askerî durum da mevcut durumdan hareketle geliştirilmiştir. Koalisyon Silahlı Kuvvetleri’nin yeni rolü, bilgi üretimine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. Amaç, Koalisyon’un doğrularını insanlığın nihai “doğrularımışçasına” yaymak ve kabul ettirmektir. Koalisyon savaşlarda zayıt vermemeye çalışır. Bu sebeple savaşlarda yıllardır hava kuvvetlerine ağırlık verilmektedir. Hava kuvvetlerinde kara kuvvetlerinde olduğu gibi alana yayılıp kalmadığı için zayıt verme ihtimali düşüktür. Üstelik hava kuvvetleri, yerleşim yerlerini asker sivil ayırt etmeden yukarıdan bombalayıp gittiğinden arkada şehit aileleri tek başlarına kalmamaktadır.²⁰⁰

Anlatıcı, gelişen teknolojiye bağlı olarak gelecekte savaşların kısa bir zaman dilimi içerisinde, anlık gerçekleşeceğinin öngörüsünü getirir. Gelecekte gerçekleşeceği öngörülen savaşların ardından “ne oğullarının başına asılan gözü yaşlı analar, ne

²⁰⁰ Hakan Ünser, *Türk Romanında Siyasi ve Sosyal İçerikli Gelecek Kurguları* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 76-77.

bandolarla, bayraklarla askerleri savaşa göndermeler” kalacaktır. Birden jetler havalanacak, her şey saniyeler içinde olup bitecek, zayıtsız savaşılacaktır.

Onarımcılar, Koalisyon’un tüm propaganda ve siyasetinin dünyanın nüfusunu iki milyar gibi, “*halleşilebilir*” bir sayıya indirmek amacı doğrultusunda yürütüldüğünü düşünmektedir. Aslında bu amaç Koalisyon tarafından dolaylı bir biçimde “*deklare*” de edilmiştir.

Romanda öngörülen siyasî yapının ve yönetim modelinin oluşum süreci de diğer meseleler gibi ayrıntılı şekilde ele alınır. Koalisyon’u oluşturan güç odaklarından biri olan Bilderberg’ciler, komünist ülkelerin ayrıcalıklı seçkin bürokratlarının desteğini alarak Rus Kara kuvvetleri’nin “*Birleşmiş Tröstler*”in emrine verilmesini sağlamışlardır.

“*Birleşmiş Devletler*”in anayasasındaki bir kanuna göre polis ve asker dışındakilerin ateşli ya da öldürücü bir silah taşıması yasaktır. Kurulacak olan “*Dünya Ordusu*”nun yüzde ellisi Amerikan, yüzde ellisi ise Rus askerlerinden oluşacak, ordunun başkumandanı bir Rus general olacaktır. Aynı zamanda bu general emirleri “*Birleşmiş Tröstler Genel Sekreteri*”nden alacaktır.

Romanda, öngörülen totaliter baskıcı rejimin başlangıcı Sovyet rejiminin çözüldüğü 1991 olarak verilir. Yazarın iddiasına göre bu tarihten itibaren Amerikan toplumunda, askeri kesim, sivil projelerin içine girmeye başlamıştır: “*Birleşik Amerika Devletleri’ni Koruma ve Kollama Harekâtı*” adı altında yayımlanan bir bildiriyle Amerika’da askerlerin söz hakkı gittikçe artmış, sivillerin başarısızlığı söylemi yayılmıştır.

Türkiye’nin parçalanacağı öngörülen tarih olan 2012 yılında, Bilderberg generalleri her yeri tutmuş, Federal ve Eyalet Silahlı Kuvvetleri, Birleşmiş Milletler’in istila emirleri doğrultusunda, sivil halkla savaşmak üzere eğitime başlanmıştır. “*Birleşik Amerika Devletleri’ni Koruma ve Kollama Harekâtı*” adlı bildiriye göre Amerika Birleşik Devletleri’nin Anayasal Cumhuriyeti’ni yıkmayı hedefleyen bir plân vardır. Polis Memurları, Eyalet Silahlı Kuvvetleri ve subaylar bu plândan haberdardır.

Bildirinin, “*Yeni Çağ/Yeni Dünya Düzeni Hükümet Plânı*” başlığını taşıyan bölümünde, Amerika Birleşik Devletleri ve onunla birlikte dünyanın diğer tüm devletlerini Birleşmiş Milletler’in kontrolü altına sokacak olan ütöpik bir küresel

cemiyete taşıyacak bir plândan bahsedilmektedir. “*Subaylar ve Eyalet Koruyucuları*” bu duruma kesinlikle karşı çıkarlar. Çünkü halkın bu plândan haberi olmamış, bir oylamaya gidilmemiştir. Bilinçli olan herkes, bu plânı insanlığın karşı karşıya kaldığı en büyük dolandırıcılık olarak nitelemiştir.

Bu “*ütöfik küresel harekâtla*” dünyanın nüfusunun yarısı, zenginlerin himayesine bırakılacak birçok insan savaş, açlık, hastalık ve kürtaj yoluyla yok edilecektir. Bu uygulama, aslında “*Nüfus Kontrolü*” adı altında yapılan bir soykırımdan başka bir şey değildir.

Gelecekte öngörülen siyasî yapıya karşı, Onarımcılar haricinde de direniş mevcuttur. Bildiri “*karşı-plân*”, “*Vampir Öldürme Harekâtı*” adıyla anılmaktadır. Bu harekâtla dost güçler uyandırılarak, eğitilmekte ve “*onların Dünya Hâkimiyetini yasal yollardan ortadan kaldırmaya çalışan Amerikalı yurttaşlarının derhal yardımına koşmaları, onların yanlarında aktif bir biçimde yer almalarını sağlamak*” amaçlanmaktadır.

“*Vampir Öldürme Harekâtı*”nın romanın yazılış tarihindeki karşılığı küreselleşme karşıtı hareketlerdir. Öngörülen bu siyasî hareket, “*Küresel Kan Emici Asalaklar*” olarak nitelediği Amerika Birleşik Devletleri’nin ve “*onun çalışkan halkının ahlaki, ekonomik ve siyasi yaşamının*” kanını emmektedir. Harekât kapsamında “*asalaklar*” yasal yollardan temizlenecektir. Amerika’nın özgürlüğüne musallat olan bu “*asalakların*” kendi ağzından deliller, bu bilgiye sahip olan kişilerce kopyalanarak bütün polis ve eyalet subaylarına dağıtılır. Bildirinin amacı karanlığa ışık tutmaktır.

Onarımcılar, Türkiye’nin parçalanmasına yol açan meseleleri çözmek için çaba harcarlar. Bir yandan da eserin kurmaca dünyasında Yeni Dünya Düzeni’ne karşı Amerika merkezli bir direniş hareketi varlık kazanır. Bu iki oluşum, dünyadaki diğer direniş hareketleriyle de temas kurarak Onarımcıların lideri Kara Kalpaklı Adam’ın yol göstericiliğinde hareket eder.

Onarımcılar, yazarın dünyaya ve Türkiye’ye karşı tehdit olarak nitelendirdiği “*Yeni Dünya Düzeni*” söylemi ve bu söylemin dayattığı kavramlara getirdiği çözüm önerisidir. Anlatıcı, küreselleşme tehdidine karşı yerel ve millî olanı öne sürmekte ve bu doğrultuda öncelikle felsefî olmak üzere siyasî ve sosyal bir yapı kurmaktadır.

Onarımcılar, “*Yeni Ergenekon*” adı verdikleri siyasî birlikteliklerini gelecekte “*Mucizeler Diyarı*” adı verilen ütöpik mekânda kurarlar.

Bu siyasî yapılanmanın öncelikli amacı “*Koalisyon*”la mücadele etmektir. “*Koalisyon Silahlı Kuvvetleri*”ne karşı mücadele ancak “*bilgi*” ile mümkündür. Romanın kurmaca dünyasında yeni milliyetçilik anlayışı çerçevesinde Türk milliyetçiliğinin ölküsü “*Kızıl elma*” dönüştürölerek yirmi birinci yüzyıla uyarlanır ve “*bilgi*” olarak gösterilir.²⁰¹

Onarımcılar, Koalisyon’la mücadelenin ancak bilgiye sahip olmakla gerçekleşebileceğini kavradıktan sonra bilgiyi üretme metotları üzerine çalışırlar. Bu aşamada simölasyon kavramı yeni bir açılım kazanır. Bilgiyi üretme yolunda öngörölün teknolojik buluş simölasyon şeklinde adlandırılan metottur. Bu metot, bilişim teknolojisinde ulaşılacağı öngörölün bir bilimsel gelişmeyi ifade eder. Simölasyon metoduyla bilim adamları ve düşünürlerin bilgileri “*klonlanarak*” yaşatılmakta ve bu bilim adamlarının bilgileri karşılaştırmayla geliştirilebilmektedir. Onarımcılar bu yöntemle Koalisyonun bilgi tekeliını kısa sürede yıkmayı hedeflemektedirler.

Romanının olay örgüsünü 21. yüzyıla giriş sürecindeki Türkiye’nin ve dünyanın yaşamakta olduğu siyasî problemler üzerine kuran Alev Alatlđ Rüya’da, *Kâbus*’ta öngörölün sistemi hazırlayan Amerika Birleşik Devletleri’ndeki bazı oluşum ve kuruluşların gizli amaçlarını ve anlayışlarını ayrıntılarıyla konu edinir ve eleştirel bir bakış açısı geliştirir. Bu kuruluşlar arasında gelecek tahmininin sistematik olarak başladığı yer olarak gösterilen Rand Corporation da bulunmaktadır. Anlatıcı romanda Rand Corporation, “*Bilderberg Grubu*” ve “*Roma Kulübü*” gibi yapıların gizli amaçlarını kurmaca dünyaya taşıyarak edebî eserin dünyasında bazı kişiler ve bu kişilerin ilişkiler ağı doğrultusunda tezler geliştirir. Bu bölümlerde Von Neumann ön plâna çıkar:

“Bunlar da zaten ‘caydırıcı savaş’ı kaçınılmaz kılanın ‘mantık’ olduğunu söylüyorlardı, kendilerinin değil. Nükleer gücün Amerika’dan başka bir ölkenin elinde olması öldürücü bir durumdu, öldürücü durumdan kurtulmanın yegâne akılcı çözümü de ‘caydırıcı ‘savaş’. Matematik probleminin çözümü kadar basit ve kaçınılmaz. Barış şahinleri, böyle diyorlardı –kendilerine taktıkları isim, ‘Barış şahinleri’, Von Neumann, aynı zamanda bir poker oyuncusuydu.

²⁰¹ Age, s. 78-79.

Bundan olacak, boş zamanlarında başta poker, kağıt oyunlarının matematiksel yapılanmalarını çözmeye çalışıyor. Birtakım teoremler üretiyor, bakıyor bu teoremler dış politika, ekonomi gibi sahalara da uygulanabilecek gibi duruyorlar, o yıllarda Princeton Üniversitesi'nde ünlü bir ekonomist var, Oskar Morgenstern, meseleyi ona açıyor. Bir araya geliyor, 1944'te 'Oyun Teorisi ve Ekonomik Davranış' isimli kitabı çıkarıyorlar. Kitapta matematiksel olarak ispat ediyorlar ki, oyuncuların çıkarlarının birbirinin tamamen tersi olan iki kişilik sıfır-toplam oyunlarda, yani birinin kazancının ötekini kaybına eşit olduğu oyunlarda, rasyonel bir oyun biçimi mutlaka vardır. 'Minimax teoremi' diyorlar. Minimax teoremi, üç taştan satranca kadar iki kişilik hemen tüm oyunlarda, 'doğru' ya da 'optimal' sonuca nasıl ulaşılacağını söylüyor."²⁰²

Romanın kurmaca dünyasında Yeni Dünya Düzeni anlayışı ayrıntılarıyla işlenir. Kâğıt oyunlarında, kumarda, oyuncuların çıkarları tümüyle terstir. Birisi alacaksa bir diğeri mutlaka vermek zorundadır. Von Neumann tarafından geliştirilen bu oyun teorisi ekonomiye başarıyla uygulanmıştır. İki nükleer gücün bir araya gelmesi demek birisinin "yaşayakalması", diğerrinin silinmesi anlamına gelmektedir. Bu görüş, öncelikle ekonomiye ve sosyal bilimlere, arkasından da askerî stratejilere uygulanmaya başlanır. Türkiye'nin NATO'ya girdiği zamanlarda, Amerikan Hava Kuvvetleri kıtalararası nükleer savaş stratejileri üretmesi için kurdurduğu Rand Corporation'a, Von Neumann'ı danışman olarak alır.

Anlatıcı, askeri tarihi "Fetih Savaşları Çağı", "Caydırıcı Savaşlar Çağı", "Tecrit Savaşları Çağı" olarak üç bölüme ayırır. Fetih Savaşları Çağı'nda devletler, ekonomik ve stratejik refahlarını toprak genişletmeye bağlamışlardır. Kazanan, kaybedeni zorunlu olarak "asimile" etmiş ve doğal kaynaklarını sonuna kadar kullanmıştır. Caydırıcı Savaşlar Çağı'nda taraflar kitle öldürücü silahlara yatırım yapmışlardır. Bu savaşlarda rakip ideolojilerin yayılmasını önlenmek için savaşılmıştır. Bu tür savaşlarda nüfusun "asimile" edilmesi değil, toprağın ve insanların tamamının yok edilmesi hedefdir.

Kurmaca dünyada öngörülen ve asıl olarak eleştirilen çağ, Körfez Savaşı'yla ilk örneği beliren Tecrit Savaşları Çağı'dır. Koalisyon'un yürüttüğü savaşta "Ulusal Hukuk Düzeni"nin ve "Serbest Ticaret"in devamı amaçlanmaktadır. Koalisyon Silahlı Kuvvetleri'nin hedefleri kaotiktir: Koalisyon askerleri, "ayrılıkçı uluslar", "rezil diktatörler", "ulusötesi-ulusaltı gruplar", "sivil şahinler, çapulcular", "kökten

²⁰² Alev Alath, *Schrödinger'in Kedisi Rüya*, İstanbul, Alfa/Boyut Yayınları, 2001, s. 233

dinciler”le savaşıacaklardır. Anlatıcı, Amerika’da Körfez savaşının ardından başlayan sürecin gelecek zamanlarda alacağı şekli ve hâkim gücün gelecekte yapacaklarını dikkatlere sunma ihtiyacı duyar. Koalisyon’un yaşamak için yapmayacağı yoktur. Mağdurlar’ı öldürmeden yaşayamayacaklarını düşünmektedirler. Bu sebeple onlar için hayat savaştan ibarettir.

Kadızzade, romanın idealize edilmiş kahramanı Kara Kalpaklı Adam’la bir hologram izler. Hologramda Rockefeller, Cornegie, Morgan, G. Peabody ve Cecil Rhodes’in yaşam öyküleri görüntülenir. Bunlar Kutsal Koalisyon’un çekirdeğini oluşturan gizli “*Yuvarlak Masa Cemiyeti*”nin kurucularıdır.

“*Yuvarlak Masa Cemiyeti*”nin fikir babası ırkçı Cecil Rhods’tir. Bu cemiyetin amacı, İngilizce konuşan dünyayı, oligarşik bir federasyon hâlinde birleştirmektir. Bu cemiyetin devamı niteliğini taşıyan birlikler ise Bilderberg Grubu ve Roma Kulübü’dür.

Bilderberg Grubu, Avrupalı Rothschild Hanedanı öncülüğünde kurulmuştur. Arkasından da daha birçok isim Bilderberg’e başkanlık yapmıştır, bunlar Yeni Dünya Düzeni’ni yerleşmesini sağlayan isimlerdir.

Yazar, Yeni Dünya Düzeni’nde öngördüğü tarikat yapılanmasını bu kuruluşlardan başlatır: Bilderberg Grubu’nda da diğer tarikatlarda olduğu gibi Talipler, çoğunlukla neye talip olduklarını bilmemektedirler. Müritler, şüphelidirler ama konuşmazlar; çünkü karşılarındaki güç çok örgütlü ve inceliklidir. Salıklar, susmuşlardır ve bunun mükâfatını görmektedirler. Vasılların amacı ise Gezegeni Yüce Pir’in başkanlığında bir şirket hâline getirmektir. Bunlar Avrupa Birliği’nin Avrupa kıtası için yaptığını Gezegen’in bütünü için yaparak bir Dünya Devleti kurmak istemektedirler.

Bilderberg Grubu’nun ‘Üstün Irk’ idealleri vardır, bunlar dünyaya ‘üstün ırk’ın hâkim olması gerektiğine inanmaktadırlar. Bu amaç doğrultusunda “*Irak ayrımı, zorunlu kısırlaştırma, soykırım*”²⁰³ dahil başvurmayacakları yöntem yoktur.

Yazarın öngördüğü geleceği verilerle destekleyerek ispatlama çabası, bu bölümlerde de devam etmektedir: Eski Türkiye’nin geleceği 1996 yılındaki işaretlerden belli olmuştur. Eski Türkiye’nin o yıllardaki Gayri Safi Milli Hâsılası iki yüz milyar dolar civarında iken Rothschildlerin servetlerinin üç trilyon dolardan fazla olduğu tahmin edilmektedir.

²⁰³ Age, s. 284.

Clinton'un en yakın arkadaşı İçişleri Bakan Yardımcısı Strobe, 1994'te bir makale yayımlamıştır. Bu makalede, "ulusallığın" metruk bir kavram olduğu iddia edilmektedir ve bundan böyle bütün devletlerin tek bir küresel otorite tanıyacağı anlatılmaktadır. İnsanlar ise savaşlardan çok fazla yıldıkları için bu fikri sevinçle karşılamışlar, bu metindeki soykırımı ve tehdidi sezememişlerdir.

Bu anlayış, Amerika'yı önce silahlandırmış ardından silahsızlandırmıştır. Amerika özgürlükçü bir demokrasi olmaktan çıkmış, askeri bir sıkıyönetim hâline dönüşmüştür. Amerika Birleşik Devletleri'ni yıkma plânının en önemli parçası ise Amerikan halkını silahsızlandırmaktır. Bu konuda suçlu görülen, bu işleri yürüttüğü iddia edilen kişi Colin Powell'dır.

Gelecekte olacağı öngörülen tablonun aktüel zamandaki işaretleri *Rüya*'da deşifre edilmektedir:

1993'te "*Üçlü Komisyonun*" yaptığı bir toplantıyla "*Yeni Dünya Kara Kuvvetleri*"nin kurulmasına karar verilmiştir. Ayrıca, münferit devletlerin göçmen politikaları ve uygulamaları da Birleşmiş Milletler'in denetimi altına alınmıştır. Bu, bir ülkenin sınırlarını başka bir ülkenin "*Mağduranına*" açmak için "*Birleşmiş Tröstlerden*" izin almak gerektiği anlamına gelmektedir. Yani hiçbir ülke kendisine komşu ülkeye yapılan herhangi bir saldırıda onu koruyamayacak, olaya müdahale edemeyecektir.

Amerika, milliyet kavramının silinmesini istemektedir; çünkü milliyet kavramının ortadan kalkması, milletlerarası savaşları da ortadan kaldıracaktır. Bu da uzun vadede Amerika'nın işine gelecektir.

Amerikalı Brzezinski, insan nüfusunun gün geçtikçe arttığını ve kaynakların günün birinde tükeneceğini düşünmektedir. Onlara göre Kadızade ve onun gibiler "*asalakların yaşama hakkı olduğuna inanan, iyi niyetli, sığ romantiklerdir.*"²⁰⁴ Asalaklar ormanları kemirmekte, ekeneikleri çöle çevirmekte, suları kirletmektedirler. Bu yüzden yok olmalarında hiçbir sakınca yoktur.²⁰⁵ Bu fikirleri, onları bir nevi insanları tamamen olmasa da budamaya götürmektedir. İnsanlık budanmalıdır ki filizlensin, güçlensin.

²⁰⁴ Age, s. 337.

²⁰⁵ Age, s. 183.

Amerika'ya bu insanları budama hakkını veren, dünyaya sahip olmaları değil, onların başarılı olmaları sonucu kendilerinde hissettikleri özgüvendir. Bunları yapmaya hakları vardır; çünkü onlar güçlüdürler. Güç, insanı yaratıcıya yaklaştırmaktadır. Para ise gücün olmazsa olmazıdır, paran varsa güçlüsündür. Amerika elinde bulunan bu güçle ölümlü olmanın öcünü almaktadır. Onlar diğer tüm insanlardan daha çok *yaşayakalmayı* hak etmektedirler; çünkü onlar kararlı, yürekli, cesur ve her şeyden önemlisi birer "*hür seçkin*"dirler.

Roma Kulübü 1968 yılından beri Yeni Dünya Düzeni'nde tek bir dinin olması için çalışmaktadır. Bu din, Hristiyanlık ve Budizm karması bir din olacaktır.

IMF, ulusal hükümetleri gözden düşürme harekâtının en önemli parçasıdır. IMF, elini attığı bütün ülkeleri harabeye çevirmiş, halkı daha yoksul, daha mutsuz, en kötüsü, umutsuz bir hale getirmiştir. Yukarıda tüm çıkışlar kapalıdır.

Yazar, romanında iddialarını yer yer kesin tespitlerle ifade eder: Bilderberg'de Gazi Erçel ile Profesör Üstün Ergüder de bulunmaktadır. Aynı zamanda Merkez Bankası Başkanı ve Boğaziçi Üniversitesi Rektörü, NTV başkanı ve TÜSİAD üyesi Nuri Çolakoğlu vardır.

Kadıze, Onarımcılar tarafından gösterilen hologramda, Bilderberg üyesi olan birçok Türk'e rastlar (İsmail Cem, Sabancı, Suna Kıraç). Kadıze bu insanların her şeyi bildikleri halde konuşmamış olmalarına sinirlenir. Onların susma nedeninin halkların saflarını sıklaştıracak ve ulusal devletlerini savunmaya geçecek olmaları, olduğunu düşünür.²⁰⁶

Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar*'ında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yerini İslâm Federe Devleti almıştır. Bu ülke şariat sistemiyle yönetilmektedir. Yönetim anlayışı, hükmetme yetkisinin yalnız ilahi güçte, Allah'ta olacağı fikrine dayanır. Yani tek hâkim Allah'tır. "*Ullema Heyeti*" adını verdikleri topluluğun lideri devlet başkanlığına yani hâkim güce vekâlet etmektedir.²⁰⁷ Kur'an'da geçen ayetler, ülkenin kanunları hükmündedir. Kısacası ülke Allah'ın kitabına göre âlimler heyeti tarafından yönetilir. Devlet ilk kurulduğu yıllarda Anadolu İslâm devleti adını taşıırken ülkede çıkan iç savaş

²⁰⁶ Age, s. 184.

²⁰⁷ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 166.

yüzünden bazı bölgelere muhtariyet verilmesiyle devletin adı da değiştirilir.²⁰⁸ Devlet "Ulema Heyeti"nin kontrolünde Kürdistan, Lazistan ve Arap Federe devletlerinin katılımlarıyla oluşan, şeriatla idare olunan Müslüman bir devlet konumundadır.

İstanbul batılı güçlerin işgal ettikleri serbest bölge diye adlandırılan topraklardır. Arap Federe devletinin şeriata dayanan hükümlerine karşı gelenler "Yüksek Din Mahkemeleri"nce ölüm cezasına çarptırılır. İnsanları hürriyet duygusundan mahrum, esarete mahkûm hayata sürükleyen ülke yönetimi, kendini İslâm dünyasında yeni bir umut olarak görür. Batı emperyalizmine ve siyonizme karşı insanlığın son kalesi olarak adlandırılan rejimin diğer Müslüman ülkelere de bir emsal teşkil ettiği görüşü savunulur. Halkın isteklerine sırtını çevirmiş, hür düşüncelerini engellemiş, kadınlara çarşaf giymeyi zorlayıp erkeklere sakallı dolaşmayı dayatan yönetim anlayışı geçmişini özleyen insan profilini ortaya çıkarmıştır.

Dr.'nin *Uykusuzlar* adlı anlatısında ülkede insan iş gücüne ihtiyaç kalmamıştır. Çünkü teknoloji hızla ilerlemiş, fabrikalar otomasyona geçmiştir.²⁰⁹ Otomasyon tamamlandığında da "egemenler" yani zenginler kendilerine ait hayat komüniteleri kurmuşlar, halk adeta ölüme terk edilmiştir. Dar anlamıyla bile devlet yoktur. Mevcut düzenin işlemesinden sorumlu yerel hükümetler vardır. Dünya Doğu ve Batı yarımküre olarak ayrılmıştır. Güvenlik, adalet, sağlık gibi insanların öncelikli ihtiyaçlarını gerçekleştirecek merciler yalnızca adıyla varlık gösterir olmuştur. Yönetim denilen idare sembolik olarak bulunmakta, "egemen" denilen zenginler güç merkezi olarak kabul görmektedir. Herhangi bir rejim anlayışı ya da otoriteyi ele geçirmeyi hedefleyen ideolojilerden bahsedilmez. Çünkü teknolojinin sahibi "egemenler" halkı reddettiğinden beri insanlar, hayatta kalmanın savaşını vermektedirler. Önce hayatını sürdürebilmek için ihtiyaçlarını karşılamak isteyen halk isyana sürüklenmiştir.

"Yerel hükümet -ki Türkiye Batı Yarımküre Federasyonu'nun elli sekiz hükümetinden biriydi- her aileden en az bir kişiye evin düzenini sağlayıp çocuklarla ilgilenmesi için çalışma muaafiyeti tanıdıysa" ²¹⁰ da bu durum insanların geçimi için yeterli değildir.

²⁰⁸ Age s. 167.

²⁰⁹ Dr., *Uykusuzlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 29.

²¹⁰ Age, s. 19.

Türk edebiyatında ortaya konan 1980 sonrası ütopyalarda yönetim ve iktidar erki daha çok güç arayışını ve hükmetme arzusunu ifade alanına koymaktadır. *Yokistan Tasarısı*'nda klâsik ütopyalara yaklaşan yönetici bir sınıfın iktidarı söz konusuken anti-ütopyanın karabasanı olarak beliren *Schrödinger'in Kedisi- Kâbus*'ta işgalci ve hegemonyacı faşizan bir dünya düzeni ile karşılaşırız. *Kâbus*'un devamı ve antitezi durumundaki *Rüya*'da ise bu hegemonyacı faşizan düzene karşı verilen mücadele öne çıkar.

Mehmet Açar'ın *Siyah Hatıralar Denizi* adlı romanında iktidar erki ve yönetim olumsuz bir yapı olarak tasvir edilir. Dünya, Birleşik Federasyonlar Parlamentosu (BFP) olarak adlandırılan bir idare tarafından yönetilir. Bu idare dünyanın her yerinde geçen tek sayfalık bir anayasa hazırlar, bu anayasayı kabul etmeyen tüm yerleşim birimlerini, köyleri, kasabaları ve şehirleri bu yapılanmanın dışında sayar.²¹¹

Büyük Salgınlar Devri'nden çıkan dünya nüfusu azalmıştır ve dünyanın her yerinde olağanüstü tasarruf önlemleri alınmıştır. Bu devir, sekiz milyar insanın peş peşe salgın hastalıklardan can verdiği yirmi yıldan fazla süren korkunç bir zamandır.²¹² Yaşanılan dünya '*tuhaf*' olarak nitelendirilir.²¹³ Uzay Akademileri Birliği otelde yıllık olağan kongrelerini düzenler.²¹⁴

Ennoia Oteli 'nde bilinen türde bir hiyerarşik yapı yoktur.²¹⁵ İnsanların görevleri konusunda net bir bilgi verilmez, çünkü asıl görev ve görünürdeki görevler arasında bir karmaşa vardır.²¹⁶ "*İnsan emeğinin heba edilmesi anayasal bir suç*" kabul edilir.²¹⁷

5. Tek süper güç ve yeni evren tasarısı

Dünyada iki süper gücün yumuşamasıyla tek merkezliliğe doğru gidişin dikkatlere sunulduğu *2027 Yılı'nın Anıları*, bazı bilim-kurgu ve fantastik öğeleri de bünyesinde barındırır. Kurgunun bir ucu yeryüzüne dönükken diğer ucu uzaya doğru açılır. Zamanda yolculuğun başlarında olma, uzayda başka varlıklarla iletişime geçme

²¹¹ Mehmet Açar, *Siyah Hatıralar Denizi*, İthaki Yayınları, İstanbul 2005, s. 10.

²¹² Age, s. 20.

²¹³ Age, s. 35.

²¹⁴ Age, s. 25.

²¹⁵ Age, s. 46.

²¹⁶ Age, s. 64.

²¹⁷ Age, s. 61.

işi, yaşanan hayat sahnelerinin uzayın boşluğunda on binlerce kez tekrarlanarak yeniden yaşandığı fikri, insanların başka gezegenlerde yeni hayat düzenleri kuracağı varsayımı bunlar arasındadır.

2000’li yıllarda uzaydan gelen seslerin çözülmeye başlanmasıyla iki süper güç durumundaki Sovyetler ile Amerika arasında yumuşama yaşanmış, iş birliği ortamı yaratılarak dünya tek merkezli yapıya doğru gitmeye başlamıştır. “*Süper bir dünyanın üyesi olmayı kabul etmiş devletlerin vatandaşları*”, bir kimlik numarasıyla istedikleri gibi değişik ülkeleri dolaşabilecek, gittiği şehirde oy kullanabilecek, oranın yönetiminde söz hakkı elde edebilecek duruma gelmişlerdir. Böyle bir uygulama ırk, uyruk, inanç ve sınır anlayışının ortadan kalktığı dünya vatandaşlığı projesini hatırlatır. Uluslar arası sözleşmeye imza atmayan küçük ve gelişmemiş ülkelerde ise iç ve dış çatışmalar öne çıkmış, serbest dolaşım ve yaşama alanı daralmıştır. İnsanlar ortaklığın sağladığı kimlik numarasına ve banka hesabına sahip olmadıkları için kendi bölgelerinde gelişmemiş ve kapalı bir hayatı yaşamak zorunda kalmışlardır.

2027 Yılıının Anıları, bilim-kurgu ve fantastik öğelerle yüklü, ucu geleceğe açılan yeni bir evren kurgusu da getirir. Uzaydaki başka canlılarla iletişime geçtikten sonra yeryüzünde yaşanan hayatın her döneminin aynen ve tekrar tekrar yaşandığı bilgisine ulaşılır. Uzaylılardan gelen mesajların çözümünden,

*“Bin yıllık geçmişiniz ve bin yıllık geleceğinizle birlikte sizleri şimdilik elli bin aynada birden izliyoruz... Teknik düzeyimiz, uzayda her anınızın sadece elli bin kopyasını bulacak kadar... Kendimizin ise beşyüz bin kopyasını bulduk... Bu kopya yaşamlarla alışverişe girmek üzereyiz... İster geçmişte olsun, ister gelecekte olsun hangi anınızı görmek istiyorsanız, size yansıtabiliriz...”*²¹⁸

bilgisi elde edilir. Bunun üzerine aynı teknikle “*uzaylı dostlardan iki yüz yıl önceki Washington ile Moskova’nın kopyaları*” istenir. İşte o zaman mucize ortaya çıkar. İki yüz yıl önceki Washington ile Moskova’nın tüm ayrıntılı kopyaları yeryüzüne yansıtılır. Bunlar film olmak durumunda değildir. Birbirinden habersiz, ayrı gezegenlerde sürdürülen hayatlardır. “*Arz’ın yaşadığı iki bin yıl öncesinin sonsuz kopyeleri dolaşıp durmaktadır evrende... Tıpkı iki bin yıl sonrasının kopyeleri*

²¹⁸ Çetin Altan, *2027 Yılıının Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 28.

de dolaştığı gibi...”.²¹⁹ Bir tarafıyla Platon’un idealar teorisine, diğer tarafıyla modern fiziğin uzayın sonsuzluğu ve yeni galaksiler görüşüne giden bu evren tasarısı maddeci dünya görüşü çerçevesinde hayatın ve varlıkların sonsuzluğu anlayışıyla birleşir.

Bütün bu gelişmelere rağmen anlatıcı, elitist ve kent soylu bakışla, hayatın değişmeyen yanlarını da anlatma ihtiyacı duyar. “*İstanbul’un kırsal kesim geleneklerinden henüz arınmamış bölümü büsbütün mistik fanatizme kaydı*”²²⁰ tespitinde bulunur. “*Onlar, uzayla uğraşanların belasını aradıkları kanısındadırlar. Ne var ki, son kuşak çocuklarına söz geçiremiyor, örneğin flörtleri önleyemiyor*”.²²¹ Hayatın değişen taraflarıyla değişmeyen taraflarını birlikte gösteren bu elitist bakış, esere dinamizmini veren değişme ve gelişmeyi sergilemenin yanında gerçeklik duygusu da katar. Bunun yanında klâsik ütopyalardaki ‘*ideal yaşama*’yı tehdit eden baskıcı yönetim ve toplum modellerinin yerini, karşı güç olarak *2027 Yılıının Anıları*’nda değişime ve gelişime ayak uyduramayan küçük ülkelerle kırsal alandan şehrin kenar semtlerine gelip yerleşmiş köy kökenli muhafazakâr çevreler alır. Kentleşmenin ve gelişmenin karşısında yer alan, modern hayatın dışına düşmüş bu insan katmanı, seçkinci ve aşağılayan bir bakışla dışlanmış azınlık durumundadır.²²² Ayrıca, sekiz milyara ulaşan dünya nüfusu içerisinde hayvanlarla birlikte geri ve düşük bir hayat sürdürmeye çalışan yoksul azınlıklar da vardır. Ancak, onlar daha iyi ve modern bir hayat yaşamak istediklerinde bunu bildirmeleri yeterlidir. Kurmaca dünyanın mutlu çoğunluğu tarafından onların gelişmiş bir hayat yaşamalarının yolları açılır. Çünkü üst bir hayat yaşamamanın imkânları daha önceden hazırlanmış durumdadır.²²³

Gülten Dayıoğlu’nun *Işın Çağı Çocukları* adlı anlatısında görünürde var olmayan ama temelde kurulmuş olan ve kendini hissettiren bir otoriter sistem vardır. Açıkça söylenmeyen ancak yaptırımlar ve cezalarla uygulanan kurallar dikta rejimini anımsatır niteliktedir. Ailelerinden izinsiz bir şekilde kaçırılan yeni doğmuş bebekler sıkı bir eğitim öğretim kurumunda toplumdan yalıtılmış bir yerde bilim adamlarının

²¹⁹ Age, s. 28.

²²⁰ Age, s. 29.

²²¹ Age, s. 29.

²²² Age, s. 22.

²²³ Age, s. 54-55.

istedikleri doğrultuda yetiştirilirler. Hatta çocuklar “Çiftlikteki görevlilerle öğretmenleri dışında, hiç kimseyle görüştürülmez”ler.²²⁴ Özgür seçimler yoktur. Ailelerini tanımazlar, isimleri bile yoktur. Bebekler sayılarla anılırlar.²²⁵ Farklılıkları bilimsel ilgi alanlarında ortaya çıkar. İstedikleri alanı seçme konusunu ilgi alanları belirler.

Bilimsel gerçekler şeklinde sunulan soyutlamalar insani gerçeklerle uyuşmaz. Nitekim çocuklar “duygu”dan yoksun yetiştirilirler. Sevgi, kin, nefret gibi insani zaatlardan uzak tutulmak istenirler. Böylece insanın duygu tarafı yok edilir ve robotlaşan dâhiler meydana çıkar. Dâhi çocuklardan beş yüz tanesinin uzaya gidecek ve dünyaya geri dönemeyecek olması ²²⁶ da başka bir tartışmayı beraberinde getirir. Sistem tarafından insanlığın mutluluğu için uzaya bırakılan genç dâhilerin özgür seçimleri aslında yoktur. Onlar, kendi istekleriyle uzaya gidiyor görünse de insani seçimleri ve duyguları bilmedikleri için mecbur kalırlar. Eserde bu olay festival gibi nakledilir, kötü yanları verilmez.

Sadece erkek çocuklarının seçilmesi ise kadın unsurunun özde yetersiz kalması fikri şeklinde yorumlanabilir. Kadınların bilim alanında bir etkinlikleri yoktur. Kadın yok sayılarak edilgen duruma düşürülür ve bilimsel etkinliklerde yerini bulmaz. Ayrımcılığın kaldırılmak istendiği eserde cinsiyet ayrımının yapılmış olması düşündürücüdür.

Yukarıda üzerinde geniş olarak durmaya çalıştığımız *Schrödinger’in Kedisi-Kâbus*’ta da yeni dünya düzeni ve kapitalist sistemin ahtapot gibi bütün dünyayı sararak tek süper güce dönüşmüş olması ve *Rüya*’da bu faşizan güce karşı yapılan mücadeleler dikkatlere sunulur. İnceleme konumuz olan diğer eserlerde tek süper güç ve yeni evren tasarısıyla pek karşılaşılmaz.

6. Değişim ve gelişim

Klâsik ütopyalarda olgun, gelişme sürecini tamamlamış mükemmel toplum yapılanmalarıyla karşılaşılır. Genellikle dış dünyadan soyutlanmış bir ada hayatı etrafında şekillenen klâsik ütopyalar, mükemmel yaşama tarzını anlattıkları için değişime ve dönüşüme kapalı bir yapı hâlinde belirirler. Modern ütopyalarda ise bu tam

²²⁴ Gülten Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul 2004, s. 12.

²²⁵ Age, s. 11.

²²⁶ Age, s. 18.

tersine dönmüş, ütöpik dünyalar gelişime ve dönüşüme açık hale getirilmiştir. Modern dünyanın bilim ve teknoloji alanında kaydettiği gelişmeler ve ilerlemeler bunda etkili olmuş görünmektedir. İnceleme konusu yaptığımız 1980-2005 dönemi Türk edebiyatı ürünleri arasında yer alan ütöpik romanlarda da değişim ve gelişimin çoğu kez bilim kurguyla birleşerek önemli bir yer tuttuğu görülür.

Çetin Altan'ın *2027 Yılıının Anıları*, değişim ve gelişim fikri üzerine kurulmuş bir gelecek kurgusudur. Sıkı kurallarla kuşatılmış kapalı toplum modelleri yerine, nesillerin değişim ve gelişim süreçlerini öne alan açık yaşama biçimlerini sergiler. Değişimin ve gelişmenin merkezinde fütüristik bir tavır olarak bilim ve teknolojinin yer aldığını görürüz. Bu yönüyle her şeyin yerli yerinde olduğu, önceden kurulmuş ve biçimlendirilmiş kusursuz yaşama tarzlarını sergileyen, radikal değişimlere kapalı, kendi içinde sınırlı değişimlere açık olan klâsik ütopyalardan farklılık gösterir. Anlatıda İstanbul'dan başlayarak, ülkede ve dünyada meydana gelen değişim mekân, sosyal hayat, ekonomik durum, bilim ve teknoloji, etik değerler, zihin gelişimi ve benzeri hayat safhaları çerçevesinde dikkatlere sunulmaya çalışılır. Bu şekliyle eser, klâsik ütopyaların gerçekleşmesi imkânsız gibi görünen, her yönüyle mükemmel '*düş ülke*'lerinden çok, insanlığın bilim ve medeni açılımlar sayesinde varacağı hayat safhalarından birinin görünümü durumundadır. Bu yönüyle de klâsik ütopyalardan gerçekleşmesi mümkün, hatta insanlığın ileride varacağı yaşama safhalarından bir dönemi ifade etmesiyle uzaklaşır. Yine klâsik ütopyaların sınırları çizilmiş, bütönlülmüş, mükemmel, durağan yaşama şekillerinden daima değişmeye ve gelişmeye açık oluşuyla da ayrılır.

Bu anlatıda, 2027 yılı itibarıyla başta insan beyninin gelişmişliği ve ileride daha da gelişeceği fikri üzerinde de durulur. Artık, insanlar beyinlerinin daha fazla kısmını kullanabileceklerdir. Buna göre ileride insanlar,

“Parapsikolojiyle metapsişğin bütün gizlerinin beyin hücrelerinin niteliği içinde çözümlenmiş olduğu gelişmiş beyinler dönemine girilecek böylece... Bu beyinler bugünkü bilimlerin hiçbirine gerek duymadan, hepsini çok aşamalı olarak kullanabilecek yeni bir insan düzeyini gerçekleştirebilecekler...”²²⁷

²²⁷ Çetin Altan, *2027 Yılıının Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 38-39

Böylece insan beyninin gelişimine bağlı olarak psişik problemlerin çözümleneceği şeklinde pozitivist düzlemde bir yorum getirilir.

Anlatıdaki değişim fikri, aydınların zihin dünyasındaki farklılaşmada kendini gösterir. Kurmaca dünyanın anlatıcısı çocukluğundan başlayarak 2027 yılına kadar aydının gözlemleyebildiği değişim sürecini değerlendirir. Çocukluğundaki İmparatorluk zihniyetinin bir tarafıyla devamı olan aydınların, “*münevver tabaka hazineden geçinir*” şartlanmasının yanında “*kutsal sevgileri*” tekellerinde tutmaya çalışan kişiler olduğunu, gençliğindeki aydınların “*kutsal sevgiler*”le “*evrensel ölçüler*”i birleştirmeye çalıştığını, süper bir dünya fikrinden sonra ise aydınların uğraş konularının değiştiğini ifade eder. Bu konulardan biri “*yalan*”dır. Artık teknolojinin sağladığı imkânlarla insanların yirmi dört saati denetlenebilmekte, “*evrensel ordinatörlere bağlı kişisel telsiz telefonlar*” sahiplerinin hayat grafiğini her an merkeze aktarabilmektedirler. İşte böyle bir yapıda aydınlar bu denetim mekanizmasının insanın hürriyetini kısıtlayıp kısıtlamadığını tartışmaktadırlar. Aydınların tartıştığı konulardan biri de sağlam organların onlardan çok daha güçlü olan biyonik organlarla değiştirilmesi konusudur. Bir başkası ise bitkiler dünyası ile ilgilidir.²²⁸ Anlatının yazılma zamanıyla karşılaştırıldığında vak’a zamanındaki tartışılan konular oldukça değişim geçirmiş görünür.

Hayatın değişimi bütün cephelerindeki değişimle olur. Dilin değişmesi de bunlar arasındadır. Takvime “*yılsayaç*”²²⁹denmesini, ortaya çıkan buluşlara yeni adlar verilmesini bunlar arasında sayabiliriz. Değişen hayatla birlikte konuşma üslûbu da değişim geçirir. Denizciliğin gelişmesiyle denizcilik üzerine kelime ve söz çoğalır. Argo ve küfür de denizin insan hayatında tuttuğu yerin genişlemesine paralel bir genişleme gösterir.²³⁰

Anlatıda değişimin yanında yaşanan hayatın sürekliliğini gösteren yapıda değişmeyen veya sınırlı değişim geçiren alanların da bilgisi verilir. Şehrin ve ülkenin daha çok sahil şeridinde ve merkezî bölgelerinde meydana gelen bu değişmeye karşılık gecekondular bölgeyi değişmeden yahut sınırlı değişim geçirerek varlığını sürdürür. Anlatıcının çocukluk yıllarındaki gecekonduların “*sedirli minderli dünyasında bazı*

²²⁸ Age, s. 43-47

²²⁹ Age, s. 16.

²³⁰ Age, s. 64-65.

önemli rötuşlar”²³¹ olmuş, fakat oralara piyano ve keman girememiştir. Başörtüsü eskisine nazaran yarı yarıya azalmış, kadın erkek ilişkilerinde biraz daha yumuşama olmuş, eski erkek kahvelerinde kızlı erkekli gruplara rastlamak fazla yadırganmamaya başlamıştır.

Anlatıcı değişim fikrini insanlığın yedi milyon yıl önceki bilinmeyen dönemlerine kadar bir varsayım olarak genişletir. İnsan türünün dört ayaklılıktan iki ayaklılığa geçişindeki fizyolojik değişimi ve çoğalması etrafında geliştirilen fikirler Darwinci evrim teorisini hatırlatan bakış açısını getirir.²³² Bunun yanında değişimin belki de en az gerçekleştiği alan insanın temel yaratılış özellikleridir. “*Kıskançlık, hasetler, kırgınlıklar, kızgınlıklar, böbürlenmeler, hava atmalar yine sürüp*” gitmektedir.²³³ Sadece sürtüşme ve dalaşmaların alanları değişmiştir. Eskiden insanlar birbirlerini namussuzluk, kafasızlık ve yeteneksizlikle suçlarken bunların yerini zamanı ve mekânı iyi kullanamama suçlaması almıştır.

Anlatıcının bir ‘*altın çağ*’ olarak kurgulamadığı bu yeni hayatta psikopatlığın artması, eşcinsellerin çoğalması ve bunların normal karşılanması yanında hayvan sevicilik, ölü sevicilik gibi birtakım anormal, hatta sapık davranışlar da ortaya çıkar. Mumyalanmış ölüleri kaçırarak onlarla hayatlarını sürdürmek isteyenlerin televizyonlarda haberlerine çokça rastlanır.²³⁴ Bütün bu olumsuzluklara rağmen 2027 *Yılıın Anıları*, devamlı ilerleme ve gelişme fikrine sahip olmasıyla, eskiye kıyasla yeni hayatın daha ileri olduğu ve gelecekte yaşanacak hayatın daha ileri bir hayat olacağı fikriyle, yeryüzünde var olan insan türünün ortadan kalkıp onun yerini uzaylı yeni bir insan türü alacağı varsayımını bunun dışında tutmak kaydıyla, iyimser bir gelecek kurgusu özelliği gösterir.

Reşat Karakuyu’nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* isimli eserinde, Ark’ın uğradığı vadilerde çoğunlukla gelişmiş bir teknolojiyle karşılaşılır. Ancak bu gelişmiş teknolojinin olumsuz yönleri o olayın sonunda bize verilir. Başta çekici gelen bu yaşam tarzının olumsuzluğu olayların sonunda karşımıza çıkar. Çok fazla gelişmiş olan 3-R ülkesinin insanlarında Tanrı inancı yoktur. Başta olumlu görünen teknolojik yapının

²³¹ Age, s. 8.

²³² Age, s. 68-69.

²³³ Age, s. 66.

²³⁴ Age, s. 67.

temelindeki olumsuzluklar bu kurmaca dünyada bize verilir. Vadiler ve dağlar gelişmişlik gösterir ve içinde ütöpik unsurları bulundurur. Değişim ve gelişim genellikle olağanüstülüklerle sağlanmıştır.

Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar*'ında roman kahramanlarının serbest bölgeye gitmek istemeleri üzerine, karakterlerinde bir değişim süreci başlar. Yemliha ve arkadaşları dünyanın gerçekleri karşısında aciz kalmışlardır. Birbirlerinden kopmalarıyla hepsi kendini, farklı bir kimliğin içinde bulmuştur. Artık Yemliha, bir gazetenin dolgun maaşlı köşe yazarı olmuştur.²³⁵ Adını da Yusuf olarak değiştirmiştir. Muhteşem "*Media Tower binası*"nın sekizinci katında ofisi, iyi bir semtte de evi vardır. O, artık yirmi birinci yüzyılın insanıdır. Zamanın içinde hapsolan Yemliha ve arkadaşları "*sonsuzluğa çivilendikleri*"ni unutmuşlardır. Ne "*Barış Erleri*" ne de Tanrı'nın öğretisiyle ilgilenmektedirler. Kimisi üçüncü sınıf barlarda program yapmakta, kimisi de şarkı söyleyerek para kazanmaktadır. Kardeşliğe, sevgiye, adalete inanan yedi insan, dünyevî hayatın birer parçası olmuşlar ve kimlik arayışına girmişlerdir.

7. Mutluluk ve mutluluk arayışı

Ütopyalar, mutluluk arayışının sonucu olarak ortaya çıkar. İnsanlar, yaşadıkları hayatın baskıcı, sıkıcı, engelleyici ve kısıtlayıcı yapılarını kırmak isterler. Bu sebeple hayatlarını güzelleştirecek, renklendirecek, onların mutluluğunu sağlayacak yeni yaşama alanları arayışına girerler. İşte bunun sonucunda edebî eser seviyesinde ütopyalar ortaya çıkar. Fakat, bu arayış her zaman mutluluğu bulmak şeklinde sonuçlanmaz. Kimi zaman mutluluğun yerini tam bir hayal kırıklığı ve mutsuzluk alır. 1980 sonrası ütopyalarının mutluluk arayışında ütopyalarla karşılaştığımız gibi, arayışın mutsuzlukla sonuçlandığı anlatılarla da karşılaşırız. Bazı anlatılarda ise klâsik ütopyalardan farklı olarak mutlulukla mutsuzluk iç içe yürür.

Çetin Altan'ın *2027 Yılı'nın Anıları*, Hilmi Yavuz'un *Taormina'sı*, İlhan Mimaroğlu'nun *Yokistan'ı*, Reşat Karakuyu'nun *Ütopya Mistik Masal Dünya'sı*, Alev Alatlının *Schrödinger'in Kedisi Rüya'sı* ütopya sınırları içerisinde; Cüneyt Arcayürek'in *Ku-de-ta'sı*, Buket Uzuner'in *Kumral Ada~Mavi Tuna'sı*, Alev Alatlının *Schrödinger'in Kedisi Kâbus*, Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi* mutsuzluğun anlatısı mutsuzluğun dünyasını; Gülten Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları*, Buket

²³⁵ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 193.

Uzuner'in *İki Yeşil Susamuru*, *Kumral Ada~Mavi Tuna*, *Balık İzlerinin Sesi*, Dr.'nin *Uykusuzlar ve Yedi Uyuyanlar*'ı, Latife Tekin'in *Unutma Bahçesi*, Armağan Ethemoğlu'nun *Son Masal*'ı mutlulukla mutsuzluğun iç içe yürüdüğü anlatılar olarak karşımıza çıkar.

Ütopyalar, yaşanan hayata göre daha mutlu yaşama imkânını zihinsel plânda aramanın ürünüdür. *2027 Yılı'nın Anıları*'nda da böyle bir arayışla karşılaşırız. 2027 yılında insanlar önceki dönemlere göre daha mutludur. Anlatı kişilerinden anlatıcının babası bunu insanın yaşama süresinin uzaması üzerinden bir tez olarak ileri sürer. Anlatının ütöpik karakterini açıkça ortaya koyan unsurlardan biri bu tez olur.²³⁶ Ancak, her ne kadar bilim ve teknoloji hayatı kolaylaştırmış, insan ömrü uzamış, üretim işini ve kol gücünün yerini robotlar almışsa da bunlar insanın mutluluğunu tam anlamıyla sağlamaya yetmemiştir. Birçok hastalığa çare bulunmuştur. Ancak uzaydan gelen bakterilerin yol açtığı “uzay gribi”nin ölümcül virüslerine çare bulana kadar binlerce insan hayatını kaybetmektedir.²³⁷

Mutluluğu asıl gölgeleyen unsur ise ölümdür. Önce dedesini, sonra da aerodinamik mühendisi Rus asıllı Amerikalı karısını bir kazada kaybeden anlatıcı, ölüm duygusunun içerisine sürüklenmiştir. Mutluluğunu bu durum karşısında,

“Her türlü üretimin robotlara bırakılması sonucu, insanlığın üreticilikten, yaratıcılığa atladığı şu dönemlerde, yeryüzünün herkes için görkemli bir oyuncak cenneti olmaya başlaması, insanları gerçekten mutlu etti mi acaba?”

sorusunu sorduktan sonra,

“Mutsuz değilim ama, incecik birtakım sızılar var içimde... Zaman zaman büyüyen ince sızılar... Karım sağ olsaydı diyorum bazen, dedem sağ olsaydı... Arkasından kendimin de bir gün silinip gideceği geliyor aklıma... Babamın kaybolacağı günü ise hiç düşünmek istemiyorum...”²³⁸

(...)

“Ve mezarlıklar ne kadar park gibi düzenlense; yakılmalarını isteyenlerin külleri ne kadar güvercinliklere benzeyen seramik anıtların üstü fotoğrafı seramik yuvacıklarına konsa; ölüm tüm dehşetiyle yine ölüm...”

²³⁶ Çetin Altan, *2027 Yılı'nın Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 47.

²³⁷ Age, s. 53.

²³⁸ Age, s. 53.

Mutluluğun boyutları arttığı ölçüde onun da dehşetinin boyutları artıyor...”²³⁹

şeklinde mutluluğu tehdit eden ölüm üzerine düşüncelerini sıralar.

Hilmi Yavuz’un *Taormina*’sında adada yaşanan hayat mutluluğun ifadesine dönük bir görünüm taşır. Yaşadığı dünyanın dar kalıpları içerisinde sıkışan, daha doğrusu maddî çerçevede varlığını sürdürürken manevî plânda birçok çıkmazlara düşer, varoluşun getirdiği kendini gerçekleştirme çabası ve bundan doğan büyük sorumluluk sonucunda bunalan insan, çıkış yolunu arar. *Taormina*’da anlatıcı, kendine yeni bir kent kurmakla, hayattan duyduğu hoşnutsuzluktan ancak bu kenti düşünmekle huzura erişir. ‘Ne zaman kendi kendime ‘Taormina! Desem, aydınlığa boğuluyorum’²⁴⁰ diyen anlatıcı, insanoğlunun yüzyıllardan beri mutluluk, dirlik düzenlik, ölümsüzlük yönündeki özlemlerini çoğunlukla uzak bir ada görüntüsüyle birleştirerek dile getirmeyi seçer. Günlük hayatın katı gerçekliğinden bunaldıkça, gönlündeki adanın mutlu yalnızlığına sığınır.

Reşat Karakuyu’nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* adlı eserinde şair Ark, ailesindeki ve şairlik hayatındaki mutsuzluktan dolayı talih arayışına girer. Yedi dağ ve yedi vadi aştıktan sonra Ark, asıl mutluluğun inançta gizli olduğunu görür. Onun için en büyük mutluluk inançtır. Ancak o zaman huzura kavuşur ve vicdanını acılardan kurtarır. Ark, artık ruhunu temizlemiştir. Cenneti görebilmesi, bir anlık da olsa Ark’ı sonsuz mutluluklara kavuşturmuştur. Asıl mutluluk unsuruna eserin sonunda rastlarız. Daha önceden Ark, birtakım geçici mutluluklar da yaşamıştır. Fakat, inanç katmanının getirdiği ebedî mutluluk fikri onun arayışlarının sonunda ulaştığı mutlulukta son noktadır.

Yokistan Tasarısı’nda moral değerler üzerinde sınırlı olarak duran İlhan Mimaroğlu, mutluluk kavramını doğrudan doğruya konu edinmez. Fakat, ütöpik anlatısı insanların eşitlikçi ve rahat yaşama alanının arayışı olarak belirmesi bakımından ideal bir hayatın peşindedir. Bu da *Yokistan*’daki insanların mutluluğunu sağlayacak alt yapıyı hazırlar.

²³⁹ Age, s. 53.

²⁴⁰ Hilmi Yavuz, *Üç Anlatı*, Can, İstanbul 1995, s. 9.

Mutluluk arayışı bazı ütöpk eserlerde beklenenin tersine bir görünüm kazanır. Mutluluğun yerini mutsuzluk alır. Cüneyt Arcayürek, *Ku-de-ta*'da ütöpk eserinde mutluluğu anlatır. Ancak yazar, bu mutluluğun zamanla nasıl kâbusa dönüştüğünü açıkça gösterir. Bu kitapta ütopya yerini anti-ütopyaya bırakır. Halkın mutlu olmak için seçtiği yöneticilerin zamanla bu mutluluğu kâbusa çevirışı anlatılır. Halk tepki gösteremez halkı temsilen adadaki gazeteci bu tepkiyi yazılarıyla belirtir.

Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde birçok ütopyada olduğu gibi bütöncöl mutluluğun ferdi mutluluğu getireceği fikri işlenir. Postmodern dönemi de aşan gelecek bir çağda mutluluk anlayışı günümüzde olduğu gibi değildir. Teknoloji ve bilimkurgunun gelişmişliğine bağlıdır. Nitekim küresel mutluluk Dünya Birliği tarafından yürütölen projeye bağlı görünür. Proje küre yüzeyindeki meditatif güç istasyonlarını ön görölen noktalara yerleştirerek mutluluk vaat edeceği düşünölen bir oluşumdur.²⁴¹ Dünya barışının ve mutluluğun toplu meditasyonla sağlanacağı düşünölür.²⁴² Yedi yıl süren çalışmalardan sonra projenin bir yalan olduğu ortaya çıkar ve dünyaya kaos hâkim olur. Dünyanın mutluluğu için ortaya konan projenin aslında insanları oyalama aracı olduğu ortaya çıkmıştır.²⁴³ Yalnızlaşan ve ileri gelişmiş teknolojinin esareti altına giren insanın mutluluk alanları daralır. İnsanları yönetme ve iktidar hırsı bir “*mutluluk yalanı*”nı ortaya çıkarır.²⁴⁴ Olgunluk Çağında insanlar mutlu olmak için iç dünyalarına yönelmek zorundadır. Ancak insanın içi boşalmış olduğundan bu yol da mutluluk arayışı için çıkar yol değildir. Mutluluk sahte bir mutluluktur ve toplumun mutluluğu da imkânsız görünür. Bu da esasta mutluluğu arayış serüveni olan ütopyanın distopyaya dönüşmesine yol açar.

Ütopyalarda bir mutlu alan arayışı her zaman vardır. Memnun olunmayan şartlardan yola çıkılarak yeni kurgular ütopya olarak ortaya çıkar. İnsan, mutsuz olduğu yaşma alanını katlanabilir güzel ve mutlu bir alana dönüştörmek ister. Gülten Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları* adlı eserde yeryüzü savaşlar yüzünden yaşanmaz hale gelir.²⁴⁵ Ancak savaş olgusu ortadan kalkınca mutlu ve güvenli topluluklar ortaya

²⁴¹ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 12.

²⁴² Age, s. 17.

²⁴³ Age, s. 243.

²⁴⁴ Age, s. 92.

²⁴⁵ Gülten Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul 2004, s. 32.

çıkart.²⁴⁶ Bilimin ve bilim adamlarının sayesinde insanlar cennette olduğu gibi, evrenin yüce yarattığı olan “*insan*” adına ve yüceliğine yakışan, doyumsuz bir yaşam süreceklerdir.²⁴⁷

Dünyanın gümüş ışınlarla kaplanmasından sonra dünya ile haberleşme imkânını yitiren bilim adamları tarım küresinde mutlu bir yaşam sürme umudunu hep içlerinde taşırlar. Gümüş ışınlar atmosferde bir zırh oluşturur ve dünyayla bağlantı kesilir. Artık dünyanın dışında uzayda adeta mahkûm kalan bilim adamları ve dünyanın içinde mutlu olan insanlar vardır. Gümüş ışınlarıyla temas eden her insan dingin ve barışsever, huzurlu ve çalışkan olur. Böylece yeryüzünün ortak düşü gerçekleşir. Barış ve huzur ortamı doğmuştur. “*İnsanlar yeryüzünde yaşamaya başlayalıberi ilk kez, böyle mutlu ve neşeli*”dirler”.²⁴⁸ Mutluluk arayışı amacına ulaşır.

Buket Uzuner’in ilk romanı *İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* romanında ütöpik dünya arayışını temsil eden Teoman Ertan’ın geleceğe dönük ütöpik tasarıları ülke problemlerini çözmeye, çevreyi düzenlemeye, insan nüfusunu plânlamaya yönelik düşüncelerdir. Teoman, hayatın içerisinde karar ve yaptırım mekanizması içerisinde önemli bir yere sahip olmamakla birlikte bir insan olarak yaşadığı ülkenin, dünyanın ve insanlığın sorumluluğunu üzerinde hisseden kişiliğe sahiptir. Bu sebeple sorumluluk duygusuyla yaşadığı topluma ve insanlığa yönelik fazla geliştirilmemiş ütöpik düşünceler üretir. Mesleğinde iyi bir mühendis olarak onun içinde aynı zamanda bir toplum ve insanlık tasarısı yatmaktadır. İşte bu tasarı gündelik yaşayışının içerisinde karışarak ona ilginç fikirleri olan ütopyacı kişilik kazandırır. İnsanların hayatını kolaylaştıracak teknik ve ilmî buluşların peşinde olan Teoman’ın geliştirdiği fikirler, önemli bir tarafıyla mutluluk arayışı olarak belirir. Aynı zamanda o, Lao-Tse’nin “*Yeterince paran olmalı, bu şans getirir, ama çoktan fazlası zararlıdır!*” görüşüne bağlıdır. Bu da Teoman’ın mutluluğu aşırıda değil gerekli ve yeterli olanla yetinmede aradığını gösterir. Ancak, Teoman’ın mutluluk arayışını ütopyacı olarak nitelenmesi ve özellikle annesinin ölümü gölgeler. Teoman, gelecek tasarılarında ütopyacı bir dünya algısını sürdürürken hayatın gerçekliği içerisinde kırılmaları yaşar.

²⁴⁶ Age, s. 47.

²⁴⁷ Age, s. 83.

²⁴⁸ Age, s. 89.

Buket Uzuner'in *Kumral Ada~Mavi Tuna* romanında mutluluk geçmiş hayat döneminde kalmış, roman kişisi tarafından zaman zaman nostaljik olarak hatırlanan bir yaşanmışlıktır. Tuna, Ada ve ağabeyi Aras'la çok mutlu bir çocukluk yaşamıştır. Tuna, iplerin koptuğu o “*Salı Sabahı*”ndan sonra geçmişe, çocukluğuna sığınma ihtiyacı hissedecektir. Tuna'nın çocukluğu onun sığınması gereken bir liman olmakla birlikte suların hiç durulmadığı ve öğretmen olacağı yaşa kadar biriktirdiği sıkıntılarının da kaynağıdır. Okuyucu burada başlayan yolculuğa iki noktadan bakma fırsatına sahiptir. Biri Tuna'nın karmaşık dünyası, diğeri de hâkim anlatıcının açıklayıcı, izah edici açık dünyasıdır. Tuna, geçmişindeki her şeyi karıştırarak günümüzde bir muammanın içine sürüklenecektir.

Erişkin olarak Tuna'nın kaybolan mutlu çocukluğunu hatırlama serüveni acıyla gerçekleşir. Ağabeyi Aras, komşu kızı Ada ve kendisi arasında çatışmalara sebep olan aşkı da çocuklukta başlamış ve orada tümüyle varlık kazanmıştır.

Buna benzer şekilde Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanında da yaşanan gerçeklikle mutluluğun arayışı iç içe yürür. Kendilerini “*seçkin*” olarak gören roman kişileri, üzerinde yaşadıkları gerçek dünyadan memnun olmadıkları gibi *Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi*'nde de mutlu olamazlar. Kaçtıkları Balık İzlerinin Sesi Adası, seçkin insanlar için diledikleri gibi mutlu bir serbest yaşama alanı sunar. *Normallerin* psikolojik baskısından, anlaşılamamak gibi endişelerden uzaktır. Roman kişilerinden Anders'in “*Burada BİS Adası'nda, en azından normalMIŞ GIBI davranmak zorunda bırakılmadan, kendimiz olarak yaşama özgürlüğüne kavuştuk. Düşünsene dünyada bundan büyük mutluluk olabilir mi?*”²⁴⁹ sözü bunu gösterir. Fakat, bir süre sonra bu mutlu yaşama adası batır, üzerinde yaşayanlar ve kurdukları hayat yok olur.

8. Bilim ve Teknoloji

İnceleme konusu yaptığımız ütöpik eserlerin gelecekçi kurguları içerisinde bilim ve teknoloji dikkate değer bir yer tutar. Bu eserlerde bilim ve teknoloji bir yandan insanların hayatını kolaylaştırırken, diğeri yandan kimi eserlerde gelişmiş aygıtlarla denetimin sağlanması yoluyla onların hayatını sınırlandırır. Bilim ve teknoloji kimi eserlerde de baskıcı rejimlerin yararlandığı yardımcı unsur durumunda karşımıza çıkar.

²⁴⁹ Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*, Remzi Kitabevi, 14. basım, İstanbul 1999, s. 178.

Çetin Altan'ın *2027 Yılı'nın Anıları*'nda “modern çağın, modern tekniğin, makine gücünün sağladığı, geleceğin sağlayacağı bolluğu, varlığı, huzuru” savunan gelecekçiler²⁵⁰ gibi bilimin ve teknolojinin insan hayatını değiştirmesi ve kolaylaştırması üzerinde durulur. Gelecekçi anlatılar makine medeniyetini, bilimi ve teknolojiyi yüceltir. Nitekim *2027 Yılı'nın Anıları*'nda da bilimin insan hayatını nasıl kolaylaştırdığı, insan ömrünü nasıl uzattığı geniş geniş anlatılır. Bu çerçevede modern ütöpik kurgularda da bilim ve teknolojiden geniş olarak yararlanma ön plâna çıkar. Bu da gelecekçi ütöpik tasarıların bir tarafıyla bilim-kurgu özelliğine bürünmesine yol açar. *2027 Yılı'nın Anıları*'nın kurmaca dünyasında bilim ve teknoloji hayatı kolaylaştırmıştır. 2027 yılı içinden gözlemlenen asıl büyük yenilik ne uydulardan alınan televizyon yayınları ne de videolardır. Teknolojinin ortaya çıkardığı telsiz telefonlar ve onların sağladığı imkânlardır. Artık herkesin elinde bulunan telsiz telefonla bankaya telefon ederek birçok işi yapmak mümkün duruma gelmiştir. “Beş milyar kanallı uluslararası bir merkeze telefon edip de, o akşam Azor Adaları'na gitmek istediğini” söyleyen ve uçaklarla otellerde bir haftalık yer ayrılmasını rica eden kişiye, “merkez elektronik beyin, bankadaki hesabını hemen inceleyip, durum uygunsa” ona bir kod numarası verir. Tatil yapacak kişi, o numarayla bilet almaksızın uçağa biner, otele gidip bir haftalık tatilini yapar, tatil dönüşünde yaptığı harcamaların faturasını evinde bulur.²⁵¹

Bilim ve teknolojideki gelişme trafik kazalarını neredeyse ortadan kaldırmıştır. Arabalara takılan elektronik güvence aygıtları sayesinde trafik kazalarının önüne geçilmesine rağmen gittikçe çoğalan iki kişilik özel helikopterlerde bazı belalı kazalar olabilmektedir.²⁵² Diğer yandan plaj sinemaları gelişmiş, masraflarını uluslararası reklâm şirketlerinin karşıladığı denizden otomatik çıkan yirmi metre yüksekliğinde otuz metre genişliğindeki dev ekranlarda filmler gösterilmeye başlanmıştır.²⁵³ Bilim insan hayatını her tarafıyla değiştiren bir yapı gösterir.

Bilim ve teknolojinin gelişimi ultra modern aynaların ortaya çıkmasını sağlar. Sağlık veya gençleşme enstitülerinin hepsinde mevcut olan bu aynalara insanlar

²⁵⁰ Cemil Göker, Fransa'da Edebiyat Akımları, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 97.

²⁵¹ Çetin Altan, *2027 Yılı'nın Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 9-10.

²⁵² Age, s. 11.

²⁵³ Age, s. 12.

çocukluklarından itibaren resimlerini yansıtıp nasıl bir değişim geçirdiklerine görebilmektedirler. Bu aynaların yardımıyla yetmiş yaşındaki biri hayatının beğendiği bir dönemin görüntüsünü estetik yaptırarak tekrar kazanabilmektedir. Böyle bir operasyonun sonunda yetmiş yaşındaki biri otuz beş yaşının görüntüsüne kısa bir sürede kavuşabilmektedir.

2027 Yılı'nın Anıları'nın getirdiği önemli bilimsel varsayımlardan biri 2027 yılının "*Kritik çağın başlangıcı*" olması fikridir. Bu varsayıma göre yeryüzüne hiç inmeden uzayda yirmi yaşına basan on gencin ilk defa dünyaya gelmesiyle "*ikinci uzay kuşağını evrene getirecek*" olmalarıdır. Bu aşamanın "*dünyadan kopuk dünyalılar*" dönemini açacağı üzerinde durulur. Buna göre,

"(...) '*canlı*'nın uzayda bakteri düzeyinde saklı tutulduğu ve gezegenlere göktaşlarıyla inerek, ortamı uygun buldukları takdirde '*insanı*' beş milyar yıllık bir süreç sonunda oluşturdukları hesaba katılırsa; uzay insanlarının bin yıldan kısa bir sürede yeryüzüne egemen olacakları ve bizim bildiğimiz insanlarla hiç ilgisi olmayan '*yeni dönem insanları*'nı yaratacakları iddia ediliyor.

'*Yeni dönem insanları*'nın beyinsel gücü, hiçbir koşullanmayla yozlaşmamış olmanın da verdiği bir açıklıkla, tüm doğa olaylarının nedenini ve gerçeğini kendiliğinden bilen ve bunlarla bir bütünleşme gösterebilen özellikte olacak. Parapsikolojiyle metapsişiğin bütün gizlerinin beyin hücrelerinin niteliği içinde çözümlenmiş olduğu gelişmiş beyinler dönemine girilecek böylece... Bu beyinler bugünkü bilimlerin hiçbirine gerek duymadan, hepsini çok aşamalı olarak kullanabilecek yeni bir insan düzeyini gerçekleştirebilecekler...

Bu yeni varsayımlar ister istemez şu soruyu getiriyor akla:

'Peki eski tür insanlar ne olacak?'

Onlar da bildikleri gibi yaşamayı daha bir zaman sürdürecekler ve sonra silinip gidecekler."²⁵⁴

Bu, ucu açık ütöpik kurguda evrimci anlayışa eklenen yeni bir insan türü ve önceki insan türünün ortadan kalkacağı varsayımı, ütöpik kurgu içerisinde yeni üst bir ütöpik kurgu getirmesiyle eseri ilgi çekici kılar.

Teknik alandaki gelişmeler ve bilgisayar teknolojisindeki ilerlemeler her şeyin kayıt altına alınmasına, dokümanların oluşmasına zemin hazırlamış, istenen bilgiye

²⁵⁴ Age, s. 38-39.

somut bir şekilde ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Böyle olunca sübjektif özelliği dolayısıyla yazı yazmak önemini yitirmiştir. Ancak anlatıcı, yazıyı eski bir alışkanlık olarak sürdürmektedir.²⁵⁵

Bilimin sağladığı imkânlardan biri de küçük bataryaların kısa sürede yeryüzündeki enerjiyle güneş enerjisinden dolması, böylece insanların ihtiyacı olan enerjinin karşılanmasıdır. Böylece insanlar ihtiyaç duydukları enerjiyi karşılayabildikleri gibi, uzun yolculuklara ve uzay seyahatine çıkabilmektedirler. Fakat Türkiye henüz bu aşamaya gelmemiştir.²⁵⁶ Bunun yanında yeterli gelişimi sağlayamadığı hissettirilen Türkiye'nin bazı olumsuzluklardan fazla etkilenmediğinin bilgisi de verilir.²⁵⁷

Bir başka yenilik ise adına “revometri” denen saat gibi bir aygıtla insanların istediği rüyayı görmesine imkân sağlanmasıdır.²⁵⁸ Anlatıcı, artık teknolojinin toplumları değiştirdiği fikrinin kesinlik kazandığını da aktarma ihtiyacı duyar.²⁵⁹ İlmî çalışmaların ve buluşların önündeki engeller kaldırılmıştır. Ancak, insanlığa zararlı olabilecek bazı buluşlar televizyon aracılığı ile dünyaya duyurulmakta, tartışılmakta ve dünya kamuoyunun verdiği karara göre hareket edilmektedir. Nitekim birkaç yüz metre uçabilen gece keleklerinin iki bin kilo metre uçuşuna imkân sağlayan bir kadının buluşu, keleklerin eroın taşımada kullanılabileceği tezine bağlı olarak kullanılan oylarla uygulama alanından çekilmiştir.²⁶⁰

Bilim ve teknoloji çocuk sahibi olmayı da kolaylaştırmıştır. Teknolojinin sağladığı imkânla “anne rahmi dışında da özel tüpler içinde seri halinde insan” üretilmekte, “Yumurtadan çıkan civciv örneği, otuz yıldır insan yavrusu da, bir çeşit yapay yumurtalardan çıkabilmekte”dir.²⁶¹ Bu şekilde dünyaya gelen ve aile fertlerinden uzakta yetiştirilen çocuklar, ev ortamında aile fertlerinden gelebilecek bir yığın

²⁵⁵ Age, s. 23.

²⁵⁶ Age, s. 39.

²⁵⁷ Age, s. 67.

²⁵⁸ Age, s. 41-42.

²⁵⁹ Age, s. 40.

²⁶⁰ Age, s. 57-60.

²⁶¹ Age, s. 68.

olumsuzluklardan da korunmuş ve “beyinsel açıdan çok daha verimli” olarak daha sağlıklı bir insan modelini oluştururlar.²⁶²

Işın Çağı Çocukları adlı eserde bilim ve teknoloji yer yer ütöpik unsurların önüne geçer. Bilim adeta *Işın Çağı*’nı bütünüyle kapsamış bir yaşama biçimi hâline dönüşür. Toplum, bilim konularında bilinçli olmasa da yönetici tabaka buluşlar ortaya çıkarır ve bunu topluma mal eder. *İleri Görüşlüler Ülkesi*’nde bilginler ayrıcalıklı yurttaşlardır.²⁶³ Onlar toplumdaki sıradan insanlardan ayrılırlar. Anlatıcının tarifiyle “*Bilim adamı insanca niteliklerden, toplumsal etkilerden tepeden tırnağa arınmış olmalıydı. Ancak o zaman, kendini tümüyle bilime verebilirdi*”. Seçkinlik eserde birçok kez vurgulanır ve bilim adamı olmakla ilişkilendirilir. Toplum, bilim adamları ve sıradan insanlar olmak üzere ikiye ayrılır. Bilim kuruluna dahil olan yaşlı bilim adamlarının yerini yetiştiklerinde “*dâhilik düzeyinde üstün zekâlı erkek bebekler*” alacaklardır.²⁶⁴

Dünyanın nükleer savaşın kucığına koştığı zamanda savaşlar kaçınılmaz olur ve dünya bir kaosa sürüklenir. Sekiz adlı fizik bilgininin hazırlayıp dünyaya yolladığı gümüş ışınlar bütün insanları değiştirir ve dünya inanılmaz bir değişimle yavaş yavaş cennete dönüşür.

Işın Çağı’nda dil bilgisayarları vardır, taşınma işlemini sağlayan ışın yollarında manyetik düzenekli kemerlerle seyahat edilir, besinler yerine doygu yenir. Teknolojik buluşlar sayesinde dünya küçülür.²⁶⁵ Güçlü uzay araçları yapılır.²⁶⁶ Okullarda dersler ışınlama yöntemiyle elektronik aygıtlarla yapılır. İleri teknolojiyle elde edilen buluşlar sayesinde “*dünya, tüm doğal varlıkları ve uygarlık yapıtlarıyla gerçekten, evrenin cenneti durumuna gel*”ir. Anlatıda bilim kurgunun bütün insanlığın yararına kullanılması evrensel değerlerin önem kazandığını gösterir.²⁶⁷ Hatta “*Ülkeler arasında,*

²⁶² Age, s. 68-69.

²⁶³ Gülten Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul 2004, s. 9.

²⁶⁴ Age, s. 10.

²⁶⁵ Age, s. 97.

²⁶⁶ Age, s. 100.

²⁶⁷ Age, s. 22.

patlayıcı maddelerle dikenli tellerle, utanç verici duvarlarla oluşturulan sınırlar da kaldır”ılır. İnsanlar artık ırk, dil, din, renk ayrımı gözetmezler.²⁶⁸

Cüneyt Arcayürek’in *Ku-de-ta*’sında bilim, teknoloji ve eğitim alanına pek yer verilmediği görülür. Kitapta daha çok politik ve siyasî unsurlar yer alır. Ama adada yaşayan halkın geneline bakıldığında halkın çok eğitilmiş olmadığı anlaşılır. Çünkü adada gazeteci sayısı birkaç kişiden fazla değildir. Eğitim konusuna da fazla girilmediği görülür.

Alev Alatlı’nın *Schrödinger’in Kedisi Kâbus* anlatısında Talip İmre Kadızade *‘Bir gün bir Saçaklı Devrimciyle tanıştım ve bilimin doğru olmadığını öğrendim. Bütün hayatım değişti.’*der.²⁶⁹ Kuantum Fiziği’nde bir düşünce deneyinin adı olan Schrödinger’in Kedisi nükleer fizikçi Erkâni Keyman tarafından İmre Kadızade’ye anlatılır. Deneyin aslı şudur: Bir ışık kaynağının önüne yarı geçirgen bir ayna koyarsınız. Aynanın arkasında bir dedektör vardır, o da bir silaha bağlıdır. Işık gelir. Cisimcik olarak geliyorsa dedektörü çalıştırır ve kedi ölür. Dalga olarak gelip dedektörü çalıştırmıyorsa kedi yaşar. Oturduğumuz yerden kedinin ölü mü diri mi olduğunu asla bilemeyiz. Fiziğin doğrusal sistemleri çözdüğünü ama gerçek dünyada doğrusal sistemlerin olmadığını öğrenen İmre’nin önünde yeni bir ufuk açılır. Aristo’nun kanunlarını yazdığı *siyah-beyaz, ya o-ya da bu* Eski Yunan mantığının yerini *hem o hem de bu* mantığı almıştır. Yazar bu durumu Türkiye gerçeğiyle bağdaştırarak şöyle der:

“Türkiye pozitivizmin sivriliklerini bir türlü içine sindiremedi. Türkiye hiçbir şeyin tek doğru olmadığını çok iyi bilen bir ülke. İnsanımızın içinde tek doğru dayatmasına her zaman bir isyan olmuştur. O yüzden sosyalizmi getirin, biz kendimize benzetiriz denildi bu ülkede. Bu bizi kaypak bir toplum gibi gösteriyor ama bence böyle bakarsan çok büyük bir zenginliğin tortusu var. Schrödinger’in kedisi için hem ölü hem diri dediğinizde bir Türk, çok fazla şaşırmasın. Çünkü iyi kötü kavramını bilir. Bu yüzden çok daha kolay içselleştirebileceğini düşünüyorum.”

Yazar 2020’li yıllar Postnişinde Yüce Pir tarikatının hâkim olduğu dünya düzeninde Türkiye’nin Lanetliler’in arasında yer almaması ya da ‘yok olmaması’ için

²⁶⁸ Age, s. 100.

²⁶⁹ Alev Alatlı, *Schrödinger’in Kedisi Kâbus*, Alfa, İstanbul 2001, s. 114.

Kuantum fiziğinden yararlanan yeni bir düşünce sistemi teklif eder. Bu yapıldığı takdirde kurtuluşun ve yükselişin, yani 'mucize'nin mümkün olacağını, aksi hâlde dünyayı anlayamamanın bedelinin, dünyanın maskarası olmak olduğunu iddia eder. Aristo'nun karşısına Buda öğretisini koyan anlatıcı, değişmeyen tek şeyin değişim olduğuna, bütünsel esenliğin şahsi heva ve hevesler uğruna göz ardı edilmemesi gerektiğini savunur. Klâsik fiziğin Aristo'yu keşfettiği gibi, yeni fiziğin de İslâm tasavvufunu, Nasreddin Hoca'yı, Türkiye'yi keşfedeceğine işaret edilir. Birbirine zıt görünen ideolojilerin, sanatın, dinlerin, kültürlerin hepsinin gerçek ve kendi içinde tutarlı olduğu ilkesinden yola çıkarak hepsine yaşama şansı tanıyan yazar, batı kaynaklı siyah-beyaz mantığa tenkit getirir.

Alev Alatlının *Schrödinger'in Kedisi Rüya*'da, bilimsel gelişme bakımından Türkiye, Osmanlı'yla bağlantılı olarak düşünülür ve bilim açısında eleştirilir. Bilim, hayatın içerisinde problemleri çözmek için başvurulmuş bir metot ve alandır. Bilimin ilerlemesi meselelerin çözümüne bağlıdır. Osmanlı hiçbir zaman bir meseleyi benimsememiştir. Eski Türkiye ise meselelerinin farkında değildir.

Anlatıcının *Kâbus*'ta pek çok açıdan değindiği meselelere getirdiği temel çözüm önerisi, bilginin üretilmesi, çoğaltılmasıdır. *Rüya*'da bilgi üretimi simülasyonla gerçekleştirilmektedir: Çocuklar klonlandıkları kişilerin gerçek kimliklerini bilmektedirler; zira çocuklar klonlandıkları kişileri seçmişlerdir. Bilim, bilim adamlarının bilgilerinin klonlanması yöntemiyle geliştirilecektir. Romanda bu öneri, teker teker örneklenmiştir: On dört yaşındaki Cabir, El Biruni'ye klonlanmıştır. Cabir onun derin bilgilerinden daha uzunca bir zaman faydalanabilecektir; çünkü Biruni yetmiş iki yaşında ölecektir.

Mucizeler Diyarı'nda, beş bin yıllık matematiği tartışan birçok genç vardır. Mısırlılar, Babilonyalılar, Hintliler, Çinliler, Yunanlılar, Türkler, İspanyollar gruplar hâlinde çalışabilmektedirler. Çevrede yaklaşık olarak iki bin genç vardır ve Matematik Bilimi klonlanan bu iki bin genç sayesinde gelişme göstermektedir.

Onarımcılar, *Kâbus*'ta Maria Evengelista ve İmre Kadızade tarafından eleştirilen ve "eski Türkiye'nin" dezavantajı olarak ön plâna çıkartılan "ön-insan/çocuk" hüviyetini çok büyük bir avantaja dönüştürmüşlerdir: Akıllı korumanın yolu, onu olabildiğince çok sayıda kısmi gerçek'e açmaktır. Akıl tanımadığı bir durumla

karşılaştığında şaşırmakta, karışmakta ve onu reddetmektedir. Oysa çocuklar hiçbir şeye şaşırmazlar, her şeyi canlandırmaya çalışırlar. Simülasyon’da, “yaparak öğrenmek”, bir çocuk gibi dünyayı taklit ederek öğrenmek esastır.

“ ‘Yukardakiler’, kaybettikleri bu yeteneklerini ‘*Bilgisayar Simülasyonu*’ ile sanal bir çevrede, sanal dünyalar kurarak yeniden kazanmayı ümit ederler. Bununla yapay zekâlar üretmişlerdir. Ama onların simülasyon modelleri, olanı yalnızca taklit etmekte, olması gerekeni bulamamaktadır. Oysa Mucizeler Diyarı’nda sistemin bütün unsurları canlıdır ve onların akılları ile birlikte gönülleri de gelişmektedir: ‘Yukardakiler’ kalıp sorulara kalıp cevaplar vermektedirler ve bu yüzden yukarıda kimse kendi sorularını soramamaktadır.”²⁷⁰

Reşat Karakuyu’nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* adlı eserinde bilim ve teknoloji alanındaki gelişmeler geniş olarak ele alınmıştır. 3-R ülkesine giden Ark, uçan arabalar ve trenlerle karşılaşır. 3-R ülkesinde teknoloji akla ve hayale sığmayacak kadar gelişmiştir. Bu gelişme 3-R ülkesinin insanlarındaki Tanrı inancını yok etmiştir. Tanrı’ya inananın ilkel olduğunu düşünürler. Teknolojinin çok gelişmesi sevgi ve barış ortamını yok etmiştir. Ark, Deliler Ülkesi’nde çokça filozof, ressam ve bestekârla tanışır. Bu kişilere dünya ile ilgili haberler verir. Çelik Çağı Eşeği ile karşılaşan Ark’a eşek, kendi devrinin babası Tunç Çağı Eşeği’ninki ve dedesininki gibi bir gün biteceğini söyler. Sonradan Bilgisayar ya da Silisyum Çağı’nın başlayacağını belirtir.²⁷¹ Umut Vadisi’nde kişilere sonsuz gençliğe ulaşma imkânı sağlanmaktadır. Bilim ve teknoloji, eserde çokça kullanılan, içinde ütopya öğelerini de içeren bir unsur durumundadır. Geçmiş zaman ile gelecek zaman teknolojisinin sık sık ortaya çıktığını görürüz.

Dr.’nin *Yedi Uyuyanlar* adlı eserinde teknoloji Amerika ile beraber işlenir. Anadolu İslâm Federe Devleti’nde teknoloji ve bilim yoktur, ancak Amerika teknolojide son noktaya varmış, “genetik devrim”i gerçekleştirmiştir. Anlatıcı, Amerika’nın teknolojik devrimini, “*Amerika yüksek bilimler enstitüsü, tam yirmi yıldır insan kopyaladıklarını ve ilk kopyalanan insanların şimdi yirmi yaşında olduğunu açıklamıştı. Tam bir yıldır insanlar bu haberi konuşuyordu. Üstelik bu kopya insanlar, aslına bakacak olursanız, herhangi bir insanın tıpatıp kopyası değildi; binlerce insanın*

²⁷⁰ Hakan Ünser, *Türk Romanında Siyasi ve Sosyal İçerikli Gelecek Kurguları* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 133-134.

²⁷¹ Reşat Karakuyu, *Ütopya Mistik Masal Dünyası*, Reş- Kar Yayınları, İstanbul 2000, s. 358.

genomu üzerinde çalışılarak elde edilmiş, daha doğrusu adeta yaratılmış, kusursuz insan modelleriydi”²⁷² şeklinde aktarır. İnsan ırkının en üstün, en mükemmel genleri bir araya getirilir.²⁷³ Ayrıca bilim kanseri yenmiş, ancak bunu açıklamamıştır.²⁷⁴

Romanda yüzyıllar sonra uyanan yedi arkadaş zamanında değişim ve gelişimle beraber ilerlediğini gözlemler. İslâm Federe devletinin askerleri tarafından zindana atıldıklarında²⁷⁵ hangi yüzyılda yaşadıklarının sorgusunu yaparlarken, zindanda tanıştıkları Yahudi'nin anlattıklarıyla, dünyanın hızlı bir ilerleme kaydettiğini fark ederler. Milyonlarca insanın bir arada yaşadığı devasa kentler, yüz yüz elli katlı evler, uçan insanlar, insanların aya gidip gelmeleri²⁷⁶ onları hayrete düşürür. Devlet yönetimi tarafından evliya olarak ilan edildikten sonra, konferanslar verdikleri sırada, "*çağdaş dünya*"nın bile atom santrali kurmadığı dönemde önceki rejimin yöneticileri tarafından ülkenin batısına nükleer santralin kurulduğunu öğrenirler. Nükleer santralin sabote edilmesiyle ülkede dev bir patlamanın yaşandığını, yüzlerce türün yok olup gittiğini, radyoaktivite tehlikesiyle karşı karşıya kalındığını, iki milyona yakın insanın öldüğünü duyunca şaşırırlar ve teknolojinin bilinçsizce kullanıldığına kanaat getirirler.²⁷⁷

Romanda, Yemliha'nın gözlemlerinden yola çıkılarak Avrupa ve Amerika'nın gündemine ilişkin bilgiler de verilmiştir. Amerika'nın gündemi "*genetik devrim*"dir. Amerika Yüksek Bilimler Enstitüsü yirmi yıldır insan kopyaladıklarını ve ilk kopyalanan insanın şimdilerde yirmi yaşında olduğunu açıklamıştır. Bu kopyalanan insanlar âdeta yaratılmış, kusursuz insan modelleridir.²⁷⁸

Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde modern çağın ortaya çıkmasında teknolojinin doğrudan etkisi söz konusu olmasa bile teknolojiye bağlı bir düşünce zemininin oluşması modern çağı kuran dinamiklerden biri olarak tanıtılır. 2228 yılının arayışı teknolojiden çok tabiatın peşine düşmüştür.²⁷⁹

²⁷² Age, s. 218.

²⁷³ Age, s. 221.

²⁷⁴ Age, s. 219.

²⁷⁵ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 94.

²⁷⁶ Age, s. 99.

²⁷⁷ Age, s. 129.

²⁷⁸ Age, s. 218.

²⁷⁹ Cem Akas, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 49.

“Teknoloji aslında yalnızca kitlelerin elinden alınmıştı ve seçkinlere devredilmişti, çağın devrim olarak alkışlayıp öne çıkardığı şey aslında bir karşı devrimdi, çünkü kazanılmış haklara el konmasını, insanların güçsüzleştirilmesini ve belirli bir sınıfa tekel yoluyla güç aktarılmasını” içerir.²⁸⁰ “Olgunluk Çağı ideolojisi olarak sunulan pasifizm, evrensel barış ve aşk, teknofobi, doğaya ve büyüye dönüş, bütün bunlar, aslında uygulanan tekno-elitizmi gizlemek için uydurulan kılıflar” durumundadır.²⁸¹

İnsanın kişi olarak diğer insanlardan kopuşu, toplum içerisinde yalnızlaşması onu teknoloji bağımlısı olma yoluna sürükler. Bu da insanın iç dünyasının ihtiyaçlarını karşılayacak bir açılımı getirmez. Nitekim anlatıda televizyon aptal kutusu olarak nitelendirilir.²⁸²

Teknolojik yatırımlar zaman zaman eleştiriye de tabi tutulur. Bu eleştiri Teknolojiye bağlı masrafla ilgilidir. “Proje’ye yöneltelen eleştirilerden bir, dünyanın merkezine ulaşmak ve nöbetçilerle iletişimi sağlayacak altyapıyı kurmak için teknolojik araştırmalara büyük yatırım yapmış olması, ayrıca nöbetçiler aracılığıyla solitrans kullanımının –sınırlı da olsa- günlük yaşama girmesine öncülük” etmesidir.²⁸³

Dr.’nin *Uykusuzlar* adlı eserinde teknoloji, insan iş gücüne ihtiyaç duymayacak kadar gelişmiş yapıda dikkatlere sunulur. Öyle ki, ona sahip olan hayatta kalır, sarsılmaz gücün iradesine ortak olur. Fakat diğer yandan teknoloji geliştikçe insanî değerler yok olur. Dünyadaki enerji kaynakları tükenmeye yüz tutar. Yeni enerji kaynakları bulunmaya çalışılır. Son olarak da soğuk füzyon bulunur. “Oda ısısında, hidrojen çekirdeklerinin birleştirilerek helyum atomuna dönüştürülmesi insan aklının alamayacağı kadar büyük bir enerji kaynağıydı.”²⁸⁴ Yalnız bu enerji kaynağına sahip olanlar bunu insanlıkla paylaşmak yerine, kendilerine saklarlar. Sonunda da *egemen-halk* sınıf ayrımının ortaya çıkmasına sebep olur.

Anlaşılabacağı üzere gelecek kurgusu şeklinde karşımıza çıkan ütöpik eserlerde bilim ve teknoloji önemli bir yer tutmaktadır. Ütopya özelliği öne çıkan eserlerde bilim

²⁸⁰ Age, s. 178.

²⁸¹ Age, s. 258.

²⁸² Age, s. 21.

²⁸³ Age, s. 50.

²⁸⁴ Dr., *Uykusuzlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 187.

ve teknoloji insanların hayatını kolaylaştırıp, onlara mutlu yaşama alanı açarken anti-ütopyalarda bilim ve teknoloji baskı ve güç unsuru olarak anlam kazanmaktadır. Bu da bilim ve teknolojiiden yararlanma isteğine ve şekline bağlı bir durum olarak ortaya çıkar.

9. Eğitim

Eğitim, incelediğimiz eserler içinde sınırlı bir yere sahiptir. Birkaç eserde önemsenen ve öne çıkan öge iken bazı eserlerde hiç yer verilmeyen yapıda kalır. Eğitimin kurmaca dünyada yer tutması eserin ütopya veya anti-ütopya olmasına bağlı görünmektedir.

Çetin Altan'ın *2027 Yılıının Anıları*'nda daha iyi ve ileri bir toplum projesinde vazgeçilmez unsurlardan biri de eğitimidir. Bu sebeple ütöfik kurgular, insanları geliştirip geleceğe hazırlayan eğitime özel bir yer ayırırlar. *2027 Yılıının Anıları*'nda da eğitimle ilgili gelişmeler, 2027 yılında eğitimin geldiği seviye anlatım alanına taşınır. Buna göre ev kitaplıkları ve şehir kütüphaneleri önemini yitirmiş, tarihî değerinin dışında anlamı kalmamıştır. Gelişmeye direnen kenar mahallelerde yaşayan muhafazakâr dar bir çevrenin dışında İstanbul'da hayatını sürdüren nüfusun önemli bir bölümü çocuklarını çağın gereklerine göre modern bir eğitimden geçirmektedirler. Her şeyden önce bu eğitim sisteminde ders saatleri azaltılmış, günlük iki saate kadar düşürülmüş, öğrencilerin oluşturulan uluslar arası bilgi bankalarından bilgisayarın birkaç tuşuna basarak yararlanma imkânı doğmuştur. Öğrencilerin çalışmaları okul öğretmenleri ve eğitim kompüterleri tarafından değerlendirilmektedir. Başarılı öğrenciler daha okulları bitmeden iş teklifi alıp kendi evlerinde çalışma hayatına başlayabilmektedirler.²⁸⁵

Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanının ütöfik dünyasında eğitim önemli bir yer tutmaz. Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi, önce seçkin öğrencilerin bir yıl özel eğitim göreceği yer olarak sunulmuş iken, yavaş yavaş akıl hastalarının tedavisinin yapıldığı klinik olduğu fikri öne çıkar. Balık İzlerinin Sesi Adası ise ileri zekâlı, yetişkin birçoğu bilim adamı olan seçilmiş yetişkinlerden oluştuğu için ayrıca eğitim organizasyonuna ihtiyaç duyulmaz. Bu yönüyle Balık İzlerinin Sesi romanı klâsik ütopyalardan farklı yapıya sahiptir. Bensalem Adası'nda yaşayan bilim adamları için önemli olan halkın eğitimi değildir. Bacon için önemli olan belirli bilim dallarında

²⁸⁵ Çetin Altan, *2027 Yılıının Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 33-34.

belirli sayıda yetenekli uzman yetiştirip halktan tamamıyla kopuk olan bilimsel bir ilerlemeyi sağlamaktan başka bir şey değildir. More ise olaya bambaşka bir perspektiften bakar. More’a göre eğitim, tam yurttaşların kişiliğini zenginleştiren mutluluğunu arttıran ve hep birlikte başarıyla yürütülen sosyal bir uğraştır.

Reşat Karakuyu’nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* adlı eserinde, eğitim konusu pek yer almaz. 3-R ülkesi insanlarından Ur-Muga kitap, gazete ve dergi okumanın insanları yanlış yollara saptırdığını ve gerçeklerden uzaklaştırdığını söyler. Yasalarla bunların yayımlanmalarını Homo Faber’ler engellerler.²⁸⁶

Dr.’nin *Uykusuzlar*’ında belirsiz bir zamanda kurgulanan bir gelecek anlatısı olan *Uykusuzlar* romanında çalışma hayatının en temel ve esas disiplini dakiklıktır. “Çalışırken esnemek, sağa sola sataşmak, lüzumundan fazla sözcük içeren cümleler kurmak, hoş karşılanmayan davranışlar”²⁸⁷ dır. İş, kişinin zevklerini finanse edebilmek için yerine getirmesi gereken bir zorunluluktur.

Yeryüzünde sanat diye bir şey kalmamıştır.²⁸⁸ Hatta Avrupa’daki üniversiteler gereksiz görülerek teker teker kapatılır.²⁸⁹

Alev Alatlı’nın *Schrödinger’in Kedisi Rüya*’da, eski Türkiye’ye yönelik olarak dil problemi üzerinde genişçe durulur ve afazinin oluşma sebepleri anlatılarak eğitim politikası eleştirilir. Eski Türkiye’de eğitim dili İngilizce olmuş, yabancı liseler gün geçtikçe artmıştır. Hâlbuki Türkçe zengin dillerden biridir. İngilizceye göre tarihi daha eski dönemlere dayanmaktadır. Buna rağmen birçok okulda eğitim dili olarak İngilizce kullanılmış, Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Boğaziçi Üniversitesi gibi okullarda öğretim üyelerinin Türkçe konuşmaları yasaklanmıştır. Bu uygulama, Türkiye’yi bölmek, parçalamak için kurulan bir oyundur ve hedefine ulaşmış, ülkeyi ayırmaya kadar götürmüştür. *Kâbus*’ta da dil, ağırlıklı eleştiri konularındandır. *Rüya*’da da Türk dili, sosyal birlikteliği sağlayacak çözüm önerisi olarak sunulur: Türkçe dünyanın en zengin dillerindendir ve İngilizceye göre tarihi daha eskilere dayanmaktadır. Türkçeyi tekrar işler hale getirmek, yine simülasyonla gerçekleştirilecektir.

²⁸⁶ Reşat Karakuyu, *Ütopya Mistik Masal Dünyası*, Reş- Kar Yayınları, İstanbul 2000, s. 298.

²⁸⁷ Age, s. 39.

²⁸⁸ Age, s. 98

²⁸⁹ Age, s. 118.

Türkçeye sahip çıkmak, onu geliştirmek, Matematik ve Fen Bilimleri'nin öğrenimini kolaylaştırmak için klonlanan Oktay Sinanoğlu tarafından “*Fiziksel Kimya Terimleri Sözlüğü*”, Profesör Abdullah Kızılırmak tarafından ise “*Gökbilim Terimleri Sözlüğü*” yazılmıştır. Bu sözlükler “Yıldız Fidanlığı” simülasyonu için de önem taşır.

Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar*'ında Anadolu'da rejimin değişmesiyle eğitim sistemi de değişmiştir. Eskiden düşüncenin, bilimin, teknolojinin yuvası olarak adlandırılan üniversitelerde, düşünceleri engellenmiş, sorgulamaları yasaklanmış, yönetimin çıkarlarına boyun eğmek zorunda bırakılan öğrenciler yetiştirilmektedir.

Devlet yönetiminin isteği üzerine, Kur'an'ın mucizesi olarak tanımlanan Yedi Uyuyanlar, üniversitelerdeki öğrencilerle konuşmak için bir araya geldiklerinde ²⁹⁰ onların hoşnutsuzluklarını *dudak kıvrımlarından* fark ederler.

Salonda Sivil Emniyet Güçleri, öğrencilerin yanlış yapmalarına karşılık, muhtemelen düşündüklerini gösteren sorular sormalarını engellemek amacıyla bulundurulmaktadır. Hatta bir gencin konferans sırasında soru sorma isteğinin Yedi Uyuyanlar tarafından kabul gördükten sonra, öğrencilerin yüzlerindeki sevinç dalgalanması, onların beklentilerinin karşılandığını hissetmelerinin sonucudur. Ne yazık ki, soru sormak isteyen öğrencinin son anda “*Ben soru sormayı bilmem ki..*” diyerek geri adım atması, rejimin galip gelişinin göstergesidir.

Soru sorma cesaretini gösterenler, polisin coplarını kafalarında hissederler, polisler tarafından kollarından ve bacaklarından sürülüp dayığa maruz bırakılırlar. Yemliha'nın “*Çaresiz boyun eğiyordu gençlik, inancın karşı konmaz gücüne.*”²⁹¹ cümlesi de bunu gösterir.

Yeni yönetim, eskiyi hatırlatmaması için birçok üniversitenin adını değiştirmiş, yerine din büyüklerinin ya da dinle ilgili kutsal yerlerin isimlerini getirmiştir.²⁹²

Dr.'nin *Uykusuzlar* romanında eğitimden eskiden gelen bir alışkanlığın devamıymış gibi bahsedilir. Cihazlara bağlanamayan çocuklar vakit geçirmek için okullara yollanır. Okullar “*uykucu*”, birbirlerine selam vermekten aciz öğretmenlerle

²⁹⁰ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 126.

²⁹¹ Age, s. 132.

²⁹² Age, s. 131.

doludur. İnsanların bir an önce evine gidip cihaza bağlanma arzusunu yaşadığı ülkede, eğitimin gayesinden ve öneminden söz etmek de mümkün değildir.

Son Masal adlı anlatıda eğitim geniş halk kitleleri için sunulan bir hizmet değil, kraliyet ailesinin tekelinde bir ayrıcalıktır. *Kral Yeni Kardeş Forga* ikiz oğulları *Zorga* ve *Morga*'nın yüksek öğrenimi için onları bir araya toplar, bir konuşma yapar ve esaslı bir bilimde kendilerini geliştirmelerini, yetiştirmelerini ister ve bir Saray Okulu kurar.²⁹³ *Zorga*, ekonomi ve siyaset bilimi; *Morga* ise, felsefe ve müzikoloji okumak ister. “*Zorga’nın merakı havalarda, Morga’nın merakı sulardaydı*”.²⁹⁴ Böylece *Zorga* “*Şahinler Prensi*”, *Morga* “*Akvaryumlar Prensi*” olur. Yine yönetici erk sayılabilecek *Tavus Reisi*’nin kızı *Simzala* da Saray Okulu’nda ikizlere katılır, psikoloji ve toplumbilim dersleri alır ve başarılı olur.²⁹⁵

Üzerinde durduğumuz ütöpik eserlerde eğitim, ütopya kurgusunun taşıdığı olumluluk veya olumsuzluk çerçevesinde şekillenir. Ütopyalarda eğitim önemli ve gelişmeci yapı gösterirken anti-ütopyalarda eğitim olumsuz, baskıcı şartlardan kötü yönde etkilenir. Ütopyalarda ve anti-ütopyalarda genel anlamdaki durgun eğitim de dikkat çekicidir. Ütopyaların yazıldığı andan itibaren eskimeye başlaması da eğitim konusunda karşılaşılan sıkıntının temel sebebidir. Doğru eğitimin aktif, gelişmeye ve yeniliğe açık eğitim olduğu kabul edilirse anti-ütopyalarda eğitimin tenkit edilmesi daha da açıklık kazanır. Çünkü anti-ütopyalar bu yönleriyle klâsik ütopyalara da bir eleştiri durumundadırlar.

10. Ekonomik Hayat

Ekonomik yapı ve ekonomik hayat ütöpik eserlerin çoğunun üzerinde ısrarla durduğu bir açılıma sahiptir. Yazarlar, sosyal hayatı ve yaşama şartlarını ekonomik hayata bağlı olarak anlatma yoluna gitmişlerdir. Bilimin, sanatın ve eğitimin gelişimi, toplumların gelişmişliği ekonomi ile ilişkilidir. İnceleme konumuz olan eserlerin bir kısmında yeni ekonomi modeli teklif edenlerle de karşılaşırız. Ancak, ekonomik model çoğunlukla serbest piyasaya ve banka sistemine dayanan yapıda karşımıza çıkar. Bazı

²⁹³ Ethemoğlu Armağan, *Son Masal*, Telos Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 38.

²⁹⁴ Age, s. 39.

²⁹⁵ Age, s. 40.

ütöpik kurgularda ise kapitalist ekonomi modeli ile sosyalist sistemin birleştirilmeye çalışıldığını görürüz.

Çetin Altan'ın *2027 Yılı'nın Anıları*'nda ekonomik hayatla birlikte iş hayatı da ele alınır. “Yaşam düzeyine gelince... Ayda iki bin dolardan aşağıya geçinme olanağı kalmadı İstanbul'da...” diyen anlatıcı, işsizlik sigortasının beş yüz dolarda kaldığını, “alavere dalavereyle yuttur gitsin” anlayışının tamamen kalmamakla birlikte turizmin getirdiği “evrensel ölçüler”in etkisiyle eskisi kadar kalmadığını ve bir hayli törpülendiğini ifade eder. “Telsiz telefonlu gezginci ustalar, içini atölye durumuna soktukları kamyonetlerle, dükkânlarda çalışmaktan daha çok para” kazanmaya başlamışlardır.²⁹⁶

2000 yılından itibaren İstanbul'da denizcilik büyük gelişme göstermiş, iş sahası ve ekonomik hayat denizlere doğru kaymaya başlamıştır. “Marmara hatta Karadeniz neredeyse, kotra, motor, deniz uçağı, tekneli helikopter, şarpi, yat, yelkenli gölü” olmuştur. Denize doğru bu açılma bir taraftan iş alanlarını genişletirken diğer yandan balık tüketiminin de kişi başına elli kiloya çıkmasını sağlar. Marmara kıyıları özel ıstakoz tarlalarıyla dolarken lahmacun ve kebabçı dükkânları kıyı mahallelere çekilir.²⁹⁷

Bu yeni hayatta kol gücünün üretimde hemen hiçbir rolü kalmamakta, emekçi sınıfı tarihe karışmaktadır.²⁹⁸ Önceki yüzyıllardaki sermaye emek çelişkisi de yerini yaşamasını bilenlerle bilmeyenler çelişkisine bırakır.²⁹⁹ İyi yetişen, iş üretebilen insanların rahat ve konforlu bir hayat sürmeleri mümkündür. Başta “bilimci” ve sanatçılar buluşlarının ve sanat ürünlerinin karşılığını hemen alabilmektedirler. Bilim adamının buluşunun herhangi bir alanda her kullanılışında otomatik olarak banka hesabına para aktarılmaktadır. Herhangi bir besteyi biri ıslıkla çalsa bile telif hakkı olarak telsiz telefonların aracılığıyla onun banka hesabından sanatkârın banka hesabına otomatik olarak telif hakkı aktarılmaktadır.³⁰⁰

²⁹⁶ Çetin Altan, *2027 Yılı'nın Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 9.

²⁹⁷ Age, s. 11.

²⁹⁸ Age, s. 34.

²⁹⁹ Age, s. 35.

³⁰⁰ Age, s. 48-49.

Klâsik ütopyalardaki görülen mal mülk ortaklığının³⁰¹ tersine mal mülk edinme imkânı genişlemiştir. Ekonomik şartların iyileşmesi çok sayıda eve sahip olma şansını da getirmiştir. Nitekim anlatıcı, dünyanın çeşitli bölgelerinde bakımının otomatik olarak banka hesabından karşılandığı altmış üç evinin olduğunu söyler.³⁰²

Çetin Altan, *2007 Yılı'nın Anıları*'yla arka plânında hümanist düşüncenin yer aldığı liberal dünya görüşü doğrultusunda bir anlatı kurar. Bu dünyanın ekonomik mekanizmasını kapitalist sistem oluşturur. Nitekim, rekabet fikrinin olması, serbest teşebbüs, para birimi olarak doların geçmesi hep bu liberal zihniyetle kapitalist sistemin yapılandığı yaşama biçimini işaret eder.

Cüneyt Arcayürek'in *Ku-de-ta*'sında ekonomik hayat geniş yer tutmaz. Kitabın geneline bakıldığında adadaki ekonomik hayatın zayıf olduğu görülür. Ekonomik hayatın gelişmesi için birtakım çabalar harcanır, ancak bunlar sadece yönetimdeki birkaç kişinin verdiği kararlarla sınırlı kalır. Bu kararlar pek de sağlıklı kararlar değildir. Adada ekonomik serbestlik yoktur. Ekonomi, yönetimin aldığı kararlar doğrultusunda ilerler. Ekonominin zayıf olmasını Ada'da Eyikez Hanımın tek ineğinin bulunması, ekonomiyi kaldırmak için ve Adadaki protein ihtiyacını karşılamak için ineğin doğurmasının sağlanmasının öngörülmüş olmasından da anlayabiliriz.

Bazı romanlarda geleceğe dönük teknoloji ile ilgili fikirlerle de karşılaşırız. Buket Uzuner'in *İki Yeşil Susamuru* adlı romanında Teoman *enerji* konusunda ütopyik fikirlere sahiptir. O, Türkiye'nin enerji problemini güneş, su, rüzgârla çözen ve üretim politikasını buna göre düzenleyen bir ülke olmasını ister. Onun görüşünü "*enerji kullanımı sosyal amaçlara ulaşmak için bir araçtır, kendi başına bir amaç olmaz. Ayrıca tabiat, teknoloji ve toplum özellikleri, karşılaştırmalı çalışmalarla incelenip her ülke ve toplum yararına, bir enerji gereksinimi haritası çizilmelidir.*"³⁰³ şeklinde ifade eder.

Yokistan Tasarısı'nda İlhan Mimaroglu, devletçi ekonomik modelin çeşitli yönlerini ara başlıklarda anlatma yoluna gider. Buna göre emek "*nesnel bir değer*"³⁰⁴

³⁰¹ Mina Urgan, *Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More*, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984, s. 79.

³⁰² Çetin Altan, *2007 Yılı'nın Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999 s. 50.

³⁰³ Buket Uzuner, *İki Yeşil Susamuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri*, Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 295.

³⁰⁴ İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*, Pan Yayınları, İstanbul 1997, s. 13.

olarak görülür, “*her bir emeğin değeri öbürüne eşit*”³⁰⁵ sayılır, buna bağlı olarak da “*her bir emekçiye öbür emekçilerinkine eşit ücret*” ödenir. Taksi şoförüyle sanatçı, marangozla doktor arasında fark yoktur. “*Geleneksel toplumlardaki birey anlayışının tersine, hiçbir birey, ekonomik bakımdan öbüründen daha üstün ya da daha aşağı olamaz.*”³⁰⁶

Devlet yapılanmasını bir şirket gibi tasarlayan yazar, bu şirkette çalışan emekçileri de memur olarak değerlendirir. Ancak, çalıştıkları devlet kademelerinde eşit ücret alan emekçiler, aynı zamanda çalıştıkları kurumun, daha yerinde söyleyişle ülkenin ortağı ve sahibi durumundadırlar. Sahip oldukları vatandaşlık belgesi aynı zamanda bir hisse sahibi olduklarını gösterir. Sağlanan kâr, çalışanların ücretlerinin artırılması yoluyla eşit oranda bütün emekçilere paylaştırılır. Emekçilerin iş ortamları iyileştirilmiş, çalışma saatleri altı saat olarak belirlenmiştir. Yılda üç yüz altmış beş gün, günde yirmi dört saat vardiyalı olarak durmadan çalışma ortamı sağlanmıştır. Fazla mesai yapan kişilere ek ödeme de öngörülür.

Ekonominin gelişimi tüketime, özel yatırımlara, yabancı yatırımlara ve turizme dayanır. Ancak, “*Ülkenin ekonomisi büyük ölçüde tüketime yöneliktir.*”³⁰⁷ Tüketimden sağlanan kârla ekonominin işlerlik kazanmasına çalışılır. Sınırlı ölçüde verilen krediler tüketimi teşvike yöneliktir. Gerekli harcamayı yapmayan, para biriktiren kişiler harcaması yönünde uyarılır. Gelecek endişesi olmayan bir ülkede birikimde bulunmanın anlamı yoktur. Özel teşebbüs sahipleri de ütopya ülkesinde dikkate alınmıştır. En küçüğünden en büyüğüne iş kurmak isteyen kişiler devlete projelerini sunup olur aldıkları takdirde devletin uygun göreceği şekilde ve uygun göreceği kişilerle işletmeyi açıp çalıştırabilir. Bütün gelirleri devlete olan bu tür işletmeyi kuran ve yürüten kişi ya da kişiler yine eşit ücretli olarak çalışırlar, ancak kârdan ücretten farklı olarak kendilerine pay ödenir.³⁰⁸ Yabancı şirketler devletin kontrolünde ve ortaklığında yatırım yapabilirler. Kârdan tespit edilen bir payı yurtdışına çıkarabilirler. Taşınmaz mal alma yetkisi yabancı şirketlere de tanınmaz. Anlaşma sona erdiğinde sözleşmeleri yenilenmezse kurdukları işletmeler, fabrikalar devlete kalır. Yabancı şirketler sınırlı sayıda insan çalıştırma

³⁰⁵ Age, s. 13

³⁰⁶ Age, s. 19.

³⁰⁷ Age, s. 29.

³⁰⁸ Age, s. 31.

hakkına da sahiptir. Çalışanların büyük kesimi ülke insanlarından oluşur. Ücret konusunda yabancı çalışanlar ülke insanıyla eşittir. *Yokistan Tasarısı*'nda ülkenin bir başka gelir kaynağı turizmdir. Yabancılar ülkenin dışarıdaki temsilciliklerinden kalacakları süreye bağlı harcamanın bedelini ödeyerek kredi kartı alıp ülkeye girerler. İstedikleri zaman özel kartlarından aktarmak veya döviz bozdurmak suretiyle kredi limitini artırma hakkına sahiptirler. Bunun yanında ülkenin önemli gelir kaynaklarından biri olan kumarhanelerde yabancılara kumar oynama hakkı da tanınır. Ancak, ülkenin yurttaşları kumar oynayamaz.

İlerlemiş kapitalist batı ülkelerinden başlayarak bütün dünyaya yayılmaya başlayan kredi kartı uygulaması da bu ütopyada yerini alır. Bütün ödemelerin kimlik kartına bağlı kredi kartıyla yapıldığı *Yokistan Tasarısı*'nda para hayatın içinden çekilmiştir. Yurttaşlar bütün alışverişini kredi kartıyla yapar. Ülke genelinde yaygın olan bilgisayar ağıyla kredi ve harcamalar kontrol altına alınır. Gerektiğinde devletin tespit ettiği kadar borçlanma imkânı da sağlanır. Turistler ise ülkeye girdiklerinde dövizlerini gerekli mercilere teslim eder ve kendilerine verilen geçici kredi kartı ile alışverişlerini yaparlar. İnsanlardan verginin alınmadığı bu ülkede işsizlik yoktur. Emeklilik de uygulanmamaktadır. Böyle bir uygulama insanları “*işe yaramaz duruma düşmekten kurtarmış olur.*”³⁰⁹

Alev Alatlının *Schrödinger'in Kedisi Kâbus* adlı eserinde Yeni Dünya Düzeni'nde Yüce Pir dünyanın kurtuluşunu *Ekonomik Aklın* küresel hâkimiyetinin gerçekleşmesinde görür. Dünya vatandaşları için tek bir hedef vardır. Bu hedef ekonomik aklın koalisyonuna kabul edilmek ve *Tek*'te erimektedir. Yeni Dünya Düzeninde kapitalizm ve kapitalist ahlâk ekonomik aklın yolunda hizmet veren ideal ekonomik ve sosyal sistemdir. Aklını doğru kullanan kişinin sivrilerek diğerlerini tahakküm altına alabildiği bu sistem bireyin çıkarının toplumun çıkarının üstünde olduğu, başarılı olanın ödüllendirildiği, başarısız olanın ise sonuçlarına razı geldiği bir yapı olarak belirir. Akı ve yaratıcı düşünce gücünü önceleyen kapitalizm insan aklının temel ihtiyacı olan hürriyete de değer verir. Aklını kullanmak ya da kullanmamak kişiye kalmıştır. İnsan akılcılığı ölçüsünde kazanır veya kaybeder, yaşayakalır veya yeryüzünden silinir.

³⁰⁹ Age, s. 19.

Romanda eski Türkiyeliler düşünmeyi reddeden, “ön-insan” kimliğini aşır ferdileşemedikleri için *uzlaşma yönetimine* mahkûm olmuş insanlar şeklinde belirginlik kazanır. Uzlaşma yönetiminin belirleyici niteliği ideoloji yokluğudur. Eserde bu durum *‘Eski Türkiye’nin, ideolojisi yoktu. Eski Türkiye’nin siyasi ilkeleri, idealleri, felsefesi yoktu. Yönü, hedefi, pusulası, öngörüsü olmadığı gibi, liderliğinin entelektüel unsurları da yoktu. Eski Türkiye kültürü duyguların egemenliği altındaydı. Başat duygu da korkuydu. Evet, korku!’* şeklinde dile getirilir.³¹⁰

Romanda Eski Türkiye’de kuralın sağcı, solcu, Türkçü, İslamcı, liberal ya da Cumhuriyetçi gibi tüm düşüncelerin çoğunluk tarafından kabul edilebilecek şekilde yontularak merkezde toplanması şeklinde belirlediğine atıfta bulunulur.³¹¹ Karma ekonomi de uzlaşma yönetiminin tabî sonucudur ve karma ekonomileri baskı grupları yönetir. Baskı grupları hükümet mekanizmasını kısa bir süre için ele geçirerek, hükümeti kendilerine başkalarının sırtından çıkar sağlayacak yasalar çıkarmaya zorlarlar. Hiç kimsenin çıkarının güvende olmaması ilkesi devamlı işler. Kişilerin davranışlarını yönlendirecek standartlar da olmadığından herkes, günlük çıkarı doğrultusunda hareket etmeye şartlandırılmıştır. Marksistlerin iddia ettiği gibi kapitalizm *‘devletin özel mülkiyeti kolladığı’* bir sistem de değildir. Kapitalizm her türlü korunmayı reddeder. Kapitalizm serbestliktir. Ne var ki çocuklar ve ön-insanlar hürriyetten kaçarlardı. *“Eski Türkiye’de demokrasinin hiçbir zaman işlememiş olmasının temel nedeni özgürlükten korkan insanların aile yapılanmalarına sığınmalarıydı. Akraba kayırma, eş dost kayırma gibi özde bir grubun ötekinin üzerinde hakimiyet sağlaması anlamına gelen anti-demokratik çarpıklıkların nedeni de eski Türkiye insanının yetişkin birey olmanın getireceği yalnızlıktan korkmasıydı. Böylece, radikal bir adım atıp kendileri için düşünüp kendileri için yaşamaktansa, kabul gören düşünceleri benimsiyor, kabul gören yaşam tarzlarını tekrarlıyorlardı.”*³¹²

Romanda Talip İmre Kadızade’nin aile fertlerinden bir kısmının zaman içinde geçirdiği ideolojik değişimler, kültürel bunalımlar, belli gruplara mensup olma çabaları da göze çarpar. Çankırı’nın Çerkeş ilçesinin kırsalından gelen devrimci Bekir Kuran öğretmenlik eğitimi için geldiği İstanbul’da hissettiği kültürel yabancılaşmanın da

³¹⁰ Alev Alath, *Schrödinger’in Kedisi Kâbus*, Alfa, İstanbul 2001, s. 85.

³¹¹ Age, s. 86.

³¹² Age, s. 89.

etkisiyle “*davaya*” ihanet eder. Aslında dayandığı temelleri bilmeksizin bir davaya soyunan Türk insanı, yaşamayı okumaya tercih etmek alışkanlığıyla düşündüğünü yaşamaya değil yaşadığını düşünmeye sevk edilmiştir. Çalışmakla para kazanılmadığı, dalavere ve rüşvetin prim yaptığını çabuk kavrayan Bekir, karmaşık işlere bulaşır ve oldukça yüklü bir borcun altına girer. Bağnaz kişiliğiyle göze çarpan Osman Kuran ise bir Rus kadını olan Zozulya ile ilişki kurar. Bunun neticesinde radikal İslamcı torunu Toprak tarafından hırpalanır ve başını çarparak ölür. Babasının tecavüzüne uğrayan Devrim ise bu travma ile hayatta inandığı tüm değerlere yabancılaşır. Önce nihilizmin tuzağına düşer, sonra da altın vuruşla intihar etme yolunu seçer.

Reşat Karakuyu’nun fantastik öğelerle kurulu *Ütopya Mistik Masal Dünyası* adlı eserinde Ark, başarılı olamayan bir şairdir. Ekonomik açıdan rahat biri değildir. Ark, talihini ararken kimi vadilerde her şeyin imanla alındığını, Kenan ülkesinde alış-verişin ahirette bedeli ödenmek üzere sevapla yapıldığını görür. Ekonomik hayatta para geçersizleşip, sevap ve iman geçerli olmaya başlamıştır. Eserde, mal mülk edinme gibi bir olay söz konusu değildir.

Cem Akaş’ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*’nde bilim, teknoloji, endüstri ve ekonomi iç içe gelişen bir yapıda karşımıza çıkar. Teknoloji geniş halk yığınlarının değil, seçkin grubun tekelindedir. İleri teknoloji bilimi, endüstriyi ve ekonomiyi olumlu etkiler görünür, ancak durum hiç de böyle değildir. Yalnızlaşan insan olgunluk çağında bilim ve teknoloji bakımından gelişmiş bir ortamda yaşar görünse de benlik hapisanesine mahkûm olur. Bu da inanları birbirinden uzaklaştırır.

Dr.’nin *Uykusuzlar* adlı romanında ülkede zengin fakir ayrımı yapılmaz. Herkes imajinatör denilen cihazın taksitini, evinin kirasını ödemek, karnını doyuracak kadar ekmeğini alabilmek için çalışır. Halkın emeklerinin asıl karşılığını *egemenler* almaktadır. Batı yarımküre ile Doğu yarımküre arasında ticaret yasaktır. Fabrikalarda ülkenin kendi ihtiyacına yetecek kadarından fazla üretim yapılmakta, artanı ya denize atılır ya da Doğu yarımküreye yasal olmayan yollardan pazarlanmaktadır.³¹³

³¹³ Dr., *Uykusuzlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 189.

11. Aşk, evlilik, sevgi ve cinsel hayat

Araştırma ve inceleme konusu yaptığımız romanlarda sevgi, aşk ve cinsellik de dikkate değer yer tutar. Sevgi ve aşktan çok da cinselliğe yer verilir.

Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar* romanında sevgi, anlatının çatışma alanlarından. *Yedi Uyuyanlar*'dan Yemliha'nın daha çocukken çiftliklerini basan eşkıyalar karşısında altınlarını vermemek için canını feda eden babasının sadece altınlarını sevdiğini düşünmesi, onu sevginin tanımına kafa yoran biri konumuna getirir.³¹⁴ "*Her şeyi, herkesi sevmeyi görev edinen Barış Erleri*" arasına katılmasında sevmeye ve sevmeye dair düşüncelerinin de etkisi vardır. Yalnız Yemliha, "*Barış Erleri*"nden farklı olduğunu düşünerek hayatı boyunca kendinden başka kimseyi sevmeyi için, kendini de layıkıyla sevmeyi farkındadır. Çocukluğunda bile tanrıları, koyunlarını ve çiftliklerini koruyabildikleri ölçüde sevdiğini bilerek, ilahi bir varlığın öğretisini neden canı pahasına yaydığının sorgusunu yapar.³¹⁵

Yemliha, rejim değiştiren ülkedeki insanların sevgiden yana nasibinin az olduğunu düşünür. "*Yüzlerinde bir gülümseyişi taşımayan insanların, sevgi gözesinden yeteri kadar içtiklerine inanasım yoktur.*"³¹⁶ diyerek onlara sevgiyi vaaz etmeyi ister. Yüreğinin yoksun olduğu bu duyguyu altı "*can yoldaşım*" dediği arkadaşlarıyla gidermeye çalışır. Onların Tanrı'ya olan ölümsüz sevgilerine gıpta ederek bakmakla yetinir.

Çetin Altan'ın *2027 Yılı'nın Anıları*'nda evlilik varlığını sürdürür. Bunun yanında pornografi, zevk arayışı ve cinsel hayat geniş yer tutar. Öncelikle cinsellik 'ayıp' fikrinden yalıtılmış, hayatın alışılmış, tabii bir yanı olarak sergilenir. Dede ile torunların birlikte seyredebildiği televizyonlarda halka açık pornografik film gösterileri yayınlanır. Ortalama insan ömrünün yüz yirmi yıla çıkması³¹⁷, insanların genç görünmesini sağlayan estetik operasyonlar cinsel hayatı da etkiler.

2027 yılının dünyasında evlilik ortadan kalkmamıştır ama, kamu denetiminden çıkmış ve kolaylaşmıştır. Çiftler sabah evlenip, akşama boşanabilmekte, canları çekerse

³¹⁴ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 13.

³¹⁵ Age, s. 36.

³¹⁶ Age, s. 127.

³¹⁷ Çetin Altan, *2027 Yılı'nın Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 31.

ertesı sabah tekrar evlenebilmektedirler ³¹⁸. Evlenme ve boşanmaların kamu denetiminden çıktığı yeni hayatta, bilim ve teknoloji sayesinde çocuk sahibi olmak da kolaylaşmıştır.

Yaş ortalamasının yükselmesiyle ileri yaşlarda hovardalıklara ve evliliklere rastlanır. Erkekler zamparalığı seksenli yaşlarına kadar götürürken kadınlar erkeklerle olan ilişkilerini altmış beşine kadar ilerletebilmektedirler. Üç beş yıla kadar bu farkın ortadan kalkacağını, kadınların da daha ileri yaşlarda cinsî arzularını canlı tutacaklarının söylenmekte olduğu belirtilir. Nitekim estetik operasyonlarla otuz beş yaşında görünen bir kadının seksen beş yaşında çıkması onun evlenmesinin önünde engel teşkil etmez. Bilimin gelişiminin sayesinde estetik operasyonların sağladığı bu imkân çerçevesinde yaş aldatmacasına sıkça rastlanır.³¹⁹

Kumsal ve deniz aşkı yaşayanlar denizden çıkan “*dev ekranlarda pornoyla karışık serüven filmleri seyrederek, aşkın tadını bir kat daha*” koyulaştırırlar. Çoğalan turistler de cinsel ilişkinin artmasında rol oynar. Bir yandan da çiftler, özel ilişkilerini videoya çekip çeşitli şirketler aracılığıyla yirmi dört saatlığına değiş tokuş edebilmektedirler. Böyle bir uygulamada zaman zaman kadının önceki eşiyle olan video çekiminin yeni eşiyle birlikte seyredilmesi gibi sürprizlerle de karşılaşmaktadır. Anlatıda, İtalyan asıllı karısının önceki eşiyle olan ilişkisinin kasetini şirketin kendisine kasıtlı olarak verdiğini düşünen yeni eşinin kulübü dava etmeye kalkışması, her iki video kasetinin televizyonda bir açıkturumda kadının her iki eşiyle durumunun karşılaştırmalı olarak gösterilmesi, İtalyan kadının hangi eşini daha çok sevdiği konusunda tartışmanın açılması ve dünya kamuoyunun oylarına sunulması, kendi kasetinin de eski eşe gitmesi sebebiyle mahkemenin durumu eşit görerek davayı düşürmesi nakledilir. Bir tarafla durum ironisinin, diğer yanılla da yerleşik ahlâk kurallarının ironisinin yapıldığı bu anlatımda böyle bir konunun yeni toplum düzeninde hangi boyutlarıyla ele alındığı sergilenir.³²⁰

Bir gelişim ütopyası olan *2027 Yılında Anıları*’nda cinsel ilişki alanındaki gelişmeler de dikkatlere sunulur. Eski tekniklerle yeni teknikler arasındaki farkları bir hayli garip bulan anlatıcı, “Belirli bir seks eğitiminden geçmişler, göz göze bakma

³¹⁸ Age, s. 68.

³¹⁹ Age, s. 31.

³²⁰ Age, s. 12-13.

yönteminden, küçük parmaklarla birbirine dokunma yöntemine kadar, vücutlarının hemen her bölümünü kullanarak da, ortak orgazma yönelebiliyorlar ve bazen bu yöntemlerin tümünü aynı anda kullanabiliyorlar.” değerlendirmesinde bulunur. “Ancak böylesi bir yoğunlaşma ‘zevk ölümleri’ne yol açar.³²¹ Anlatıcı, 2027 yılının içinden 20. yüzyılın sonunda “seks hayatı” hakkında dedesinin öngörülerine de yer vererek,

“Babam geçen yüzyılın sonunda dedemin, seks yaşamlarının akıl almaz boyutlara ulaşacağı konusundaki öngörülerini anlattı. Dedeme göre insanların beyinlerini kullanma oranları yükseldikçe, seks ilişkilerinde de telepatinin etkinliği artacak ve galaksiler arasında dahi birbirini tanımayanların çıldırtıcı aşk yaşamları olacaktı...”

2027, dedemin öngörülerinden henüz çok uzak... belki de daha on bin yıl beklemek gerek dedemin öngörülerinin gerçekleşmesini...”

şeklinde bir değerlendirmeye gider. Bu geleceğe dönük zaman tasavvuru ve gelişme fikri insanlığın başta beyin olmak üzere her türlü faaliyet alanının ve ilişkiler ağının gelişiminin sürekliliğini göstermesi bakımından dikkat çeker. Çetin Altan’ın kurduğu değişime ve gelişime açık ütöpik dünya tasarısı da bunu gerekli kılar.

Nitekim televizyonların yayımladığı eski Belçika kralının eski teknikle küvette sevişmeyi beceremeyip yeni tekniği denemesi de bunun bir sonucudur. Fantastik bilim kurgu özelliği taşıyan şu ironik anlatım da bunu gösterir:

“Modern aygıtlarla sevişme yeni bir yöntem değildi ama, teknoloji sayesinde çok geliştirilmişti. Sevgililer birbirlerinden ne kadar uzakta olurlarsa olsunlar, kullandıkları aygıtların telsize bağlı frekanslarından birbirlerinin titreşimlerini aynen duyabiliyor ve birbirlerini telsiz ekranında görerek konuşabiliyorlardı...”

Her ne kadar firmalar, sattıkları aşk aygıtlarına ait özel frekansların başka aygıtlarinki ile asla karışmayacağını dair güvence veriyorlarsa da; bazen dalga boylarında yine karışma oluyor ve bazen bir pilot, düşünler yurdundaki seksenlik bir koca karıyla; on beş yaşındaki bir kız, hastane morgundaki bir din görevlisiyle sevişmek çaresizliğinde kalıyordu.”³²²

³²¹ Age, s. 14.

³²² Age, s. 22.

Bu gelişim ütopyasında, bilimdeki bütün gelişmelere rağmen birtakım aksamaların olması klâsik ütopyalardaki mükemmel gelecek tasavvurlarına cevap olarak da yorumlanmaya açıktır.

Anlatıda yer yer erkek kadın ilişkisinin 2027’de aldığı durum nesiller arası karşılaştırmalara gidilerek verilir. 1930’larda kız tarafı nişanda dans istedi diye nişan bozulurken, yaklaşık yüz yıl sonra, 2027’lerde ilişkiler serbest hâle gelmiştir. Eski hayat tarzının aksine ergenlik çağına ulaşan erkeklerin peşine otuz beş kırk yaşlarındaki kadınlar düşerek yakınlarının çocuklarını ayartmaya çalışmakta, onlara ilk cinsel tecrübeyi yaşatma yarışına girmekte, bunu da bir övünç kaynağı olarak anlatabilmektedirler. Böyle bir durum geleneğin kırılması, hatta tersine dönmesinden başka bir şey değildir. Bu konuda “Gelecek yüzyıllarda neler olup biteceğini asla kestiremiyorum” diyen anlatıcı, konunun ucunu açık bırakır.

Kadın-erkek ilişkilerinde “*Tele seks*” adı verilen aygıttan da yararlanılır. İsteğe göre seçme hakkı tanıyan bu aygıtın ibresini gece yatarken “*seks*”e getiren kişi, uzak yerlerdeki biriyle ilişki yaşayabilmektedir. Bazen de seçmede bulunmayıp işi tesadüfe bıraktığında ya da frekanslar karıştığında hiç tanımadığı biriyle ateşli ve heyecanlı bir gece geçirebilmektedir.³²³

Kadın-erkek ilişkilerinde 2027 yılının dünyasında gelişmiş bir durumda olan falcılıktan da faydalanılır. Kadın veya erkek “başka zamanlarda ve başka kentlerde seviştikleri kişilerin, dünyadaki ikizlerini” sorup araştırmakta, çiftler falcılık yoluyla birbirlerine uygun olup olmadıklarını öğrenebilmektedirler.³²⁴ Bazı yanımlara rağmen gelişen falcılık insanların cinsî hayatlarını düzenlemelerinde rol oynamaktadır.

Cüneyt Arcayürek’in *Ku-de-ta*’sında cinsellik geniş yer tutmaz. Hatta yer verilmediği görülür. Ancak evlilik konusuna baktığımızda yönetici Lazöy’ün karısının sözünü dinlemesi, onun söyledikleriyle hareket etmesi geniş olarak yer bulur. Yöneticilerin aile yapısı ironik bir dille anlatılmıştır.

Buket Uzuner’in *Balık İzlerinin Sesi* anlatısında Balık İzlerinin Sesi Adası’nda sürdürülen hayat içerisinde olay örgüsünün ana izleklerinden biri olan aşk ve cinsellik de yerini bulur. Aşkta ve cinsellikte seçici ve belirleyici olarak kadın öne çıkar. Anders-

³²³ Age, s. 42.

³²⁴ Age, s. 55-56.

Afife Pirî-Romain Gary ilişkisinde bunu görürüz. Romanın ütöpik dünyasında aşkı ve cinselliği daha çok Afife Pirî ile Romain Gary temsil ederler. Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi'nde başlayan aşk, Balık İzlerinin Sesi Adası'nda daha yoğun mahiyet kazanarak sürer. Kendisini önce Anders'de deneyen Afife Pirî'nin Romain Gary'de karar kılması ve ondan bir süre ayrı kalmasıyla iç dünyasında çoğalan ve derinleşen bir aşkı büyüttüğüne şahit oluruz. Kahraman anlatıcı kimliği ile Afife Pirî'nin aşk üzerine getirdiği yorumlar, yaşamakta olduğu aşka bağlı duyguların yer yer soyutlanarak genellemelere gidilmesine zemin hazırlar. Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi'ne yirmi bir yaşında grubun en genç üyesi olarak katıldığının bilgisi verilen Afife Pirî, Romain Gary'e karşı olan aşkı sebebiyle hayal dünyası içerisinde yüzer. Etrafındaki gelişmeleri gereğince gözlemleyip yorumlama gücünü kimi zaman kendinde bulamaz. Romain Gary ise olgun yaşının getirdiği kararlılık içerisinde birlikte yaşayarak aşkı yavaş yavaş bitirmek yerine Afife Pirî'den ayrılma ve böylece aşkı yaşatma kararı alır.

Romanın kurmaca dünyasında aşkın romantik coşkuyla geniş anlatımına karşılık cinsellik fazla yer tutmaz. Afife Pirî Anders'le ve Romain Gary ile yaşadığı ilişkiyi pornografiye dökmeden kısaca anlatma yoluna gider. Öpüşmeden okşamaya, dokunmadan cinsel temasa kadar birçok fizikî ilişki sınırlı şekilde metnin dünyasına sokulur. Yüceltilmiş aşka karşılık yüceltilmiş cinsellik yer alır. Bu yönüyle aşk ve cinsellikte roman, doğu-batı arasına sıkışmış görünür. Bir yandan aşkın platonik bağlamda yüceltilişi, diğer yandan sınırlandırılmış cinsel ilişki birlikte yürür. Böylece aşk, doğu kültüründe ve romantiklerde karşılaştığımız mabetleştirilmekten çıkarılırken diğer yandan aşkın cinsellikle yavaş yavaş tüketilmemesi için Romain Gary, Afife Pirî'den, acılar içinde de olsa, ayrılma kararı alır.

İlhan Mimaroglu'nun *Yokistan Tasarısı*'nda sosyal hayata, evlilik ve aile hayatına, çocuğun dünyaya getirilmesi ve yetiştirilmesine, nüfus plânlamasına yönelik geliştirilmeye muhtaç birtakım tasavvurlar da getirir. Onun kurguladığı ütöpik ülke tasarısında aileye, evliliğe ve akrabalık (kardeş, torun, büyükanne, büyükbaba, amca, teyze vb) ilişkilerine yer yoktur.³²⁵ Aile olmayışının ön şartı olarak evliliğin de olmadığı bu toplum yapısında kişiler ön plâna çıkarlar. Sistem her bir kişiyi önceleyen yapıya sahiptir. “Anne ve baba adı kimlik kartında değil, ancak gerektiğinde kimlik

³²⁵ İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*, Pan Yayınları, İstanbul 1997, s. 20.

doğrulamaya yararlı bilgiler olarak nüfus kütüğünde yer alabilir”.³²⁶ Ailenin olmadığı bu yapılanmada geleneksel aile üyeleri ve akrabalık ilişkileri sosyal, yasal ve özellikle ekonomik anlamda yok bilinir. “Yokistan”da kâr artışlarıyla verilen pay arasında orantıyı tutturmak için sıkı nüfus kontrolü uygulanır. Doğan çocuğa ödenecek payın diğer yurttaşların gelirinden kesilmemesine özen gösterilir. Kadınlara aldıkları izin belgesiyle doğum hakkı verilir. İzinsiz doğum büyük suç sayılır. Anne, doğumla birlikte işinden altı ay izinli sayılır. İki odalı bir evde oturuyorsa üç odalı eve çıkması istenir. Çocuk, doğumdan itibaren ücret alır ve giderleri bu ücretle karşılanır. *Yokistan Tasarısı*’nda bir yandan evlilik ve aile kurumuna karşı çıkılırken, diğer yandan anne ve babadan, çocuğun dünyaya getirilişi ve eğitiminden söz edilir. Ailenin olmadığı toplum yapısında kadın-erkek ilişkisinin ve çocuğun var olma şartlarının açıklığa kavuşturulduğu söylenemez. Ayrıca aşkı yok sayan bir model öngörür. Bu da insanları biyolojik varlıkları ve ihtiyaçlarıyla sınırlamaktan öteye geçmez. Çocuğun biyolojik varlığını sürdürmesinin şartları düşünüldüğü hâlde aile kurumunu olumsuzlayan bu tasarıda çocuğun aile fertlerinden gelecek destekle psikolojik dünyasının oluşumu da dikkate alınmaz.

Reşat Karakuyu’nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* adlı romanında Ark, eşinden boşanmış ve iki çocuğu olan biridir. Boşandığından beri çocuklarını hiç göremeyen Ark, çocuklarına karşı büyük özlem duymaktadır. Ark, kötü cin Asasel’in oyununa gelmekten Herodotos sayesinde kurtulur. Aksi takdirde hükümdar zannettiği kötü cinin aslında gerçek olmayan kızıyla evlenecektir, Herodotos ikazıyla bundan kurtulur.

Mistik dünyada cinsel hayat çok serbest yaşanmaktadır. İnsanlar burada cinsel hayatın alelâde yaşanmasını gâyet normal karşılarlar. Cinsellik artık *ayıp* olmaktan çıkmıştır. Göz önünde yaşanan cinsel hayat sık sık esere konu olmuştur. *Umut Vadisi*’nde sonsuz gençliğe kavuşma yöntemi kullanılır. Böylece cinsel hayat da daha uzun sürebilmektedir.³²⁷ Kadınlar da erkekler gibi hovardalık yapabilme hakkına sahiptir.

Dr.’nin *Yedi Uyuyanlar*’ında şeriat sistemiyle yönetilen ülkede kadınlar dişiliğini çarşafarla örtmüş mahrem varlıklar olarak algılanmaktadır. Dışa kapalı bu toplumda

³²⁶ Age, s. 19-20.

³²⁷ Reşat Karakuyu, *Ütopya Mistik Masal Dünyası*, Reş- Kar Yayınları, İstanbul 2000, s. 88.

insanlar, nefislerinin gerektirdiklerini ancak kendi dünyalarında yaşayabilmektedirler. Serbest bölge topraklarında ise ahlâk anlayışı tamamen farklıdır. Cumartesi geceleri yapılanların hiçbirinin ayıp sayılmaması, insanların istediklerini yaşamalarına imkân tanır.³²⁸ Sokak ortasında kadınlı erkekli grupların sevişmeleri yadırganmayıp olağanmış gibi karşılanır. İnsanlar cinsel tercihleri yüzünden toplum tarafından dışlanmaz, her türlü çılgınlığa müsaade edilir. "*Cehennem'in ortasında bir cennet adacığı*" diye söz edilen serbest bölgede kim canı isterse onunla birlikte olur, *ulaşılmazlık* kavramı bilinmez.

Schrödinger'in Kedisi Kâbus'ta aşk ve cinsellik öngörüsüyle karşılaşılır. İmre Kadızade, Kara Kalpaklı Adam'a bir aşk mektubu yazar ve bunu ona verir. Bu mektup, Kara Kalpaklı Adam'ın aldığı ilk aşk mektubudur. Birlikte uzun uzun konuşurlar ve aralarında geçen bu konuşmada Kara Kalpaklı Adam, zihnikemâl'i, Mucizeler Diyarı'nın ülküsü olarak niteler. Ahlâk'ı ise, Ezeli ve Ebedi Gerçeklik'i tanımayan yolların tamamının açık tutulmasını sağlayan tutum, davranış ve yargıların bütünü olarak tarif eder.

Nörofizyolog, psikiyatrist ve psikoterapist Dr. Maria Evengelista, Darwin teorisiyle Koalisyon'un felsefesinin ilişkisini üzerinde durarak cinsellik hakkında sonuçlar çıkartır. Yeni Dünya Düzeni'nde insanların cinsel hayatları, Darwin'in "*doğal seçme teorisi*"ne göre yeniden düzenlenmiş ve "*özgür seks*" yolundaki engeller ortadan kaldırılmıştır. Mucizeler Diyarı'nda "*sevişme kılavuzu*" vardır. Onarımcılara göre sevişme, bilinci bilinmezle, "numen"le, bütünleştirme yöntemidir. Sevişme, söz konusu kılavuzda dokunmadan, dokunamadan cinsel doyum ve aydınlanma olarak tarif edilir.

Kâbus'ta değinilen Türk insanının *eril* ruhu yitirdiği tezine karşılık *Rüya*'da erkeklere özel bir önem verilmektedir. Mucizeler Diyarı'nda Erkek Liseleri bulunmaktadır. Kız okulları yoktur; çünkü bulundukları şartlarda korunması gereken Erkeksi İlke'dir. Yukarıdakiler, erkeği üremenin temel unsurlarından birisi olmaktan çıkarmak üzeredirler. Korunmazlarsa erkeklerin nesilleri tükenecektir.

Onarımcılar, kolayca '*gayrişahsi*' hâle gelebilen cinsel ilişkiye, bu konudaki oburluğa, cinselliğin *hobi* hâline gelmesine karşıdırlar. Çünkü bu hâlde duyguların

³²⁸ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 190.

incelmesinin önüne geçilmekte, üretim de engellenmektedir. Onarımcılar, çiftlerin birbirlerini yücelttikleri birliktelikleri teşvik etmektedirler; çünkü onlar fiziki cinselliğin ötesini amaçlayan birliktelikleri, Kâinat'ın dalga cenahına kanatlanabilen cinselliği, zihnikemale yaklaşmanın işaretleri olarak görürler.

Kara Kalpaklı Adam, romanın izleklerinden biri olan “*eril ruh*”un temsilcisidir. “*Eril ruh*”un yitirilmesi *Kâbus*’ta Türkiye’nin parçalanma sebeplerinden biri olarak sunulmuştur. Kara Kalpaklı Adam (eril ruh), romanın çözüm önerileri bakımından önemli bir şahıstır. “*Eril ruh*” romanın bir diğer meselesi olan *aşk* kavramıyla bir arada, İmre Kadızade ve Kara Kalpaklı Adam’ın aşkıyla işlenir. Romanın sonunda, yer yer İmre Kadızade ve Kara Kalpaklı Adam’ın aşkıyla işlenen ve sevişme gibi yeniden kurulan *aşk* kavramı tekrar vurgulanır ve konu ütöpik bir mesaja bağlanır: İmre Kadızade, Kara kalpaklı Adam’a sarılıp, onu “hissettikten” sonra, onu bir kez daha yolculuğa uğurlar.³²⁹

Kutsal Koalisyon’un merkezinde de üreme vardır. Çünkü insanoğlunun tek bir evrensel merkezi vardır: *Seks*. İnsanın özgür iradesi, girişim kabiliyetidir. Özgür irade ise üremeye yardımcı olmak üzere evrimleşmiştir.

Seks, üreme ile eşanlamlı değildir. Yeni Dünya Düzeni’nde üreme Yüce Pir’in iznine bağlı olarak ve genlerin mükemmeliyetinin belgelenmesi hâlinde kopyalama ve diğer yöntemlerle seks olmadan da mümkündür. Seks, insan türünün gen havuzunda katkıda bulunmak suretiyle bir yandan kişiler arası farklılık yaratırken diğer yandan da bu farklılığın belli sınırlar içinde kalmasını sağlar.

Yüce Pir, ferdî farklılıkların nedeni olan özgür seksin önündeki engellerin kaldırılmasını emreder. Bu sebeple amaç en iyi genleri aramak olup, koalisyon yolundakiler üreme ve genetik potansiyeli yüksek, sağlıklı, güçlü türdaşlarına yönelirler. Koalisyon yolundaki erkekler güzel kadınlara aşık olacaklardır, çünkü güzellik, gençlik ve sağlık yani doğurganlık demektir. Doğurganlık cinsel ayıklanma yolunda insan türünün biricik müttefikidir. Vasıllar Meclisi aldığı bir kararla özgür seks ve en iyi genleri bulma yolundaki engelleri kaldırmıştır. Amaç seks yapmada fırsat eşitliği sağlamak suretiyle en iyi olanın kazanmasına olanak tanımaktır. Genleri fertler

³²⁹ Hakan Ünser, *Türk Romanında Siyasi ve Sosyal İçerikli Gelecek Kurguları* (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003, s. 272-273.

taşırlar. Fertlerin genleri taşıması yolundaki en büyük engel milyonlarca yıldır birbirleriyle aş ve eş için kıyasıya rekabet eden diğer fertlerden gelir. Rekâbet Postmodernizmin çok benli çok parçalı, çok özneli eşitlikçi birliktelik söyleminin olmazsa olmaz gereğidir. Bu bilgiler ışığında batılı ülkelerin ve özellikle de Amerika'nın moral değerler açısından takındığı tutum da açığa çıkar.

Bilindiği üzere Amerikan yasaları sperm bankaları ya da taşıyıcı annelik yoluyla çocuk sahibi olmanın önünü açmıştır. Çocuğunun fiziksel, ruhsal, entelektüel açıdan en mükemmel özellikleri haiz olmasını arzulayan anne adayları uygun buldukları donörlerin spermlerinin aşılması yoluyla hamile kalmakta ve nesebi belirsiz çocuklar dünyaya getirmekte, bunun sonucunda da aile ortamından mahrum büyümüş potansiyel ruh hastası fertler toplumu sarmaya başlamaktadır. Buna insan türünü mükemmelleştirmek yerine soysuzlaştırmak demek de mümkündür.

Cem Akaş'ın 2228 yılının ütöpik dünyasının anlatısı durumunda olan *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde cinsellik, aşk kurmaca dünyanın yapısını kuran öğelerden biridir. Etik değerlerin bayağılaştırıldığı toplum kurallarının aşındığı bir dünya algısıyla karşılaşırız. Farklı cinsel tercihler ve yaşama alanları olağanlaşmıştır. İnsanların ilişkilerini düzenleyen dıştan ve içten yaptırımlar gündeme gelmez. Bu çerçevede güç cinselliği de belirleyen temel etken durumundadır.³³⁰ Kadın ve erkek cinselliğinin giderek silinmeye çalışıldığı toplum yapılanmasında bir tarafıyla cinsellik hayatın içerisinde yerini bulur. Bunlardan Hökl'ün eski sevgilisi Agse başka bir kadınla yaşarken Hökl'den Sayr adında bir erkek çocuğu dünyaya getirmenin paradoksunu sergiler. Simu Hökl'le beraberken Hökl'e rahatça Ebrino'dan etkilendiğini söyler.³³¹ Hökl ise bir önceki sevgilisiyle sevişir, bunu yumuşatmadan Agse'ye olduğu gibi anlatır.³³²

Sevaneler “*Yol boyunca dizimli, menüsünden seçilen kadın ve erkeklerle sevişilen ve yemek yenen lokantalar*”dır.³³³ Bu sevaneler zaman zaman kapatılır fakat

³³⁰ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 20.

³³¹ Age, s. 26.

³³² Age, s. 30.

³³³ Age, s. 67.

bir süre sonra yeniden işletmeye açılır. Burada “garson ve hostesler” müşterilere cinsel hizmetlerde bulunur.³³⁴

Olgunluk Çağı Üçlemesi’nde kadın olumsuzlanan bir yapıda karşımıza çıkar.³³⁵ Bunda temel yönlendirici unsur erkek egemenliğine dayanan güçtür. Gücün öncelendiği yapılanmada kadınlar genellikle zayıflığın sembolü olarak kurmaca dünyadaki yerlerini alırlar ve çeşitli olaylar karşısında çeşitli durumlarda aşağılanırlar. Onların aşağılanmasıyla birlikte kadın kimliği de aşağılanmış olur.

Cinselliğin yanında sınırlı olarak aşk konusu da anlatıdaki yerini alır. Yamu ile Paşa arasındaki duygusal ilişki araya maddî temasın girmediği temiz bir aşk olarak kalır. Bir kılba olan Jams da Hökl’e karşı temiz duygular besler. Fakat aşk anlatıda geniş bir katman oluşturmaz.

Dr.’nin *Uykusuzlar* romanında cinsellik kavramı, tamamen bir zevk unsuru olarak gösterilir. Romanın temel sorgulama alanlarından biri olan "yaşama nedeni"nin amacı, insanın bedensel haz ihtiyacını tatmin etme çabası gibi görünse de, ölüme terk edilen insanın psikolojik tatminlerden mahrum bırakılmasının sonucu hayvanî içgüdülerini yaşamaya yönelmesidir.

Çetin Altan’ın *2027 Yılıın Anıları* romanına benzer şekilde *Uykusuzlar*’da imajinatör denen aygıtlar yer alır. İmajinatörler insanın hem bedensel hem de ruhsal zevklerine cevap verdiği için, çiftler birbirleriyle cinselliklerini yaşama ihtiyacı duymaz. Roman kahramanlarından Şefik, genetik özelliklerinden dolayı cihaza bağlanamadığı için bu zevklerden mahrumdur. Eşi Seval’in zaman zaman zevkin doruklarına tırmandıkça, gırtlğından soğuk, iniltili soluyuşlar çıkardıkça, şimdiye kadar defalarca seviştiklerini, fakat ona böylesi bir zevki tattıramadığını düşündükçe karısına karşı hıncı daha da büyüyordu.³³⁶

Şefik, imajinatöre bağlanıp uyuyamadığı için yani "uykusuz" olduğundan gerçek ve sanal bütün zevklerden mahrumdur. Zaman zaman arzuladığı kadınlar onlar üzerinde kurduğu hayaller olur. Aslında bu, bütün "uykusuzlar"ın yaşadığı bir durumdur. Bu yüzden ülkede tecavüz olayları artmıştır. Roman kahramanlarından Orhan’ın: "İnan

³³⁴ Age, s. 110.

³³⁵ Age, s. 283.

³³⁶ Dr., *Uykusuzlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 12.

bana dostum, bu dünyada sevişmekten başka degecek bir şey yok.”³³⁷ sözü "uykusuzlar" diyarında, felsefeyi, sanatı, üretim ilişkilerini, toplum düzenini, uygarlığı, kısacası insanı insan yapan değerlerin tümünü temelden sarsan değişimi umursamayarak geride özlenenlerin, insanın hesapsızca yaşadığı cinsellik olduğu konusuna vurgu yapar.

Son Masal anlatısında aşk, entrik unsur ögesi olarak karşımıza çıkar. Anlatıyı sürükleyici hâle getiren ve asıl düğüm noktalarını atan aşktır. İkiz kardeşler, eşsiz güzellikteki Simzala'ya âşık olur ve Simzala onları birbirlerine düşürmeye çalışır.³³⁸ Buradaki aşk, Habil ve Kabil'in aşkıyla benzerlik göstermektedir. Kardeşlik rekabete dönüşür. Simzala iki kardeşi yarıştırmayı sever.³³⁹ Anlatıdaki temel çatışma iki prensin burada başlayıp süren aşkında aranmalıdır.

Görüldüğü gibi sevgi, aşk, evlilik hayatı ve daha çok da cinsellik, ütopyik romanların üzerinde durduğu konular arasındadır. Klâsik ütopyalardan farklı olarak içine biraz da pornografinin karıştırıldığı bir yapıyla karşılaşılır. Ayrıca cinsellikte bilim ve teknolojinin geliştirdiği aygıtlara genişçe yer verilir. Sevgi, aşk ve evlilik hayatı toplumu düzenleyen, geliştiren yapılar olmaktan çıkıp şahsi zevk unsuru kabul edilen *cinselliğe* dönüşmüştür. Platon'dan başlayarak cinsellikte bile ortaklaşmaya giden bir toplum hayatının öngörüsü değişerek gelecek kurgularının ve anti-ütopyaların dünyasına girmiştir. Özgürlükle birlikte düşünülen cinsellik fazla serbest bırakıldığı ve hayatın maddi çıkarlar doğrultusundaki alanında problem alanları yarattığı için evlilik kurumu çöküntüye uğramaya başlar. Sevgi ve aşk konuları çok eşli hale gelen toplumlarda geçmiş yüzyıllarda olduğu gibi değildir. İncelediğimiz eserlerde gelecekte evlilik kurumlarının olmayacağı düşüncesi ortak bir düşünce olarak karşımıza çıkar. Evliliğin zayıfladığı geleceğin toplumları mekanikleşen ve anlamını yitiren topluluklar haline dönüşür. Sevgi konusu sadece eşlere karşı olan bir duygu olarak düşünülmemelidir. Çocuklara, doğaya, hayvanlara ve bütün insanlığa karşı olan sevgi duygusu da 1980 sonrası eserlerde yerini kuru iktidar arayışlarına ve monoton, hatta mekanik bir dünya anlayışına bırakır. İnsanları bir araya getiren sevgi yok olmuştur. Anti-ütopyalarda insanlar kendi dramlarını kimseyle paylaşamayan, yalnızlaşan ve psikolojik düzlemde problemlerini büyütürken, kendilerinin yarattığı kaos düzleminde

³³⁷ Age, s. 178.

³³⁸ Ethemoğlu Armağan, *Son Masal*, Telos Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 43-45.

³³⁹ Age, s. 56.

boğulan insanlar olmuştur. Sevgisizlik çoğu zaman *delilik*, *intihar* ve *insanlardan kaçma* şeklinde ortaya çıkar.

12. İnanç Katmanı ve Moral Değerler

Ele aldığımız romanlarda inanç katmanına ve moral değerlere sınırlı olarak yer verilir. Çoğu eserde çağın ilerleyişi, bilimin ve teknolojinin gelişmesi karşısında inanç katmanının ve moral değerlerin geriye düşmüşlüğüne bilgisi bulunur. Kimi kurmacalarda ise din, çağ dışı olarak nitelenir ve geri kalmışlığın sebebi olarak gösterilir.

Gülten Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları* adlı eserinde inanç katmanı zayıf kalır. Bilimin üstünlüğü ve bilim kurgunun gücü öne çıkarılırken Tanrı inancı veya başka moral değerler eserde pek yer etmez. Tanrı, sadece yeryüzünü ve yaşayan canlıları yaratmış olan yüce varlıktır. İnsanlara akıl ve düşünme yetisi armağan etmiştir,³⁴⁰ fakat bundan sonrası insanın aklının işidir ve bilimin sayesinde gerçekleşir.

İlhan Mimaroglu'nun *Yokistan Tasarısı*'nda moral değerler üzerinde sınırlı olarak durulur. Etik değerler pek gündeme gelmemekle birlikte din olumsuzlanan bir yapı gösterir. Bu ülkede “*doğma büyüme vatandaşlar eğitimleri boyunca dinden arınmış olarak yetişmişlerdir. Ancak üniversitede din alanında, bütün dünya dinlerinin uygarlığı, özgürlüğü, akılcılığı engelleyen; bilgiyi saptıran; savaşımlara, kıyımlara yol açan niteliklerinin ve olgularının araştırılıp incelendiği, inanca karşı bilgi ve düşüncenin yükseltilmesine yönelik bir öğretim dalı*”³⁴¹ yer almaktadır. Göçmenler de ülkede caminin, kilisenin, havranın bulunmadığını bilerek yurttaşlıklarını kazanmış olurlar. Karl Marks'ın “*din afyondur insanları uyuşturur*” parolasını hatırlatan bu bakış açısı, komünist ideoloji çerçevesinde ateist bir toplum yapısı öngörür. Bütün dinleri olumsuzluğun kaynağı olarak şartlayan Mimaroglu, yeryüzündeki büyük medeniyetlerin teşekkülünde inanç sistemlerinin oynadığı rolü dikkate almaz. Oysa çoğu yüksek medeniyetin temelinde esaslı inanç sistemlerinin bulunduğunu medeniyet tarihi araştırmaları göstermektedir.

Uykusuzlar'da Tanrı inancı sorgulanan bir kavramdır. Din algısı eserde zayıftır. İçerisi boşalmış bir İslâm anlayışı vardır. Romanda adı konulan ancak içeriği hakkında bilgi

³⁴⁰ Gülten Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul 2004, s. 74.

³⁴¹ İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*, Pan Yayınları, İstanbul 1997, s. 47.

sahibi olunmayan, efsane ve mitlerle karıştırılan bir İslâm anlayışıyla karşılaşırız. Kahraman anlatıcı, “*Var mıydı peki? Bir Tanrı var mıydı? İnsanları yaratmış olan, onları her adımda izleyen, günahını sevabını not edip bir gün hesaba çekecek biri var mıydı?*”³⁴² sorularıyla içindeki inanç boşluğunu dışavurur. Kahraman anlatıcı Şefik, “*Müslümanlık bir din (...) Eğer yanılmıyorsam bizim dinimiz*”³⁴³ diyecek kadar din ve inanç konularında bilgisizdir. İslâm dinini devletin resmi dini hâline getiren İran’da kıyamet fikri insanların kafasında devrim imgesinin yerini alır.³⁴⁴ Bunun yanı sıra şeriatla yönetilen İran, Mehdinin gelişini insanlığa müjdeler.³⁴⁵ Bu mehdi devletin alıp bütün dünyaya sunduğu bir gençtir, haber ise yalandır. Efsaneler hikâyelerle, gerçekler destanlarla karıştırılır. Eğitimsizliğin sonucu olarak anlatıcının ağzından şu cümleler dökülür: “*Firavunları denize döken Mustafa Kemal de doğrudur, Yunan gavurunu Kızıldeniz’de boğan Muhammet de.*”³⁴⁶ Bütün bilgilerin, hayatın ve gelecek düşüncesinin içi boşaltılmıştır artık. Geriye büyük bir boşluk ve onun yarattığı kaos kalmıştır. Sonunda teknoloji inançların yerini alır. Teknoloji artık tanrı olmuştur.³⁴⁷

Alev Alatlının *Schrödinger’in Kedisi Kâbus* adlı eserinde *Yeni Dünya Düzeni*’nde dünyanın Allah tarafından yedi günde tasarlandığı için insan tabiatının Tanrı iradesi dışında oluşamayacağına inananlara yer yoktur. Zira *Yeni Dünya Düzeni*’nde hiç kimse doğruluğu bilim tarafından doğrulanmamış esaslar doğrultusunda yaşamaya zorlanamaz. Bu bilgiler ışığında aslında ayrı ayrı disiplinler olan din ve bilim karşı karşıya getirilip bilimsel gerçeklik öncelenir. Darwin’in evrim teorisi insanın varoluş nedeninin anlamlı ve elle tutulur açıklaması şeklinde takdim edilir. İnsan, geçmiş tarafından yaratılmıştır. Ekolojik denge güçsüzün yok olup güçlünün ayakta kalması prensibi üzerine kurulmuştur.

Eserde din de saçaklı mantığın verileri ışığında belli bir mecra oturtulmaya çalışılır. “*Peygamberler kuşkusuz vahiy aldılar, ama dille problemleri oldu. Aldıkları vahiyi insan yapımı siyah beyaz bir dile dökerken ister istemez kabalaştırdılar. Bu*

³⁴² Age, s. 60.

³⁴³ Age, s. 176.

³⁴⁴ Age, s. 66.

³⁴⁵ Age, s. 63.

³⁴⁶ Age, s. 160.

³⁴⁷ Age, s. 123.

yüzden Bektaşî sırları, tasavvuf sırları vardır.” diyen yazar romanda Schrödinger’ in Kedisi’nin *Allah faktörü* olduğuna da dikkat çeker.

Reşat Karakuyu’nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* adlı romanında talihini aramak için mistik dünyaya giden Ark, yaşadığı zorluklardan ve güç atlattığı tehlikelerden cesareti ve öğütlere uyması sayesinde kurtulur. Aradığı en büyük talihin “inanç” olduğunu gören Ark’ın Allah’ın varlığına ve birliğine olan inancı artar. Dünyaya geri gönderildiğinde bu görüşlerini yaymaya çalışır ve bu yolda can verir.

Cennet ve Cehennem’i öğrenmesi, Sırat Köprüsü’nden geçmesi, Allah katına yaklaşması, Ark’ta dini anlamda büyük farklılıklar meydana getirir. Her varlığın Allah’a ibadet etmesi Ark’ın din dünyasına yeni boyutlar kazandırır. Ark’ın inancı yaşadıklarından sonra tam olarak yerine oturur, içine Yaradan’ın aşkı dolar.

Dr.’nin *Yedi Uyuyanlar*’ında Roma topraklarında yıllarca canları pahasına ilahi dinin öğretisini anlatmaya çalışan "*Barış Erleri*" dolayısıyla putperest bir devletin düzenine de karşı koyuyorlardı. Roma devleti zamanında bir tanrıdan bahsedilmez, herkesin saygı duyduğu, büyük tanrıların yanı sıra bir de her kentin, her klanın özel tanrıların varlığından söz edilir.³⁴⁸ *Yedi Uyuyanlar*’da inanç katmanı ve din konusu eserde iki ayrı kutba varan bir ayrılık görüntüsü vererek anlatılır. Yedi Uyuyanların dindar insan olmaları eserde inanç ve Tanrı kavramlarının sorgulanmasını da getirir. Dinin aldığı değişik görünümeler dünyadaki kutuplaşmaları da beraberinde getirmiştir. Anlatıcı din konusundaki ayrılıkların ulaştığı noktayı;

“Mason locaları, laik üniversiteler, liberal çizgide kimi sivil kitle örgütleri birbiri ardına açıklamalar yaparak, dinin yalan olduğunu ve dünyada artık dinler çağının sona erdiğini açıklıyordu. Buna karşılık kiliseler, Amerika’da örgütlü dinsel tarikatlar ve muhafazakar toplum örgütleri, bundan sonraki bilimsel gelişmelerin, artık insanların mutluluğuna hizmet etmeyeceğini söyleyerek, bilimi adeta lanetliyorlardı.”³⁴⁹

şeklinde aktarır.

³⁴⁸ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 10.

³⁴⁹ Age, s. 219.

Yedi Uyuyanlar, uyandıkları ülkeye eskiden Türkiye dendiğini, fakat, bunun artık yasak olduğunu öğrenirler.³⁵⁰ Bu ilkede rejim değişmiş, din devlet yönetiminin aracı hâline gelmiştir. Kadınlar simsiyah çarşafıya bürünmüşlerdir.³⁵¹ Devlet heyeti ulema adında bir yaşlılar heyeti tarafından yönetilir.³⁵² Devletin dini İslâm'dır. Anadolu Federe İslâm Devleti olarak tarif edilen ülke için “Yüz yıllık bir zulüm yönetiminden sonra Allah'ın buyrukları doğrultusunda yaşayan mutlu, huzurlu bir ülke”³⁵³ dense de durum görüldüğü gibi değildir. Her hafta onlarca vatandaş kâfir ilan edilir ve darağaçlarında infaz edilir.³⁵⁴ Orta ve Doğu Anadolu'da kanlı bir iç savaş sürer.³⁵⁵

Anadolu'nun İslâm dinine göre sözde yönetiminin dışında bir de “serbest bölge” vardır. Burası batılı güçlerin zorla ve hileyle işgal ettikleri İstanbul topraklarıdır.³⁵⁶ Serbest bölgedeki yaşayış Anadolu Federe İslâm Devleti'ndeki yaşayışın taban tabana zıttıdır. Burada insanlara “yer yüzünün cenneti verilir. Buradaki herkes daha fazla konfor, daha fazla mutluluk ve daha fazla cennet için didinir durur.”³⁵⁷ Burası cennetin kendisidir. Serbest bölgede her türlü haz, zevk ve rahatlık vardır. Serbest bölge “Cehennem'in ortasında bir cennet adacığı”dır.³⁵⁸

İlahi dinin doğmasıyla tanrılar batıl ilan edilir ve insanlar tek Tanrı'nın huzurunda eşit sayılır.³⁵⁹ Yüzyıllar sonrasındaki Roma devletine ilahi din yani Hristiyanlık gelmiştir. Fakat, Tanrı'nın peygamberi İsa, Tanrı'nın oğlu olarak benimsenmiştir. Dinin öğretisi insanlarca yanlış algılanıp yorumlanmıştır. Roma'ya göre ulu Tanrı baba, oğul ve kutsal ruhtan müteşekkildir.³⁶⁰ İslâm dininin insanlığa gönderilmesiyle dünya nüfusunun üçte biri bu ilahi dine inanmayı seçmiştir. Bu dine inananlar kendileri için barışçı anlamındaki Müslüman sıfatını kullanmaktadır. Kimseyi

³⁵⁰ Age, s. 98.

³⁵¹ Age, s. 112.

³⁵² Age, s. 115.

³⁵³ Age, s. 135.

³⁵⁴ Age, s. 157.

³⁵⁵ Age, s. 157.

³⁵⁶ Age, s. 164.

³⁵⁷ Age, s. 186.

³⁵⁸ Age, s. 198.

³⁵⁹ Age, s. 11.

³⁶⁰ Age, s. 28.

iradesine ortak etmeden tek bir Allah'a inanmaktadırlar.³⁶¹

Modern dönemde insanlığın son ilahi dini İslamiyet Anadolu topraklarının yönetim şekline dönüşmüştür. Tanrı kullarına ilahi dinler göndermiş, fakat, kulları dinlerine sahip çıkamamıştır. İslamiyet ilahi dinlerin sonuncusudur. Bu sefer de inananlar sıkı sıkıya bağlandıkları inançlarını kaybetmemek uğruna, hoşgörü, adalet, saygı ve hürriyet gibi değerlerinden taviz vermektedirler.

İslâmî şeriata dayanan ülke topraklarında, İsa'dan, Hristiyanlıktan, Yahudilikten, putperestlikten bahsedenler dahi, zindanlarda ölüme terk edilmektedirler. Kur'an'ın mealinden habersiz insanlar, onun mucizelerine, doğruluğuna dair ahkâm kesebilmekte, sorgusuz, sualsiz İslâmiyeti kabul etmektedirler. Fakat, bu dinin öğretisini tam anlamıyla araştırmaktan acizdirler.

Armağan Ethemoğlu'nun *Son Masal*'ında halk arasında çeşitli inanışlar vardır. Geniş kitle, “*Sonsuzluğun sahibi olan bir Sonsuz Şarkı*”ya, “*sonsuz şarkının tanrıları*”na, “*Ateş tanrısı Yupp*”a inanır ve tapar. Forganyalıların “*tanrıları Eski yunan tanrıları gibi binbir yüzlü değiller*”dir, “*hepsinin kutsal bir maddeleri vardır*”³⁶² İnançta ceza kavramı tartışılır³⁶³ İnanç katmanı, kitabı Ateş kitabıdır. Büyük dinlerde anlatılan kıssalara göndermeler vardır. Büyük kitaplarda yazılan helak olma hâdiseleri burada da işlenmiştir.³⁶⁴ Ancak burada ironi vardır. Dinlere yapılan atıflar mizahi unsurlar içerir.³⁶⁵ “*Dokuz köşeli siyah ceza yıldızının sildirilip yerine kırmızı ödül yıldızı getirilmek istenir*”.³⁶⁶ Ateş tanrısına ev kurban edilir. Kurban etme işi dedikodulara yol açar ve iş çığırından çıkar, aslından sapar. Bilhassa “*sosyete bu yangın işinden çok hoşlan*”ır.³⁶⁷ Öyle ki “*Kurbanların Ateş Tanrısı katındaki görevi, nerdeyse unutulup gitmişti*”ır.³⁶⁸

Bilinmeyen bir neden dolayı Ateş tanrısının gazabına uğrayan Forganyalılar ne kadar kurban verse de felaketlerden kurtulamazlar. Böylece göçe karar verilir. Göç

³⁶¹ Age, s. 100.

³⁶² Ethemoğlu Armağan, *Son Masal*, Telos Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 17.

³⁶³ Age, s. 22.

³⁶⁴ Age, s. 21.

³⁶⁵ Age, s. 23.

³⁶⁶ Age, s. 25.

³⁶⁷ Age, s. 27.

³⁶⁸ Age, s. 27.

edilen yeni mekân Yeni Kaf Ovası ve yeni Kaf Denizi'dir.³⁶⁹ Burası "1001 sabah masallarının ülkesi"dir . İnançsızlığın yol açtığı hiçlik ülkeyi karmaşaya sürükler, huzursuzluk çıkar ve Yeni Forganya bir korku ülkesine dönüşür.³⁷⁰ Kral Yeni Kardeş Forga halkının dinine el atar ve "Ateşperestlik, kozmik planların öngördüğü gelişmişlik yelpazesinde orta dereceli bir yer tutuyordu! Bu aşamayı başarıyla aşmış bulunuyoruz (...) Çok candan izleyicileri olacağınıza inandığım yeni dinsel aşamanın adı, Superestlik'tir! Bundan böyle tanrımız Ateş Tanrısı Yupp değildir; Su Tanrısı Wotsun'dur! " şeklinde bir açıklamada bulunarak yeni dini belirlemiş olur.

Eserde inanç unsuru ayrılıkları da beraberinde getiren bir problem haline gelir. İnanç duygularını sömüren çıkarıcı yöneticiler halkı istedikleri gibi yönlendirme imkânına kavuşurlar. Dostluk, eşit sevgi ve eşit saygı şeklinde düşünülse de başka amaçlar için kullanılır. "Superestizm" sözde yeni düzendir, ancak para kazanmak amacıyla oluşturulan bir ideolojidir. Kurulan dış-gözyaşı üretim evlerinde dış ağlayıcılar gözyaşlarını satacaklardır.³⁷¹ Ve kâbus başlar. Bu nokta anti-ütopyanın belirginleşmeye başladığı yerdir. Daha önce halkı uydurulan inançlar doğrultusunda yeni bir düzene ve uydurma tapınma yöntemlerine alıştıran kral artık onlardan istifade etmeye, tecrübesini paraya dönüştürmeye başlar. Ve anti-ütopya başlar. Önce iç arınma olarak ifade edilen ağlama eylemi Kraliyet Muhafız Alayı'nın işkenceci komandoları aracılığıyla bir işkenceye dönüşür.³⁷² Bu ağlatma eylemi genel kırbaqlama, üç dört kamçı, tokatlama, kulak burma, burun sıkıştırma, çene silkeleme v.b yöntemlerle insan dışı yollardan yapılır.³⁷³ Maksat, olabildiğince çok gözyaşı toplamaktır. Bu gözyaşı toplama eyleminin başlamasından sonra toplumsal statü ekonomiye bağlanır.³⁷⁴

Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde inanç katmanı ve moral değerler dikkate değer bir yer tutmaz. Teknolojiye ve bilim kurguya bağlı inanç sisteminin dışlandığı daha çok ateist plânda gelişen bir yaşama şeklinin öne çıktığı söylenebilir. Ancak bütün bunlara rağmen Hristiyan inanç sisteminden gelen bazı motiflerin kurmaca dünyanın içerisine karıştığına şahit oluruz. Hatta inanç katmanı ile ilgili alanın

³⁶⁹ Age, s. 35.

³⁷⁰ Age, s. 51.

³⁷¹ Age, s. 177.

³⁷² Age, s. 179.

³⁷³ Age, s. 180.

³⁷⁴ Age, s. 184.

zeminini Hristiyan öğretisinden gelen motifler kurar. Hökl'ü kâfir olarak tanıtan anlatıcı kilise benzetmesine yer verir.³⁷⁵ Bu da 2228 yılının ateist toplum yapısında bile eski inanç sistemlerine ait motiflerin bütünüyle terk edilemediğini gösterir.

Görüldüğü gibi din ve inanç kavramları Türk edebiyatının 1980 sonrası ütopyik romanlarında sorgulanan ve eleştirel boyutta ele alınan meseleleridir. Gelecek kurgusu olarak karşımıza çıkan eserlerde inancın yerini teknoloji alır. Teknolojik çağın verileri çoğu zaman Tanrının varlığını sorgulamaya sebep olan unsurlardır. Bunun yanında inanç kavramına yaklaşımda ironik yapılarla da karşılaşırız. Anlatıcının dünya görüşü veya gelecek öngörüsü inanç kavramının hangi yönde eleştirileceğini etkileyen bir yapıda karşımıza çıkar. Örneğin nihilist bir yapıda karşımıza çıkan bir anlatıcı Tanrıyı yok sayar, inananları acımasız biçimde eleştirir ironi yapar. Bunun yanında *Yedi Uyuyanlar*'da olduğu gibi bir inancın misyonerleri ve temsilcileri olan yedi aziz mensup oldukları inanç katmanını ve hayata, hatta Tanrıya karşı duruşlarını irdelemek zorunda kalırlar.

İncelediğimiz yapılar da din ve inanç konusunda uçlarda örneklerle karşılaştık. Bir yanda işlenen katı din yönetimleri diğer yanda dinin ve inancın (zaman zaman evrensel yapıya ulaşmak adına) olmadığı serbest alanlar karşımıza çıkmıştır. İnanç kavramlarıyla gelenek, örf, adet, tarih, efsane, menkıbe gibi yapıların karıştırıldığı durumlar da vardır. Burada roman kahramanlarının içine düştükleri çıkmaz bu unsurlarla inanç kavramını birbirine karıştırmalarıdır. İncelediğimiz eserlerde *fazla inanmak*, hatta körü körüne bağlanmak da *hiç inanmamak*, hatta araştırmamak ve bilmemek de tenkit edilmiş, geleceğin dünyasında insanların her iki durumla da karşılaşabileceği ön sezisi ortaya çıkmıştır.

13. Mülkiyet

1980 sonrası Türk edebiyatı ürünleri olan ütopyik yönelişlerde klâsik ütopyalarda olduğu gibi bir mülkiyet anlayışıyla karşılaşmadık. Eserlerin çoğunun anti-ütopya olması karamsar gelecek öngörüsünde insanların mülk sahibi olmayacakları fikrini doğurmuştur. Buket Uzuner'de *özel mülkiyetle* ilgili ilginç bir yapı vardır. Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanında Balık İzlerinin Sesi Adası, *Yeni Atlantis* ve *Ocenea* ile aynı noktada birleşir. Her üç adada da özel mülkiyet vardır. Yeni Atlantis'te

³⁷⁵ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 24.

özel mülkiyete ek olarak sınıf ayrımı da vardır. Ancak, Balık İzlerinin Sesi Adası'ndaki özel mülkiyet herkesin istediği evde oturması, istediği mekânı kullanması şeklindedir. Adada hiçbir kilit kullanılmaması³⁷⁶ bu çerçevede anlamlıdır. Bu da adada mevcut evlerin ve diğer kullanım araçlarının serbest seçimle kişiye özel olmasını getirir. Nitekim Cyrano de Bergerac, atlı araba kullanırken bir başka roman kişisi modern teknolojinin yakıtsız ve tekerleksiz aracını tercih eder.

14. Sanat

Ütopyalarda sanat konusu tartışılmalı bir konudur. Platon'un sanatın insanlar için fayda sağlamayacağını, sanatın insanların kafasını karıştıracağını düşünmesi Thomas More'da değişerek sanatın boş zaman uğraşısı olabileceği fikri şekline dönüşmüştür. Sanatın insanların fikirlerini geliştirmesi ve dönüştürmesi, felsefi planda insanı geliştirmesi ütopyalar için bir tehlikedir. Klâsik ütopyalarda zayıf kalan ütopya dokusu incelediğimiz 1980 sonra eserlerde kuvvetlenen bir yapıda gelişmemiş, postmodern edebiyatın karamsar öngörüsünden dolayı zayıf kalmıştır.

Sanatçılar toplumun önde gelen insanları seviyesine yükselmiştir, ancak onların öncü olacağı oluşumlara izin verilmez. Karamsar gelecek kurgularında kaosa sürüklenen dünya için sanat düşünülmeyen bir kavramdır. Sanatın yeri huzurlu, mutlu ve zengin insanların dünyasıdır. İncelediğimiz eserlerin çoğunun anti-ütopya olması eserlerde gelişen ve değişen bir sanat anlayışının ortaya konmasını engellemiştir. Bu gelecek kurgularında sanat geçmişte varlık kazanan anlamlara dönüşür ve geçmişle birlikte anılır.

İlhan Mimaroğlu'nun *Yokistan* tasarısında sanatçılar ve eserlerine de yer ayrılmıştır. Orta öğretimden itibaren sanat dallarında eğitim alarak yetişen sanatçılar, yüksek öğrenimlerini tamamladıktan sonra kendi alanlarında göreve atanırlar. Yetenek imtihanlarında başarı sağlayan kişilerin sanat dallarında görevlendirilmesi gerçekleşir. Vatandaşlığa geçmek isteyen yabancılardan sanatçı olanların dünya ölçüsünde başarılı olanlarına öncelik tanınır ve iyi gelir getirmesi beklenir. Bütün sanat eserleri devletin malıdır. Sanatçılardan ayrıca alanlarıyla ilgili yazı yazmaları, konferans vermeleri de istenir. Bunun için ayrıca ücret almayacakları gibi, diğer çalışanlarla eşit ücrete tâbidirler. Tasarının burada sanata ve sanatçının ruhuna hiç de yakın durmadığını belirtmeliyiz. Sanata ve sanatçıya dönük böyle bir uygulama sanatın varlık sebebiyle hiç de

³⁷⁶ Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*, Remzi Kitabevi, 14. basım, İstanbul 1999, s. 196.

bağdaşmaz. Çünkü sanatçının sanat eserini ortaya koyuş faaliyeti memurluk şeklinde değil, hür yaratma çabası ile olur.

Alev Alatlının *Schrödinger'in Kedisi Rüya*'da müzik, “Ebedi ve Ezeli Gerçeklik” şeklinde nitelenerek yüceltilir. Daha sonra “sanat – zenaat” kavramları üzerinde durulur. Klâsik Türk Musikisi, “Yıldız Fidanlığı” simülasyonunu desteklemektedir. Onarımcı Bülent Seyidoğlu, yıldızları notalarla adlandırır. O, bu adlandırmayla yıldızlar arasındaki mesafeyi tespit eder. “*Marcator, çar, dört; gâh, yön. Dört yön. Bunlar kutsal dört yöndür. Türk müziğinin ana dizisi...*” “Yukardakiler”, zenaatı Hristiyanlıktan kalma “dualizm” hurafesi doğrultusunda aşağılarlar. Onlara göre sanat soylu, zenaat ise avamdır. Onarımcılar ise böyle bir bakışa iltifat etmeyerek Mucizeler Diyarı'nda sanat ve zenaat arasındaki itibar farkını ortadan kaldırmışlardır.

Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde sanat kavramı Musak adlı şirketle birlikte ortaya çıkar. Beethovenle birlikte yirminci yüzyılın müziği gündeme gelir³⁷⁷, ancak bu uzak geçmişe ait bir hatıra olarak kalır. İnsanların yabancısı olduğu bu müzik anlayışı yirmi ikinci yüzyılda yoktur.

15. Ütopik toplumun güvenlik yapılanması

15. 1 . Ülkenin güvenliği

İnceleme konusu yaptığımız ütopik eserlerde ülkenin güvenliği, anarşizm, suç, terör, iç savaş ve kaos ele alınan problemler arasındadır. Bu tür kavramlar daha çok karşı-ütopyalarda karşımıza çıkar.

İlhan Mimaroglu'nun *Yokistan* tasarısında ülkenin güvenliği Birleşmiş Milletlere bırakılmıştır. Başkalarının haklarına saldırıyı plânlamayan *Yokistan*'ın savunma için orduya da ihtiyacı yoktur. Yerli ve yabancıların gerektiğinde başvurabilecekleri polis gücü yeterli görülmüştür. Onlar da sınır bölgelerinde görev yapar. Yazarın burada yararcı bir tavır sergilediği görülmektedir. “*Ordu bir savaş makinesi olarak, ilkesel düzeyde olumsuzlanmakta, yalnızca olumsuz boyutları ötekilerin sırtına yüklenmeye çalışılmaktadır.*”³⁷⁸ Ancak yazar, eserin ideolojik temelini de açığa vuran şu cümlelerle ütopyasını bitirirken “*düşmanlık söz konusu olduğunda da, Varistan olmuş Yokistan'ı yaşıtmayacak Amerika.*” şeklinde sloganik cümleye başvurur.

³⁷⁷ Cem Akas, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY, İstanbul 2001, s. 221.

³⁷⁸ Ayhan Yalçinkaya, *Eğer'den Meğer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı*, Phoenix, Ankara 2004, s. 351.

15. 2 . Anarşizm

Buket Uzuner'in *İki Yeşil Susamuru*'nda Teoman adlı roman kişisi *anarşizmle* ilgili bol bol okumuş, araştırmalar yapmış ve düşünmüştür. Goldwin'in XVIII. yüzyılda “*otorite, doğaya aykırıdır*” deyişinden başlayıp Proudhon'un “*Mülkiyet Nedir*”’ine uzanan, oradan Bakunin’cilerin “*kolektivist*” yerine “*anarşist*” kavramını kullanışlarına ve onarko-sendikalizme kadar incelemiş, öğrenmiş ve anlatmıştır.³⁷⁹

Bunu başaramayınca düşünce biçimi olarak sanatçılar ve felsefeciler arasında benimsenen anarşizme sarılır. Pissara, Oscar Wilde, Leo Tolstoy, M. Gandhi gibi barışsever anarşistleri tanır ve tanıtır.

Teoman, hayatın “*her boyutunda kurulan ve kurulacak düzenlere karşı, ‘karşıt kültür’ oluşturmak istediğini*” tekrarlar durur. Böyle düşünmesine rağmen yine de ütöpik, yıkıcı gibi negatif olarak damgalanmaktan kurtulamaz. Teoman’ın anarşistliği yalnızca düşünce plânında kalmaz. O, kendi kurduğu sistem ve kurumlara acımasızca karşı çıkar. Bunu “*Daha iyisini kurabilmek için, kurmayı yeni bitirdiğimi yıkma cesaretini gösterebilmeliyim.*”³⁸⁰ şeklinde ifade eder. Teoman, anarşistlerin eninde sonunda bir otoriteye boyun eğmek ihtiyacıyla tutuşup orta yaşlılıklarında da çoğunun bir inanç ya da bir sembole sığındıklarını bilir.

15. 3. Suç

İlhan Mimaroglu’nun *Yokistan Tasarısı*’nda eğitim yoluyla suç işleme dürtüsü söndürülmüştür. “*Yurt içinde vatandaşlar ve yabancılar her türlü ödemeyi kredi kartıyla yaparlar.*”³⁸¹ Para edinme, zimmete para geçirme, başkalarına ait bir şeyi çalmanın önüne nakit paranın ve özel mülkiyetin olmamasıyla daha baştan geçilmiştir.³⁸² “*Devletin ve kuruluşlarının hesaplarını el altında bulunduran kişiler kendi hesaplarına para geçirme gibi bir suç işleyemezler. Her bir vatandaşın hesabına yatırılan tek ücret dışında bir paranın o hesaba geçirilmiş olması bilgisayarda belirecektir.*”³⁸³ Ancak Mimaroglu, bilgisayarları ve bilgisayarların başında bulunanların kimlerin ve hangi mekanizmanın

³⁷⁹ Buket Uzuner, *İki Yeşil Susamuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri*, Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 20.

³⁸⁰ Age, s. 21.

³⁸¹ İlhan Mimaroglu, *Yokistan Tasarısı*, Pan Yayınları, İstanbul 1997, s. 16

³⁸² Age, s. 57.

³⁸³ Age, s. 57-59.

denetleyeceğinin bilgisine yer vermez.³⁸⁴ Diğer yandan nakit paranın kalktığını söylemesine rağmen ücretlendirmeyi para üzerinden değerlendirir. Paranın yerine kredi kartına bağlı olarak kredi puanı gibi bir şey düşünülebilirdi. *Yokistan*'da “*Saldırganlıktan başlayıp öldürmeye değin başka suçların olasılığı da kişinin bireysel eşitlik ve özgürlük kurallarına göre yetiştirilmesiyle önlenmiştir.*”³⁸⁵ Hak ve hukuklarını iyi bilen insanlar arasında yine de suç işleyen, saldırgan tavırlar sergileyenler bir kurulun önüne çıkarılır. Öncelikle suça yol açan sistemdeki aksaklık araştırılır. Sonra suçlu psikolojik tedaviye gönderilir. Eğer psikolojik tedavi de cevap vermezse hapislananın olmadığı ülkede vatandaşlıktan çıkarılarak yurt dışına sürülür.

15. 4. Terör, iç savaş ve kaos

Buket Uzuner'in *Kumral Ada Mavi Tuna* romanında “*Dışarıda Birileri Ölüyor*” adını alan ikinci bölümde özgürlüklerin, iç savaşların olumsuz doğası ve oluşumları hakkında Tuna'nın gazetelerden aldığı haberlerle birlikte terörün hangi boyutlarda dehşet saçtığı ortaya konulur. Bu haberler silsilesi Cezayir'deki, Yemen'deki, Liberya'daki, Sri Lanka'daki, Angola'daki iç savaşlardan başlayarak dünyanın başka noktalarındaki, örneğin Almanya, Azerbaycan, Rusya gibi devletlerin savaşlarına uzanarak oradan da Türkiye'deki savaş haberlerine - bunların başında PKK ve terör haberleri gelir- kadar intikal eder. Distopyaların kötü koşulları anlatan ütopyalar olduğunu hatırlarsak, romanın ütöpik zeminin en başta şifreler şeklinde verildiğini ve Tuna'nın bu sondaki başlangıçtan geriye doğru giderek hem kendi hayatıyla hem de ülkedeki ve dünyadaki şartlarla mücadele etmek zorunda olduğunu anlarız. 3. sayfada Jean Jaques Rousseau'dan alınan “*İnsanlar özgür olarak doğar, ama her yerde zincire vurulmuş olarak yaşarlar*” cümlesi insanların özgür olamayacağı, dünyanın bugünkü şartlarında özgür doğan insanların bir yerlerde birilerinin esareti altına muhakkak alınacağı fikrini verir ve bu söz romanın tematik yapısını kuran eden temel fikre dönüşür. Tuna'nın gerçekleşmesinden korktuğu savaşlar ansızın karşısına çıkar ve hayatta en çok sevdiği kişi Ada'nın yıllar önce cinayet işlediği haberiyle birleşerek onu kendi geçmişiyle ve ülkesinin geleceğiyle ilgili yaşadığı çatışma ve hesaplaşma içerisine sürükler.

³⁸⁴ Ayhan Yalçınkaya, *Eğer'den Meğer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı*, Phoenix, Ankara 2004, s. 353.

³⁸⁵ Age, s. 58.

Dr.'nin *Uykusuzlar* adlı romanında iki yıl önce ülkede iç savaş bitmiştir ve dingin bir hayat sürdürülmektedir. İki yıl öncesine kadar ülkedeki insanlar ya devletin polisi, askeri olmak ya da devrimci olmak zorunda bırakılmaktadır.³⁸⁶ Polisin karşı karşıya kaldığı insanlar en tabii hakları olan yaşama haklarını ister. İnsanlar sosyal veya sınıf hakları için savaşmamışlardır. Hareketlerinin tek gayesi sistemin onları yok saymasına izin vermemektir. Hatta daha güzel bir dünya da istemezler. Dünyanın değişmemesi hep olduğu gibi kalmasını isteyen bir halk kesimi vardır.

Uykusuzlar'da kahraman anlatıcı Şefik eserde ütopya ve distopyalar hakkında gizliden gizliye fikirler yürütür. Bir uykusuz olarak içinde yaşadığı dünyayı cehennemin kendisi olarak tanımlar.³⁸⁷ İçinde bulundukları sistemi şu cümlelerle izaha kalkışır:

“Sistem öylesine mükemmel ve hayranlık uyandırıcıydı ki, kendine katamayıp dışarıda bıraktıkları bile cennetin kanatlı kapıları önünde bir gün içeri alınacakları günün hayaliyle sabır ve tevekkül içinde bekliyorlardı. Değil sistemi yıkmaya çalışmak, ona dil uzatılmasına dahi kimsenin tahammülü yoktu”³⁸⁸

Devrim konusu eserde farklı cephelerle işlenmiştir. *Asım Cemal* adında sonradan Müslüman olan bir zenci yoksulluğa, işsizliğe ve sömürüye karşı devrim yapan bir önder yapılmıştır. Ancak insanların gözünde büyüttüğü Asım Cemal kendinden iki yüz elli sene önce yaşamış Karl Marks'ın sözlerini tekrar etmekten başka bir yenilik getirmemiş kendisini bir devrimci olarak halka kabul ettirmiştir.³⁸⁹ Asım Cemal'in Karl Marks'tan yüz elli yıl sonra yeryüzüne gelmiş olması fiktif zamanın 2030'lu yıllar olduğunu gösterir mahiyettedir. Anlatı 21. yüzyılda gerçekleşir.

Romanda belirsiz bir gelecekte kurgulanmış olan distopyanın asıl sebebi eserin sonlarına doğru açıklığa kavuşur. Bütün kaosun asıl sebebi ‘egemenler’ denilen üst tabakanın çıkarıcı davranışları ve tedbirleridir. ‘Soğuk füzyon’ bulunmuştur.³⁹⁰ “*Oda ısısında, hidrojen çekirdeklerinin birleştirilerek helyum atomuna dönüştürülmesi*”³⁹¹ ile uygarlığın emrine sonsuza dek yetecek kadar enerji kaynağı üretilmiştir. Bu enerji

³⁸⁶ Dr., *Uykusuzlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 29.

³⁸⁷ Age, s. 91.

³⁸⁸ Age, s. 93.

³⁸⁹ Age, s. 175

³⁹⁰ Age, s. 187.

³⁹¹ Age, s. 187.

kaynağını bencilce kendi çıkarları için kullanan *egemenler* şehirlerin çok uzağında büyük yalıtılmış yaşam kolonileri kurmuşlardır.³⁹² Halk ise arka plana atılmış ve imajinatörle oyalanmıştır. Bu noktada distopyaya alternatif olarak doğu dünyasının er ya da geç soğuk füzyonu keşfedeceği ve yeryüzü cennetine dönüşeceği fikri ortaya konulur.³⁹³ Böylece yeryüzü “soğğun ve karanlığın olmadığı ülke”³⁹⁴ye dönüşecektir. Kahraman anlatıcı “*umudum doğudadır dostum*”³⁹⁵ diyerek batının bu şansı gerçekleştirmediğini, yeryüzünü cehenneme çevirdiğini de anlatmış olur.

İnsanlar bir sabah şehirlerinde, elektriklerinin yanmadığını, fabrika bacalarının tütmediğini görürler. Artık gidecekleri bir işleri de yoktur. Kuralsızlık ateşinin körüklendiği ortamda insanlar birbirlerinin evlerini yağmalamaya başlarlar. Durumdan istifade etmeye çalışanlar halktan haraç kesmeye başlarlar. Zamanla bu çeteler güçlenir. Organize olup mevcut otorite boşluğunu doldurmak için devlet kurma girişiminde bulunursalar da başarılı olamazlar.

Bunun üzerine halk, ordu kurar. Kurdukları orduyla “*egemenler*”in üzerine yürürler. Her seferinde yenilirler. Savaşta ölenler haddi hesabı yoktur. En sonunda Asım Cemal adındaki efsanevi bir önderin adı etrafında birleşmeyi uygun görürler. Bu isim bir anda Batı Yarımküre halk hareketinin ortak gayesi olur. Bütün kentlerdeki yerel teşkilatlar *Birleşik Devrimci Parti* adı altında toplanır. Böylece direnişçiler devrimci olur. Asım Cemal'e atfettikleri bir öğreti kurgularlar. Bu öğretinin herkesin duyduğu fakat görmediği kitabı da vardır: *Devrim Güncesi*.³⁹⁶

Devrimcilerin direnişine daha fazla kayıtsız kalamayan “*egemenler*”, onların bu idealleri doğrultusunda yumuşama politikası güderler. Devlet okulları açar, ardından halkın küçük çapta işletmeler kurmasına müsamaha gösterilir. Devlet halka karneyle ekmek dağıtmaya başlar. Devrim, hedefine doğru yavaş yavaş ilerler.

İç savaş sayesinde insanlar birbirlerine kenetlenir. Bu insanlar sadece yaşamak için verimliliğini yitirmiş eski üretim biçimlerini isterler.³⁹⁷ Böylece devrim, onlara

³⁹² Age, s. 191.

³⁹³ Age, s. 205.

³⁹⁴ Age, s. 205.

³⁹⁵ Age, s. 205.

³⁹⁶ Age, s. 196.

³⁹⁷ Age, s. 198.

biraz daha yaşanılabilir bir hayat sunar.

Alev Alatlı'nın *Schrödinger'in Kedisi Kâbus* ve *Schrödinger'in Kedisi Rüya*'da terör, iç savaş ve özellikle kaos önemli bir yer tutar. Geriye dönüş tekniği ile eski Türkiye'nin 20. yüzyılın sonlarıyla 21. yüzyılın başlarında geçirdiği süreçte yaşanan kaos, ülkenin yıkılmasını getirmiştir.

Görüldüğü gibi 1980-2005 yılları arasında kaleme alınan anti-ütopyaların önemli bir kısmı terör, iç savaş ve kaosu işlemekte, edebî eserin kurmaca dünyasını bu kavramlar üzerine kurmaktadır.

16. Evrensellik ve doğu-batı çelişkisi:

Ele aldığımız eserlerde evrensellik ve doğu-batı çelişkisi de yerini bulur. Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*'nde beynelmilelci bir ütopya kurar. Roman kişilerinin dil, renk, inanç ve ırk kökenleri ötelenir ve silinir. Kültürel kimlikleri taşıdıkları ad ve kan bağına, asalet arayışına bağlı olarak romanın dünyasına girer. Ancak bu da öne çıkmaz. Yalnızca Romain Gary'nin geçmişinde annesinin onu Fransız olmaya zorlamasının zihnindeki problem alanlarıyla Parveen Nehru'nun zihninde yer eden doğu-batı zıtlığı vardır. Seksen sekiz ülkeden seksen sekiz kişinin ortak paydası *seçilmiş* olmalarıdır. Nitekim Afife Piri'nin anlatımıyla onlar kendilerini diğer insanlardan, yani *normallerden* çok, değişim geçirmiş oldukları düşüncesini ileri sürdükleri adanın balıklarına yakın hissederler. Bu çerçevede Romain Gary'nin şu değerlendirmeleri,

“- Bu canlıların yüzyıllar önce, başka bir gezegenin '*seçilmiş* öğrenciler'i olduğuna inanıyorum ben, dedi. Sesinde inançlı bir ton vardı.

”- Kendi gezegenlerindeki *normallerden* kaçarak, yeryüzüne gelmiş ve burada balık olarak yaşamaya başlamış olmalılar. Kanımca bir çeşit metamorfoz geçirerek, kendi seçtikleri türe dönüşmüşler.”³⁹⁸

fantastik kurgu içerisinde ilgi çekicidir.

Dr.'nin *Uykusuzlar* romanında doğu-batı zıtlığı kendini gösterir. Bu zıtlık içerisinde anlatıcı batının kapitalist sistem üzerine oturmuş sömürü düzenini olumsuzlarken doğunun medeniyet kuruculuğunu ve insanî yönünü yüceltir. Anlatıcı, insanlığın geleceğini doğunun hoşgörüsü ve insanî açılımı üzerine inşa eder. Ona göre insanlığın kurtuluşu medeniyetlerin ve büyük inanç sistemlerinin merkezi durumundaki

³⁹⁸ Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*, Remzi Kitabevi, 14. basım, İstanbul 1999, s. 214.

doğuya bağlıdır. Ben merkezli batı düşüncesi yerine insan merkezli doğu düşüncesinin insanlığı cennete kavuşturacağı fikrini taşır.

17. Ütopik kurgularda fantastik, bilim kurgu, düş, oyun ve Postmodern Ögeler

17.1. Fantastik

Ele aldığımız ütopik eserlerin önemli bir kısmında fantastik ögeler geniş yer tutar. Bu eserler, genellikle ütopya ile fantastiğin iç içe geçtiği kalem ürünleridir. Postmodern özellikler taşıyan romanlarda bu durum daha da belirginlik kazanır. İncelediğimiz eserler içerisinde *Işın Çağı Çocukları*, *Balık İzlerinin Sesi*, *Yedi Uyuyanlar*, *Uykusuzlar*, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, *Son Masal* adlı romanlar fantastik ögeler barındırır.

Işın Çağı Çocukları adlı anlatıda fantastik unsurlar bilim kurgu ögeleriyle iç içe geçer. Çoğu zaman fantastiğin bilim kurgudan ayrımı açıkça fark edilmez. Düş gücünü zorlayan bilim kurgu ögeleri fantastik sınırları bile zorlar ve kurguda kendine has düşsü ögeler şeklinde belirir. Reel hayatta gerçekleşmesi imkânsız olaylar kurguda olağan bir seyrinde kendiliğinden ortaya çıkar ve anlatıyı tamamlar.

Sebebi bilinmese de bir anda tarım küresindeki çocukların birden saçları, sakalları ve tüm bedenleri ağarır.³⁹⁹ Bu olayın bilimsel bir izahı bulunmaz. Uzayda yaşamaya başlayan bu grubun görünüşleri yeryüzündeki insanlardan farklı hale gelir. Nereden geldiği belirsiz olan bir yıldızdan parçalar düşer. Sekiz numaralı Fizik bilgini altın ve gümüş ışınları birbirinden ayırıştırır. Bunları insanlık için mucizevî bir biçimde kullanır ve insanlığı kurtarır.⁴⁰⁰ Uzayı ele almasına rağmen eserde uzaylı yaratıklara rastlanmaz. İnsan eksenli bir anlatım gerçekleştirilir.

Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanının ütopik dünyasında bilimkurgunun yanında fantastik ögeler de önemli bir yer tutar. Aslında roman bütünüyle fantastik kurgu olma özelliğine sahiptir. Daha çok roman kişilerinin *normal* dışılığının ve rüya fikrinin beslediği fantastik ögeler, bilimkurguyla ve nostaljiyle birleşerek romana olağanüstü, masalsı bir atmosfer katar. Tekerleksiz ve yakıtsız hareket eden araçlarla atlı arabaların yan yana yer almasını, rüyada görülen altın ağaç

³⁹⁹ Gülsen Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul 2004, s. 36.

⁴⁰⁰ Age, s. 66.

motifini bu çerçevede düşünebiliriz. Yine fısıltı hâlinde konuşma sesi, sesin sahibinin belirlilik kazanmaması ve söylediklerinin çıkması romanın ve adanın adıyla uygunluk gösteren fantastik öge durumundadır.⁴⁰¹ Romanın kişiler dünyasında da fantastik yapıyla karşılaşırız. Galileo Galilei ile adada olduğunun bilgisi verilen Leonardo da Vinci ve Cengiz Han bunlar arasındadır. Afife Pirî, kaçma sırasında sonradan Galileo Galilei olduğunu öğreneceği tekerlekli sandalyede oturan G. G.’yi tanıtırken “*bin yaşından biraz daha genç, ak sakallı bir adam*”⁴⁰² diye söz eder. Böylece romanın kişiler dünyasına fantastik yapıda G. G. harfleriyle gösterilen 16. yüzyıl bilgini Galileo Galilei de girer. Dr. Günnar, Balık İzlerinin Sesi Adası’nda şaşırtıcı bir şekilde Cengiz Han kimliği ve tarihî kişiliği ile belirir. Bu gibi karakterler romanın kurmaca dünyasında kendi kimliklerini taşımalarıyla gerçek hayattan ödünçlenen kişilikler olarak karşımıza çıkarlar.

Balık İzlerinin Sesi Adası’nda fantastik öge olarak gerçeküstü ile gerçeklik duygusunun iç içe geliştiğini görürüz. Bu adada balık izlerinin sesi fısıldamaktadır. Bu sebeple ada Balık İzlerinin Sesi Adası’dır. *Seçilmişler* bu adaya onlar sayesinde gelirler. Adayı *normallerin* işgalinden kurtaran da onlardır. Hâkim anlatıcı bu durumu şöyle ifade eder:

“*Normal* insanların bu adayı uğursuz bulup, şeytan adası diye anmaları, peri cin gibi batıl bir açıklama yaratarak apar topar terk etmelerinin tek nedeni sevgili dostlarımız Balık İzleri ve Balık İzlerinin Sesidir. B.İ.S!”⁴⁰³

Balık İzlerinin Sesi Adası’nda hem nesnel gerçekliğin hem de kurmacanın bir arada işlenmesi bu kavramları ayrı ayrı bünyesinde barındıran ütöpik adaları bir arada okuyucuya sunan, ilginç bir yaklaşım olmuştur. Öyle ki bu adada ulaşım faytonla sağlandığı gibi tekerleksiz negatif yerçekimi üreten, beyin gücüyle çalışan araçlarla da sağlanır. Böylece yazar ilkel ve modern teknoloji ürünlerinin bir arada bulunabileceği ada tasavvurunu bizlerle paylaşır.

Romanın kurmaca dünyasında *normallerin* bulunmadığı şartlar içerisinde *seçilmişlere* ütöpik yaşama ortamını hazırlayan, *seçkinlerin* zaman harcamak istemediği

⁴⁰¹ Buket Uzuner, *Balık İzlerinin Sesi*, Remzi Kitabevi, 14. basım, İstanbul 1999, s. 204.

⁴⁰² Age, s. 160.

⁴⁰³ Age, s. 214.

bütün günlük işleri, tekdüze zorunlulukları yerine getiren de balıklardır.⁴⁰⁴ Daha önce değişik toplumlar tarafından işgal edilen adadan o toplumları balıklar kaçırarak seçilmişlerin yaşayabileceği bir mekâna çevirmişlerdir. Bu sebeple Afife Pirî, “*Koskoca yerkürede bize sığınacak, normallerin şerrinden kaçacak bir küçük ada sağlayan balıklara karşı derin bir şükranla dolu yüreğim.*”⁴⁰⁵ deme ihtiyacı duyar. Romanın fantastik kurmaca dünyasında balıkların fonksiyonu bunlarla kalmaz. *Seçkinlerle* fısıltı hâlinde konuşarak gelişmelerin hangi yönde ilerleyeceğini bildirirler. Kimi zaman da geleceğe dönük haber verirler.

Fantastik kurgu olarak *Balık İzlerinin Sesi* romanı insanın ve hayatın gerçekliğini anlatmıyormuş gibi görünür. Aslında hemen her sanat eseri insanın ve hayatın gerçekliğini ifade alanına taşıma uğraşının ürünüdür. Bu çerçevede *Balık İzlerinin Sesi* romanı da insanın ve hayatın gerçekliğini edebî eserin kurmaca dünyasında ifade alanına taşıma çabasının bir ürünüdür. Ancak bu gerçeklik, fantastik kurgu düzleminde farklı ve değişik bir yapıda ortaya çıkar.

DR.’nin *Yedi Uyuyanlar*’ında fantastik bir öge olarak şeytanla pazarlık da yer alır. Anlatıda “öykücü” karakteri, *Yedi Uyuyanlar* romanının yazarı olarak kurgulanmıştır. Bu karakter, anlatı içinde yetenekli biri olmasına karşın yazdığı öyküleri yayımlayamaması nedeniyle kuru bir ekmeğe dahi talim eden biri olarak gösterilir. Yıllarca her biri bir romana konu olacak öykülerini “*har vurup harman savurması*”nın pişmanlığıyla lanetli olanı yazmaya karar verir. Lanetli olan: Bu ülkenin kâbuslarıdır. Öykücü lanetli olanı yazmakla beraber bunun karşılığında şöhret olmayı hayal eder. Bunun için Mefisto’dan yani şeytandan yardım ister.⁴⁰⁶ Fakat Mefisto, öykünün yazılan kısmını okur ve geri kalanını kendisinin tamamlaması şartıyla, “öykücü”ye, onu şöhret yapacağını sözünü verir. “Öykücü”şöhret olma karşılığında öyküsünü şeytana satar. Romanın bu kısmında Goethe’nin *Faust* adlı eseriyle metinlerarasılık kurulduğu görülür. İblis, “*oysa ben insanların ruhlarıyla ilgilenirim. Mesela daha bugün genç bir doktorun ruhunu satın aldım*”⁴⁰⁷ derken Faust’la kurulan metinlerarasılık kendini gösterir. Şeytanın ruhunu satın aldığı doktor “*Eğer ben, günün birinde, atıl halde,*

⁴⁰⁴ Age, s. 215.

⁴⁰⁵ Age, s. 214.

⁴⁰⁶ Dr., *Yedi Uyuyanlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2001, s. 38.

⁴⁰⁷ Age, s. 82.

tembellik yatağında uzanacak olursam, hemen o anda yok olayım!" diyen Faust'tur.

Mefisto'nun öyküyü sahiplenmesi roman karakterlerini, öz kimliklerinden uzaklaştırır. "*Yedi Uyuyanlar*"ın dostlukları bozulur, yozlaşan değerlerin pençesinde kıvranan insan manzaraları ortaya çıkar. Amaçlarından uzaklaşan yedi arkadaş, kendilerini mutsuzluğun ortasında bulurlar. Sevgiden, kardeşlikten, hoşgöründen bahseden yedi insan, hayatta kalabilmenin mücadelesini vermeye başlar. Anlatı, hayal kırıklığına uğrayan "*Barış Erleri*"nin hazin sonlarıyla bitecekken, "öykücü" karakterinin araya girmesiyle farklı bir yön alır.

"Alıp, hızla gözden geçirdi öykücü, Mefisto'nun gece boyunca kendi öyküsüne kattıklarını."

"Bu benim öyküm değil!" dedi sonra, yüzünü öfkeyle buruşturarak. 'Benim öyküm değil bu! Kabul etmiyorum bunu!' (...)

*'O halde anlaşılmayı unut!'*⁴⁰⁸

*"Güle güle iblis. Ben bu hikayeyi inandığım gibi bitireceğim."*⁴⁰⁹ diyerek öyküsünü sahiplenir, şöhret olmaktan da vazgeçer. *Yedi Uyuyanlar*'ın öz kimliklerini kaybettiği kısmı hikâyesinden çıkartır. Onları, dünyaya barış için gelen, insanlığa hizmet için çalışan karakterler olarak göstermeye devam ederek dünya nimetleri karşısında bile amaçlarından ödün vermeyen efsanevi kahramanların: "*Bizim mükâfatımız, rabbimizin katındadır. Biz barışçılarız ve barış için geldik.*"⁴¹⁰ sözleriyle öyküsünü bitirir.

Sadece inandıklarını yazmanın verdiği huzurla sevinirken kapısı çalınır ve komşularından biri bir tas çorba getirir. Şeytanla pazarlığından vazgeçen "*öykücü*" Tanrı tarafından mükâfatlandırılır. Şeytan, inancına sahip çıkan "*öykücü*" karşısında yenilmiştir.

Dinlerin ortak efsanesi hâline gelen Yedi Uyuyanlar ödünçleme yoluyla efsanelerinin kaldığı yerden tekrar uyutulularak uzak bir gelecekte uyanırlar. Kendilerini "barışçılar" olarak adlandıran bu yedi aziz, Hz. İsa'nın öğretisini dünyaya yaymak üzere bir araya gelmişken uzak gelecekte tekrar uyandıklarında kötü şartların içinde

⁴⁰⁸ Age, s. 245-246.

⁴⁰⁹ Age, s. 250.

⁴¹⁰ Age, s. 263.

kendilerini bularak dünyaya yeniden anlam vermek zorunda kalırlar. Oysa dünya bu süre içerisinde daha da kötü hâle gelerek çarpık inançlara ve kötülüğe mahkûm olmuştur.

Dr.'nin diğer romanı *Uykusuzlar*'daki ana fantastik ve bilim kurgu unsuru “*imajinatördür*”. Bu aygıtlar kahraman anlatıcı Şefik'in deyimiyile “*Gövdeden çıkan gri kablolar gümüşü gri kasklara bağlanır, kasklar insan beyninin yaydığı dalgaları soğurarak kişiye özel arzuları, hayalleri deşifre eder ve sonra aynı kablolar, kasklar vasıtasıyla cenneti*”⁴¹¹ni insanlara sunar. Kötümser bir şekilde çizilen dünya portresinin içinde imajinatörler insanlara sunulan cennetler bir çıkış yolu olarak sunulur. Ancak, sınırsız zevklerle birlikte iradesizliği de beraberinde getiren imajinatörler yeryüzü cehennemlerinin başrol oyuncusu konumuna gelir. Devlet tarafından verilen bu cihaz için devletin her ferdi taksitler halinde ücretini ödemek zorundadır. Cihaz hükümetin verdiği bağlantı koduyla çalışır, aksi durumda bir ‘*çay sehpa*’ olarak bile iş görmez.⁴¹² Çalışmayanların bütün gün, çalışanlarınsa çalışma saatleri dışında kullandıkları cihazlar için sabah altıda bütün Türkiye ve bütün Batı Yarımküre gerçek dünyaya döner ve mola vermek zorunda bırakılır.⁴¹³ İmajinatörler yüzünden çocuklarıyla ilgilenemeyen insanlar onları ölüme terk eder. İmajinatörlere bağlanamayan insanlar, ‘*Uykusuzlar*’ olarak adlandırılmakla birlikte toplumda sorunlu tipler olarak görülürler.

Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde fantastik doku geniş bir yer tutar. Kilbler, şehir fareleri, Holéy Sevner komisyonu, uzaylılar ve dünyanın ruhu birer fantastik öge olarak kurmaca dünyadaki yerini alır.

Bilim kurguyla fantastiğin iç içe geçtiği yapıda anlatıcı “*benliksiz ve cinsiyetsiz yaratıklar*” olan, “*görünüşleri insana, hareketleri ve enerjileri şempanzeye benzeyen, irilik ufaklı, tek tip elbiseli*” kilbleri bir fantastik öge olarak kurmaca dünyaya taşır.⁴¹⁴ Bellekleriyle oynanan şehir farelerinin, yani kilblerin görevleri aslında projede görev alan “*nöbetçiye yardımcı olmak, daha çok da ona bir tür uyarıcı*” sağlamaktır. Şehir fareleri insanca olmayan koşullarda getto-centrumlarda hayatlarını sürdürürler. Anlatının ilerleyen kısmında şehir farelerinin DB tarafından izleme ve kontrol altında

⁴¹¹ Dr., *Uykusuzlar*, Vadi Yayınları, Ankara 2002, s. 9.

⁴¹² Age, s. 138.

⁴¹³ Age, s. 17.

⁴¹⁴ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 13.

tutma aracı olarak kullanıldığı bilgisi verilir.⁴¹⁵ Cinsiyetsiz varlıklar olarak tanımlanan kilblerin sosyal bir yaşama alanları yoktur. Zaten bellekleri sosyal yaşamaya elverişli değildir. Ayrıca kilbler insanlardan ayrı bir sınıf olmaları sebebiyle dışlanan ve aşağılanan varlıklardır. Kilblerin örgütlenme ve kurtuluş hareketi sırasında haber taşıma görevini üstlendikleri görülür.

Anlamlandırılmayan olaylar zincirinde takip edilme hadiseleri insanları uzaylılar fikrine götürür. Uzaylıların dünyadaki böcekler vasıtasıyla herkesi izlediği düşünülür.⁴¹⁶ Hatta bu sebeple ihtilal sırasında ülke çapında otuz sekiz milyon portun imha edilmiş olduğu; iki milyon dolayında frekans tabancasının dağıtıldığı, binlerce ton böcek ilacının kullanıldığı ifade edilir.⁴¹⁷ Üçüncü ciltte kabul edilen anlamda uzaylıların bu işi yapmadığı, Holéy Sevner grubu üyelerinin dünyayı yönettiği ortaya çıkar. Bu komisyon dünyanın dışında, belirsiz bir mekânda yüzlerce yıl varlığını sürdüren yedi kişilik bir topluluktur. Holéy Sevner grubu üyeleri Yunan tanrılarına benzer bir görev üstlenir. Hz. İsa'yı⁴¹⁸, Hz. Muhammed'i⁴¹⁹ dünyaya gönderdiklerini söylemekle kalmayıp kötü dönemde pek çok kavmi yok olmaktan kurtardıklarını ifade ederler.⁴²⁰ Burada İslâm inanç sistemi ve diğer inanç sistemleri ironik yapıda mitolojik alana çekilir. Zürafaları Lekeleme Komitesi binaların tepelerinde beliren bir mesaj gönderir. Mesajda, *"Siz gelmeden önce onlar vardı. Siz gittikten sonra da onlar olacak. Onlar kimsenin hizmetkarı olamayacak kadar onurlu yaratıklardır, ama bunu anlamanız beklenmiyor. Evrenin düzeninin sağlanmasında onlarla işbirliği yapıyoruz ve bundan gurur duyuyoruz. 17. Evrene kötü kokusunu yayan insan soyunu ortadan kaldırdığımızda Kutlama büyük olacak"*⁴²¹ sözleri yer alır. Kaptan Neeling ve dünyanın ruhu olan O'nun oğlu Soytarı, yani Cellat galaksiler önderliğine yükselerek eskiden üyesi olduğu Holéy Sevner grubuna karşı savaşmaya başlar ve gönderilen mesajın arkasında onun gizli olduğunun izlenimi verilir. Dünyayı yöneten Holéy Sevner komisyonu böylece kendi panzehirini yaratmış ve çıkmaza sürüklenmiş olur.

⁴¹⁵ Age, s. 213.

⁴¹⁶ Age, s. 259.

⁴¹⁷ Age, s. 273.

⁴¹⁸ Age, s. 301.

⁴¹⁹ Age, s. 302.

⁴²⁰ Age, s. 318.

⁴²¹ Age, s. 347.

Armağan Ethemoğlu'nun *Son Masal* adlı romanında fantastik ögeler sembolik anlatım önemli bir yer tutar. Sinemaların bir depremden ortaya çıkması ve fotoelektrik sayesinde ormanın ışıldaması tesadüf değildir. Fotoelektrik değişimiyle fotosentez adlı doğa olayına göndermede bulunan anlatıcı, filmlerin konusunun rüzgâr tarafından belirlendiğini ifade eder. Bu eser, modern masal olma iddiasını taşır ve gizliden bu mesajı verir. Masaldan modern anlatıya geçiş kelimelerle ve içerikle sağlanmıştır. Teknolojik terimlerin masalsı anlatıda yer alması postmodern edebiyatta mümkündür. Anlatı, yaratılış efsanelerini andıran bir girişle masaldan dönüştürülmüş modern anlatımla başlar.

17. 2. Bilim Kurgu

Gülten Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları* adlı eserde bilim kurgu yer yer ütopyik dokudan da kuvvetli bir tesir alanına sahiptir. *Ütopyik bilim kurgu* şeklinde adlandırabileceğimiz bu anlatı bebekken kaçırılıp bilim adamı olmak üzere yetiştirilen bilim adamları ve onların buluşları üzerine kurulur. Daha bebekken dâhiler “*bilgisayar düzenekli robotlar, oda içinde dönüp duran uydular*” la oynarlar.⁴²² Dâhi çocuklar, oyun saatlerini, çokluk, deney yapmaya yarayan mini aygıtlarla donatılmış, laboratuarda geçirirler.⁴²³ Üç yaşına gelince, bebeklere okuma yazma öğretilir, ardından bilgi yüklemesi başlar.⁴²⁴ Bu donanım karşılığını bulur ve genç dâhiler insanoğlunu açlıktan kurtarmaya yönelik olağan bir buluş olan “*doygı*” tanelerini bulurlar . Eserin bu kısmından sonra beş yüz genç bilgin uzaya gider ve yeni yapay bir gezegende yeni buluşlara imza atar. Bilimkurgu ile iç içeliği eseri mekanik hale getirirse de adlandırmalar yetersiz kalmıştır. Anlatıcı, çoğu zaman buluşların isimlerini “*aygıt*” kelimesiyle tamamlar ve özellikleri üstünde fazla duramaz. Çocuklara yönelik bir anlatı olarak⁴²⁵ fazla kompleks yapılara girmeme isteği de bunda etkili olabilir.

Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanında ütopyik dünyasında *bilim-kurgu* da önemli bir yer tutar. Balık İzlerinin Sesi Adası'nda çok sayıda bilim adamı bulunmaktadır. Böyle bir ortamda modern icatlar, buluşlar yerini alır. Yer çekimini

⁴²² Gülten Dayıoğlu, *Işın Çağı Çocukları*, Altın Çocuk Kitapları, İstanbul 2004, s. 11.

⁴²³ Age, s. 11.

⁴²⁴ Age, s. 12.

⁴²⁵ Cem Akas, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 32.

yenen araçlar, tekerleksiz hareket edebilen arabalar bunlar arasındadır. Ancak, bilim-kurgu öğeleri romanın kurmaca dünyasında belirleyici şekilde öne çıkmaz.

Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde fantastiğin ve ütopyanın yanında bilim kurgu öğeleri de yer tutar. Anlatı fantastiğin, ütopyanın ve bilim kurgunun bir terkibi olarak karşımıza çıkar. Türler arası bu çeşitlilik eserde iyi bir terkibe kavuşturulmuştur. Yazar gelecek kurgusu yaptığı için zamanın geleceğe dönük ilerleyişi içerisinde bilim çalışmalarına bağlı olarak bir çok gelişmenin yer aldığı ileri bir dünyanın anlatımını sunar. Teknolojik ürünler bir taraftan insanların hayatını kolaylaştırırken diğer yandan onların takibinin sağlanmasıyla hayatlarını kısıtlayıcı yapıda karşımıza çıkar. Anlatıda gelişmiş teknolojik ürünler geniş bir yer tutmamakla, ayrıntıya bağlı bilgiler verilmemekle birlikte yaşanan çağın ileri teknolojik çağ olduğunun sezgisi verilir.

Anlatıda bir proje etrafında şekillenen temel amaç dünyanın belirli merkezlerinde meditatif enerji alanları kurmaktır. Bu proje etrafında çalışan insanların ilişkiler ağı üçlemenin entrik yapısını ve buna bağlı olarak distopyayı hazırlar. Burada nöbetçiler, görüşmek istedikleri kişilerle solitrans adlı özel başlıkla alıcı aracılığıyla platformlarda karşılıklı görüşme imkânını bulurlar. Ancak, solitransın "*bütün dünyadaki nöbetçilerin izlenmesinin ve kayıtların tutulmasının*" aracı olarak kullanıldığı anlaşıldığında huzursuzluk başlar. Solitrans adeta teknolojik bir serap gibi algılanır.⁴²⁶ Onun kullanımı bellek yitimine bile sebep olur.⁴²⁷

17. 3. Düş

Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi* adlı anlatısında düş unsuru önemli bir yer tutar. Bilhassa üçüncü ciltte düş öğeleri düşleri kaydeden düşkapanı konusu çerçevesinde şekillenir. Dünyanın ruhu olan O, düşler görür ve varlığını bunların doğrultusunda sürdürür. Düşler O için iletişim ve bilgi kaynağı şeklinde ortaya çıkar. O, bu bilgi ve iletişim kaynağı yoluyla dünyadaki olaylarla ve oğlu Cellatla bağlantı kurar ve bilgileri depolar. Düşler geleceğe dönük olayları ve gelişmeleri gösteren ve kuran fonksiyonla karşımıza çıkar. Ütopyanın için bunun önemi geleceğin dünyasına düş ortamında daha önceden göstermesinde aranmalıdır.

⁴²⁶ Age, s. 37.

⁴²⁷ Age, s. 246.

Mehmet Açar'ın *Siyah Hatıralar Denizi* romanında *Ennoia Otel*'nin koridorlarında geçmişe ait olan insanların ortaya çıkışı korkuyla karşılanan ve açıklanamayan durumlardır. Kahraman anlatıcı iki kez çocukluk haliyle karşılaşır.⁴²⁸ Otelde bazı yönlendirilişler kahraman anlatıcıyı '*Hayal Odası*'na götürür. Burada anlatıcı "*görüntünün bazı yerlerde suda yansır gibi kırıldığını*",⁴²⁹ pembe bir alevi hissettiğini söyler. Bu oda anlatıcının ütopyasının ortaya çıktığı yerdir. Bu, geleceğe dönük değil, geçmişe dönük bir ütopya, çünkü anlatıcı geçmişte mutlu olduğu zamanlara dönmüştür. "*Bir tür iç cennet*"⁴³⁰ olarak tarif edilen bu oda zaman ve mekân arasındaki geçişlerin de gerçekleştirildiği yerdir. Burada zaman ve mekân geçmişe ait olsa da duyular ve duygular şimdiki zamanın içindeki hislere karşılık verir. Hayal odası "*rüya mekânı*"⁴³¹ olarak tanımlanır.

Ennoia Otel'ne gelen yeni insanlar *Siyah Uyku* denen bir uykuya mahkûm olurlar. Bunun ilk iki saati ve son iki saati bilinen uyku şeklindedir, ancak ortasındaki zamanda beyinden gelen tüm sinyaller durur ve bir çeşit ölüm hali yaşanır.⁴³²

"*Ennoia'da yaşayan insan kadar- hatta ondan çok daha fazla- olası zaman ve mekan boyutu var*"dır.⁴³³

17. 4. Oyun

Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi* önemli bir tarafıyla oyun fikri üzerine oturur. Postmodern roman anlayışının bu önemli ögesi anlatının kurmaca dünyasında fantastik, bilim kurgu ve ütopya öğeleriyle birleşerek romanın geniş bir düzlemde şekillenmesine zemin hazırlar. Oyun fikri gerçekle kurmacayı, düşünle hayatı, fantastikle ütopyayı bir arada düşünmemize imkân tanırken gerçekle hayal arasındaki sınırları önemli ölçüde kaldırır, anlatıya yumuşak ve geçişken bir yapı kazandırır. Gerçekle oyun iç içe işlendiği için neyin gerçeklik neyin oyun olduğunu ayırmak kolay olmaz.

Şehir isimlerinin kısaltmalarından, metinlerarasılıkta kişilerin ve olayların yer almasından masal dünyasına kadar genişleyen bir oyun fikri yelpazesi vardır. İstanbul

⁴²⁸ Age, s. 52.

⁴²⁹ Age, s. 81

⁴³⁰ Age, s. 83.

⁴³¹ Age, s. 120.

⁴³² Age, s. 136.

⁴³³ Age, s. 222.

yerine İsta, Dublin yerine Dubl, New York yerine Neyo v.b isimlerinin hep bu oyun fikriyle bağlantılıdır. Şehirlerin ismi kadar stratejik konumları da önemlidir. İsta'nın Kuzeydoğu Kanadının başkenti, Dubl'un DB'nin başkenti ve Neyo'nun ihtilalin zeminin hazırlandığı yer olması vak'a örgüsü içerisinde anlamlıdır.

Anlatıda kurulmuş olan “*Games*” şirketi oyun ve oyunlar üzerine kurulmuş bir şirkettir. *Games* İngilizcede oyunlar anlamına gelir ve anlatıda oyun fikrinin merkezini oluşturur. Aslında burada oyun, gerçek değil imgesel düzlemde gelişen oyunlar bütünlüğüdür. Anlatıcı metinlerarası düzlemde Holéy Sevner'i, Hz. İsa ve Hz. Muhammed etrafında oluşan söylenceleri, Beyaz Mantolu Adam'ı (BMA) bir oyuna dönüştürür. Metinlerarası taşınmış kişiliklerle BMA Oğuz Atay hikâyesinin bir tarafıyla bu anlatıdaki devamı durumundadır. Beyaz Mantolu Adam hikâyesinden üçlemeye giren BMA yazgısını değiştirerek olay örgüsünün içerisinde hayatı düzenleyen bir kişiliğe bürünür. Sistemin içerisinde önemli bir mevkiye yükselerek başkalarının hayatını yönetecek konuma gelir.

Oyun fikri yer yer masalla birleşir.⁴³⁴ Masalların toplumda uygulanması veya görünüşü meselesi tartışılır. Bu şekilde geçmişten günümüze gelen masallar Olgunluk Çağı'nda absürd ve ironik bir yapı kazanır. Burada oyun fikriyle beraber bilinen masalların yeniden kurgulanışı meselesi de vardır. Pamuk Prenses, Çizmeli Kedi gibi masallar dönüştürülerek içerisine cinselliğin katıldığı parodilere zemin hazırlar. Böylece masal metinleri sahip oldukları anlam bağlamından koparılarak oyun fikriyle birlikte yeni bir anlam bağlamı içerisinde tekrar üretilirler.

Mehmet Açar'ın *Siyah Hatıralar Denizi* romanında oyun fikri önemli bir yer tutar. Bilgisayar metaforuyla birlikte gelişen oyun fikri otelin sakinlerini yönlendiren ve şifreler göndererek mesajlar veren, ancak onu yönetenin kim oldu bilinmeyen bir sistem olarak karşımıza çıkar. “*Ennoia'daki hiçbir şeyin tesadüf olmaması*”⁴³⁵ kader ve oyun fikriyle yorumlanabilir. *Ennoia*'nın kelime olarak ‘kader’ anlamına gelmesi de tesadüf değildir.

⁴³⁴ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 339.

⁴³⁵ Age, s. 69.

17. 5. Postmodern Öğeler

Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanı, fantastikle ve bilimkurguyla iç içe yürüyen ütöpik bir romandır. Karşıtlıklar ve kutupluluk üzerine kurduğu romanında yazar, ütopyayla anti-ütopyayı, hayalle gerçeği, düşle yaşanan hayatı birlikte ele almış, metinlerarasılık, üst kurmaca, oyun gibi postmodernizmin dayandığı öğelerden de yararlanarak bir roman ortaya koymuştur. Uzuner'in ütopyası yeryüzü haritasının üzerinde çizilmiş bir yerden çok zihin dünyasında ve düş gücünde şekillenmiş bir ütopyadır. Somut mekândan ziyade soyut plânda gelişen bir mekân anlayışı ortaya konur. Geçmiş zamanın tarihî kişilikleriyle hayalî kişilikleri romanın kurmaca dünyasında bir araya getirilir. Bu kişilerin öne çıkan özellikleri *normal* dışı, olağanüstü, bir başka söyleyişle *seçilmiş* olmalarıdır. Değişik zamana, mekâna, millete, dile mensup kişiler aynı düzlemde "*farklı*" oluş özellikleri bakımından bir yerde buluşturulmuştur. Bir bakıma bu, yazarın ütopyasıdır. Yazarın amacı kendisiyle ruh akrabalığı ve fikir beraberliği taşıdığını düşündüğü *seçilmiş* kişileri ütopya düzleminde bir araya getirip sıradan insanlardan ayırmak ve kurtarmaktır. Sıradan insanlar tarafından anlaşılmamış fikir ve davranışlarını, ya da genel anlamda hayatlarını roman vasıtasıyla mercek altına alıp aydınlığa kavuşturmak. Sanatkârane bir titizlikle *seçilmiş* tabloların, heykellerin, el yazmalarının, minyatürlerin, resimlerin, haritaların, eserlerin, adadaki farklı evlerde toplanması aslında şaşılacak bir mesele değildir. Bunlar bir sanatçıya özgü arzuların, isteklerin ve düşlerin birleşimi şeklinde yorumlanmalıdır. Sonuçta eser ütöpik bir kurmaca dünyadır. Seçilen kahramanların uygunluğu da burada anlamını bulacaktır. Yüksek zevkin kurguyla birleşmesi Balık İzlerinin Sesi ütopyasını doğurmuştur. *Balık İzlerinin Sesi* romanı, aynı zamanda insan denen varlığın isteklerini, arzularını, aşklarını, egosunu, özel olma durumunu, absürd yanlarını, hayallerini ve düşlerini, dehasını ve deliliğini yansıtmısıyla bir insanlık ironisi, daha yerinde ifadeyle parodisi durumundadır.

Buket Uzuner'in *Kumral Ada Mavi Tuna* adlı eserinde *Tanıklar Konuşuyor* adlı otuz beşinci bölümde romanın Tuna'nın haricindeki kişileri konuşma sırasını ele alır ve romanın yapısına renk katarlar. Bu, postmodern edebiyatın özelliklerinden biridir. Postmodern edebiyatta hâkim anlatıcı yerini romanın kahramanlarının anlatımına, zaman zaman nesnelere, bitkilere, hayvanlara, kavramlara hatta ölüm gibi metafizik olaylara bırakabilmektedir. Burada tanıkların konuşması, başka deyişle Tuna'nın

bunalımlı dünyasının başka açılardan gösterilmesi edebî eserdeki kişilerin farklı gerçeklik anlayışlarını sergilemesi bakımından da ilginçtir. Nitekim kitabın arka kapağında Tuna'nın bir sabah Kuzguncuk'taki evinden apar topar alınıp askere götürüldüğü yazar. Burada ilginç olan Tuna'nın bunu bir kâbus olarak görmesi, arkadaşlarının onun iç savaşa katıldığını düşünmesi, annesinin ise ambulansla evden götürüldüğünü anlatmasıdır. Dilek Doltaş'ın, *“Post modern yaklaşım bir yandan kurmacayla gerçeklik arasındaki sınırları sorgularken bir yandan da özneye nesnenin farklılaşmasını ve her ikisinin de tanımlanabilirliğini sorunsallaştırır. Böylece anlatılanlarda özne/nesne, iç dünya/dış dünya, imge/gerçek ayrımı yok olur; dahası özne dağılır, kaybolur. Ontolojik kuşğunun ürünü bu durum, anlatılarda genellikle sanki özne yokmuş da var oluyormuş, olaylar belli biçimde gerçekleşiyormuş ama belki de öyle olmuyormuş, olayların zamanla ilişkisi bir türlü kurulamıyormuş gibi aktarılır.”*⁴³⁶ tespiti adeta *Kumral Ada Mavi Tuna* romanının gerçek-hayal, şimdi- geçmiş, kişinin iç savaşı- dış dünyanın iç savaşı, zaman- zamansızlık, algılama- algılayamama kutuplarını aydınlatacak mahiyettedir.

Roman kutupluluk ilkesi üzerine kurulmuş bir eserdir. Burada iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış gibi kutuplardan bahsetmiyoruz. Romanda hayalle gerçeklik arasında geçişler, geçmişteki olumlu yapıların şimdide olumsuzla dönmüş olması, Tuna'nın iç savaşının ülkenin iç savaşıyla, hatta dünyadaki bütün savaşlarla birleşmiş olması, bütün umutların kırılıp olumsuz bir yapıya dönüşmesi şeklinde kutuplar mevcuttur. Saydam bir yapıya sahip olan bu kutuplar aslında gerçeklik zemini üzerinde (bu romanda emin olunabilecek tek gerçeklik geçmiştir) yükselir. Olumlu olsun olumsuz olsun ütopyaların malzemesini gerçekten aldığını, ancak kurgulanmış başka yapılarla yeni hüviyetlere büründüğünü söyleyebiliriz. Romanda kutuplulukların temeli gerçeklere dayanır ve karışıklıklar iç savaşın çıkmasına sebep oluyor gibi gösterilir. Bu, distopyaların ana fikrini, temelini oluşturur. Olumsuzluklar gelecekte daha da olumsuz yapılara sebep olacaktır, fikri esastır. Tuna, çocukluğundan itibaren Türkiye’de yaşanan ihtilallerden, sağ-sol ayrımlarından, alevi-sünni çatışmalarından vs yola çıkarak korktuğu bir şeyle, iç savaş çıkmış bir Türkiye ile karşı karşıya kalır. Tıpkı distopyaların

⁴³⁶ Dilek Doltaş, *Postmodernizm ve Eleştirisi Tartışmalar/Uygulamalar*, İnkılâp, İstanbul 2003, s. 141.

ileri sürdüğü tezde olduğu gibi olumsuz şartlar ilerde çekilmez ve çok daha kötü şartları kendinden doğuracak, dünya yaşanmaz bir hale gelecektir.

Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde hâkim anlatıcıdan kahraman anlatıcıya geçiş ani değişikliklerle sağlanır.⁴³⁷ Vak'a tam olarak ortaya konmaz. Düşünce akışları sırasında hakim anlatıcı kahraman anlatıcıların ağzından vak'ayı devralır ve anlatıya duygusal ve düşünsel boyutlar kazandırarak anlatımı sürdürür. Metin halkaları anahtar kelime özelliği gösteren ara başlıklarla sağlanmıştır.

Anlatının ikinci cildinde diyalog tekniği öne çıkar. Böylece roman kişilerinin konuşmasından olay örgüsünü takip etme imkânını buluruz.

Üçüncü ciltte olay örgüsü kahraman anlatıcının bakış açısından seyir defterinin okunması şekliyle sunulur. Okuyucu kahraman anlatıcının tuttuğu seyir defterini okuyarak olay örgüsünün gelişim seyrini takip etme imkanını bulur. Buna diyalog tekniği ile düşlerin dillendirilmesi eklenir. Anlaşılabileceği üzere anlatı parçalı ve çoğulcu bir anlatım yolunu seçmiştir. Bu anlatım anlatıya belirli bir çeşitlilik ve canlılık kazandırır.

Anlatının üçüncü cildinde önceki iki ciltte anlatılan olaylar ve gizemler çözülür. Aslında üçüncü cilt bir oyunu çözen rehber gibidir ve zaman olarak diğer iki cildin önünde konumlanır. Tersine kurgunun amacı önce sorunu ortaya koyarak sonra oyun fikriyle çözümlemeye ulaşmaktır.

Postmodern bir anlatı olan *Olgunluk Çağı Üçlemesinde* üst kurmaca olarak metnin kurgu dünyasının ifade alanına taşındığı söz birlikleriyle karşılaşılır. Anlatıcı yer yer metnin dünyasından okuyucuya seslenerek bunun kurmaca bir metin olduğunu hatırlatma ihtiyacı duyar.

17. 5. 1. Tarihin yeniden yorumlanması

Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde 2228 yılının ileri ütöpik toplum yapılanmasında zamana ve teknolojiye bağlı değişimle birlikte tarihin yeniden kurgulanmasına ihtiyaç duyulur. Buna bağlı olarak hiçbir şeyin değişmeyeceğini bilerek “*tarihi yeniden dolaşıma*” sokmaya teşebbüs edilir.⁴³⁸ Bu durum, tarihin dönüşmesi, dönüştürülmesi olgunluk çağında yeniden yorumlanması şeklinde açıklanabilir. Bilinçli

⁴³⁷ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 20.

⁴³⁸ Cem Akaş, *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, YKY Yayınları, İstanbul 2001, s. 26.

bir dönüştürüm söz konusudur. Böylece tarih yazımıyla gelecek zamanların anlamlandırılması ve plânlanması gerçekleştirilmeye çalışılır. Traji-komik görünen, olumsuzluk yüklenmiş tarih bu uygulamayla olumlu anlam üretimine açılır.⁴³⁹ Aslında bu tarihin ve tarih biliminin entelektüel seviyede eleştirisinden başka bir şey değildir.

17. 5. 2 İronik dil

Çetin Altan'ın *2027 Yılı'nın Anıları* adlı anlatıda yer yer ironik bir dil kullanımına da gidilir. Bu, daha çok 1977 doğumlu anlatıcının hayatta olmayan 1927 doğumlu dedesine yöneltilecek bakış ve değerlendirmelerde kendini gösterir. Ayrıca anlatıcının babasıyla çocukları arasında da nesil farkında kaynağını bulan alaycı ve ironik bir dil geliştirilir. Gelenekli hayat, muhafazakârlık ve cinsellik de yer yer ince alaydan, ironik bakıştan payını alır. İtalyan kadının yanlışlıkla eski eşiyle yatak odası macerasının video kasetini yeni eşiyle seyretmesi, eski eşinin de eski karısının yeni eşiyle olan macerasının video kasetini seyretmesi ve bu çekimlerin yer aldığı kasetlerin televizyonda gösterilmesi, arkasından halk oylamasından çıkan karar ironik bir görünüm sergiler. Çünkü karısının eski eşiyle çekilmiş video kasetinin kendisine kasıtlı verildiği iddiasıyla mahkeme giden kocanın karşılaştığı durum beklentisinden farklı bir alana kaymıştır. Karısının eski eşinin görüntüleriyle birlikte kendisinin karısıyla olan video çekimlerinin televizyonda gösterilerek halk oylamasına sunulması ve bundan da önemlisi video çekimlerdeki görüntülerden hareketle oylamanın kadının eski eşini mi, yeni eşini mi daha çok sevdiği şeklinde beklenenin tersine bir alana kayarak durum ironisine dönüşmesidir.

Anlatıda bir başka durum ironisi ise cinsel ilişkilerde eski ve yeni teknikleri kullanarak yoğunlaşma esnasında ortaya çıkan “zevk ölümlemleri” konusunda hoca, papaz ve hahamların televizyon programında bu tür zevk ölümlemlerinin eski Mısır, İskenderiye ve Roma uygarlıklarından beri var olduğunu açıklamalarıdır. Böyle bir açıklama anlatının kurmacası çerçevesinde din misyonu yüklenmiş kişilerin 2027'nin dünyasında nereye geldikleri ve neyi konuştuklarını göstermesi bakımından ironik bir durum sergiler.⁴⁴⁰

⁴³⁹ Age, s. 104.

⁴⁴⁰ Çetin Altan, *2027 Yılı'nın Anıları*, Kaf Yayıncılık, 1999, s. 14.

Daha önce de belirttiğimiz gibi *2027 Yılıının Anıları* ‘gelecekçi’ bir insanlık ve evren tasarısıdır. Nitekim, kitabın 2005 tarihli yeni baskısına “*Fütüristik Roman*” alt başlığının eklenmiş olması da bunu gösterir. Ayrıca anlatının sonuna konan “*Not*”ta,

“Bu dizide öngörölmüş gelişmelerin önemli bir bölümü elbette 2027 yılında gerçekleşmeyecek.. Ama gelişmeleri 3027’ye de kesinlikle kalmayacak.

Bir yazarın düşleri, aşşa aşşa ancak yarım yaşamlık minik bir geleceği aşabiliyor. Bin yıllık bir geleceğin ise kimbilir ne kadar gerisinde kalıyor... Fiziksel yaşamın bücörlüğü bir yana, düş boyutlarında uzanabildiğimiz zaman parçası dahi, sonsuza oranla, bir yıldız tozu bile olamıyor.

Hiçliğin hiçlikle çarpısından çıkan acıklı bir cücelik...”⁴⁴¹

kurmaca dünyanın dışına düşmek, kurmaca dünyanın anlatıcısından, uzaktan meddahı çağrıştıran, gerçek dünyanın bilge yazarına geçmek pahasına zaman tasavvuru karşısında insan hayatının ve zihninin felsefi yorumu yapılmaya çalışılır. Ancak, esere derinlik kazandırabilecek bu tür felsefi yorum denemeleri hep başlangıçta kalır.

2027 Yılıının Anıları, sosyal plânda geliştirilen birtakım fikirleri bünyesinde barındırmakla birlikte, sosyalist ütopya olmaktan çok, liberal açılımlara müsait bir karakter taşır. İnsanların veya toplumun üstün bir otorite tarafından dönüştürölüp kalıplara dökölmüş olmaması, istedikleri yaşama tarzını seçme hakkını elinde bulundurmaları, oy kullanarak yönetime ve alınacak kararlara katılabilmeleri, yasakçı anlayıştan uzak, serbestliğin ve hür düşöncenin öne çıkarılması hep bu liberal açılımın izlerini taşır. Toplumcu ütöpic anlayışın önüne ferdiyetçi değışim ve dönüşöümü geçirmesiyle de sosyalist ütopyalardan çok liberal hayat tasarısına yaklaşır. Ancak *2027 Yılıının Anıları*, ölk sınırlarının, etnik kökenlerin, vatan fikrinin ve başta laist bir dünya anlayışına varan seviyede sekölere edilmiş, yok sayılmış inanç tabakası olmak üzere birçok belirleyici unsurun geri plâna düşörlömlüşlüğü, hatta bir kısmının silinmişliği ile sosyalist dünya kodlamasına, ondan da çok hümanist ve beynelmilelci anlayışa yaklaşan özellikler de taşır. Vahşı kapitalist batının yumuşamış serbest ekonomi modeliyle Rönesans’tan itibaren insan merkezli gelişen fikirlerin (hümanist) kabaca sentezlendiğı, yer yer içine toplumcu görüşlerin de sızdığı bir anlatının ortaya çıktığı söylenebilir.

⁴⁴¹ Age, s. 72.

Anlatının insan merkezli gelişimi dünyadaki kutupluluğun kalkmasını da yanında getirir.

2027 Yılıının Anıları'nın zayıf taraflarından biri sebep-sonuç ilişkisine bağlı gelişme seyri takip eden sağlam bir olay örgüsünden ve bu olay örgüsünün öyküleyici anlatımından yoksun oluşudur. Biraz da ütopya türünün hazırladığı söz konusu eksikliğin yerini saymacalı anlatımla kapatılmak istenir. Anlatıcı, insan hayatının değişik cephelerindeki yenilikleri göstermek için bu yenilikleri tek tek sayıyormuşçasına bir anlatım yoluna gider. Bu da anlatımda kopukluklara yol açar. Sonunda sağlam bir olay örgüsünün üzerine düşmeyen mekân, kişiler dünyası ve zaman öğeleri de saymacalı anlatımın belirleyemezliği içerisinde silikleşir.

2027 Yılıının Anıları'nda bazı metin içi tutarsızlıklarla da karşılaşılır. Dedesinden ve hatıralardan söz ederken “*2027’de şimdi hepsi ne kadar uzak ve karanlık boşlukta... 2077’de herhalde bizim torunlar da beni böyle görecekler...*”⁴⁴² diyerek kendisinin ölümü düşüncesini ihsas ettiren 1977 doğumlu anlatıcı, bir yerde “*yaşam ortalaması yüz yirmi yaşa doğru çıkınca*”⁴⁴³ dedikten sonra başka bir yerde “*Elli yaşımdayım... Yapılan ortalama hesaplara göre, daha seksen yıl yaşayacağım galiba...*”⁴⁴⁴ diyerek yüz otuz yaşına kadar ortalama ömür süresinin uzamış olduğunu ifade eder. Buna benzer şekilde insanların her anını denetleyerek bilgi merkezine aktaran telsiz telefonlarla 2027 yılının dünyasında yalanın ortadan kalkmaya başladığını belirten anlatıcı⁴⁴⁵, başka bir yerde yaş aldatmacasına sıkça rastlandığını ifade eder.⁴⁴⁶ Bir başka metin içi çelişki ise “*Ayda iki bin dolardan aşağıya geçinme olanağı kalmadı İstanbul’da... İşsizlik sigortası ise beş yüz doları aşamadı...*”⁴⁴⁷ diyen anlatıcının, daha sonra “*Hiçbir işe yaramayanların da işsizlik sigortaları olduğundan, insanlık için parasal sıkıntılar bitti gibi bir şey...*”⁴⁴⁸ ifadesine yer vermesidir.

Üzerinde durulması gereken bir başka problem de anlatıcının uzaydan gelecek yeni bir canlı türünün, bilinen insanla hiçbir ilgisi olmayan gelişmiş yeni bir insan

⁴⁴² Age, s. 15.

⁴⁴³ Age, s. 31.

⁴⁴⁴ Age, s. 71.

⁴⁴⁵ Age, s. 44.

⁴⁴⁶ Age, s. 31.

⁴⁴⁷ Age, s. 9.

⁴⁴⁸ Age, s. 49.

türünün yeryüzündeki insanların yerini alacağı varsayımına yer verdikten sonra ⁴⁴⁹ insan türünün başka gezegenlerde uzun zaman yeni hayatlar kuracağı fikrini ⁴⁵⁰ getirmesidir. Bu iki varsayım veya tez arasında dengenin kurulduğu, metin içi çelişkinin ortadan kaldırıldığı söylenemez.

2027 Yılı'nın Anıları'nın ütöpik dünyası akıl üzerine kurulmuş bir görünüm sergiler. Aklın ve maddî refahın öne çıkarıldığı bu kurmacada insanın iç dünyası, duygu hâli pek yer bulmaz. Sanat, estetik ve etik değerler oldukça zayıf kalır. Pozitivist ve maddeci bakış açısının belirlediği dikkat insanın iç dünyasını kaçırır. Sonunda mekanik bir insan tipinin oluşmasına yol açar. Bu da birtakım değişik hayat sahneleri sergilemesine rağmen kurgunun cansız bir yapıya doğru gitmesine zemin hazırlar.

Çetin Altan'ın *2027 Yılı'nın Anıları* içine ütöpik öğelerin de karıştığı bir gelecekçilik anlatısıdır. Klâsik ütopyalarda çokça gördüğümüz bu dünyaya alternatif niteliğe sahip geleceğe dönük *düş ülke* değil, yaşadığımız hayatın devamı, sürdürüle gelen yaşama tarzına bağlı, klâsik ütopyaların düşü kurmaca gerçekliğine kıyasla daha gerçekçi, ütopyaların tamamlanmış durağanlığına karşılık değişim ve gelişimin dinamik sürecinin anlatıldığı, içinde henüz aşılammamış bazı olumsuzlukları da barındıran, fakat bununla birlikte iyimser yanı ağırlık kazanan gelişmeci bir modern gelecek kurgusu özelliği taşır. Bu kurmaca dünya, gerçeklik hissiyle yürüyen gelişmeci, evrimci bir kurmaca dünyadır. Gerçeklik duygusunu, yer yer kendini gösteren bilim-kurgu ve fantastik öğeler de ortadan kaldırmaz.

Cüneyt Arcayürek'in *Ku-de-ta* adlı kurmaca dünyada mizahî dile sık sık rastlanır. Sakret ile Lazöy'ün yönetim savaşında ayrıca Lazöy'ün halka verdiği sözler ve adadaki yönetimde yaşanan olaylar yer yer alaycı bir ifadeyle anlatılmıştır. Lazöy ve Bayan Lazöy'ün yaşayışları kitapta mizahî bir dille ifade edilmiştir.

Reşat Karakuyu'nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası* eserinde, kimi zaman ironik ve alaycı bir dile başvurulur. Genellikle olağanüstü öğelerin çokça olduğu kısımlarda alaycı bir dile rastlarız. Günümüz teknolojisinin gidişatına, inançsızlığa, etik değerlerin önemsenmezliğine ince göndermeler yapılmaktadır.

⁴⁴⁹ Age, s. 38-39.

⁴⁵⁰ Age, s. 72.

SONUÇ

İlk örneklerine Platon'dan itibaren rastlanan ütopya 16. yüzyılda edebî bir türün adı olmuş ve gelişmeye başlamıştır. Sir Thomas More'un 1516'da "*Utopia*" adlı eserini kaleme almasından sonra "*kurgulanmış, ama gerçekte var olmayan ideal*" mekânlar ütopya türünün içinde anlam kazanır olmuştur. Yaşanan hayata ve olumsuz hayat şartlarına alternatif olarak üretilen bu kurgusal dünyada yazar, kendisi veya toplumu için daha iyi yaşama alanları getirecek olan yeni bir ideal yapıyı oluşturma yoluna gitmiştir. Yaşanan çağın çoğu zaman ileriki bir zamanında oluşturulan bu kurgularda toplumları mutlu kılacak hayat sahneleri işlenmiştir. Platon'dan, Konfüçyüs'ten, Farabî'den, hatta inanç sistemlerinin cennet ile ilgili malzemesinden izler bulduğumuz ilk dönem ütopyalarından sonra Batı edebiyatlarında ütopya yazma işi yaygınlık kazanır.

Batı edebiyatlarında günümüze kadar büyük gelişme kaydeden tür Tanzimat sonrası yenileşmeyle birlikte Türk edebiyatında da varlık kazanmaya başlar. Namık Kemal'in ve Ziya Paşa'nın kalem ürünleri arasında ütöpik özellikler taşıyan yazılarla karşılaşılır. Türk edebiyatında ütöpik bir dünyanın arayışı ve kurgusu asıl yirminci yüzyılda kendisini gösterir. Batı edebiyatının etkisiyle Türk sanatkarları biraz da yaşadıkları çağın olumsuzluklarını aşma çabasıyla ütöpik eserler ortaya koyarlar. Bunların önemli bir kısmı Thomas More'un *Utopia*'sı, Bacon'un *Yeni Atlantis*'i, Tommaso Campanella'nın *Güneş Ülkesi* gibi tam bir ütopya özelliği göstermese de bazı ütöpik özellikleri bünyesinde barındırması bakımından dikkate değer. Türk edebiyatında ütöpik özellikler taşıması bakımından Hüseyin Cahit'in *Hayat-ı Muhayyel*, Ali Kemal'in *Fetret*, Halide Edib'in *Yeni Turan*, Yakup Kadri'nin *Ankara*, Peyami Safa'nın *Yalnızız* romanlarını bu çerçevede değerlendirebiliriz.

1980 sonrası Türk romanında ütöpik kurgu özelliği taşıyan eser sayısı çoğalır. Çoğu kez bilim kurgu ve fantastikle iç içe gelişen bu eserler yaşanan çağa, problemlere bir tarafıyla çözüm üreten, geleceğin dünyasının daha iyi olacağını vurgulayan kurmaca dünyalar olarak belirir. Bir kısmı ise başta Türkiye olmak üzere dünyanın ileriki zamanda daha olumsuz şartlara mahkûm olacağını anlatan kurmaca dünyalara sahiptir.

İncelememizde ütopya türü içerisinde değerlendirebileceğimiz eserler Çetin Altan'ın *2027 Yılı'nın Anıları*, Gültan Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları*, Hilmi Yavuz'un *Taormina'sı*, İlhan Mimaroglu'nun *Yokistan Tasarısı*, Alev Alatlı'nın *Schrödinger'in Kedisi Rüya*'sıdır. Cüneyt Arcayürek'in *Ku-de-ta'sı*, Buket Uzuner'in *İki Yeşil Susamuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri* eseri, Alev Alatlı'nın *Schrödinger'in Kedisi Kâbus'u*, Buket Uzuner'in *Kumral Ada~Mavi Tuna'sı*, Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi* anlatısı, Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar ve Uykusuzlar* eserleri ve Mehmet Açar'ın *Siyah Hatıralar Denizi* adlı eseri ise distopya türünde değerlendirebileceğimiz eserlerdir. Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi*, Reşat Karakuyu'nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası*, Latife Tekin'in *Unutma Bahçesi* ve Armağan Ethemoğlu'nun *Son Masal* adlı eserleri ise hem ütopya hem de distopya türlerinden faydalanan, iki dokuyu da bünyelerinden taşıyan kurmacalardır.

Ütopyalar genellikle belirsiz zamana ait belirsiz mekânlarda kurulan anlatılar şeklinde gelişmiştir. Klâsik ütopyalar mevcut sistemlere alternatif olarak sunulan yapılardır. Bu ütopyalar bir tarafla geçmişe duyulan özlemi dile getirmekle beraber daha çok geleceğe dönük kurgular şeklinde belirir. 1980–2005 yılları arasında Türk edebiyatında ele aldığımız eserlerde zaman unsuru farklı görünümlere sahiptir. Kurguların bir kısmında zaman belirsizleşirken bir kısmında açık olarak tarih kaydıyla karşılaşılır. Bazılarında zamanın yakın gelecek bazılarında ise uzak gelecek olduğu sezdirilir.

Çetin Altan *2027 Yılı'nın Anıları*'nda tam bir tarih vermiştir. Gelecek zaman yapılarında “çağ” adlandırılması dikkat çekicidir. Distopyalarda biten çağlardan sonra başka yeni çağların başlaması kurulan ütopyaların başlangıç zamanı olarak belirir. Eserlerin içindeki zaman fikri de her zaman akla uygun ve tutarlı değildir. Yüz yıl gibi bir zaman dilimi atlanabilmekte, akan zamanın tasviri önemsenmemektedir. Bir bebek dünyaya gelir, gelişimini tamamlar ve bir anda yetişkin hale gelebilir. Bunda elbette fantastik öğelerin de etkisi vardır. Anlatıların zamanından çok gelecek zamanda hangi görünüme sahip olacağına önem verilmiş, çağın tasviri ve anlatımı gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.

Ütopyalarda mekân temel unsurlardan biridir. Yunanca'daki “*topos*” (yer) kelimesiyle bağdaştırılarak yaratılan ütopyalar, toplumların huzurlu ve mutlu yaşadığı mekânlar olarak düşünülmüştür. Klâsik ütopyalarda ada ve şehir ütopyaları ağırlık

kazanırken, ütopyaların gelişmesine bağlı olarak uzay ütopyaları da ortaya çıkmıştır. Mutlu adalar ve mutlu şehirler, bilim kurgunun açtığı yolda uzayda yaşanabilecek mutlu mekânlara dönüşmüştür. Ele aldığımız eserlerden yola çıkarak masallardaki mekân algısından, adalardan, şehirlerden ve uzaydaki yapay gezegenlerden bahsetmek mümkündür. 1980 sonrası ütopyalar farklı mekân görünümüne sahiptir. Buket Uzuner'in *Kumral Ada ~Mavi Tuna*'sında Türkiye'nin gelecekte nasıl görüneceği, Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde dünyanın nasıl bir hale geleceği, Gültan Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları*'nda yine uzayda kurulacak yerleşim birimleri tasavvur edilir. Mekânlar çoğunlukla teknolojik aygıtlarla, robotlarla donatılan yerlerdir. İnsanın konforu için her ayrıntı düşünülmüştür. Distopyalarda ise kaos ortamları mekânlara yansıtılır. Caddeler, sokaklar, ülkeler savaştan çıkma görünümüleriyle tam bir felakettir.

Bunun yanında “*ada*” kavramı postmodern öğeler taşıyan anlatılarda sembolik ve metaforik bir öge olarak kullanılmaya devam eder. Ütopyalar adalar üzerine kurulmasa da adanın psikolojik anlamı burada etkin rol oynar. Klâsik ütopyalarda “*soyutlanmış, güzel ve huzurlu*” bir mekân olan ada, 1980 sonrası ütopyik anlatılarında simge şekline dönüşerek aynı anlamla yaşamaya devam eder. Buket Uzuner'in *Kumral Ada~Mavi Tuna*'sında ada bir kadın ismidir. Ancak “*huzur, sevgi ve mutluluk*” anlamlarıyla bir metafora dönüşür ve soyutlanmışlığıyla *kadın* ve *anneye* açılan bir anlam tabakasına kavuşur. Diğer yandan Latife Tekin'in *Unutma Bahçesi*'nde adanın yerini bahçe alır. Fakat bahçe ada fonksiyonunu üstlenir. Armağan Ethemoğlu'nun *Son Masal*'ında yine soyutlanmış, Kaf Dağlarında olduğu söylenen masalsı kurguya sahip mekân algısıyla karşılaşılır.

Ele aldığımız ütopyalarda sıradan özelliklere sahip insan tipinden olağan üstü nitelikler taşıyan gelişmiş insana kadar farklı roman kişileriyle karşılaşırız. Ütopyadan çok distopyayla teması olan edebî eserlerde klâsik ütopyalardaki karikatürize edilmiş insan tipinden bilim ve teknolojinin hem sahibi hem de esiri olan ileri çağın insan tipiyle karşılaşırız. Bir çocuk romanı olan Gültan Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları*'nda erkek bebekler “*dâhi seviyesinde zeki*”lerdir. Yine Buket Uzuner'in “*Balık İzlerinin Sesi*” romanında seçilmiş kişiler üstün özellikleriyle anlatıya girerler. Buna karşın Çetin Altan'ın “*2027 Yılı'nın Anıları*” adlı eserinde gelecek kurgusuna rağmen günümüz insanının izdüşümleri vardır. Modernize edilmiş bir masal olan Armağan

Ethemoğlu'nun *Son Masal*'ındaki insan tipleri de gerçeksidir. Geleceğin insanı gerçeksi ve günümüzdekinden çok da farklı değildir. İlk dönem ütopyalarından itibaren distopyanın kulvarına girilmeye başlandığından beri insan tipinin gelecekte farklı olacağı hep düşünüle gelmiştir. Ancak insan tipinin özde aynı olduğu, insanın dışındaki malzemenin değiştiği de göze çarpar. Bu, bilim kurgu ve fantastiğin etkisinden ileri gelir. İncelediğimiz eserlerde özellikle zekâyâ bağlı olarak gelişmiş insanın portresi çizilir. Bu, düş kuran, oyun oynayan ve kendisini dünyanın merkezine alan insandır.

Ütopyalar ideal bir toplum yapılanması düşünün ürünü veya arayışlarıdır. Genelde toplumun merkezi alındığı ütopyaların yanında ferdî boyutta gelişen ütopyalar da vardır. Sosyal yapıların ağırlıklı olduğu kurgular incelediğimiz eserlerde de belirginlik kazanmıştır. Anlatılar mutlu ve sağlıklı bir toplum yapısının nasıl kurulacağını ya da kurulduğunda nasıl bir görünüme sahip olacağını ortaya koyarlar. 1980 yılı sonrasının toplumsal şartları incelediğimiz eserlerde de kendisini gösterir. Ele aldığımız eserlerde bu konuda ulaştığımız toplu sonuç şöyledir: özlenen mutlu ve sağlıklı bir toplumdur, ancak ona ulaşma yolları daha çok bilimden, teknolojiyen veya ekonomiden geçer. İnsanların fert olarak ıslah edilmesi düşünülmez, teknolojinin yardımıyla “*bellek*”lerin boşaltılması, boşalan yerlere istenilen yapıların yüklenmesi fikri getirilir. Alev Alatlı'nın *Schrödinger'in Kedisi Kâbus*, Gülten Dayıoğlu'nun *Işın Çağı Çocukları*, Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, Latife Tekin'in *Unutma Bahçesi* bu ve benzer yapılara örnek olarak verilebilir. Klâsik ütopyalarda olduğu gibi moral değerlerin insanlara aşılması artık söz konusu değildir. Toplumlar, yeni buluşların sayesinde iktidar erki tarafından yönetilmek istenir, ancak bu diktatör tavrı distopyalara sebep olur. Toplumsal yapıda birliğin ve huzurun sağlanmak isteği dikkat çekicidir.

Ele aldığımız eserlerde sosyal hayat ve etik değerlerin dönüşen toplum yapılanmasına bağlı bir değişim geçirdiğini görürüz. Yalnızlaşan ve toplumun içinde tek başına yaşamak zorunda bırakılan insanın topluma kazandırılması fikri bu eserlerde işlenir. Ütopyalar, topluma bağlı yapılanmalardır. Ancak modern çağın yalnız bıraktığı insan, etik değerleri de unutmaya başlar. Şüphesiz her ferdin toplum içinde bağlı bulunduğu bir yer vardır, ancak aile yapısı önemsizdir. Kan bağı insanların etkileşimde bulunması ve birbirine bağlı olması için yeterli bir sebep değildir. İncelediğimiz eserlerde kötüleşen sosyal yapı ve çöküşe uğrayan etik değerler

distopyalarda işlenmiştir. Bu unsurların ihmali toplumların çözülmesine sebep gösterilmiştir.

1980–2005 yılları arasında yayımlanan ütöpik anlatılarda yönetim modeli ve iktidar erki distopyaların başlıca eleştiri konularından biridir. Toplum yapısının olumsuz şartlara sürüklenmesinin sebebi kötü yönetim modelleri olarak gösterilmiştir. İncelediğimiz eserlerde yönetim erkinin özellikleri hakkında ilginç fikirler getirilmiştir. Yönetenlerin bilim adamı, sanatçı veya filozof olması gerektiği fikri belirmiştir. Yöneticiler çoğu eserde güçlü ve bilinçli bir yapı gösterirken, hırslarına yenilmeleri sebebiyle toplumlarını da kaosa sürükler.

İncelediğimiz eserlerin çoğunda dünyanın birleşeceği öngörüsü vardır. Gelecekte dünya tek bir güç tarafından yönetilecektir. Dünyanın bir gücün yönetimine girmesi ütopyaların evrensel değerlere ulaşmasıyla ve daha çok da teknolojinin ilerlemesiyle ilgilidir. Ele aldığımız eserlerin çoğunda teknolojinin ve bilimin gücü sayesinde dünyanın küçüleceği, sınırların ortadan kalkacağı ve ırk, din, dil gibi unsurların önemini yitireceği düşüncesi işlenmiştir. Bu doğrultuda tek bir gücün dünyaya, hatta evrene hâkim olacağı düşünülür. Ancak bunun kim olacağı hiçbir eserde açıkça söylenmez. Ancak bununla birlikte bazı eserlerde üstü kapalı olarak süper gücün Amerika olduğu sezgisi verilir.

Klâsik ütopyaların idealize edilmiş, sınırlarına dayanmış, olgun ve durağan yapıları 1980 sonrası eserlerde değişim ve gelişime açık bir yapı gösterir. Dış dünyanın etkilerine kapalı toplumun yerini dış dünyanın etkilerine açık bir toplum modeli alır. Değişim ve gelişimin teknoloji ve bilim kurguyla ilişkili yürüdüğünü belirtmemiz gerekir. Klâsik ütopyalarda dış dünyaya kapalı, dış dünyayı tanımayan ütopya insanı tek güç tarafından yönetildiği kurgulanan ve dünyadaki her değişim ve gelişimden haberdar olan modern ütopya insanından farklıdır. Teknolojinin kurduğu gelecek kurgularında her değişimden etkilenen toplumların yerinde duramadığı ve sürekli bir dönüşüm geçirdiğini görürüz.

Ütopyalar mutluluk arayışının ürünüdürler. İnsanlar, yaşadıkları hayatın baskıcı, sıkıcı, engelleyici ve kısıtlayıcı yapılarını tasarladıkları ütopyalarda kırmak, yeni bir düzen kurarak mutlu bir yaşama alanında rahat nefes almak isterler. İncelediğimiz eserlerde mutluluk arayışı zaman zaman yerini mutsuzluğa bırakır. Distopyaların konu

edindiği mutsuzluk, mutluluk arayışını arttırır. Birçok unsurda olduğu gibi toplumun mutluluğu toplumun bilim ve teknoloji alanındaki gelişmişliğine bağlı düşünür. Refah düzeyi gelişmiş toplumların mutlu olacağı fikri vardır. Bazı eserlerimizde mutluluk arayışı felsefî plânda sorgulanır. Gelecek zamana ait insanların eserlerde genel anlamda huzursuz ve mutsuz olduğu görülür.

Bilim ve Teknoloji klâsik ütopyalarda değişimin ve gelişmenin temel unsurudur. Mutlu toplum modellerinin çoğu bilim ve teknolojiye bağlı yapılır. Ancak incelediğimiz eserlerde, distopya özelliği gösteren kurgularda bilim ve teknolojinin insanlığı çıkmaza sürükleyeceği ve mutsuz edeceği fikri de işlenir. Ele aldığımız anlatıların çoğunda bilim ve teknolojiye ait unsurlar ayrıntılarıyla verilir. Her eserde farklı bilim ve teknoloji unsurları vardır. Ancak bu yapılar günümüzdeki gelişmelerden yola çıkılarak kurgulanmıştır. Bilgisayarlara bağlı fikirler geliştirilir. Bilim ve teknolojinin kötüye kullanıldığı yapılar ise distopyalardır.

İncelediğimiz eserlerde eğitim unsuru sınırlı bir yer tutar. Klâsik ütopyalarda olduğu gibi eserlerde uzun uzadıya eğitimin nasıl yapılması gerektiği anlatılmaz, genelde eğitimsizliğin yol açtığı sonuçlar sorgulanır ve edebî eserlerin dünyasında yer yer temas edilir.

Ekonomik yapı ve ekonomik hayat ütöpik eserlerin çoğunun üzerinde ısrarla durduğu bir açılıma sahiptir. Yazarlar, sosyal hayatı ve yaşama şartlarını ekonomik hayata bağlı olarak anlatma yoluna gitmişlerdir. Bilimin, sanatın ve eğitimin gelişimi, toplumların gelişmişliği ekonomi ile ilişkilidir. İnceleme konumuz olan eserlerin bir kısmında yeni ekonomi modeli teklif edenlerle de karşılaşırız. Ancak, ekonomik model çoğunlukla serbest piyasaya ve banka sistemine dayanan yapıda karşımıza çıkar. Bazı ütöpik kurgularda ise kapitalist ekonomi modeli ile sosyalist sistemin birleştirilmeye çalışıldığını görürüz.

Araştırma ve inceleme konusu yaptığımız romanlarda sevgi, aşk ve cinsellik de dikkate değer yer tutar. Sevgi ve aşktan çok cinselliğin bu eserlerde yer aldığını görürüz. Gelecek zamana ait ütopya ve distopyalarda cinsellik rahat yaşanan, ancak dejenere olmuş yapılarda ortaya çıkar. Günümüz toplumundan farklı olarak bu kurgularda aşk yitime uğramış, evlilik önemini kaybetmiş, cinsellik bunların önüne geçmiş ve insan bedenden ibaret kalmıştır.

İnanç katmanı ve moral değerler klâsik ütopyalarda insan malzemesinin ruhsal gelişimini destekleyen unsurlar olarak belirir. İnanç katmanına ait alanda özgür seçimler vardır. Ele aldığımız romanlarda inanç katmanına ve moral değerlere sınırlı olarak yer verilir. Çoğu eserde çağın ilerleyişi, bilimin ve teknolojinin gelişmesi karşısında inanç katmanının ve moral değerlerin geriye düşmüşlüğüne bilgisi verilir. Kimi kurmacalarda ise din çağ dışı olarak nitelenir ve geri kalmışlığın sebebi olarak gösterilir.

Mülkiyet unsuru klâsik ütopyalarda ortak bir görünüme sahiptir. İncelediğimiz eserlerde mülkiyetle ilgili ayrıntılı bilgilere sahip olmayız. Ortak toplum yapılanmalarının ortak olmayan mülkiyet yapıları görünür. Özel mülkiyet konusu ise sadece Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanında işlenir, ancak çok da irdelenmez.

Ele aldığımız eserlerde sanat konusuna ayrıntılı bir şekilde yer verilmez. İnsanın gelişimini sağlayan sanat unsuru Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde arkaik bir sembol ve ihtilal hazırlıklarında bir kalkan olarak kullanılır. Buket Uzuner'in *Balık İzlerinin Sesi* romanında ise gerçek hayattan ve tarihten ödünçlenmiş sanatçılar sanata bakış açılarıyla ve üsluplarıyla edebî eserin dünyasında yerini alır.

Klâsik ütopyalarda genelde yapılanmış şehirlerden soyutlanmış adalarda kurulan toplumların güvenlik yapılanması ince ayrıntılara kadar düşünülür, ortaya konmaya çalışılırdı. İncelediğimiz eserlerde tersine doğan ütopyalarda kaos ortamından doğan olumsuz şartların güvenlik bunalımına sebep olduğunu gördük. Ancak eserlerde güvenliğin nasıl sağlanacağından çok toplumların içindeki ayrılıkların yarattığı çatışmalar işlenir.

İncelediğimiz eserlerde ülkenin güvenliğinin hangi yollarla sağlandığı açıkça ortaya konmaz. Gelecek kurgularında güvenliği temsil eden güçlere de pek yer verilmez. Ancak anarşizmin, suçun ve terörün yol açtığı iç savaşlarda özellikleri verilmeyen güçler bu unsurları yok etmeye çalışır yahut ihtilal yapılır. Distopyalarda ve incelediğimiz eserlerde anarşizm, suç ve terör ele alınan toplumlarda kaosu ortaya koymak için işlenir. Cem Akas'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*'nde ve Buket Uzuner'in *Kumral Ada~Mavi Tuna*'sında "iç savaş"ın işleniş biçimi önemlidir. Nitekim yaşanan iç savaş daha önce toplumdaki kötü yönetimin, çatışmaların ve ayrılıkların sonucudur. "İç savaş" olgusu distopyaların ütopyalara dönüşebileceği noktalarda dönüşümün ve

değişimin de simgesidir, çünkü kaos ve bunalım ortamının ulaştığı nokta önce iç savaş sonra huzurdur. Bu da distopyaların ütopyalara dönüşmesi anlamına gelir.

İdeal toplum modelleri evrensel değerlere sahiptirler. Bu durum, ütopyaların ortak insanlık düşüyle ve değerleriyle birleşmesiyle açıklanabilir. Gelecekte dünyanın küçülmesi fikri, sınırların ortadan kalkacağı düşüncesi incelediğimiz eserlerde de mevcuttur. Dil, din, ırk, renk olguları ütopyalarda ortadan kalkarken, distopyalarda çatışma sebebi olarak verilir. Evrensel değerlerin yanı sıra incelediğimiz eserlerde bir doğu- batı çelişkisiyle de karşılaştık. Bu çelişkinin Türk edebiyatının hem doğu hem de batı kaynaklarından ve kültürlerinden besleniyor ve yaşanan dönemde doğu- batı çatışmasıyla ilişkili olduğu düşünülebilir. Anlatılar zaman zaman batıya daha yakın duran bir görünüşe giderler. Ütopyaların Batı edebiyatında sistematize edilmiş olması yazarlarımızı kaynak ve örnek bakımından batı kültürüne yöneltmiş, zaman zaman oryantalist bakış açısına bile sebep olmuştur. Bu bakış açısı daha çok kapitalist sistemin görünüşüyle ortaya çıkar.

İnceleme konumuz olan ütopyaların çoğunun fantastik, bilimkurgu, düş, oyun gibi ögelerle iç içe geliştiğini gördük. Bunlar zaman zaman ütopyadan da yoğun şekilde işlenmiş, ütöpik unsurları önüne geçmiştir. Ütopya fantastik ve bilim kurgunun düşe ve oyuna dayalı dünyası araştırmamızda bizi postmodern edebiyatın alanına yöneltti. 1980–2005 yılları arasındaki ütöpik kurguların yoğun şekilde postmodern edebiyattan ve onun ögelerinden yararlandığını gördük. Bilhassa fantastik ve bilimkurgunun postmodern yönelişte ütöpik yapılara etkisi öge ve motif alış verişiyle açıklanabilir. Ütopyaların gelecek kurgusu şeklinde bir yapı kazanması eserlerimizde çağın ortaya çıkaracağı bilim kurgu yapılarını doğurur. Yine ütopyanın ileri çağlarda ortaya çıkan görünümünde fantastik tür de yerini alır. Gerçeğin ve aklın sınırlarını zorlayan ütöpik yapılarda fantastik devreye girer ütopyaları/distopyaları gerçeğin ve hayalin sınırlarında oluşan yapılar hâline getirir. Burada fantastik ögelerin sadece gelecekle ilgili yapılarda kullanılmış olduğunu söylemek hatalı olur, çünkü fantastik ögelerin içinde geçmişe ait masallar da yerini alır. Masalların arkaik şekillerden moderne, modernden ise postmoderne dönüşümü ütopyalar için malzeme olmuştur. Reşat Karakuyu'nun *Ütopya Mistik Masal Dünyası*, Cem Akaş'ın *Olgunluk Çağı Üçlemesi*, Dr.'nin *Yedi Uyuyanlar*'ı bu yapılara örnek gösterilebilir.

Ele aldığımız eserlerde düşün ve oyunun etkisini ütopyaların ve anlatıların kuruluşunda aramak yerinde olur. Düş, fantastikle, oyun da daha çok teknik ve bilim kurguyla beraber yürür. Ütopyaların kuruluş sisteminde düşün ve oyunun rolü önemli hale gelmiştir. Yazar, bir dünya kurmak için düşlerini kullanır, bunu oyun oynar gibi yapar. Postmodern unsurların ağır bastığı eserlerde anlatıcının bilinçli bir şekilde oyun oynadığını hissettirmesi ilginçtir. Metinlerarasılık ve üst kurmacayla birlikte okuyucu ütopyaların ve distopyaların dünyasına çekilir ve ipuçlarını kullanarak kurguyu çözmeye sevk edilir.

Ele aldığımız eserlerde “*Tarihin yeniden yorumlanması*” konusu ve eserlerde kullanılan “*ironik*” dil de postmodern edebiyatın unsurları arasında değerlendirilmeye müsaittir.

Buraya kadar ele aldığımız ütöpik eserlerde geleceğe dönük karamsar bakışın önemli bir yer tuttuğunu gördük. Bunun yanında ütöpik eserlerin dünyasında iyimser duygu ve düşüncelerle, geleceğe dönük birtakım umutların da yer tuttuğunu tespit ettik. Aslında ütopyalar yaşanan dönemin olumsuzluklarına karşı olumluluğu ve umudu temsil ederler. Son dönem Türk edebiyatında olumsuzluğun ütöpik eserlerde bu kadar öne çıkması sosyal hayatla ve yaşanan dönemle ilişkilendirilecek ayrı bir araştırmanın konusudur.

K A Y N A K L A R

1. Kitaplar

- AÇAR, Mehmet, **Siyah Hatıralar Denizi**, İthaki Yayınları, İstanbul 2005.
- AKAŞ, Cem, **Olgunluk Çağı Üçlemesi**, YKY Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2001.
- AKTAŞ, Şerif, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005.
- ALATLI, Alev, **Schrödinger'in Kedisi Kâbus**, Alfa Yayınları, 14.Baskı, İstanbul 2001.
- _____, **Schrödinger'in Kedisi Rüya**, Alfa Yayınları, 5. Baskı, İstanbul 2001.
- ALTAN, Çetin, **2027 Yılı'nın Anıları**, Kaf Yayıncılık, İstanbul 1999.
- ARCAYÜREK, Cüneyt, **Ku-de-ta Ada'ya Demokrasi Nasıl Geldi?**, Bilgi Yayınevi, 1. Baskı, Ankara 1987.
- _____, **Ku-de-ta**, Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 1988.
- BACON, Francis, **Yeni Atlantis**, M.E.B, İstanbul 1997.
- BEZEL, Nail, **Yeryüzü Cennetleri Kurmak (Ütopyalar)**, Güldiken Yayınları, İstanbul 2000.
- _____, **Yeryüzü Cennetlerinin Sonu (Ters Ütopyalar)**, Güldiken Yayınları, İstanbul 2001.
- BRADBURY, Ray, **Fahrenheit 451**, İthaki Yayınları, İstanbul 1999.
- CAMPANELLA, Tomasso, **Güneş Ülkesi**, Sosyal Yayınlar, İstanbul 1996.
- CEVİZCİ, Ahmet, **Paradigma Felsefe Sözlüğü**, Paradigma, İstanbul 2000.
- CİÖRAN, E. M. , **Tarih ve Ütopya**, Metis, İstanbul 1999.
- DAYIOĞLU, Gülten, **Işın Çağı Çocukları**, Altın Çocuk Kitapları, 11. basım, İstanbul 2004.
- DR., **Yedi Uyuyanlar**, Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2001.
- _____, **Uykusuzlar**, Vadi Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2002.
- ETHEMOĞLU, Armağan, **Son Masal**, Telos Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2004.
- FARABÎ, **El- Medinetü'l-Fadıla** (Erdemli Şehir), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1985.

- FREUD, Sigmund, **Psikanaliz Üzerine**, Say Kitap Pazarlama, Üçüncü Basım, İstanbul 1981.
- GÖKTÜRK, Akşit, **İngiliz Yazınında Ada Kavramı**, Adam Yayıncılık, İstanbul 1982.
- HAVEMANN, Robert, **Yarın**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.
- HAYDAR, Gülzar, **Şehirlerin Ruhu**, İnsan Yayınları, İstanbul 1991.
- HUXLEY, Aldous, **Cesur Yeni Dünya**, İthaki Yayınları, İstanbul 2002.
- KARAKUYU, Reşat, **Ütopya Mistik Masal Dünyası**, Reş- Kar Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2000.
- KARATAŞ, Turan, **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**, Perşembe Kitapları, İstanbul 2001.
- KUMAR Krishan, **Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya**, (Çev. Ali Galip), Kalkedon Yayıncılık, İstanbul 2006.
- LEGUİN, Ursula, **Mülksüzler**, Metis, İstanbul 2003.
- MİMAROĞLU, İlhan, **Yokistan Tasarısı**, Pan Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 1997.
- MORE, Thomas, **Utopia**, Çan Yayınları, İstanbul 1968.
- ORWELL, George, **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**, Can, İstanbul 2004.
- _____, **Hayvan Çiftliği**, Mavi Uçurtma, İstanbul 2003.
- OWEN, Robert, **Yeni Toplum Görüşü** (Çev. Doğan Şahiner), Yapı Kredi Yayınları Cogito Dizisi, İstanbul 1995.
- ÖZGÜL, Metin Kayahan, **Türk Edebiyatında Siyasî Rüyalar**, Akçağ Yayınları, Ankara [tz].
- PLATON, **Devlet**, (Çev. Sabahattin Eyupoğlu, M. Ali Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2001.
- _____, **Devlet**, (Çev. Canan Eyi), Gün Yayıncılık, İstanbul 2001.
- _____, **Kritias (Atlantis)**, (Çev. E. Güney-L. Ay), MEB Yayınları, İstanbul 1990.
- PLUTARKOS, **Sparta’da Mükemmel Toplum Likurgos Yasaları**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.
- SARCEY, Michéle- Riot, T. Bouchet, A. Picon, **Ütopyalar Sözlüğü**, Sel Yayıncılık, İstanbul 2003.
- ŞAHİN, M. Süreyya, “Cennet”, **DİA**, C. 7, İstanbul 1993.
- TEKİN, Latife, **Unutma Bahçesi**, Everest Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2004.

- TODOROV, Tzvetan, **Fantastik, Edebî Türe Yapısal Bir Yaklaşım**, Metis Yayınları, İstanbul 2004.
- TÜRKÇE SÖZLÜK, Türk Dil Kurumu, Ankara 1988.
- URGAN, Mina, **Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More**, Adam Yayıncılık, İstanbul 1984.
- USTA, Sadık, **Platon'dan Jambulos'a Antikçağ Ütopyaları**, Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.
- UZUNER, Buket, **Balık İzlerinin Sesi**, Remzi Kitabevi, 14. basım, İstanbul 1999.
- _____, **İki Yeşil Susamuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri**, Everest Yayınları, 40. basım, İstanbul 2002.
- _____, *Gümüş Yaz Gümüş Kız*, Everest Yayınları, İstanbul 2002.
- _____, **Kumral Ada~Mavi Tuna**, Everest Yayınları, 36. basım, İstanbul 2003.
- WAARDENBURG, Jacques, “Mesih”, **DİA**, C. 29, Ankara 2004.
- YALÇINKAYA, Ayhan, **Eğer'den Meğer'e Ütopya Karşısında Türk Romanı**, Phoenix, Ankara 2004.
- YAVUZ, Hilmi, **Üç Anlatı**, Can Yayınları, 2. basım, İstanbul 1995.
- YILDIRMAZ (TEMİZARABACI), Yasemin, **Ütopyanın Kadınları Kadınların Ütopyası**, Sel Yayıncılık, İstanbul 2005.
- ZAMYATİN, Yevgeni, **Biz**, Ayrıntı, İstanbul 1996.

2. Tezler:

- ÖZTÜRK, Nurettin, **Çağdaş Türk Edebiyatında Ütopya** (Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya 1992.
- ÜNSER, Hakan, **Türk Romanında Siyasi ve Sosyal İçerikli Gelecek Kurguları** (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2003.

3. Makaleler

- AĞAOĞLU, Adalet, “Ütopyalar: Ötelerin Çiçekleri”, **Varlık**, nr.238, 15 Nisan 1990, s. 4.

- ANONİM, “Bir Berduşun Ütopyası: Yüce Akide Şekeri Dağları”, **Cogito**, nr. 12, Ocak 1997, s. 9.
- AKATLI, Fusun, “Ütopyanın Çevresinde”, **Varlık**, nr. 1051, Nisan 1995, s. 22.
- _____, “Ütopyalar ve Karşı Ütopyalarda Yaşam, Düşünce ve Sınırları”, **Milliyet Sanat**, nr. 216, Mayıs 1989, s. 2.
- ALPASLAN, Gonca Gökalp, “XIX. Yüzyıl Türk Romanında Açık Deniz Yolculukları, Ada İmgesi ve Akdeniz”, **Zarf** (KKTC-Doğu Akdeniz Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi), 2000, s. 3- 27.
- [BENGİ] Memet Fuat, “Normal Olduğunuza Üzülmeyiniz”, Buket Uzuner, **Gümüş Yaz Gümüş Kız**, Everest Yayınları, İstanbul 2002.
- COŞKUN, İsmail, “Şimdinin Eleştirisi: Thomas More ve Bir İmkân/Öneri Olarak Ütopyalar”, **Hece**, 90/ 91/ 92 Haziran/ Temmuz/ Ağustos 2004, s. 209.
- DESROCHE, Henri, “Ütopyalar Geçidi”, **Varlık**, nr. 1025, Şubat 1993, s.146, Haziran 2002, s. 80.
- FRYE, Northrop, “Edebiyatta Ütopya Türleri”, **Türk Dili Eleştiri Özel Sayısı II**, nr. 234, Mart 1971, s. 500- 531.
- HALMAN, Talat, “Balık İzlerinin Sesi ya da Ütopya’nın Sonu”, **Varlık**, nr. 1026, Mart 1993, s. 28.
- LAPOUGE, Gilles, “Ütopya ve Olanaksızın Kaygan Yeri”, **Varlık**, nr. 1025, Şubat 1993, s.22001, s. 36.
- MYERSON, Martin, “Ütopya Gelenekleri ve Kentlerin Planlanması”, **Cogito**, nr. 8, Temmuz 1996, s. 113.
- SOMAY, Bülent, “Zamyatin’in “Biz”i biz miyiz?”, Zamiatin, **Biz**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996, s. 5-13.
- UÇAROL, Tuncer, “Ütopya’nın Merdivenleri”, **Çağdaş Türk Dili**, nr. 77-78, Temmuz- Ağustos 1994, s. 67.
- UZUNER, Buket, “Edebî Soyağacım Bir ‘Kafadan Doğumlu’nun İtirafı”, **Gümüş Yaz Gümüş Kız**, Everest Yayınları, İstanbul 2002, s. 137-142.
- YALÇINKAYA, Ayhan, “Ütopyanın Tarihi ve Kaynakları”, **Bilim ve Ütopya**, nr. 81, Mart 2001, s. 58.
- ZİYALAN, Mustafa, “Ütopya Ötesi: ‘Hipertekst’”, **Varlık**, nr. 1028, Mayıs 1993, s. 12.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler:

Adı ve Soyadı :Yasemin KÜÇÜKCOŞKUN

Doğum Yeri :Almanya

Doğum Yılı :1981

Medeni Hâli :Evli

Eğitim Durumu:

Lise : 1995-1999

Lisans :1999-2003

Yüksek Lisans :2003-2006

Yabancı Diller ve Düzeyi:

Almanca (ileri seviye)

İngilizce (orta seviye)

İş Deneyimi:

31. 03. 2004 tarihinden itibaren Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır